

Ref

Ljud och bild för eftervärlden

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2014

National Library
of Sweden

Betänkande avgivet av
Ljud- och bildbevarandekommittén

SOU

1987:51

Ref

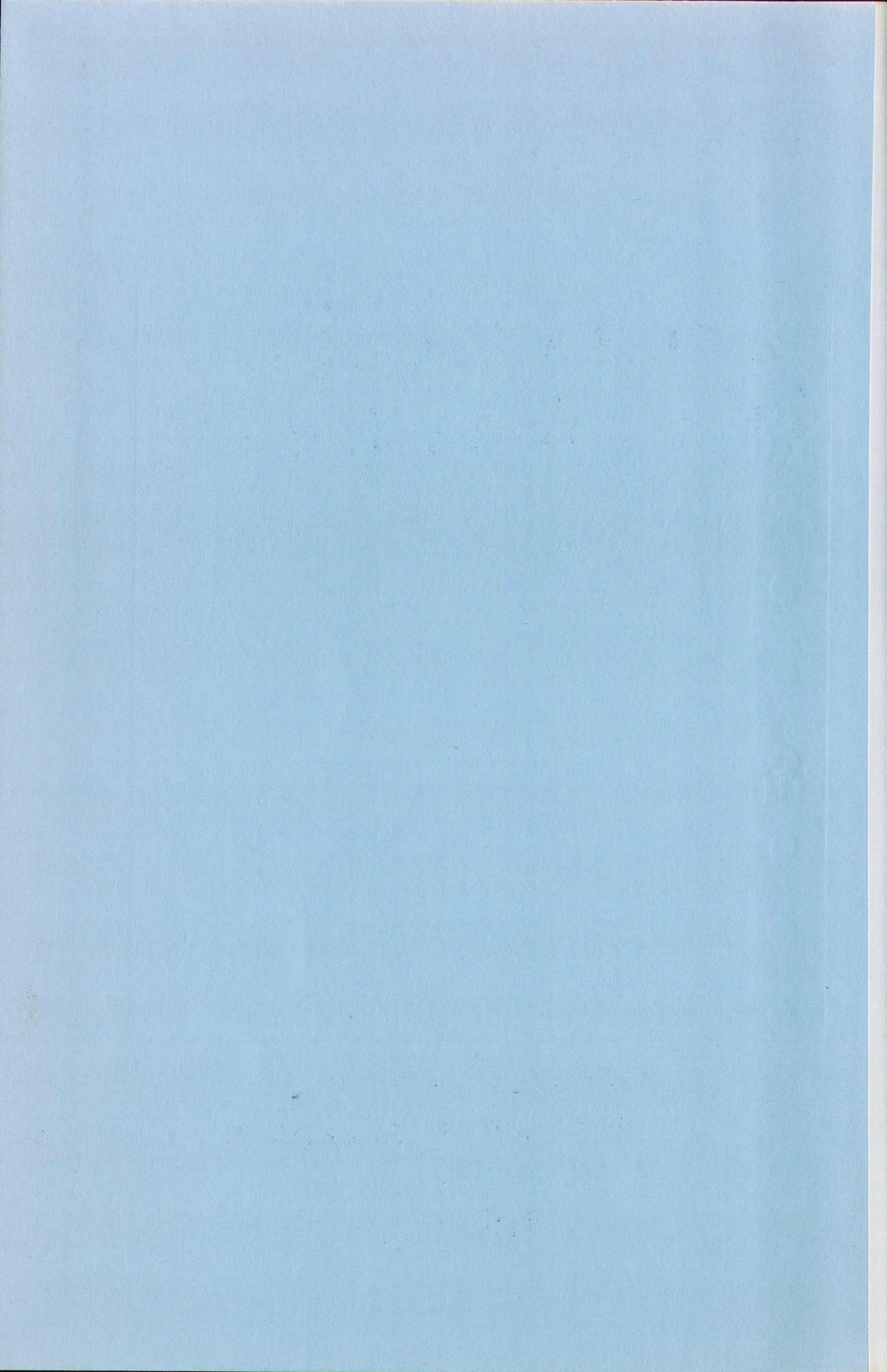
Ljud och bild för eftervärlden

Betänkande avgivet av
Ljud- och bildbevarandekommittén

SOU

1987:51

Statens offentliga utredningar
1987:51
Utbildningsdepartementet

Ljud och bild för eftervärlden

Betänkande avgivet av
Ljud- och bildbevarandekommittén
Stockholm 1987

Beställningsadress:
Allmänna Förlaget
Kundtjänst
106 47 STOCKHOLM
Tel: 08/739 96 30

Beställare som är berättigade till remissexemplar eller friexemplar kan beställa sådana under adress:

Regeringskansliets förvaltningskontor

SOU-förrådet

103 33 STOCKHOLM

Tel: 08/763 23 20 Telefontid 8¹⁰ – 12⁰⁰ (externt och internt)

08/763 10 05 12⁰⁰ – 16⁴⁰ (endast internt)

Till statsrådet Bengt Göransson

Regeringen bemyndigade vid regeringssammanträde den 17 april 1986 statsrådet Bengt Göransson att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av reglerna för bevarande av ljud- och bildupptagningar. Den 21 april 1986 förordnades undertecknad att vara särskild utredare. Kommittén har kallat sig ljud- och bildbevarandekommittén.

Arkivet för ljud och bild (ALB) hemställde i skrivelse till regeringen den 30 januari 1987 om vissa ändringar i förordningen (1978:779) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar. Genom regeringsbeslut den 12 mars 1987 överlämnades skrivelsen till mig för att beaktas i det fortsatta kommittéarbetet.

Sekreterare i kommittén har varit avdelningsdirektören Sven Allerstrand. Som assistent har tjänstgjort assistenten på presstödsnämnden Ann-Christin Nilsson. Sakkunniga har varit planeringschefen Hans Bonnevier, Sveriges Radio-koncernen, direktören Leif Larson, arkivet för ljud och bild, samt filmproducenten Anna-Lena Wibom, Svenska Filminstitutet. Experter har varit hovrättsassessorn Walo von Greyerz och kanslirådet Carl-Erik Virdebrant. Som konsult har f d justitierådet Torwald Hesser medverkat.

Jag har under utredningsarbetet haft överläggningar med företrädare för olika institutioner och organisationer, för vilka närmare redogörs i kap 1.

Utredningsarbetet är nu slutfört, och jag får härmed överlämna betänkandet Ljud och bild för eftervärlden.

Stockholm i augusti 1987

Leif Andersson
Särskild utredare

Sven Allerstrand
sekreterare

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<i>Sammanfattning</i>	11
<i>Författningsförslag</i>	23
1 Förslag till lag om ändring i lagen (1978:487) om plikt-exemplar av skrifter och ljud och bildupptag-ningar	23
2 Förslag till lag om ändring i lagen (1985:677) om lokala kabelsändningar	26
I BAKGRUND	
1 <i>Uppdraget</i>	27
1.1 Tillkallande av särskild utredare	27
1.2 Direktiven	27
1.3 Hemställan från ALB	28
1.4 Kommitténs arbetsformer	29
2 <i>Pliktexemplarslagens tillkomst och nuvarande utformning</i>	35
2.1 Historik	35
2.1.1 Tryckta skrifter	35
2.1.2 Ljud- och bildupptagningar	37
2.1.2.1 Bevara ljud och bild (DAK-kommittén)	38
2.2 Nu gällande pliktexemplarslag	40
2.2.1 Tryckta skrifter	40
2.2.2 Ljud- och bildupptagningar	41
2.2.3 Kombinerat material	42
2.2.4 Gemensamma föreskrifter	43
2.3 Tillämpningsförfordningen	44

3	<i>Medieutvecklingen sedan 1979</i>	49
3.1	Ljudradio	49
3.1.1	Riksradio	50
3.1.2	Lokalradio	51
3.1.3	Närradio	53
3.2	TV	55
3.2.1	Riks-TV	56
3.2.2	Regional-TV	57
3.2.3	Kabel-TV	58
3.2.4	Text-TV	61
3.2.5	Rundradiosändningar av finländska TV-program	64
3.3	Film	65
3.3.1	Biograffilm	65
3.3.2	Beställningsfilm	67
3.3.3	Övrig kortfilm	68
3.4	Videogram	68
3.5	Fonogram	70
3.6	Fonogram för synskadade m m	72
3.6.1	Talböcker	72
3.6.2	Taltidningar	73
3.7	Teledata/Videotex	76
4	<i>Tidigare utredningar</i>	79
4.1	Massmediekommittén	79
4.1.1	Teledata	80
4.1.2	Kabel-TV	81
4.1.3	Text-TV	83
4.2	Närradiokommittén	83
4.3	Övriga utredningar	85
5	<i>Vem bevarar vad idag?</i>	89
5.1	Arkivet för ljud och bild (ALB)	90
5.1.1	Sändningar från Sveriges Radio	93
5.1.1.1	Ljudradio	94
5.1.1.2	Television	97
5.1.2	Närradio	101

5.1.3	Kabel-TV	103
5.1.4	Film	105
5.1.5	Fonogram	107
5.1.6	Videogram	111
5.2	Sveriges Radio	112
5.2.1	Sveriges Riksradio (RR)	112
5.2.1.1	Programarkivet	112
5.2.1.2	Grammofonarkivet	114
5.2.2	Sveriges Lokalradio (LRAB)	116
5.2.3	Sveriges Television (SVT)	117
5.2.4	Sveriges Utbildningsradio (UR)	120
5.3	Svenska Filminstitutet (SFI)	122
5.3.1	Bevarande och dokumentation	124
5.3.1.1	Cinamatek/Filmarkiv	124
5.3.1.2	Cinamatek/Dokumentation	127
5.3.1.3	Förlag	128
5.4	Kungl. biblioteket (KB) och Lunds universitetsbibliotek	129
5.4.1	Kungl. biblioteket	130
5.4.2	Lunds universitetsbibliotek	130
6	<i>Upphovsrättsfrågor</i>	133
6.1	Lagstiftningen i huvuddrag	133
6.2	Arkivering	136
7	<i>Forskningens intresse av ljud- och bildupptagningar</i>	141
7.1	Förutsättningar för ALBs forskarservice	141
7.2	Utnyttjandets omfattning och inriktning	143
7.3	Forskarnas uppfattning om ALBs verksamhet	149
8	<i>Leverantörernas erfarenheter av pliktexemplarslagen</i>	153
8.1	Enkäten	153
8.2	Värdet av pliktexemplarslagen	154
8.3	Leverantörernas erfarenheter	154
8.4	Önskemål om förändringar	155

9	<i>Nuvarande resurser för ljud- och bildbevarande</i>	159
9.1	Arkivens resurser	159
9.2	Radio	161
9.3	Television	163
9.4	Fonogram	164
9.5	Film	165
9.6	Videogram	167
9.7	Totalt	168
10	<i>Nordisk översikt</i>	169
10.1	Island	169
10.2	Norge	170
10.3	Danmark	174
10.4	Finland	175
II	ÖVERVÄGANDEN OCH FÖRSLAG	
11	<i>Vad är önskvärt att bevara?</i>	177
11.1	Tidigare utredningar	177
11.2	Samhällsintresset	180
11.3	Forskningen	181
11.4	Övriga intressenter	182
11.5	Några principiella utgångspunkter	183
12	<i>Urval och gallring</i>	189
12.1	Allmänt	189
12.2	Arkivteoretiska utgångspunkter	189
12.3	Tillämpning på ljud- och bildområdet	194
13	<i>Leveranspliktens omfattning och utformning</i>	197
13.1	Allmänt	197
13.2	Sveriges Radio	198
13.2.1	Inspelningsteknik för radiosändningar	200
13.2.2	Inspelningsteknik för TV-sändningar	201
13.3	Närradio	201
13.4	TV-sändningar i kabelnät	206
13.4.1	Lokala egensändningar	206

13.4.2 Satellitprogram	208
13.5 Rundradiosändningar av finländska TV-program	211
13.6 Film	211
13.7 Fonogram	223
13.8 Videogram	225
13.9 Talböcker och taltidningar	225
13.10 Kombinerat material	227
13.11 Videotex m m	228
14 <i>Material utanför pliktexemplarslagen</i>	231
14.1 Bakgrund	231
14.2 Samtida material	232
14.3 Äldre inspelningar	234
15 <i>Tillhandahållande</i>	239
15.1 Bakgrund	239
15.2 Mina överväganden	243
16 <i>Lagförslag</i>	245
16.1 Inledning	245
16.2 Specialmotivering	247
16.2.1 Förslaget till lag om ändring i plikt- exemplarslagen	247
16.2.2 Förslaget till lag om ändring i lagen om lokala kabelsändningar	259
17 <i>Kostnader</i>	261
17.1 Förutsättningar	261
17.2 Närradio	263
17.3 Kabel-TV	266
17.3.1 Satellitprogram	266
17.3.2 Lokala egensändningar	267
17.4 Övrig film/video	268
17.5 Totalkostnader	269
18 <i>Tänkbara samordningsvinster</i>	273
18.1 Bakgrund	273

18.2	Samordning mellan ALB och Sveriges Radio	275
18.2.1	Radio	277
18.2.2	TV	280
18.3	Samordning mellan ALB och filminstitutet	282
18.4	Slutsatser	289
19	<i>Finansiering</i>	291
19.1	Utgångspunkter	291
19.2	Närradio	292
19.3	Satellitsändningar	295
19.4	Lokala egensändningar	295
19.5	Övrig film/video	296
19.6	Biografilm	297
19.7	Finansieringsbehovet	298
	<i>Särskilt yttrande</i>	303

BILAGOR

Bilaga 1	Utredningens direktiv	305
Bilaga 2	Enkät till leverantörer av pliktexemplar	317
Bilaga 3	Avtal mellan ALB och Sveriges Radio-bolagen	323
Bilaga 4	Avtal om referensupptagningar	329
Bilaga 5	Avtal om deposition av film	333

Sammanfattning

Uppdraget

Utredningen har enligt direktiven haft två huvuduppgifter:

att undersöka om erfarenheterna sedan 1979, då ljud- och bildupptagningar inrymdes i pliktexemplarslagen, motiverar någon ändring i regelsystemet och

att pröva om utvecklingen på massmedieområdet under 1980-talet bör föranleda någon utvidgning av pliktexemplarslagen.

Betänkandet är indelat i två avdelningar. I den första, som omfattar kapitlen 1 - 10, ges en redovisning av bakgrundsmaterial och nuvarande förhållanden. I den andra avdelningen, som återfinns i kapitel 11 - 19, utvecklar jag mina överväganden och förslag.

Bakgrundsbeskrivning

Den första avdelningen inleds med en redovisning av direktiven samt en särskild skrivelse till utbildningsdepartementet från arkivet för ljud och bild (ALB), som har överlämnats till kommittén. Vidare beskrivs hur kommittén har arbetat. (*kap 1*)

Därefter beskrivs pliktexemplarslagens tillkomst och nuvarande utformning. För tryckta skrifter har leveransplikt gällt sedan 1661, för ljud- och bildupptagningar sedan 1979. (*kap 2*)

En av utgångspunkterna för utredningsuppdraget är enligt direktiven att pröva om någon ändring bör göras i pliktleveranssystemet mot bak-

grund av den snabba utvecklingen på medieområdet under 1980-talet. Exempelvis omfattas inte närradiosändningar och kabelsändningar idag av leveransplikt. I betänkandet beskrivs relativt utförligt vad som har skett på medieområdet sedan pliktexemplarslagens tillkomst.

(kap 3)

Flera utredningar, som gjorts under 1980-talet inom medieområdet, har också berört bevarandefrågorna. Synpunkter som framförts i några av dessa utredningar redovisas kortfattat. *(kap 4)*

Bild- och ljudupptagningar bevaras idag på flera ställen. Det har varit en viktig uppgift i utredningsarbetet att söka kartlägga om det förekommer en onödig dubbelarkivering. Det har därför känts angeläget att redovisa var olika ljud- och bildupptagningar idag arkiveras. I ett kapitel beskrivs omfattningen av arkiveringsverksamheten hos ALB, Sveriges Radio och filminstitutet samt, vad gäller s k kombinerat material, hos kungl. biblioteket och Lunds universitetsbibliotek. *(kap 5)*

Arkivering av ljud- och bildprogram har ett nära samband med de upphovsrättsliga frågorna. Flera av de förslag som läggs fram i betänkandet har anpassats till vad som ansetts möjligt med hänsyn till upphovsrättslagstiftningen. I betänkandet ges en relativt kortfattad beskrivning av de gällande upphovsrättsreglerna. *(kap 6)*

Det samlade materialet hos ALB är endast tillgängligt för forskningsändamål. I övrigt krävs särskilt tillstånd av uphovsmännen. Mot denna bakgrund har jag ansett det viktigt att få en uppfattning om forskarnas erfarenheter av utlåningsverksamheten och deras önskemål om eventuella förändringar. Därför redovisas hur ALBs forskarservice fungerar. Vidare refereras synpunkter som kommit fram vid de överläggningar, som kommittén haft med ett antal forskare. Forskarna understryker genomgående att det insamlade materialet måste registreras och katalogiseras för att kunna användas på ett meningsfullt sätt. I övrigt är huvudintrycket att forskarna är nöjda med den service som ALB erbjuder. *(kap 7)*

Jag har också ansett det vara angeläget att få del av erfarenheter och synpunkter från dem som är ålagda att leverera ljud- och bildupptagningar till ALB för att kunna bedöma om några förändringar i det nuvarande systemet borde genomföras. Synpunkter från leverantörerna har inhämtats genom en enkät; frågorna återges i bil 2. Enkäten visar att leverantörerna inte anser att leveransplikten har några större nackdelar, varken ekonomiskt eller hanteringsmässigt. (kap 8)

I enlighet med direktiven har kartlagts vilka resurser som idag läggs ned på arkivering av ljud- och bildmaterial. I betänkandet görs en uppdelning dels efter institutioner, dvs ALB, Sveriges Radio och filminstitutet, dels efter olika medier. Kostnaderna redovisas också uppdelade på olika undergrupper.

De totala kostnaderna uppskattas till ca 42 milj kr. Uppdelade på medier blir kostnaden för radio 6,2, för TV 11,1, för fonogram 8,8, för film 14,3 och för video 1,4 milj kr. Uppdelade efter institution svarar ALB för 7,3, Sveriges Radio (radio, TV, grammofonarkivet) för 22,0 och filminstitutet för ca 13,0 milj kr. (kap 9)

Den första avdelningen i betänkandet avslutas med en kortfattad redogörelse för förhållandena i de övriga nordiska länderna på ljud- och bildbevarandeområdet. På Island föreligger leveransplikt enbart för grammofonskivor och övriga ljudupptagningar. I Norge finns än så länge inga föreskrifter för pliktleveranser. Dock finns ett utredningsbetänkande med förslag till bestämmelser om pliktleveranser av ljud- och bildmaterial. Förslaget har ännu inte föranlett några beslut.

I Danmark råder leveransplikt för danskproducerad film. En utredning har lagt fram förslag om att införa leveransplikt för radio- och TV-program, inklusive lokala sändningar. Det finns ett interimistiskt beslut om leveransplikt av radio- och TV-program i Folketinget i avvaktan på en permanent pliktexemplarslag. På fonogram- och videogramområdena finns inga bestämmelser.

I Finland finns sedan 1980 en lag om friexemplar, i vilken också finns föreskrifter om pliktleveranser av vissa ljud- och bildupptagningar, och

en särskild filmarkiveringslag. Den har ansetts tillämplig också på de TV-program som det statliga företaget Yleisradio sänder. (*kap 10*)

Överväganden och förslag

Betankandets andra avdelning, i vilken överväganden och förslag återfinns, inleds med en principdiskussion av vad som är önskvärt att bevara för eftervärlden. Ett av målen för samhällets kulturpolitik är att bevara och levandegöra äldre tiders kultur. Detta förutsätter att dagens kulturyttringar tillvaratas. Ett av medlen för att uppnå detta mål är den lagstadgade leveransplikten av tryckta skrifter och av ljud- och bildupptagningar. Också från forskningens sida finns ett starkt intresse att få tillgång till det material som förvaras i arkiv och bibliotek. Ljud- och bildmaterial är av intresse som en av flera källor för forskare från alla tankbara ämnesområden. Det är knappast möjligt att idag ha en bestämmd uppfattning om vilket material som framtida forskare kan ha behov av. Denna osäkerhet talar för att leveransplikten görs total.

Genom att samhället svarar för arkivering av ljud- och bildmaterial behöver olika slag av producenter inte själva bygga upp egna arkiv, särskilt om de ges möjlighet att återanvända det material, som förvaras hos ALB.

Det finns enligt min mening ingen principiell skillnad mellan tryck och ljud- och bildmaterial av betydelse för leveranspliktens utformning. År 1986 svarade ljud- och bildmedierna för 80 procent av mediekonsumtionen medan 20 procent av tiden ägnades åt läsning av tidningar, tidsskrifter och böcker. Det är svårt att finna något hållbart skäl för en lägre ambitionsnivå för bevarande av ljud- och bildupptagningar än av tryckta skrifter.

På grund av mediernas karaktär bör leveransplikten inte begränsas till den svenska produktionen. Exempelvis samlar utlandsproducerade TV-program stora tittarskaror. Av detta principiella resonemang följer också att närradiosändningar, lokala egensändningar i kabelnät och satelitsändningar som vidare sänds i kabelnät i Sverige bör inordnas i leveransplikten.

I betänkandet förordas att den gemensamma lagen för tryckta skrifter och för ljud- och bildmaterial behålls också i framtiden. Lagreglerna bör ha en generell utformning, vilket också underlättar det i direktiven uttryckta önskemålet om att fortlöpande ändra ambitionerna med hänsyn till utvecklingen inom massmedieområdet. (kap 11)

Av ekonomiska skäl är det inte möjligt, ehuru önskvärt, att bevara alla offentliggjorda ljud- och bildupptagningar. Ett urval måste göras, i varje fall för vissa medier. I betänkandet redovisas olika arkivteoretiska principer för gallring och urval inom arkivväsendet. Ljud- och bildmedierna är emellertid av en annan karaktär än de vanliga arkivhandlingarna såsom verifikationer och andra handlingar. Det gör också att synen på gallring och urval måste bli annorlunda.

Vad som i första hand bör komma ifråga för gallring vad gäller ljud- och bildupptagningar är sådana som inte innehåller unik information, t ex identiska repriserna i radio och TV samt film som visas i samma version via olika distributionskanaler. Av säkerhetsskäl kan det dock vara motiverat att spara även identiskt material. Gallring och urval företas ofta av ekonomiska skäl. Vinsten med gallring måste dock vägas mot de ökade kostnaderna i tid, arbete och pengar för att åstadkomma urvalet. Det är exempelvis mer kostnadskrävande att gallra bort alla repriserna från radio- och TV-sändningarna än att spela in allt som sänds. (kap 12)

I kapitlet om leveranspliktens omfattning och utformning redovisar jag mina överväganden och ställningstaganden medium för medium. En utgångspunkt bör vara att i pliktexemplarslagen ange vilka medier som skall bevaras i sin helhet och för vilka ett urval kan göras. Det bör sedan ankomma på arkivmyndigheten att i samråd med forskarrepresentanter för olika ämnesområden anpassa urvalets omfattning och utformning efter den rådande mediesituationen och att redovisa detta i anslagsframställningarna.

Vad först gäller programmen som sänds från de fyra programbolagen inom Sveriges Radio-koncernen bör enligt förslaget ingen principiell ändring göras. Närradion faller idag helt utanför leveransplikten. Det vore önskvärt att bevara närradions sändningar i sin helhet. Detta är

dock inte möjligt; bara under år 1986 sände närradiostationerna sammanlagt 150 000 timmar.

Det är nödvändigt att göra ett urval. I betänkandet diskuteras olika urvalsmetoder. Mitt förslag är att som urval väljs två hela veckor, en under våren och en under hösten, då alla närradiosändningar skall levereras. Dessutom bör ALB få resurser för att kunna införskaffa program som sänts också utanför de två veckorna. Sammanlagt innebär urvalet att ca sex procent av utbudet av närradiosändningar bevaras.

Lokala egensändningar i kabelnät bör bevaras i ett urval av samma slag som för närradiosändningarna. Så länge omfattningen av sändningarna är så begränsad som för närvarande bör dock samtliga lokala egensändningar bevaras. Också för satellitprogram som vidare sänts i kabelnät föreslår jag en urvalsmetod liknande den jag föreslagit för närradion.

På filmområdet föreslås vissa förändringar. Den lagtekniska kopplingen mellan censurgranskningen och leveransplikten bör upphävas för att inte eventuella förändringar i censurlagstiftningen automatiskt skall få återverkningar också på leveransplikten. All film som har gjorts tillgänglig för allmänheten här i landet skall därför enligt förslaget omfattas av leveransplikt. Detta innebär att också sk beställningsfilm inlemmas i leveransplikten.

Liksom för närvarande bör film överföras till video och bevaras hos ALB. Men dessutom bör den svenska filmproduktionen också bevaras på filmbas. Kopiering till video medför kvalitetsförsämring dels genom att den tekniska bildkvaliteten blir lägre, dels genom att filmen har ett annat format än video; detta blir särskilt märkbart då det gäller vid film.

Det bör i fortsättningen vara en förutsättning för statligt produktionsstöd att en säkerhetskopia eller originalnegativet av all film som är producerad i Sverige och offentliggjord här i riket skall överlämnas till filminstitutet för långtidsarkivering. Vad gäller utländsk film anser jag att alla biografvisade eller på annat sätt offentliggjorda filmer också

i fortsättningen skall levereras till ALB för överföring till video under samma regelsystem som för närvarande. Den arkivering av utländsk film på filmbas som nu sker hos filminstitutet bör fortsätta, men som hittills baseras på frivilliga depositioner.

Offentliggjord beställningsfilm bör i fortsättningen vara leveranspliktig. Samma bör gälla om informationen produceras med videoteknik. Därför bör exemplarsgränsen för video sänkas från 50 till 10 exemplar. Härigenom kommer merparten av de offentliggjorda videoproduktionerna inom denna sektor att omfattas av leveransplikt enligt samma regler som gäller för videogram.

För videogram föreslås ingen annan ändring än sänkningen av exemplarsgränsen. Videogram som här i landet mångfaldigats i minst 10 exemplar och gjorts tillgängligt för allmänheten skall omfattas av leveransplikt. För fonogram föreslår jag inga ändringar, vilket innebär att exemplarsgränsen kvarstår vid 50 exemplar.

För talböcker och taltidningar föreslås att liksom hittills ett urval skall bevaras. För s k kombinerat material föreslår jag inga ändringar.

Den information som lagras i olika former av databaser, t ex videotex, omfattas inte av leveransplikt. I betänkandet lämnas heller inga förslag om pliktleveranser med hänsyn till att dessa medier inbegriper hela dataområdet. Det är dock viktigt att detta område utreds i ett annat sammanhang. Kungl. biblioteket avser att lägga fram förslag om en särskild utredning beträffande leveransplikt av allmänt tillgängliga databaser. Frågan om arkivering av videotex och s k videospel eller dataspel bör tas upp i ett sådant sammanhang. (*kap 13*)

Huvudprincipen i mina förslag är att alla offentliggjorda ljud- och bildupptagningar skall omfattas av leveransplikt, för fonogram dock bara för i Sverige framställda upplagor över 50 exemplar och för videogram för upplagor över 10 exemplar. För vissa medier föreslås att ett urvalsförfarande skall tillämpas. Härutöver är det angeläget att ALB disponerar resurser för att kunna förvärva sådant material som faller utanför pliktleveranslagen men som ändå är av intresse att bevara för efter-

världen. Sådana förvärv förutsätter givetvis samtycke från dem som har upphovsrätt till verken. Dessa ljud- och bildupptagningar kan sammanfattas i tre kategorier: 1) fonogram och videogram vars upplaga understiger den stipulerade exemplarsgränsen, 2) professionellt producerade ljud- och bildproduktioner som endast är tänkta att nå en begränsad krets, t ex inom företag eller en organisation samt 3) ljud- och bildupptagningar som producerats för att dokumentera en företeelse eller ett evenemang som t ex en teaterföreställning.

Den gällande pliktexemplarslagen omfattar ljud- och bildupptagningar som producerats/sänts efter den 1 januari 1979. Men det finns mängder av intressant material som tillkommit tidigare och alltså inte varit leveranspliktigt. Jag anser det viktigt att det finns resurser för att rekvidrera och arkivera också sådant äldre material, vilket inte nödvändigtvis alltid måste ske hos ALB. (*kap 14*)

I utredningsuppdraget ingår att pröva om ALBs samlingar kan utnyttjas för andra ändamål än forskning. Jag har därför provat om det är möjligt och lämpligt att göra arkivmaterialet tillgängligt också för andra intressenter. I princip anser jag att det arkiverade materialet borde vara tillgängligt också för andra ändamål än sådana som kan definieras som forskning.

Genom de kontakter som jag haft med olika företrädare för upphovsrättshavare har en sådan utvidgning av tillhandahållandet emellertid mött starka invändningar. Den nuvarande ordningen är allmänt accepterad, och de flesta seriösa användarna har fått sina krav tillgodosedda. Önskemål från t ex allmänheten om att få tillgång till samlingarna är av ringa omfattning. Jag anser det därför inte vara motiverat att nu föreslå några ändrade regler för tillhandahållande av material ur ALBs samlingar. ALB har föreslagit vissa förenklingar i regelsystemet vad beträffar tillhandahållandet av spelfilm. Föreningen Sveriges Filmproducenter ser i och för sig positivt på flera av dessa men vill avvakta med ett slutligt ställningstagande till dess denna utredning är avslutad. För egen del har jag ingen anledning att motsätta mig att ALBs förslag genomförs. (*kap 15*)

Förslagen i betänkandet mynnar ut i förslag till vissa ändringar i lagen om pliktexemplar. Ändringar föreslås sålunda i 11 - 14 §§. Två nya paragrafer, 11 a och 12 a, föreslås tillkomma. Vidare föreslås en ändring i lagen om lokala kabelsändningar enligt vilken kabelnämnden skall göra upptagningar av programkanaler från satelliter som vidareändras i landet i den utsträckning som ALB bestämmer. Lagförslagen åtföljs av specialmotivering. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1988. (*kap 16*)

Samhällets totala kostnader för att bevara ljud- och bildupptagningar idag uppgår till drygt 42 milj kr. Eventuella utökningar av kostnaderna för att bevara de medier som nu omfattas av leveransplikt, t ex en volymökning till följd av den fjärde ljudradiokanalen, kan inte kostnadsberäknas i nuläget då omfattningen inte är känd. Sådana kostnadsökningar måste tas upp av ALB i de årliga anslagsframställningarna.

De totala kostnaderna för det föreslagna urvalet av närradiosändningar uppskattas i betänkandet till 879 000 kr, fördelade på 135 000 kr för bandkostnader, 725 000 kr för personalkostnader hos ALB och 19 000 kr för övriga kostnader.

På motsvarande sätt kan de totala kostnaderna för det föreslagna urvalet av satellitsändningar beräknas till 366 000 kr, varav 55 000 kr utgör bandkostnader, 100 000 kr kostnader för bandningen, 200 000 kr personalkostnader hos ALB och 11 000 kr övriga kostnader.

Totalkostnaden för arkivering av lokala egensändningar i kabelnät uppskattas till 405 000 kr. Härav faller 52 000 kr på bandkostnader, 340 000 kr på personalkostnader och 13 000 kr på övriga kostnader. Kostnaderna för den ökade ambitionsnivån på filmområdet har jag beräknat till 262 000 kr, varav 16 000 kr för bandkostnader, 240 000 kr för personalkostnader och 6 000 kr för övriga kostnader. Den sammanlagda kostnaden för det utökade bevarandet skulle då uppgå till 1 912 000 kr. (*kap 17*)

En viktig utgångspunkt för utredningsarbetet har varit att förslagen skall rymmas inom ramen för oförändrade resurser. Det har därför varit angeläget att kartlägga förekomsten av dubbelarbete mellan olika institutioner och att söka finna möjligheter till samordningsvinster. Det förekommer onekligen en viss dubbelarkivering, men syftet med arkiveringen är helt olika. Exempelvis arkiverar ALB radio- och TV-program i syfte att bevara det svenska kulturarvet för framtiden. För Sveriges Radio-företagen är motivet för arkiveringen att programmen skall kunna användas för repriser och för att kunna ingå i andra program. ALB styrs av en lagstadgad skyldighet att bevara material för framtiden medan Sveriges Radio-bolagens arkivering styrs av programmässiga och företagsekonomiska överväganden.

Dock kommer inom en nära framtid att finnas vissa möjligheter till besparingar genom ett ökat samarbete mellan ALB och Sveriges Radio. Genom en övergång till digitaliserad bandning får riksradios och lokalradios referensband, som bevaras hos ALB, återutsändningsbar kvalitet. Därigenom kan den sammanlagda arkiveringskostnaden nedbringas något. En bättre samordning mellan ALBs inspelning av TV-program på entumsband och SVTs egen bandarkivering kan också innebära vissa besparingar. På filmområdet har jag inte funnit några möjligheter till besparingar. Sådana kan bara åstadkommas genom en sänkning av ambitionsnivån, vilket jag inte är beredd att förorda.
(kap 18)

Uttalandet i direktiven att förslagen skall kunna rymmas inom nuvarande kostnadsramar har jag tolkat så att förslagen inte får medföra någon ökad nettoutgiftsbelastning för staten. Mina förslag ryms väl inom ramen för nuvarande och tillkommande inkomster, som också måste beaktas.

Av de redovisade kostnadsökningarna på ca 1,9 milj kr kommer 1 765 000 kr att kräva särskild finansiering. Det är framför allt kostnaderna för att bevara ett urval av närradiosändningar samt kabelsändningar av olika slag. Närradio- och kabelverksamheterna finansieras på det centrala planet via särskilda avgifter. Jag anser att det bör vara

en naturlig del i verksamheten att bevara ett urval av dessa program och att kostnaden härför bör finansieras via dessa avgifter.

Antalet sändningstillstånd inom närradion och antalet bostäder som ansluts till kabelnät har successivt ökat och fortsätter att öka, vilket ger staten ökade inkomster genom närradio- resp kabelavgifterna. Detta har redan resulterat i att närradioavgiften under år 1987 kunnat sänkas från 17,50 kr per sändningstimme till 15,00 kr. Kabelavgiften ger idag ett betydande överskott i förhållande till de centrala kostnaderna för kabelnämndens verksamhet. Sammantaget innebär det att mina förslag kan anses vara finansierade genom nuvarande avgifter, som inte ens behöver höjas till följd av förslagen. (*kap 19*)

Författningsförslag

1. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar

dels att 11-14 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas två nya paragrafer, 11 a och 12 a §§, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §

Av upptagning av ljudradio- och televisionsprogram, som har sänts av sådant programföretag som avses i 5 § första stycket radiolagen (1966:755), skall programföretaget lämna ett pliktexemplar till arkivet för ljud och bild.

Pliktexemplar enligt första stycket skall utgöras av upptagning, som programföretaget enligt särskilda föreskrifter skall göra för att säkerställa framtida bevisning om innehållet i program. Pliktexemplaret skall lämnas inom en månad från den dag då programföretagets skyldighet att bevara upptagningen enligt dessa föreskrifter upphörde.

Har företag eller sammanslutning, som sänder ljudradio- eller televisionsprogram, enligt särskilda föreskrifter skyldighet att göra upptagning av program för att säkerställa framtida bevisning om innehållet i program (referensupptagning), skall företaget eller sammanslutningen lämna sådan upptagning som pliktexemplar till arkivet för ljud och bild enligt vad som föreskrivs i andra-fjärde styckena.

Sådant programföretag som avses i 5 § första stycket radiolagen (1966:755) skall lämna upptagningar av samtliga sändningar.

Annat företag än som avses i andra stycket och sammanslutning skall lämna upptagningar av de sändningar som arkivet för ljud och bild bestämmer.

Upptagningen skall lämnas inom en månad från den dag då företags eller sammanslutningens skyldighet att bevara upptagningen som referensupptagning upphörde.

11 a §

Har kabelnämnden enligt vad arkivet för ljud och bild bestämt med stöd av 30 § andra stycket lagen (1985:677) om lokala kabelsändningar gjort upptagning av programkanal från satellit, skall nämnden lämna sådan upptagning som pliktexemplar till arkivet.

Upptagningen skall lämnas inom en månad från den dag då upptagningen gjordes.

12 §

Av film, som är 16 eller 35 millimeter bred och som har godkänts av statens biografbyrå för visning vid biografställning, skall den, som har påkallat granskningen hos biografbyrån, lämna ett pliktexemplar till arkivet för ljud och bild.

Av reklambild, som distribueras för visning vid biografställning, skall distributören lämna ett pliktexemplar till arkivet för ljud och bild.

Pliktexemplar enligt första eller andra stycket skall lämnas inom en månad från den dag då filmen första gången visades offentligt här i riket. Den som har lämnat pliktexemplaret skall få tillbaka detta sedan arkivet har haft skäligen tid för att framställa en kopia.

Av film, som har gjorts tillgänglig för allmänheten här i riket, skall ett pliktexemplar lämnas till arkivet för ljud och bild.

Film görs tillgänglig för allmänheten, när den visas offentligt eller exemplar därav lämnas ut för spridning. Lika med offentlig visning anses visning som i förvärsverksamhet anordnas inför en större sluten krets.

Skyldighet att lämna pliktexemplar föreligger inte i fråga om film som har samma innehåll och utförande som tidigare framställd film, av vilken pliktexemplar har lämnats.

12 a §

Pliktexemplar av film skall lämnas av den som föranstaltar om att filmen görs tillgänglig för allmänheten här i riket.

Pliktexemplar skall lämnas inom en månad från den dag då filmen först gjordes tillgänglig för allmänheten här i riket. Den som har lämnat pliktexemplaret skall få tillbaka detta sedan arkivet har haft skäligen tid för att framställa en kopia.

13 §

Av fonogram eller videogram, som har mångfaldigats här i riket i minst 50 exemplar och som har gjorts tillgängligt för allmänheten här, skall ett pliktexemplar lämnas till arkivet för ljud och bild, om ej annat följer av 15 §.

Av fonogram eller videogram, som har mångfaldigats här i riket i minst 50 exemplar, *såvitt angår fonogram, och i minst 10 exemplar, såvitt angår videogram*, och som har gjorts tillgängligt för allmänheten här, skall ett pliktexemplar lämnas till arkivet för ljud och bild, om ej annat följer av 15 §.

Fonogram eller videogram görs tillgängligt för allmänheten, när exemplar därav lämnas ut för spridning eller används för offentligt framförande. Lika med offentligt framförande anses framförande som i förvärvsverksamhet anordnas inför en större sluten krets.

14 §

Av fonogram eller videogram, som har mångfaldigats utom riket och har gjorts tillgängligt för allmänheten här i riket, skall ett pliktexemplar lämnas till arkivet för ljud och bild. Detta gäller dock endast om

1. den som har låtit föra in exemplaren till riket har fört in minst 50 exemplar och

2. fonogrammet eller videogrammet helt eller delvis innehåller verk av svensk upphovsman eller framförande av svensk konstnär eller framförande på svenska språket eller skildring av svenska förhållanden.

Av fonogram eller videogram, som har mångfaldigats utom riket och har gjorts tillgängligt för allmänheten här i riket, skall ett pliktexemplar lämnas till arkivet för ljud och bild. Detta gäller dock endast om

1. den som har låtit föra in exemplaren till riket har fört in minst 50 exemplar, *såvitt angår fonogram, och minst 10 exemplar, såvitt angår videogram*, och

2. fonogrammet eller videogrammet helt eller delvis innehåller verk av svensk upphovsman eller framförande av svensk konstnär eller framförande på svenska språket eller skildring av svenska förhållanden.

Föreskrifterna i första stycket gäller dock ej om annat följer av 15 §.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988. Den skall tillämpas på

a. upptagning av sådant ljudradio- eller televisionsprogram som avses i 11 § och som har sänts efter utgången av december 1987,

b. upptagning av sådan programkanal från satellit som avses i 11 a § och som har sänts efter utgången av juni 1988,

c. film, som har gjorts tillgänglig för allmänheten efter utgången av juni 1988,

d. videogram, som har gjorts tillgängligt för allmänheten efter utgången av juni 1988.

2. I fråga om film och videogram, som ej omfattas av bestämmelserna i punkt 1, gäller äldre föreskrifter.

2. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1985:677) om lokala kabelsändningar

Härigenom föreskrivs att 30 § i lagen (1985:677) om lokala kabelsändningar skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

30 §

Kabelnämnden skall, i den utsträckning som behövs för efterhandsgranskning av programkanaler från satelliter som vidare-sänds i landet, se till att *programkanalerna spelas in* och att *inspelningarna bevaras*.

Kabelnämnden skall, i den utsträckning som behövs för efterhandsgranskning av programkanaler från satelliter som vidare-sänds i landet, se till att *upptagningar görs av programkanaler* och att *upptagningarna bevaras*.

För arkivändamål skall kabelnämnden göra upptagningar av programkanaler som avses i första stycket i den utsträckning som arkivet för ljud och bild bestämmer. Om skyldighet för nämnden att lämna sådana upptagningar till arkivet finns bestämmelser i lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

1 Uppdraget

1.1 Tillkallande av särskild utredare

Den 17 april 1986 fick statsrådet Bengt Göransson regeringens bemyndigande att tillkalla en särskild utredare för att göra en översyn av reglerna för bevarande av ljud- och bildupptagningar. Översynen skulle göras mot bakgrund av såväl utvecklingen inom massmedieområdet som erfarenheterna av tillämpningen av lagen om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar. Den 21 april 1986 förordnade statsrådet Göransson mig att som särskild utredare verkställa uppdraget.

1.2 Direktiven

Mitt uppdrag framgår av direktiven (dir 1986:14), som in extenso återges i bil 1.

I direktiven beskrivs inledningsvis vilka ljud- och bildupptagningar som omfattas av lagen om pliktexemplar. Vidare redogörs kortfattat för utvecklingen inom massmedieområdet sedan pliktexemplarslagen trädde i kraft den 1 januari 1979. I direktiven redovisas också förslag och synpunkter på bevarandefrågorna, som framförts av andra kommittéer under den senaste tiden samt en skrivelse till utbildningsdepartementet från arkivet för ljud och bild (ALB), i vilken ett antal frågor har tagits upp, som enligt ALBs mening borde behandlas i en eventuell översyn av ALBs uppgifter och av pliktexemplarslagen.

I beskrivningen av utredningsuppdraget sägs två huvudskäl motivera en översyn: behovet av att pröva om erfarenheterna sedan 1979 motiverar någon ändring samt att pröva om utvecklingen inom massmedieom-

rådet under 1980-talet bör föranleda någon utvidgning av pliktexemplarslagen.

I direktiven framhålls att de delar av bild- och ljudområdet som nu omfattas av leveransplikt förmodligen är de som det fanns störst anledning att bevara då pliktexemplarslagen infördes. Men när nya massmedier växer fram kan det finnas skäl att pröva om och i vilken utsträckning nya medier skall bevaras. En utgångspunkt för en sådan bedömning bör vara att den totala kostnaden för bevarandet inte skall tillåtas stiga.

Beträffande närradio, kabel-TV och satellitsändningar sägs i direktiven att det torde bli nödvändigt att redan från början välja ut det viktigaste och spara det med hänsyn till den kraftiga ökningen av antalet kanaler och av den totala sändningstiden. Jag har att pröva om det går att i regelverket bygga in möjligheter att fortlöpande ändra ambitionerna med hänsyn till utvecklingen inom massmedieområdet. I uppdraget ingår att kartlägga vilka totala resurser, som står till förfogande för bevarande av bild- och ljudupptagningar. I direktiven framhålls att jag bör ha nära kontakt med ALB samt med andra institutioner som bevarar bild- och ljudupptagningar, med företrädare för olika forskningsområden samt med berörda myndigheter, företag och organisationer. Det framhålls särskilt att samråd bör ske med kungl. biblioteket och delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning (DFI) för avstämning mot de bestämmelser som gäller för tryckta skrifter och kombinerat material.

Förslagen bör föreligga före utgången av maj 1987.

1.3 Hemställan från ALB

I en skrivelse den 30 januari 1987 till utbildningsdepartementet hemställde arkivet för ljud och bild om vissa ändringar i förordningen (1978:779) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar. Det gällde dels möjligheten att i stället för pliktexemplar av spelfilm lämna en kopia av filmen på videoband, och dels vissa restriktioner be-

träffande kopiering och tillhandahållande av upphovsrättsligt skyddade spelfilmer. I praktiken har vissa av bestämmelserna inte tillämpats sedan flera år eftersom regeringen har gett ALB tillfällig dispens (KRFS 1984:1).

Regeringen var inte beredd att ta ställning till de framförda ändringsförslagen utan överlämnade ALBs skrivelse till mig för att beaktas i kommittéarbetet. Samtidigt utfärdade regeringen en ny förordning (KRFS 1987:2) med samma innehåll som i KRFS 1984:1. Jag betraktar därför det överlämnade materialet som en precisering av det i direktiven givna uppdraget.

1.4 Kommitténs arbetsformer

Det stod redan i början av utredningsarbetet klart att det var angeläget att etablera ett nära samarbete med arkivet för ljud och bild, filminstitutet samt Sveriges Radio och dess fyra programbolag. Inom Sveriges Radio-koncernen finns flera stora arkiv av ljud- och bildmaterial, och hos filminstitutet finns en omfattande samling av film. Inte minst med tanke på ambitionen att söka finna möjligheter att minska den dubbelarkivering, som idag förekommer, har ett sådant nära samarbete varit nödvändigt. Dessutom är Sveriges Radio-bolagen sammantagna den i särklass största leverantören av material till ALB.

Behovet av ett nära och regelbundet samarbete med de tre nämnda institutionerna var motivet för att till kommittén knyta en sakkunnig från var och en av dessa. De sakkunniga har varit direktören Leif Larson (ALB), filmproducenten Anna-Lena Wibom (filminstitutet) och planeringschefen Hans Bonnevier (Sveriges Radio-koncernen). Utöver dessa kanaler har jag också haft ett antal direkta kontakter med företrädare för de nämnda institutionerna. Bland annat har jag ingående studerat de olika arkiven och diskuterat med de arkivansvariga.

Utöver de sakkunniga har som experter medverkat hovrättsassessorn Walo von Greyerz och kanslirådet Carl-Erik Virdebrant. von Greyerz har anlitats för de rättsliga bedömningarna. På grund av sjukdom har

han varit förhindrad att delta under kommitténs slutskede. I stället har f d justitierådet Torwald Hesser som konsult biträtt kommittén vad gäller de juridiska frågorna. Virdebrant har i huvudsak svarat för beskrivningarna som återges i kap 7 om forskningens intresse av bild- och ljudupptagningar samt kap 8 om leverantörernas erfarenheter av pliktexemplarslagen. Kommitténs sekreterare har varit avdelningsdirektören Sven Allerstrand.

För att närmare få ta del av forskarnas erfarenheter av och synpunkter på bevarandefrågorna anordnades ett forskarsymposium den 19 mars 1987 med ett tjugotal forskare representerande olika ämnes- och forskarinriktningar. Därutöver har de forskare som deltog i symposiet i särskild ordning ombetts besvara ett antal preciserade frågor. Eftersom det bara är forskare som har tillgång till ALBs samlingar har jag noga provat och tagit intryck av de synpunkter, som framkommit vid dessa kontakter. Jag har också starkt påverkats av forskarnas synpunkter när jag formulerat mina förslag till urvalsprinciper för de medier, där ett urvalsförfarande föreslås.

För att få del av erfarenheterna av den hittills gällande ordningen för leveranser av pliktexemplar har en särskild enkät tillställts vissa film-, fonogram- och videogramföretag. Resultaten redovisas i kap 8, och enkäten återges i bil 2.

Utöver de här nämnda mer regelbundna kontakterna med företrädare för ALB, filminstitutet och Sveriges Radio samt med forskare och leverantörer av ljud- och bildupptagningar har jag tillsammans med kommitténs sekreterare haft ett stort antal överläggningar med andra intressenter.

Enligt direktiven bör samråd ske med kungl. biblioteket och med delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning. Så har också skett. Dessutom har kontakt tagits med universitetsbiblioteket i Lund för diskussion om hanteringen av sk kombinerat material. För att stämma av och undvika dubbelarbete har kontakt också tagits med utredningen (U 1985:07) om vissa arkivfrågor.

Vid de olika överläggningarna har jag varit mån om att få ta del av erfarenheter av hur pliktleveranssystemet fungerar idag sett från de olika företrädarnas horisont och vilka ändringar som skulle kunna tänkas för att råda bot på eventuella brister. I den mån det har legat inom organisationens eller institutionens intressesfär har jag självfallet också efterlyst synpunkter på möjligheterna att utvidga pliktexemplarslagen till nya områden, finansieringsvägar och urvalsfrågor m m samt andra ändringar som jag under utredningsarbetet övervägt och i vissa fall också framför i detta betänkande. Sådana överläggningar har ägt rum med Grammofonleverantörernas Förening (GLF), IFPI (International Federation of Producers of Phonograms and Videograms), Sveriges Film och Videoproducenters Förening (SVIP), Taltidningskommittén samt Föreningen Sveriges Filmproducenter.

Frågor som berör bevarande av närradiosändningar har jag fått möjlighet att diskutera med närradionämndens ledamöter, med dess kansli och med företrädare för närradioförbundet. Motsvarande frågor när det gäller satellitsändningar och lokala egensändningar har jag diskuterat med kabelnämndens kansli. Satellitfrågor har jag också haft möjlighet att utbyta synpunkter om med företrädare för två stora satellitsändarföretag, nämligen Sky Channel och Super Channel. Problem som är relaterade till utländsk film som visas på biografer i Sverige har jag diskuterat med Filmuthyrareföreningen. Underlag för beräkning av kostnader för att på närradioorterna banda programmen centralt och för bandning av satellitprogram har inhämtats genom televerket.

För att diskutera problem av upphovsrättslig art i samband med utvidgningar av leveransplikten och ett vidgat tillträde till ALBs samlingar har kontakt tagits med förhandlingskartellen Copyswede och med KLYS (Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd).

Jag finner det inte motiverat att i detta sammanhang redogöra för de synpunkter och förslag som har framkommit vid dessa överläggningar; delvis kan de utläsas i betänkandet när de olika sakfrågorna behandlas. Syftet med dessa kontakter har inte varit att få ett antal synpunkter att redovisa i betänkandet. Motivet har varit att vidga mitt eget

vetande och fånga in de synpunkter som de mest berörda kan ha på bevarandefrågorna. Överläggningarna har genomgående varit mycket givande, och de synpunkter som redovisats har i många fall starkt påverkat mina förslag.

Som exempel på sådan påverkan kan jag nämna att jag på några områden, efter att ha inhämtat olika synpunkter, avstått från att framföra förslag, som i och för sig vore rimliga, från vissa synpunkter till och med önskvärda att få genomförda. Ett sådant område är ordningen för att bevara utländsk film på videogram hos ALB. Den nuvarande ordningen är, åtminstone på papperet, tämligen otymplig och en nödlösning för att komma förbi ett antal problem som uppstod när pliktexemplarslagen kom till stånd. Å andra sidan har alla aktörer accepterat den gällande ordningen - trots att den var starkt omstridd när pliktexemplarslagen infördes 1979 - och de motsätter sig starkt alla förändringar. Eftersom systemet idag trots allt fungerar tillfredsställande i praktiken är det enligt min mening viktigare att behålla en bred enighet om bevarandet i sak än att försöka finna en i och för sig mer rationell administrativ ordning, som skulle väcka starkt missnöje och kritik och kanske till och med äventyra utbudet av utländsk biografilm i Sverige.

På samma sätt har jag, vilket närmare utvecklas i kap 15, avstått från att föreslå någon ändring av vilka kategorier som bör få tillgång till samlingarna hos ALB. Varje sådan utvidgning skulle i dagens läge orsaka problem, främst av upphovsrättslig natur, och eftersom det inte har kunnat dokumenteras något trängande behov av vidgat tillträde ser jag ingen anledning att lägga fram något förslag som skulle uppfattas som mycket negativt på många håll och vars laglighet skulle komma att ifrågasättas.

En särskild form av bildupptagningar och i vissa fall också ljudupptagningar utgör videotex/teledata och andra former av informationsdatabaser. Genom kontakter med kungl. biblioteket har jag erfarit att biblioteket överväger att lägga fram förslag om att en utredning bör tillkallas för att behandla frågan om pliktleveranser av databaser. Jag delar denna uppfattning, och jag har i detta betänkande förbigått databaserat material eftersom detta är ett stort och omfattande område i

sig, som rymmer en rad andra problem än dem som i övrigt är aktuella när det gäller bevarande av bild och ljud.

Som kommitté har jag tillsammans med de sakkunniga, experter och sekretariat hållit elva protokollförda sammanträden.

2 Pliktexemplarslagens tillkomst och nuvarande utformning

Av naturliga skäl är pliktexemplarslagens historia präglad av bestämmelser rörande tryckta skrifter. Syftet med och motiven för bevarande är dock likartade för alla offentliggjorda former av informationsspridning, opinionsbildning och kulturframställningar. Det kan därför vara motiverat att i en utredning om bevarande av ljud- och bildupptagningar kortfattat redovisa bakgrund och motiv även till leveransplikten av tryckta skrifter.

2.1 Historik

2.1.1 Tryckta skrifter

En av förebilderna till den svenska pliktexemplarslagen hämtades i Frankrike. Redan år 1537 utfärdades där föreskrifter om tryckleveranser. Som motiv angavs bl a att det är viktigt att de litterära verken bevaras i sin ursprungliga form. Efter mönster från den franska lagstiftningen infördes i Sverige år 1661, av den dåvarande förmyndarregeringen för Karl XI, en kansliordning om leveransplikt. Den föreskrev, att av allt som framställdes vid Sveriges då nio tryckerier, skulle två exemplar levereras till det kungliga kansliet. Det ena exemplaret placerades i Riksarkivet och det andra i Kungliga biblioteket. Av den anförda motiveringen framgår klart att det i första hand var censurskäl som låg bakom den nya förordningen. I kansliordningen angavs nämligen att "Det är skattat för nyttigt och nödigt att Kongl. Maj:t må veta, vad för böcker och skrifter, som uti dess rike och tillhörige provincier tryckes och bringes uti ljuset." Det kulturella värdet och betydelsen för forskningen stod dock snart klar. Redan år 1692 fick universitetet i

Uppsala rättigheter att erhålla tryckexemplar. År 1698 utsträcktes leveransplikten till Lund, 1707 till universiteten i Åbo och Dorpat.

Bestämmelserna om tryckleveranser togs in i den första svenska tryckfrihetsförordningen 1766 och hade ställning av grundlag fram till 1949. Då stiftades en särskild lag (1949:166) angående skyldighet att avlämna för bibliotek avsedda exemplar av tryckt skrift. Där föreskrevs att pliktexemplar skulle levereras till kungl. biblioteket (KB) och till universitetsbiblioteken i Uppsala, Lund och Göteborg. I tryckfrihetsförordningen fanns också bestämmelser om sk granskningsexemplar. Dessa skulle lämnas till ett lokalt tryckfrihetsombud för vidarebefordran till justitiedepartementet. Syftet var att möjliggöra övervakning i efterhand av att tryckfrihetsbestämmelserna efterlevdes. Granskningsexemplaren tillföll fr o m 1950 stadsbiblioteket, sedermera universitetsbiblioteket, i Umeå. (En redogörelse för bakgrunden till den svenska pliktexemplarslagen har bl a lämnats av Lars Tynell, Biblioteks-exemplar - när, hur och varför. Grafiskt forum 1963.)

Riksdagen beslutade under riksmötena 1975/76 och 1976/77 om vissa ändringar i tryckfrihetsförordningen. Detta fick konsekvenser också för leveransplikten. Bl a togs granskningsexemplaret bort och tryckfrihetsförordningen vidgades till att omfatta också andra skrifter än dem som framställts genom traditionellt tryckförfarande. Detta föranledde regeringen att i december 1976 tillsätta en enmanskommitté för att utreda frågan om ändringar i leveransplikten och om utformning av en ny pliktexemplarslag. I augusti 1977 överlämnade kommittén sitt betänkande (Ds U 1977:12) Pliktexemplar av skrift.

I detta betänkande diskuterades bl a följande frågor:

- motiven bakom leveransplikt
- antalet pliktexemplar
- omfattningen av leveransplikten
- vem som borde vara leveransskyldig
- generell leveransplikt eller rekvisitionsrätt
- gallringsfrågor
- möjligheter till sanktioner.

Vissa av kommitténs överväganden redovisas mer utförligt nedan i kapitel 11.

2.1.2 Ljud- och bildupptagningar

I Sverige gjordes de första ljudinspelningarna på fonograf år 1878, samma år som Thomas Alva Edison fått patent på sin uppfinning. Från år 1897 började fonografer och inspelningar att säljas mer allmänt. Den första gramfonoinspelningen i Sverige gjordes 1899. Från och med 1903, då The Gramophone Co. bildade ett svenskt dotterbolag, kom den svenska skivindustrin igång på allvar.

Den första filmvisningen i Sverige ägde rum sommaren 1896 på Industri- och slöjdställningen i Malmö. Året efter upptog fotografen Ernest Florman de första svenska filmbilderna, vid den siamesiske kungen Chulalongkorns statsbesök i Stockholm. Från början av 1910-talet har en svensk spelfilmsproduktion startat i större skala.

Telegrafverket anordnade på försök radiosändningar på sommaren 1922. Regeringen gav i oktober 1924 AB Radiotjänst i uppdrag att med ensamrätt svara för rundradions programverksamhet. Den 1 januari 1925 började Radiotjänst sina reguljära sändningar. 1955 infördes ytterligare en radiokanal, P2, och 1962 började televerket bygga ut FM-sändare för en tredje programkanal, P3.

År 1930 hölls den första demonstrationen i Sverige av engelsmannen John Lozie Bairds televisionssystem. Det skulle dock dröja till mitten av 1950-talet innan TV på allvar gjorde sitt intåg i det svenska samhället. Den 29 oktober 1954 sände Radiotjänst sitt första TV-program. En skäl för televisionen. Företaget fortsatte sedan med TV-sändningar som försöksverksamhet till 1956, då riksdagen beslutade att televisionens programverksamhet skulle upplåtas med ensamrätt till AB Radiotjänst. Den 5 december 1969 startade en andra programkanal, TV2.

Sedan slutet av 1800-talet har det således skett en mycket snabb utveckling av olika metoder för inspelning, avspelning och distribution av

ljud och rörliga bilder i vårt land. Det skulle dock dröja fram till mitten av 1900-talet innan man på allvar började intressera sig för arkivering och dokumentation av dessa moderna medier. För film hade stiftelsen Filmhistoriska samlingarna, som startade i mitten på 1930-talet, börjat bygga upp ett filmarkiv. Svenska filminstitutet övertog denna verksamhet, då stiftelsen upplöstes 1964. Nationalfonoteket startade 1958 som en avdelning under KB. Genom frivilliga överenskommelser med de stora skivbolagen lyckades man få in den största delen av den svenska skivproduktionen. Sveriges Radio hade egna programarkiv både för radio och sedermera också för televisionen. Dessa arkiv sparade sänt programmaterial för framtida programbruk. Det skedde en relativt omfattande gallring, och arkiven var i princip inte tillgängliga för utomstående.

Det var framför allt det förhållandet att Sveriges Radios arkiv var företagsinterna och därigenom svåråtkomliga för utomstående, som föranledde forskare och politiker att reagera. Våren 1968 togs frågan upp till debatt i Dagens Nyheter. Där framfördes invändningar mot de gallringsprinciper, som tillämpades inom SRs arkiv. Man pekade också på behovet av en central arkivinstitution för att bevara och tillhandahålla radio- och TV-program, både för forskare och allmänheten. 1972 väcktes en motion i riksdagen om anslag till stöd åt forskarservice vid SR. Kulturutskottet betonade med anledning av denna motion bl a vikten av att radio- och TV-forskningen inte försvårades av bristen på forskarservice inom Sveriges Radio. Ett antal forskare gjorde samma år en framställan till Kungl. Maj:t där man pekade på det ökande intresse, som materialet i SRs arkiv tilldrog sig från forskarkåll.

2.1.2.1 Bevara ljud och bild (DAK-kommittén)

Den snabba tekniska utvecklingen på informationsområdet under 1960-talet, framför allt den ökande användningen av ADB-teknik, medförde problem när det gällde att bevara och utnyttja den lagrade informationen. Allmänna arkivstadgan, som då främst var inriktad på hantering av pappersdokument, saknade i stort sett föreskrifter för hantering av de moderna databärarna. Av den anledningen tillsattes

dataarkiveringskommittén (DAK) genom beslut den 30 juni 1967. DAK skulle enligt direktiven "utreda frågor om arkivering m.m. av fonogram, den automatiska databehandlingens media och övriga lagringsmedia tillhörande informationsbehandlingens område." DAK skulle också "redovisa de problem och rekommendera de åtgärder som ur arkivsynpunkt kan föreligga för sådana samlingar av ljud- och bildupptagningar hos Sveriges Radio som är av betydelse i föreliggande sammanhang". Den 30 juni 1972 fick DAK i tilläggsdirektiv att "utreda allmänna arkiveringsproblem sammanhängande med bild- och ljudupptagningar". DAK borde särskilt beakta "frågan om nationalfonotekets framtida ställning och uppgifter samt möjligheterna till samverkan mellan skilda institutioner på detta område". I sitt betänkande (SOU 1974:94) Bevara ljud och bild gav DAK en utförlig översikt över förhållandena för de ljud- och bildmedier som då existerade på den svenska marknaden. I betänkandet diskuterades grundligt följande områden:

- databärare och inspelningsteknik för de olika medierna
- gallring av radio- och TV-sändningar
- rättsliga frågor
- organisatoriska frågor
- kostnader.

DAK ansåg det vara av "stor vikt att information, opinionsbildning, kulturella framställningar m.m. som läggs fram inför offentligheten genom de moderna medierna, såsom radio, TV, fonogram, film och videogram blir bevarade i en omfattning som någorlunda svarar mot vad som är fallet med tryckta skrifter". För att garantera detta föreslog man att pliktexemplarslagen skulle utvidgas till att omfatta även vissa ljud- och bildupptagningar. Som mottagare av dessa pliktexemplar borde en ny arkivinstitution inrättas. DAK tog dock inte ställning till huvudman för den föreslagna nya institutionen. DAK ansåg vidare att det vore önskvärt att Nationalfonotekets samlingar fördes över till det nya arkivet, samt att detta också fick tillgång till material som fanns bevarat i Sveriges Radios och Svenska filminstitutets arkiv, antingen genom att det nya arkivet skulle få överta material eller göra kopior.

DAKs överväganden och förslag kommer att redovisas mer utförligt nedan under respektive avsnitt.

2.2 Nu gällande pliktexemplarslag

Med utgångspunkt från de förslag som lämnades i de två ovannämnda betänkandena presenterade regeringen en proposition (1977/78:97) Pliktexemplar till bibliotek & arkiv. Där föreslogs leveransplikt både för tryckta skrifter och ljud- och bildupptagningar, samt inrättandet av en ny institution, arkivet för ljud och bild (ALB). Propositionen antogs av vårriksdagen 1978 och en ny lag (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar trädde i kraft fr o m den 1 januari 1979, då också ALB startade sin verksamhet.

2.2.1 Tryckta skrifter

I den nya pliktexemplarslagen föreskrivs följande för tryckta skrifter.

- Av varje skrift som har framställts i landet och utgivits här, skall ett pliktexemplar lämnas till vart och ett av KB och universitetsbiblioteken i Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå.
- Av skrift som har framställts utom riket skall ett pliktexemplar lämnas till ovanstående bibliotek om:
  - o skriften har lämnats ut för spridning här i riket
  - o skriften helt eller delvis är avfattad på svenska språket eller, om så inte är fallet, den huvudsakligen är avsedd att spridas inom riket
  - o skriften inte har förts in endast i enstaka exemplar.

Undantagna från leveransskyldigheten är:

- visitkort, adresskort, etiketter och annat jämförligt tryck
- protokoll, arbetspromemoria eller liknande, som har framställts hos myndighet
- skrift som har framställts i punktskrift.

För skrift som har framställts i landet ligger leveransplikten hos framställaren, dvs tryckeriet. För periodisk skrift som har framställts utomlands är den svenske utgivaren leveransskyldig. Leveransplikten åvilar den svenske förläggaren för sådan annan skrift som har framställts utomlands.

För all skrift, med ovan angivna undantag, skall således sju pliktexemplar levereras till olika bibliotek i landet.

KB och universitetsbiblioteket i Lund har efter den nya lagen särskilt arkivansvar. De exemplar som levereras till KB (nationalexemplaret) och universitetsbiblioteket i Lund (reservexemplaret) skall bevaras i original för framtiden. De övriga exemplaren är bruksexemplar och kan gallras.

2.2.2 Ljud- och bildupptagningar

I lagen föreskrivs att ett pliktexemplar av följande ljud- och bildupptagningar skall lämnas till en särskild arkivinstitution, arkivet för ljud och bild (ALB).

- Samtliga radio- och TV-program som sänts av programbolagen inom Sveriges Radio-koncernen. Pliktexemplaren skall utgöras av de sk referensupptagningar som programbolagen är skyldiga att göra och bevara under sex månader för att säkerställa framtida bevisning om programinnehåll. Programföretaget är skyldigt att leverera pliktexemplaren inom en månad från den dag då företagets skyldighet att bevara upptagningen upphör, dvs senast sju månader efter sändningstillfället.

- Alla svenska och utländska filmer på 16 och 35 mm, som godkända för visning vid biografföreställning av statens biografbyrå och visats offentligt i Sverige. Den som har anmält filmen till granskning skall inom en månad från den dag då filmen offentliggjorts i Sverige, lämna en kopia till ALB för överföring till videokopia. På samma sätt skall den som för biografvisning distribuerar reklamfilm, vilken inte längre omfattas av granskningsplikt, lämna ett pliktexemplar till ALB. Filmen återlämnas sedan arkivet haft skälig tid för att framställa en kopia.
- Alla i Sverige offentliggjorda fonogram och videogram som mångfaldigats i landet i minst 50 exemplar. Den som har beställt mångfaldigandet, dvs pressning av skivor eller kopiering av ljud- och videokassetter, skall lämna ett pliktexemplar inom en månad från den dag då fonogrammet eller videogrammet gjorts tillgängligt för allmänheten i landet.
- Offentliggjorda fonogram och videogram som har mångfaldigats utomlands men importerats till Sverige i minst 50 exemplar och har svenskt intresse. Den som har låtit föra in fonogrammet eller videogrammet i Sverige skall leverera ett pliktexemplar inom en månad från den dag då det först offentliggjordes i riket.

I lagen definieras fonogram som "anordning, på vilken uteslutande upptagits ljud och vars innehåll endast kan avlyssnas med tekniska hjälpmedel". Videogram definieras som "anordning, på vilken finns upptagning avsedd att återges i form av rörliga bilder, med eller utan ljud, genom teknik, som i något skede utnyttjar elektriska signaler.

2.2.3 Kombinerat material

Det är idag tämligen vanligt att en produkt innehåller både tryckt material och en ljud- och/eller bildupptagning. För sådant sk kombinerat material gäller särskilda föreskrifter för leveransplikt. Med kombinerat material, som inte är läromedel, menas enligt lagen material vari tillsammans ingår

1. skrift, fonogram och videogram,
2. skrift och fonogram, eller
3. skrift och videogram.

För läromedel definierar lagen ett material som kombinerat om däri tillsammans ingår

1. skrift och fonogram,
2. skrift, fonogram och sådant bildmaterial som är avsett att visas med tekniskt hjälpmedel,
3. skrift och sådant bildmaterial, som är avsett att visas med tekniskt hjälpmedel, eller
4. fonogram och sådant bildmaterial, som är avsett att visas med tekniskt hjälpmedel.

För alla typer av kombinerat material enligt ovanstående definition, gäller följande leveransföreskrifter.

- Av kombinerat material, som har mångfaldigats i landet i minst 50 ex och som har lämnats ut för spridning här, skall ett plikt-exemplar lämnas till KB och ett till universitetsbiblioteket i Lund.
- Av kombinerat material, som helt eller delvis har mångfaldigats utom riket, skall ett plikt-exemplar lämnas till vardera KB och universitetsbiblioteket i Lund, om materialet har lämnats ut för spridning i riket i minst 50 ex och det innehåller framförande på svenska språket eller huvudsakligen är avsett att spridas i Sverige.

2.2.4 Gemensamma föreskrifter

Lagen innehåller också vissa föreskrifter, som är gemensamma för alla materialkategorier.

- Leveransplikten omfattar också omslag, fodral, folder, broschyr och liknande, som följer med varje exemplar vid spridning.

- Pliktexemplar och tillbehör skall vara i samma skick som de exemplar som är avsedda att spridas.
- Den som inte uppfyller skyldighet att lämna pliktexemplar kan föreläggas att vid vite fullgöra sin skyldighet. För ljud- och bildupptagningar har ALB rätt att vitesförelägga försumliga leverantörer.
- I vissa fall kan undantag medges från skyldigheten att lämna pliktexemplar. Regeringen har beslutat att ALB har rätt att bevilja sådana dispenser för ljud- och bildupptagningar.

2.3 Tillämpningsförrordningen

Förutom pliktexemplarslagen finns också en *förrordning* (SFS 1978:779 med ändring i SFS 1979:483) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar. Där lämnas bl a nedanstående föreskrifter.

Överlämnande

- Pliktexemplar skall lämnas på ett betryggande sätt, åtföljt av en underskriven förteckning i två exemplar, varav det ena exemplaret skall återställas med anteckning om att materialet har mottagits.
- När ett pliktexemplar av en spelfilm lämnas till ALB skall arkivet snarast möjligt göra en videokopia. Filmen skall därefter återsändas på ett betryggande sätt. I stället för pliktexemplar av spelfilm får man, efter överenskommelse med ALB, lämna en godtagbar videokopia av filmen.

Bevarande

För upptagningar av ljudradio- eller televisionsprogram föreskrivs att när en sådan upptagning har lämnats till ALB skall arkivet för varje program avgöra om det skall bevaras. En upptagning av sådant program som saknar dokumentariskt värde får inte ingå i arkivets samlingar utan rättighetshavarnas medgivande. Denna inskränkning grundar sig ursprungligen på en bestämmelse i Bernkonventionen för

skydd av litterära och konstnärliga verk, där det stadgas att endast upptagningar av radio- och TV-program som har "ovanlig dokumentarisk karaktär" får bevaras i officiella arkiv. Den svenska upphovsrättslagen (URL) har en något mildare formulering. Man talar där om upptagningar som har "dokumentariskt värde". Se vidare om uphovsrättsfrågor i kapitel 6.

Förvaring

Nationalexemplar och nationella reservexemplar samt ljud- och bildupptagningar som bevaras hos ALB skall förvaras på sådant sätt att de inte är tillgängliga för obehöriga.

Framställning av kopior

- Exemplar för forskningsändamål får framställas bara av den som har styrkt att han behöver exemplaret för pågående eller planerad forskning. Detta exemplar får bevaras i arkivet även efter det att det har utnyttjats av beställaren. Detta gäller dock inte kopior av sådan spelfilm som är uphovsrättsligt skyddad. I december 1983 utfärdade statens kulturråd en förordning (KRFS 1984:1), som ger ALB möjlighet att också bevara kopior av uphovsrättsligt skyddad spelfilm, under förutsättning att man är överens med Föreningen Sveriges Filmproducenter om detta. Denna förordning upphörde att gälla den 31 december 1985. En ny förordning med likalydande innebörd beslutades av regeringen den 12 mars 1987. Denna förordning (KRFS 1987:2) gäller t o m december 1989.
- Framställning av exemplar av beredskapsskäl får ske bara om det med hänsyn till verkets art och övriga omständigheter kan anses påkallat att förvara ett exemplar av verket på annat ställe än i arkivets lokaler. Tillståndet att göra kopior av beredskapsskäl gäller dock inte uphovsrättsligt skyddad spelfilm.
- Framställning av exemplar från skyddssynpunkt får ske om det finns risk för att en upptagning förstörs på grund av användningen i arkivet eller egenskaperna hos det material på vilket upptagningen har gjorts.

Om man vill göra kopior för andra ändamål krävs det medgivande från "samtliga innehavare av upphovsrätt eller annan rätt till det verk eller den prestation av vilken upptagning har bevarats".

Tillhandahållande

- Skrift som förvaras hos KB hålls tillgänglig i bibliotekets lokaler i den utsträckning biblioteket bestämmer. Detsamma skall gälla kombinerat material, om inte biblioteket finner särskilda skäl föranleda annat.
- Sådan ljud- och bildupptagning som förvaras hos arkivet för ljud och bild hålls tillgänglig i arkivets lokaler genom att spelas upp för den som önskar ta del av upptagningen för forskningsändamål.
- Exemplar av sådan spelfilm som är upphovsrättsligt skyddad får inte hållas tillgängligt förrän tidigast sex månader från den dag då filmen första gången visades offentligt i Sverige.
- Exemplar av andra ljud- och bildupptagningar än upphovsrättsligt skyddade filmverk får efter prövning i varje särskilt fall hållas tillgängligt på motsvarande sätt på institution utanför arkivet. Efter utnyttjandet skall exemplaret lämnas tillbaka till arkivet. Genom den ovan nämnda författningen (KRFS 1987:2) ges möjlighet till fjärrlån också av filmverk. Även här gäller förutsättningen att ALB och Föreningen Sveriges Filmproducenter är överens om detta.
- Hemlån av ljud- och bildupptagning som förvaras hos arkivet eller som har lämnats ut till institution får inte ske.
- Ljud- och bildupptagningar bör hållas tillgängliga i kopia.
- Arkiv och institution samt, i fråga om nationalexemplar och nationella reservexemplar, bibliotek skall på lämpligt sätt tillse att tillhandahållande sker för forskningsändamål.
- ALB skall tillse att den som tar del av material hos arkivet inte utan tillstånd av arkivet framställer exemplar av materialet eller del av detta. Sådant tillstånd får i fråga om upphovsrättsligt skyddade filmverk inte lämnas utan samtliga rättighetsha-

vares medgivande. Arkivet skall kontrollera att olovlig kopiering inte sker.

- När en kopia lämnas ut av ALB skall arkivet upplysa mottagaren om innebörden av tillämplig upphovsrättslig lagstiftning och om påföljden för olovlig kopiering eller användning av utlämnat material.

3 Medieutvecklingen sedan 1979

Sedan pliktexemplarslagen trädde i kraft har det skett en mycket snabb utveckling och expansion på ljud- och bildmedieområdet i Sverige. I januari 1979 hade det ännu inte sänts något närradioprogram, försäljning och uthyrning av videogram förekom praktiskt taget inte, kabelnät för lokal produktion fanns endast i begränsad omfattning, och vidareändringar av program från satelliter fanns inte. Nedan följer en genomgång av utvecklingen för de olika medieformerna. (En översikt av massmedieutvecklingen har getts av: Ingela Strid och Lennart Weibull, *Medie-Sverige 1986*. En statistisk översikt av de svenska massmedierna 1980-1985.)

3.1 Ljudradio

Rudiosändningarna i Sverige består av riksradio, lokalradio och närradio. De båda förstnämnda sänds av programbolag inom Sveriges Radio-koncernen och regleras av radiolagen (1966:755) och radioansvarighetslagen (1966:756). Närradion däremot regleras av en särskild närradiolag (1982:459, ändrad senast 1985:678) och står under tillsyn av en myndighet, närradionämnden. I både riksradio och lokalradio sänds program som produceras av Sveriges Utbildningsradio, ett dotterbolag till Sveriges Radio, som producerar utbildningsprogram för både radio och TV.

SRs radiosändningar distribueras via tre rikstäckande FM-nät (P1, P2 och P3). Utbyggnad av ett fjärde FM-nät (P4) beräknas kunna påbörjas under budgetåret 1987/88.

I det följande beskrivs sändningstidsutvecklingen för ljudradioutbudet i landet.

3.1.1 Riksradio

AB Radiotjänst startade reguljära radiosändningar i Sverige år 1925. Sändningstiden utökades successivt, men endast en radiokanal utnyttjades fram till år 1955, då P2 etablerades. Genom ett riksdagsbeslut år 1962 infördes melodiradiosändningar, och utbyggnaden av en tredje radiokanal påbörjades.

Verksamheten inom Sveriges Radio AB, som AB Radiotjänst ändrade namn till år 1957, regleras genom avtal med staten. År 1978 fattade riksdagen beslut om radions och televisionens verksamhet under perioden 1978/79-1985/86. I enlighet med riksdagsbeslutet genomfördes år 1979 en omorganisation av Sveriges Radio. I den nya organisationen bildades Sveriges Riksradio som ett självständigt dotterbolag inom koncernen Sveriges Radio. I ovannämnda riksdagsbeslut angavs också vissa riktlinjer för programproduktion och sändningsvolym. Beträffande riksradiion förutsattes endast en marginell ökning av sändningstiden betingad av vidgad service till språkliga minoriteter.

Riksradios tre programkanaler har för närvarande i huvudsak följande programprofiler. I P1 sänds nyhets- och samhällsprogram, radioteater, program om religion samt program inom kultur- och vetenskapsområdet. P2 domineras av seriös musik, men innehåller också program från utbildningsradion samt sändningar på minoritetsspråk. P3 slutligen består till största delen av lätt musik, underhållningsprogram samt barn- och ungdomsprogram. I denna kanal ges också en regelbunden nyhetsservice. Lokalradions sändningar har hittills skett i denna kanal.

Införandet av P3 medförde nästan en fördubbling av riksradios sändningstid, genom att den nya kanalen sände dygnet runt. Sedan dess har antalet sändningstimmar legat tämligen konstant omkring 20 000 per år, därav är ca 700 timmar UR-program. Även fördelningen av sänd-

ningstid mellan de tre programkanalerna har varit jämn. Avtalet mellan staten och Sveriges Radio löpte ut den 30 juni 1986. Riksdagen fattade våren 1986 beslut (prop. 1985/86:99, KrU 21, rskr 343) om Sveriges Radios verksamhet under perioden 1 juli 1986 - 30 juni 1992. Därigenom upphävdes tidigare av riksdagen beslutade riktlinjer beträffande sändningstidens längd och förläggning. Det ankommer nu i stället på de enskilda programbolagen att besluta i dessa frågor. Föredraganden utgick dock i propositionen ifrån "att några drastiska ändringar inte sker i förhållande till nuläget". Viss ökning av sändningstiden är dock rimligt att räkna med för riksradioutbudet. När den fjärde radio-kanalen tas i bruk kommer de s k fönstertider i P3 som nu används för lokalradiosändningar att behöva fyllas med program. Det rör sig om en ökning på ca tre timmar per dag. Det har dessutom diskuterats att införa nattsändningar i ytterligare en kanal, vilket skulle innebära en avsevärd sändningstidsökning.

3.1.2 Lokalradio

År 1975 fattade riksdagen beslut om reguljär lokalradioverksamhet. Sändningarna startade successivt under perioden februari - oktober 1977. För att administrera verksamheten bildades Sveriges Lokalradio AB som ett dotterbolag till Sveriges Radio. Förutom den centrala ledningen, som är belägen i Stockholm, finns det f n 24 lokalradiostationer med ett sändnings- och bevakningsområde ungefär motsvarande ett län. Dessutom finns det 44 lokalredaktioner i landet. Varje lokalradiostation har möjlighet att sända 22,5 timmar per vecka i P3, s k fönstertider. Från starten sände riksradiomelodiradio över de stationer som inte hade någon sändning under fönstertiderna. Denna s k musiktapet reducerades från den 1 juli 1981, då den endast sändes under veckosluten och under en kvart av lunchsändningen. Från den 1 september 1984 upphörde även dessa sändningar.

"En lokal kanal, tillhands närhelst lyssnarna behöver den." Så formulerades det avgörande målet för lokalradios fortsatta utveckling i Sveriges Radios verksamhetsberättelse 1984/85. För att nå detta mål har man gjort försök med att utvidga sändningstiderna utöver de möjlighe-

ter som fönstertiderna i P3 medger. Radio Stockholm har sedan budgetåret 1981/82 bedrivit reguljära sändningar också på egen frekvens. Därigenom har stationen kunnat sända betydligt mer än genomsnittet. Radio Stockholm sände under budgetåret 1984/85 i genomsnitt 58,3 timmar per vecka, medan riksgenomsnittet var 21,5 timmar per vecka.

LRAB genomförde under våren 1985 ett försök med heldagssändningar på tre orter i landet. I Malmö, Göteborg och Örebro fick lokalradiostationerna möjlighet att sända i en egen kanal över större delen av sina områden. De deltagande stationerna sände upp till 70 timmar per vecka. Försöket har utvärderats och erfarenheterna skall ge underlag för diskussioner och förändringsarbete på lokalradiostationerna. Önskemålet är en egen kanal, planerad utifrån lokalradions förutsättningar och prioriteringar.

I regeringspropositionen (1985/86:99) Sveriges Radio 1986-1992 anger föredraganden att en utbyggnad av FM4-nätet skall kunna påbörjas budgetåret 1987/88. Detta bör i huvudsak förbehållas lokalradion. Om SR räknar med att det behövs ett resurstillskott för programproduktion för att FM4 skall kunna tas i anspråk, bör principerna för programsättning i radio i sin helhet underställas regering och riksdag för prövning.

Tabell 3.1 visar att LRABs totala sändningstid har ökat med ca 70% från budgetåret 1978/79. En av anledningarna är sloandet av musiktapeten, en annan är de sändningar som bedrivs utanför P3, t ex i Stockholm. När en helt ny kanal ställs till lokalradions förfogande, finns det anledning att förvänta ytterligare expansion av lokalradions sändningstid. Enligt de planer som redovisas i Sveriges Radios verksamhetsberättelse 1985/86 räknar LRAB med att genomsnittsstationen i en första nivå skall sända sex timmar om dagen under måndag till fredag. I nästa steg beräknas sändningstiden uppgå till tolv timmar om dagen i snitt, upp till arton timmar för storstadsstationerna. Det är således fråga om mer än en fördubbling av sändningstiden för lokalradions sändningar.

Tabell 3.1
LRABs sändningstid i timmar per vecka

	79/80	80/81	81/82	82/83	83/84	84/85	85/86
Totalt	380,7	381,1	423,6	457,5	521,7	607,4	687,7
Genomsnitt/ station	15,5	15,6	17,2	18,4	20,2	21,5	26,5

3.1.3 Närradio

År 1979 startade i Sverige försöksverksamhet med en form av särskilda lokala ljudradiosändningar, s k närradio. Det huvudsakliga syftet med närradions sändningar är att de skall vara en lokal informationskanal för föreningslivet i Sverige. Begränsningar i den tillåtna sändarstyrkan gör att programmen är tänkta att kunna avlyssnas bara inom ett avstånd av ca 5 km från sändaren.

Närradiosändningarna bedrevs under tiden 1979-1985 i form av försöksverksamhet, administrerad av närradiokommittén, som tillsattes genom regeringsbeslut den 20 juli 1978, med uppdrag att utreda frågan om närradio och när-TV (se avsnitt 4.2). Den 1 juli 1982 ersattes lagen om försöksverksamhet med närradio (1978:479) med närradiolagen (1982:459). Fr o m 1 juli 1985 har närradion fått en permanent ställning, och närradiokommittén omvandlades 1 januari 1986 till en ny myndighet, närradionämnden. Erfarenheterna från försöksverksamheten finns redovisade i närradiokommitténs betänkanden Närradio (SOU 1981:13) och Föreningarnas radio (SOU 1984:53). Dessa presenteras närmare i avsnitt 4.2.

I närradiolagen (1982:459) föreskrivs att tillstånd att sända närradio kan ges till:

- Lokala ideella föreningar som bedriver verksamhet inom sändningsområdet. Om särskilda skäl inte föranleder till annat, får tillståndet ges endast under förutsättning att verksamheten har bedrivits i minst ett år före ansökningsdagen.

- Lokala ideella föreningar som har bildats för att i närradio sända program som ett led i den verksamhet som en riksorganisation bedriver inom sändningsområdet. Tillståndet får ges under förutsättning att riksorganisationen har bedrivit verksamhet inom sändningsområdet i minst ett år före ansökningsdagen. Om särskilda skäl föreligger får tillståndet ges även om verksamheten inte har bedrivits i minst ett år.
- Församlingar inom svenska kyrkan.
- Obligatoriska sammanslutningar av studerande vid universitet och högskolor.
- Sammanslutningar av flera tillståndshavare för gemensamma närradioändamål (närradioföreningar).

De lokala sammanslutningarna får ansöka om sändningstillstånd hos närradionämnden. Om ansökan beviljas, blir de då *tillståndsinnehavare*. På de flesta orter har tillståndsinnehavarna bildat en lokal organisation, en *närradioförening*. De lokala närradioföreningarna bildade 1982 en central intresseorganisation, Sveriges närradioförbund, med uppgift att samarbeta och förhandla med berörda myndigheter och intresseparter samt bära huvudansvaret för att etiska regler för närradioverksamheten finns och respekteras av närradiosändande sammanslutningar som omfattas av förbundets arbete. Tillståndsinnehavarna betalar en avgift till närradionämnden, för närvarande 15:00 kr per sändningstimme. Närradionämnden beslutar om fördelning av sändningstider mellan de olika tillståndsinnehavarna.

Alltifrån starten har varje tillståndsinnehavare haft skyldighet att spela in samtliga program som sänds och bevara dessa inspelningar i sex månader. Detta gäller även sedan närradion fått permanent karaktär. Justitiekanslern samt person som angripits i ett sänt program har rätt att ta del av referensbanden. Dessutom har närradionämnden rätt att kräva in referensinspelningar. Däremot omfattas inte närradion av pliktexemplarslagen.

538 lokala sammanslutningar på 116 orter i landet anmälde under hösten 1978 förhandsintresse för att delta i försöksverksamheten. Dessutom anmälde 68 riksorganisationer principiellt förhandsintresse å si-

na lokala sammanslutningars vägnar. Religiösa sammanslutningar svarade för 18% av dessa anmälningar, politiska organisationer för 15%, boendeföreningar av olika slag för 14% och sammanslutningar knutna till utbildningssektorn för 11%.

Närradiokommittén valde ut 16 områden, som skulle ingå i försöksverksamheten: Stockholms innerstad, Järvafältet, Eskilstuna, Linköping, Jönköping, Malmö (stadsdelarna Oxie och Rosengård), Öckerö, Göteborg, Dalsjöfors, Karlstad, Kumla, Mora, Sandviken, Östersund, Umeå och Piteå. Sedan sammanslutningarna i Östersund inte fullföljt sina avsikter att delta utsågs i stället Svanön till försöksort. Sändningstiderna fastställdes av kommittén efter förslag från de ansökande sammanslutningarna. De första sändningarna startade i Jönköping den 24 april 1979. Till och med den 30 november 1980 hade 341 sammanslutningar deltagit i försöken med en total sändningstid av 31 000 timmar.

Alltsedan närradiolagen trädde i kraft den 1 juli 1982 och närradiokommittén fick möjlighet att bevilja tillstånd för sändningar på nya orter, har verksamheten snabbt ökat i omfattning. Under 1985 sändes ca 117 000 timmar. Den totala sändningstiden i landet uppgick under kalenderåret 1986 till ca 150 000 timmar. I augusti 1987 hade över 2 000 föreningar tillstånd att bedriva närradiosändningar.

Utbyggnaden av närradio beräknas fortsätta i oförändrad takt de närmaste åren. Prognosen för budgetåret 1987/88 är 170 000 timmar, och närradionämndens kansli gör bedömningen att det år 1995 kommer att sändas ca 250 000 timmar närradio från 200 orter i landet.

3.2 TV

Televisionssändningar i Sverige består av riks-TV, regionala TV-sändningar, text-TV, lokalt producerade TV-program som distribueras i kabelnät samt kabeldistribuerade satellitsändningar. De rikstäckande TV-sändningarna liksom regional-TV och text-TV bedrivs inom ramen för Sveriges Televisions och i vissa fall utbildningsradions sändnings-

rätt och regleras av radiolagen (1966:755) och radioansvarighetslagen (1966:756). De TV-program som distribueras i kabelnät regleras av en särskild kabellag (1985:677) och står under tillsyn av en myndighet, kabelnämnden. I det följande beskrivs sändningstidsutvecklingen för TV-utbudet i Sverige.

3.2.1 Riks-TV

År 1956 fick Sveriges Radios föregångare AB Radiotjänst ensamrätt att sända TV-program i Sverige. Vid omorganisationen av Sveriges Radio 1979 bildades Sveriges Television (SVT) som ett självständigt dotterbolag inom koncernen Sveriges Radio. Sändningstiden utökades successivt i en kanal fram till årsskiftet 1969/70, då en andra TV-kanal, TV 2, etablerades, enligt ett riksdagsbeslut från år 1966 (prop 1966:136).

De rikssända TV-programmen består av SVTs egna produktioner och utifrån inköpta program. SVTs producenter svarar för ca 50% av det totala utbudet, ca 40% är inköpta produktioner, medan utbildningsradion svarar för ca 10%. Av de inköpta programmen är huvudparten utländska produktioner, endast ca 5% är producerade i Sverige.

Till skillnad från riksradios programkanaler finns det inte någon klart markerad skillnad mellan TV 1 och TV 2 vad gäller programutbudets karaktär. Vissa olikheter finns dock.

Införandet av TV 2 medförde nästan en fördubbling av sändningstiden. Den har därefter legat tämligen konstant.

I riksdagsbeslutet 1978 angavs vissa riktlinjer för TV-verksamheten fram till budgetåret 1985/86. Dessa innebar bl a att TVs sändningsvolym skulle vara i stort sett oförändrad. Distriktens andel av riksprogrammets allmänproduktion skulle dock öka till ca 40%. Dessutom skulle ett reprisblock införas på dagtid samt särskilda insatser vidtagas för handikappade och språkliga minoriteter.

Som redovisats i avsnitt 3.1.1 fattade riksdagen våren 1986 beslut om SRs verksamhet under perioden 1986-1992. De enskilda programbola-

gen har därigenom fått rätt att själva besluta i fråga om sändningstidens längd och förläggning. Föredraganden förutsatte dock att några drastiska förändringar inte skulle ske.

Inom SVT har en förändring skett beträffande kanalstrukturen. De båda programkanalerna TV1 och TV2 har ersatts av en kanal baserad på produktionsenheterna i Stockholm och en kanal som bygger på de tio distriktens produktion. Ett av SVTs mål för den kommande avtalsperioden är att göra utbudet tillgängligt under fler av dygnets timmar, bl a genom en utökning av sändningstiden. Hur stor denna ökning kommer att bli är dock ännu inte fastställt.

Tabell 3.2
Sändningstiden i timmar per vecka för de rikssända TV-programmen (inkl program från UR)

	79/80	80/81	81/82	82/83	83/84	84/85	85/86
Första sändningar	76,2	83,7	83,2	79,7	82,1	88,9	85,3
Repriser	16,1	16,5	17,2	16,3	16,0	18,7	21,6
Totalt	92,3	100,2	100,4	96,0	98,1	107,6	106,9

3.2.2 Regional-TV

En försöksverksamhet med regionala nyhetssändningar i TV inleddes i början av 1970-talet. 1978 års riksdagsbeslut angav regler för en fortsatt utbyggnad över hela landet. År 1979 fanns det fyra regionala nyhetsprogram: Sydnytt, Västnytt, Mittnytt och Nordnytt. Dessa sände tio minuter fem dagar i veckan, utom under sommarmånaderna. Efter en successiv utbyggnad sänds det för närvarande åtta regionala nyhetsprogram, sedan ABC-nytt över Stockholms- och Uppsalaområdet startade hösten 1987. Under budgetåret 1982/83 utökades sändningstiden för de då sex regionala nyhetsprogrammen från 10 till 15 minuter per dag. Förutom de regelbundet återkommande nyhetsprogrammen förekommer det också vid speciella tillfällen regionala sändningar av enstaka program.

I förhållande till det totala TV-utbudet är de regionala TV-sändningarna av relativt begränsad omfattning. Det har dock skett en kraftig ökning under de senaste åren. Budgetåret 1978/79 sändes regionalt sammanlagt 2,5 timmar per vecka, medan sändningarna hade ökat till 7,1 timmar per vecka budgetåret 1985/86.

I 1986 års riksdagsbeslut (prop 1985/86:99) anges att regionala nyhets-sändningar bör anordnas i hela landet. Moderbolaget i SR-koncernen har i fortsättningen frihet att, efter samråd med SVT, bestämma omfattningen av och områdesindelningen för de regionala sändningarna i TV. I och med ABC-nytt är landet i princip täckt. Vilka möjligheter som finns för en ytterligare regional utveckling övervägs för närvarande inom SVT.

3.2.3 Kabel-TV

Överföring av televisionsprogram via tråd har pågått länge i Sverige. Redan år 1961 startade det kommersiella bolaget Informations TV AB sändningar över centralantennanläggningen till drygt 1 000 hushåll i kvarteret Kronprinsen i Malmö. Verksamheten, som huvudsakligen finansieras genom reklamintäkter, pågår fortfarande och bedrivs med stöd av vissa övergångsbestämmelser till 1966 års radiolag.

TRU-kommittén (utredningen angående den fortsatta verksamheten med radio och television inom utbildningsväsendet, TRU II) bedrev tillsammans med Sveriges Radio och Kiruna kommun försök med kabel-TV i Kiruna i sammanlagt sju månader under åren 1974 och 1975.

I ett radhusområde i Skönstaholm i Stockholm samt i bostadsområdet Mörbylund utanför Stockholm, startades lokala TV-sändningar i mitten av 1970-talet. Verksamheten upphörde dock efter ett par år, främst beroende på svårigheten att med frivilliga insatser upprätthålla en kontinuerlig programproduktion.

Närradiokommittén bedrev försöksverksamhet med när-TV, dels i bostadsområdet Grantorp i Huddinge utanför Stockholm och dels en kort

tid i stadsdelen Annedal i Göteborg. Sändningarna bedrevs enligt lagen (1978:479) om försöksverksamhet med närradio, som också gällde för TV-sändningar fram till utgången av år 1985. Annedalsförsöket varade under tiden oktober 1981 till april 1982. Sammanlagt producerades drygt 60 programtimmar. Sändningarna i Grantorp började under hösten 1980 och pågick till februari 1985.

På initiativ av televerket inleddes under hösten 1983 en tvåårig försöksverksamhet med radio- och TV-överföring i kabelnät i Lund. En central samrådsgrupp bildades med representanter för televerket, Sveriges Radio och massmediekommittén. Utbildningsradion hade ansvar för sändningarna i den lokala kanalen.

Styrelsen för Sveriges Television beslutade under våren och sommaren 1984 att utsträcka företagens sändningsrätt till ett 40-tal försök med kabel-TV i landet. De som deltog i försöket var bl a tidningar, religiösa samfund, bostadsbolag och bildningsförbund. Produktionen var i de flesta fall av begränsad omfattning. På endast ett fåtal platser sändes mer än någon timme per vecka. Avsikten var att SVTs sändningstillstånd endast skulle gälla till och med utgången av 1985, då tillstånd i stället skulle sökas enligt den nya kabellagen. De förlängdes dock några månader fram till i mars 1986.

Parallellt med de lokala programsändningarna gjordes försök med satellitsändningar enligt lagen (1984:115) om försöksverksamhet med särskild trådsändning. Regeringen gav tillstånd till sådana försök på ett 30-tal orter och sändningarna nådde 100 000 hushåll vid slutet av 1985.

Våren 1985 lade regeringen fram propositionen (1984/85: 199) Om radio- och TV-sändningar i kabelnät. Där föreslogs att det skulle ske en betydande utvidgning av möjligheterna att få tillstånd att sända ljudradio- och TV-program via kabel till allmänheten, vilket tidigare varit förbehållet programföretagen inom Sveriges Radio-koncernen. Verksamheten skulle regleras i en ny lag och administreras av en särskild myndighet, kabelnämnden.

Den 1 januari 1986 trädde den nya lagen (1985:677, ändrad senast 1986:1216) om lokala kabelsändningar i kraft. Där föreskrivs att tillstånd för lokala kabelsändningar kan ges dels till den som äger eller på annat sätt förfogar över ett kabelnät (nätinnehavare) och dels till ett lokalt kabelsändarföretag. Lagen skiljer på vidaresändningar och egensändningar. En nätinnehavare kan inte få tillstånd till egensändningar. Däremot kan han få tillstånd att upplåta kanaler i sitt kabelnät åt andra för egensändningar.

De kabel-TV-sändningar som bedrivs i landet f n består av egensändningar, dvs lokalt producerade TV-program, och vidaresändningar av olika programkanaler. Det största intresset tilldrar sig de program som sänds över Sverige via satelliter. Följande programkanaler fanns lagligen tillgängliga i kabelnät i Sverige i augusti 1987:

- Super Channel (nyheter, underhållning, rock- och popvideoprogram)
- Sky Channel (underhållning)
- TV5 (franskspråkig kanal med program från Frankrike, Schweiz, Belgien och Kanada)
- Horizont (nationell kanal från Sovjetunionen)
- World Net (nyheter och underhållning från USA)
- Screen Sport (sport)
- FilmNet (långfilm/underhållning)
- Arts channel (kulturprogram)
- Life style
- CNN (nyheter dygnet runt).
- Childrens Channel (barnprogram)
- MTV (pop- och rockmusik)

Utöver dessa satellitkanaler fanns möjlighet till vidaresändning av markprogram från de övriga nordiska länderna. Utbudet i de svenska programkanalerna TV 1 och TV 2 skall obligatoriskt vidaresändas till kabelabonnenterna.

Kabelnämnden, som är central tillstånds- och tillsynsmyndighet för kabel-TV i landet, startade sin verksamhet den 1 januari 1986. I augusti

1987 hade kabelnämnden beviljat 207 tillstånd till lokal kabelsändning. Av dessa gällde endast tio tillstånd till lokala kabelsändarföretag för egensändningar. De övriga gällde vidareändring av satellitprogram och kanalupplåtelse.

Utvecklingen inom satellit- och kabelområdet går mycket snabbt. Ca 280 000 hushåll eller drygt 7% av Sveriges befolkning, var i april 1987 anslutna till kabel-TV. Enligt kabelnämndens prognoser kommer 700 000 hushåll att vara anslutna i början av 1990. Ytterligare satellitkanaler kommer inom kort att bli tillgängliga. På längre sikt kommer sannolikt den nordiska satelliten Tele-X med program från de nordiska länderna.

Det saknas visserligen tillförlitliga prognoser, men det är inte orimligt att räkna med en relativt omfattande ökning av utbudet då det gäller tillgängliga satellitkanaler. Däremot är det mer osäkert beträffande den lokala kabel-TV-produktionen. Idag finns endast tio lokala kabelsändarföretag med sändningstillstånd från kabelnämnden, och verksamheten är ännu av ringa omfattning. I många kommuner planeras dock sändningar och formerna för bildande av ett lokalt kabelsändarföretag utreds. En avgörande faktor är förmodligen vilka finansieringsformer som kommer att finnas för den lokala produktionen i framtiden.

3.2.4 Text-TV

TV-bilden är tekniskt sett uppbyggd av en följd av stillbilder, som sänds med hög hastighet, 2x25 delbilder i sekunden. Mellan varje delbild finns ett tomt utrymme, det s k bildsläckintervallet, vilket är osynligt för blotta ögat. Det syns dock som ett svart band mellan bilderna, då TV-bilden rullar. I bildsläckintervallet kan ytterligare information läggas in, bl a text-TV-sidor. Informationen datorregistreras och placeras i digitalt kodad form på rätt ställe under bildsläckintervallet. Text-TV-signalen överförs därefter, via etersändning eller via tråd, tillsammans med TV-signalen till TV-mottagaren. För att kunna ta emot text-TV-information krävs en speciellt utrustad mottagare med minnesenhet och en dekoder, vilken omvandlar text-TV-signalen till tecken och

sammanställer dessa till text-TV-sidor. Dessutom behövs en knappsets, med vars hjälp tittaren väljer önskad sida. Varje text-TV-sida rymmer 24 rader om maximalt 40 tecken vardera. Text-TV-informationen kan ses antingen tillsammans med den ordinarie TV-bilden eller som en helt fristående TV-bild.

En arbetsgrupp inom Sveriges Radio började år 1975 utreda möjligheterna att företa prov med text-TV, i första hand för programtextning och annan informationsservice till hörselskadade och döva. I riksdagsbeslutet 1978 (prop 1977/78:91) om verksamheten vid Sveriges Radio anfördes att text-TV borde utvecklas snarast möjligt för att kunna erbjudas döva och hörselskadade. Sommaren 1978 inleddes en försöksverksamhet med text-TV-information riktad till hörselskadade, och i maj 1980 började mer reguljära sändningar.

Massmediekommittén (se avsnitt 4.2) föreslog beträffande text-TV i sitt betänkande (SOU 1984:65) Via satellit och kabel att den etersända text-TV-informationen skulle ligga under Sveriges Televisions sändningsrätt och följa gällande radorättsliga regler. Massmediekommittén föreslog också att kommuner och landsting skulle beredas möjlighet till lokal/regional text-TV-sändning. Även dessa sändningar borde ske inom ramen för SR-företagens sändningsrätt och därmed följa de regler som gäller för programbolagens verksamhet. I regeringens proposition (1984/85:199) Om radio- och TV-sändningar i kabelnät hänskjuts frågan om text-TV till en kommande översyn av den radorättsliga lagstiftningen.

Beträffande den text-TV som distribueras via kabel ansåg kommittén att det borde råda fri etableringsrätt så länge det rör sig om enbart text och stillbilder. Sådan text-TV däremot som avses att tas emot samtidigt med de vanliga TV-programmen i kabelsändningar borde följa samma regler som andra egensändningar i kabelnät.

De text-TV-sändningar som bedrivs av Sveriges Television produceras av en självständig avdelning inom företaget. Sändningarna består av två huvudgrupper: programtextning och informationssidor. *Programtextningen* kan uppdelas i följande kategorier.

- Textning på svenska av TV-program med svenskt tal. Målsättningen för denna verksamhet är att hjälpa de hörselhandikappade att komma så nära de hörandes upplevelse av programmen som möjligt. Replikerna återges därför i olika färger för att underlätta identifieringen av de medverkande. Förutom dialogen anges också ljudeffekter och andra kompletterande upplysningar som kan hjälpa hörselhandikappade att bättre förstå programmen. Programtextningen är ett tidskrävande arbete. Det tar ca en arbetsvecka att texta en timmes TV-program. Under budgetåret 1985/86 textades ca fyra timmar per vecka. Vid sidan av text-TV:s programtextning förekommer också en relativt omfattande textning på konventionellt sätt av svenska reprisprogram.
- Kommentarer till direktsända program. Text-TV-kommentatorn arbetar på ungefär samma sätt som en talande reporter. Kommentaren skall således komplettera den information som syns på TV-bilden. Hittills har främst sportsändningar kommenterats med text-TV. Målsättningen är att kunna kommentera alla större sportevenemang. Text-TV-redaktionen arbetar dessutom med att utveckla en metod för textning av direktsända nyhetsprogram.

Informationssidorna är indelade efter olika ämnesområden. Några exempel är inrikes- och utrikesnyheter, börsnoteringar, ekonominyheter från TT, nyheter från riksdagen, sportsidor, resultatbörs, tipsresultat, väderkartan, dagens namn, recept, ungdomssidor, dagens TV-program. Sammanlagt sänds ca 250 sidor dagligen.

Text-TV sänds med samma innehåll i båda programkanalerna och är tillgänglig under den tid som TV-sändarna står på. F n sänds text-TV från kl 08.30 till programslut alla vardagar utom onsdagar, då sändningarna börjar ca kl 16.15. På lördagar och söndagar pågår text-TV-sändningar från 15 minuter före programstart till TV-programmets slut på kvällen.

Fram till maj 1987 hade ca 700 000 text-TV-mottagare sålts i landet. Under år 1986 såldes 140 000 klara mottagare samt 60 000 text-TV-mo-

duler för installation i äldre mottagare. Radiobranchen räknar med att sälja ca 240 000 mottagare under 1987. Trots en viss merkostnad väljer således en stor del av hushållen att skaffa text-TV i samband med att apparatbeståndet byts ut, vilket tyder på att det finns efterfrågan på den typ av information som distribueras via dessa sändningar.

I regeringens proposition Sveriges Radio 1986-1992 (prop 1985/86:99) anförde föredraganden att programföretagen borde åläggas att ta särskilda hänsyn till olika grupper av handikappade. Han räknade därvid med att programtextningen av svenska program skulle komma att öka under de kommande åren. Det är därför rimligt att förutsätta en viss ökning av text-TV-utbudet i landet. Det är däremot svårt att idag göra några mer exakta antaganden om i vilken takt ökningen kommer att ske.

3.2.5 Rundradiosändningar av finländska TV-program

I avvaktan på att ett nordiskt utbyte av radio- och TV-program skall komma till stånd via Tele-X-satelliten föreslog regeringen (prop 1985/86:54) en försöksverksamhet med trådlösa rundradiosändningar av finländska TV-program via Nackasändaren över storstockholmsområdet. Det är vissa av det finländska rundradioföretaget Oy Yleisradio ABs TV-program som vidaresänds i en kanal. Sändningarna som startade under sommaren 1986, innehåller programinslag som samtidigt sänds eller kort dessförinnan sänts i Finland. Försöksverksamheten, som beräknas vara avslutad vid utgången av år 1987, regleras i en särskild lag om rundradiosändning av finländska televisionsprogram. Där i föreskrivs ingenting om referensbandning eller leveransplikt till ALB.

3.3 Film

Den svenska filmbranschen kan grovt indelas i tre huvudkategorier. Mest uppmärksammas är den biografvisade *spelfilmen*, men det finns också en omfattande produktion av *beställningsfilm*: reklamfilm, företagsfilm, instruktionsfilm mm. Vid sidan av dessa produceras även icke kommersiell *kortfilm*.

3.3.1 Biografilm

Före 1960-talet distribuerades spelfilm enbart via biografvisning. I dag är situationen en annan. Spelfilm som ursprungligen producerats för biografvisning, finner nu sin publik via en mängd olika kanaler: TV-sändning, videouthyrning, satellitsändningar via kabelnät mm. Oftast sänds filmen obearbetad i de olika medieformerna, men i vissa fall görs särskilda versioner av samma grundmaterial. Anledningen till att i det här sammanhanget särredovisa biografvisad film är att denna granskas av biografbyrån vilket medför leveransplikt enligt pliktexemplarslagen. Den kräver också med dagens bevarandeteknik speciella insatser i form av scanner- och teknikerresurser.

Sedan år 1979 har antalet biografbesök sjunkit med mer än 30%. Många biografier har lagts ner, men framför allt i storstäderna har tillkommit biografier med flera små visningslokaler, vilket innebär att antalet platser troligen har minskat, trots att antalet biograflokaler i landet har varit relativt konstant.

Tabell 3.3
Antal biografbesök och antal biograflokaler

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Biografbesök, milj	25,9	24,0	22,1	21,3	18,8	17,2	18,0
Biografier	1 206	1 189	1 239	1 252	1 256	1 236	1 139

Antalet premiärvisade filmer har hållits i stort sett jämnt under perioden. De skillnader som finns är så små att det är svårt att utläsa någon klar tendens. Genom tillkomsten av filmavtalet, som innebar att nöjes-skatten på biograferna avskaffades och ersattes av en biografavgift som till alla delar kom filmen tillgodo, har också en svensk spelfilmsproduktion kunnat upprätthållas på i stort sett oförändrad nivå sedan början på 1960-talet. Spelfilmsproduktion är en kapitalkrävande verksamhet, och det har därför blivit vanligt att man söker samarbete över nationsgränserna.

Tabell 3.4
Antalet biografpremiärer i landet

	79/80	80/81	81/82	82/83	83/84	84/85	85/86
Utländska	284	309	292	194	231	255	194
Svenska	21	17	15	20	13	14	17
Samprod.	1	3	4	6	2	10	3
Totalt	306	329	312	220	246	279	214

Sedan TVs genombrott i början av 1960-talet har antalet biografbesök i landet halverats. Under 1980-talet har biografvisning av film fått ytterligare konkurrens genom de nya distributionskanalerna, framför allt genom en ökande videomarknad, där flertalet biograffilmer är tillgängliga för uthyrning inom ett år efter premiären. Allt fler utbyggda kabelnät med möjlighet att se speciella filmkanaler via satellitkanaler innebär också viktig konkurrens för biografvisningen. Det kan således konstateras att de nya medieformerna har medfört en ökad efterfrågan på spelfilm och andra rörliga bilder. Det är dock svårt att förutsäga hur detta kommer att påverka utvecklingen för biografvisning av film, även om erfarenheterna hittills tyder på att det har haft en negativ effekt på biografbranschen.

3.3.2 Beställningsfilm

Den till omfånget största delen av den svenska filmbranschen är *beställningsfilmen*. Med beställningsfilm menas produktioner som görs på beställning och spelas in på film eller video. Det är ett samlande begrepp för många olika sorters film: industrifilm, reklamfilm, PR-film, undervisningsfilm, informationsfilm mm. Dessa filmer riktar sig inte i första hand till allmänheten och behöver därför inte granskas av statens biografbyrå. De redovisas inte heller i någon officiell statistik. Det är därför svårt att med säkerhet ange hur mycket film som produceras inom denna sektor. I tidskriften *Teknik och Människa* nr 78, utgiven år 1983, fanns en statistik över beställningsfilmproduktionen i landet. Där angavs att det årligen producerades i medeltal 560 beställningsfilmer/program med en genomsnittlig speltid på 24 minuter, vilket motsvarar i tid 114 långfilmer. Det totala antalet beställningsfilmproducerande företag i landet uppgavs till ca 200.

Sveriges Film och Videoproducenters Förening - SVIP är huvudorganisation inom det här området. Ca 75 företag är f n medlemmar i SVIP (42 företag 1983). Det finns ingen uppgift tillgänglig om hur många företag totalt i Sverige som är verksamma inom detta område. I postens adressregister redovisas dock över 800 företag under rubriken film- och videoproduktion.

44 av de företag som upptas i SVIPs medlemsmatrikel har angett hur många produktioner de framställt under år 1985. Dessa företag har enligt egen uppgift sammanlagt producerat ca 1 000 film- och videoprogram under detta år. Det finns inga tillgängliga uppgifter om den totala produktionsvolymen, men det är uppenbart att det har skett en kraftig ökning under 1980-talet inom den här sektorn, som på ett ofta unikt sätt dokumenterar processer och miljöer bl a inom näringslivet och den offentliga sektorn.

3.3.3 Övrig kortfilm

Förutom biograffilm och beställningsfilm produceras också s k fri kortfilm och barnfilm. Även denna sektor är ofullständigt dokumenterad, men en viss uppfattning om utvecklingen kan fås genom de garantier till kortfilm som beviljas av SFIs garantinämnd för kortfilm. Enligt 1982 års film- och videoavtal skall lägst fem procent av de till SFI inbetalade film- och videoavgifterna användas för produktionsgarantier till svenska kortfilmer. Hälften av det årliga beloppet skall avse barnfilm. Stödet, som är selektivt, syftar till en utveckling av fri konstnärlig film.

Enligt filmavtalet skall dessutom lägst tio procent av de medel som finns tillgängliga för filminstitutets egen filmproduktion avsättas för barn- och kortfilm. Filminstitutet producerar ca tio kortfilmer per år.

Tabell 3.5
Antal kortfilmer och barnfilmer som fått produktionsgarantier genom filminstitutet

	82/83	83/84	84/85	85/86
Kortfilm	14	16	24	19
Barnfilm	8	15	18	15
Totalt	22	31	42	34

3.4 Videogram

Videogramutbudet kan indelas i två kategorier: videogram för institutionsbruk och videogram för konsumentmarknaden. Det var för användning inom företag, organisationer, myndigheter och utbildningsväsendet som videotekniken först togs i bruk. Den s k institutionsvideon sammanfaller i dag till struktur och innehåll med beställningsfilmen. Denna finns beskriven i avsnitt 3.3.2. Någon ytterligare redovisning av utvecklingen för videogram för institutionsbruk kommer därför inte att ges i detta avsnitt.

Konsumentmarknaden, dvs videogram som utbjuds till allmänheten genom försäljning eller förhyrning, har varit beroende av hushållens tillgång på videobandspelare. Här har skett en snabb utveckling under första hälften av 1980-talet.

Tabell 3.6
Innehav av videobandspelare

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Andel hushåll (procent)	3,5	8,0	13,0	16,0	19,0	23,0	30,0
Antal apparater (tusen)	120	285	435	530	665	810	1 000

Innehav av videobandspelare är inte längre en nödvändig förutsättning för att hyra en videofilm. På uthyrningsställena är det ofta möjligt att också hyra en bärbar uppspelningsutrustning, s k moviebox.

Ännu i slutet på 1970-talet var institutionsmarknaden helt dominerande. I debattskriften *Den elektroniska hästen* (DsU 1979:16), som videogramutredningen gav ut i november 1979, ges följande beskrivning. "Någon större marknad för programbärande kassetter finns dock ännu inte, men företag som Science Video (Esselte), Informativ Mediaproduktion, PA-rådet och Motion Video (Europa Film) har programkataloger att erbjuda och försäljning i gång (Elvis Presley-filmer, industri- och PR-filmer, Westernfilmer, barnfilmer, porrfilmer m.m.). Priserna ligger på 350-500 kr per kassett."

Videogramutredningen genomförde i december 1980 en inventering av videogramutbudet, pornografiskt material undantaget. Den visade att det då fanns ca 660 videogram (exkl pornografi) på den svenska marknaden. 536 av dessa var tillgängliga för uthyrning medan 124 endast var avsedda för försäljning. Ca 75% av titlarna var biografilm, huvudsakligen kriminal-, science fiction-, skräck- och äventyrsfilmer.

En ny kartläggning av den svenska videomarknaden gjordes år 1982 som ett projektarbete vid Bibliotekshögskolan i Borås. Enligt denna inventering, som även inkluderade pornografiskt material, bestod utbudet av 3 492 titlar. Den största andelen av dessa utgjordes av pornografisk film och spänningsfilm som vardera svarade för 35 % av utbudet.

Det finns fortfarande inte någon samlad registrering eller statistik över det aktuella videoutbudet i landet. Det är därför svårt att ange i vad mån den ovan redovisade ökningen har fortsatt. Videodistributörernas organisation IFPI/Video uppger att tillväxten de senaste åren har uppgått till ca 800 - 1 000 nya filmtitlar per år. Därtill kommer andra typer av videogram: instruktionsprogram, handledningar samt videogram riktade till speciella målgrupper som barn, hörselskadade, jägare m fl.

Även om hyrfilmsmarknaden ökar kraftigt i omfattning, omsättningen för uthyrning av videogram har mer än sexdubblats i fasta priser under perioden 1980-1984, är det svårt att veta om antalet nya titlar kommer att öka. Spelfilm har från början varit det dominerande inslaget i videoutbudet. Filmbolagens lager av film har successivt tömts. Nu görs nya långfilmer tillgängliga för videodistribution 6-12 månader efter biografpremiären. Då beståndet av äldre spelfilm sänks kommer förmodligen den biografdistribuerade filmen att spela en mindre framträdande roll i videogramutbudet. Tyngdpunkten kan i stället komma att föras över till kassetter av typ musikvideogram, TV-serier, artistprogram samt instruktionsfilmer mm, som är speciellt producerade för videomarknaden.

3.5 Fonogram

Pris- och kartellnämnden redovisar i en undersökning Pris- och konkurrensförhållanden på marknaden för grammofonskivor och tonband i Sverige (Pris- och kartellfrågor 1979:1) beståndet av svenska och utländska fonogramutgåvor i repertoarlistorna 1977. Det totala antalet titlar var ca 18 500. Av dessa var 4 500 svenska och 14 000 importerade. Den största delen av fonogramutbudet utgörs alltså av utländska produktioner.

Kulturrådets fonogramutredning uppskattade i Fonogrammen i kulturpolitiken (Rapport från kulturrådet 1979:1) att den svenska fonogramproduktionen uppgick till mellan 800 och 900 utgåvor om året. I sitt betänkande (Ds U 1983:19) Fonogramdistributionen i Sverige menade fonogramdistributionsutredningen att dessa siffror fortfarande var giltiga. Huvuddelen av dessa var originalutgivningar av svenska inspelningar. De större grammofonbolagen svarade för ca 55% av utgåvorna med konstmusik och ca 65% av utgåvorna med pop- och dansmusik. Vid sidan av dessa finns det ett stort antal mindre produktionsföretag. Kulturrådets fonogramutredning räknade med ett sextiotal företag med en utgivning mellan 2 och 30 utgåvor per år. Till dessa kommer ett okänt antal tillfälliga fonogramproducenter.

Under hösten 1986 introducerades en ny sorts talfonogram, kassettboken, på marknaden. Kassettboken är i de flesta fall en inläsning av en litterär produkt på ljudkassett, och den distribueras och säljs via bokhandeln. Hittills har ett hundratal titlar utgivits i Sverige. Kassettbok AB, ett företag inom Synskadades Riksförbund (SRF), har svarat för merparten av denna produktion. Till skillnad från talboken vänder sig kassettboken inte i första hand till synskadade eller andra läshandikappade. SRF räknar inte med någon större ökning av produktionen, ett par hundra titlar per år. I USA har dock allmänheten visat stort intresse för denna typ av fonogram.

Det finns ingen samlad registrering eller statistikföring över den svenska fonogramproduktionen. Grammofonleverantörernas förening (GLF) ger visserligen ut en årlig förteckning, GLF-katalogen, men där redovisas endast de fonogram - svenska och utländska - som medlemsföretagen håller i lager. Det är därför svårt att med säkerhet ange utvecklingen inom fonogramområdet. Antalet till ALB inkomna plikt-exemplar kan dock ge en uppfattning om produktionsvolymen.

Tabell 3.7
Till ALB levererade pliktexemplar av fonogram

	1979	1983	bå 85/86
LP-skivor	1 284	1 116	1 061
Singlar, EP-skivor	386	694	524
Ljudkassetter	366	1 129	956
Kompaktskivor (CD)	-	-	35
Summa	2 036	2 939	2 576

De siffror som ALB redovisar skiljer sig väsentligt från dem som har angetts i tidigare utredningar. Till en del förklaras skillnaden av att samma fonogram levereras som både skiva och kassett. Vissa skillnader kvarstår dock.

3.6 Fonogram för synskadade m m

En speciell kategori av fonogram är sådana ljudinspelningar som produceras enbart för synskadade och andra läshandikappade. Till skillnad från t ex kassettböcker är de således inte avsedda att nå några andra grupper. Till denna kategori hör dels talböcker och dels taltidningar.

3.6.1 Talböcker

En talbok kan definieras som en ljudinspelning av en tryckt bok, framställd endast för utlåning till vissa grupper av fysiskt eller psykiskt handikappade. Talboken är i de allra flesta fall helt identisk med den tryckta förlagan, men viss redigering måste till för att underlätta den synskadades möjlighet att förstå t ex illustrationer och tabeller. Talböckerna är inte tillgängliga för försäljning utan sprids endast via utlåning på bibliotek. Rätt att låna talböcker har följande kategorier av

personer som på grund av funktionsnedsättning inte kan läsa vanliga böcker (svartskrift):

- blinda (läsblinda)
- rörelsehindrade
- utvecklingsstörda
- dyslektiker (ordblinda)
- afatiker
- hörselsvaga (för hörselträning)
- långtidssjuka
- konvalescenter.

År 1955 började De Blindas Förening framställa och låna ut talböcker. Samtidigt lät också några större folkbibliotek låsa in och låna ut talböcker. Då kassetbandspelarna kom i början av 1970-talet producerades talböckerna på kassetband, vilket underlättade läsandet för många synskadade.

Den 1 januari 1980 inrättades talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) som en statlig myndighet med uppgift att i samverkan med andra bibliotek i landet arbeta för att synskadade och andra handikappade skall få tillgång till litteratur.

Rätt att framställa talböcker har länsbiblioteken, Bibliotekstjänst AB, Synskadades Riksförbund (SRF), SRF Tal & Punkt samt TPB.

I Sverige framställs det varje år ca 2 000 olika talböcker av både skön- och facklitteratur samt barnböcker. År 1985 fanns det totalt över 20 000 talbokstitlar tillgängliga.

3.6.2 Taltidningar

Taltidningar är beteckningen för intalad aktuell information som sprids till synskadade. Det finns flera olika typer av taltidningar. En av de först förekommande och den idag dominerande är sådana taltidningar som produceras av kommunala eller landstingskommunala myndig-

heter. År 1960 startades den första i Lidingö kommun och år 1967 fanns i stort sett en taltidning i varje län. Verksamheten har successivt byggts ut. Enligt betänkandet (Ds U 1987:6) Radio- och kassettidningar - slutsatser och rekommendationer finns det i stort sett en regional taltidning i varje län samt drygt 90 kommuntaltidningar. Länstaltidningarna utkommer som regel mellan en och tre gånger per vecka. De innehåller både nyheter, klippta ur regionens dagstidningar, föreningsnytt för synskadade och olika slag av samhällsinformation. De kommunala taltidningarna, som ibland går under beteckningen ersättningstidningar, innehåller förutom klipp ur lokalpressen också unik information, som endast sprids via detta medium.

Intresset hos utgivare av "vanliga" tidningar för att också ge ut taltidningsversioner, har varit måttligt. De som först använde den nya tekniken för att nå synskadade var som regel tidningar, vars främsta syfte var att sprida ett visst budskap. År 1962 startade en taltidningsversion av Frälsningsarméns Stridsropet, år 1966 började Svenska kyrkan med en taltidning och året därpå kom en facklig tidning i taltidningsversion - HTF-tidningen. Dessa taltidningsversioner av vanliga tidningar har ofta låg periodicitet - de är vecko- eller månadsutgivna tidningar. F n finns det ca 100 taltidningar av denna kategori, dvs redigerade tidsskriftsinläsningar som inte innehåller någon information utanför svartskriftversionen.

Inom den traditionella dagspressen finns det större svårigheter att dagligen producera och distribuera taltidningar. Först år 1977 kom två dagstidningar igång med taltidningsutgivning - Nerikes Allehanda och Kronobergaren; året därpå startade Ny Dag en taltidningsversion. Av ekonomiska skäl lade Nerikes Allehanda ner sin taltidning efter kort tid.

Det ökade intresset för möjligheterna att göra innehållet i dagspressen tillgängligt för synskadade ledde till en proposition (1981/82:129) om stöd till taltidningar utgivna av dagstidningsföretag. Stödet skulle administreras av en särskild kommitté, taltidningskommittén, vilken samtidigt skulle bedriva ett utrednings- och utvecklingsarbete för att därigenom se till att en taltidningsverksamhet etableras.

Enligt förordningen (1982:669, ändrad 1983:500) om stöd till radio- och kassettidningar kan taltidningskommittén bevilja finansiellt stöd till dels rundradiosändningar avsedda för synskadade av sådan allmän nyhetstidning som trycks och som har dagspresskaraktär dels sådan version av en dagstidning, som är avsedd för synskadade och som sprids i form av kassetband eller annan sådan upptagning som kan läsas, avlyssnas eller på något annat sätt uppfattas endast med ett tekniskt hjälpmedel.

Taltidningskommittén tillsattes sommaren 1982 och har hittills beviljat stöd till 15 dagstidningar.

Taltidningskommitténs utvecklingsarbete aktualiserade frågan om teknik för distribution av taltidningar. Till en början distribuerades de länsutgivna taltidningarna i form av först rullband, senare ljudkassetter. De dagstidningar som utger taltidningar har i huvudsak distribuerats via ljudkassett. Nu har emellertid annan teknik aktualiserats. Det pågår för närvarande försök med radiosända inläsningar av dagstidningar som sänds över FM-nätet. Informationen sänds i kodad form och den synskadade har en speciell bandspelare som tar emot och omvandlar den kodade informationen till vanligt ljud. Dessa sk radiotidningar redigeras och läses in på tidningsredaktionen och innehåller endast ett urval av det material som finns i svartskriftversionen. Dessutom pågår försök med att i digital form överföra tidningstext via FM-radio till en särskild mottagarutrustning hos den synskadade för omvandling till punktskrift eller syntetiskt tal (RAPS/RATS-projektet). I det fallet tas informationen obearbetad ur tidningens sätteridatabas. Allt som har tryckts i svartskrift finns således också tillgängligt för den synskadade.

Taltidningskommittén lade fram sitt slutbetänkande i juni 1987. I betänkandet föreslås en fortsatt utbyggnad av verksamheten.

3.7 Teledata/Videotex

Videotex eller teledata som var den tidigare beteckningen i Sverige, har sitt ursprung i Storbritannien. I början av 1970-talet väcktes tanken inom det brittiska televerket att användningen av telenätet borde kunna ökas genom att detta utnyttjades som ett datanät till hushållen. TV-apparaten, som fanns i de flesta hem, skulle fungera som en data-terminal för informationssökning. Systemet kallades Viewdata, därför att data kunde ses på TV-skärmen. De användningar som då diskuteras var att hushållen via sin TV-mottagare skulle få information om teaterutbud, nöjen, restauranger, nyhetstelegram mm. Systemet skulle också möjliggöra vissa transaktioner som biljettbokningar, bankärenden osv.

Videotex är idag den internationella samlingsbeteckningen på en särskild standard för att på ett enkelt sätt återvinna information ur databaser. Den som söker information kan via det allmänna telefonnätet ringa till en videotexdatabas och från sin terminal ställa frågor. Svaren, i form av text eller enkel grafik i 16 färger, lämnas på en bildskärm som kan vara en vanlig TV-mottagare med en dekoder, en speciell videotextterminal, ordbehandlare, hemdator eller persondator. Genom särskilda kopplingar, så kallade gateways, kan man också nå andra externa databaser via sin videotextterminal.

Det svenska televerket, som från år 1979 bedrivit tekniska försök med teledata, startade år 1982 sin videotexttjänst för näringslivet, Datavision. Posten med systemet Postel och det privata Telebild (som ägs av Esselte, Innovatel, AU-system, Svenska Dagbladet och Teleinvest) är så kallade förmedlarföretag i Datavisionen. De hyr ut sidor och administrerar verksamheten för dem som lämnar information till videotexdatabasen. I Postel kan företag och allmänhet få tillgång till bl a kommunal information, tidtabeller från SJ och Linjeflyg, turistinformation, börskurser och annan ekonomisk information. Ca 200 videotextterminaler står uppställda för allmänt bruk på postkontor runt om i landet. Telebild är indelat i fyra underavdelningar:

- EcoTel med ekonomisk information
- AutoTel med information riktad mot bilbranschen
- EuroTel med information riktad till affärsresenärer om hotell, flygtider mm
- MarcoTel som är en produkt- och tjänsteguide inom marknadsföring och reklam.

Några av de övriga systemen inom Datavisionen är Aktievisionen, TDU (ett informationsföretag med delägare från 11 tidningskoncerner) samt Byggdok med regler och fakta för byggbranschen. I början av år 1986 hade televerket registrerat ca 7 000 abonnemang till sitt videotextnät.

Förutom televerkets videotexttjänst Datavision finns ett antal privata system. De stora bankerna använder videotext bl a för kontoinformation till sina kunder. AgroVision är ett videotextsystem som vänder sig till lantbrukare. Några resebyråer har också börjat använda videotext för information och bokning.

Den ursprungliga tanken med videotext var att med några enkla kompletteringar (modem, dekoder, programvara, numeriskt tangentbord) kunna utnyttja den i hemmen befintliga utrustningen i form av telefon och TV-mottagare. Allmänheten skulle därigenom, med måttliga kostnader, få tillgång till ett antal informationsdatabaser. Utrustningen skulle på sikt också kunna användas för olika transaktioner, som beställning av varor och tjänster. Detta har ännu inte blivit verklighet. I stället har videotext i Sverige till största delen inriktats mot näringslivet. Detta har medfört att synen på videotext har förändrats. Från att ha betraktats som ett nytt "massmedium", vid sidan av de redan befintliga press, radio och TV, ses videotext numera som ett av många sätt att kommunicera med datorer.

4 Tidigare utredningar

Under det senaste årtiondet har ett omfattande utredningsarbete bedrivits inom massmedieområdet. I det här sammanhanget kan det därför vara av intresse att kortfattat redogöra för hur vissa av dessa utredningar har behandlat frågan om bevarandet av de nya medierna.

4.1 Massmediekommittén

Den snabba tekniska utvecklingen under slutet av 1970-talet och början på 1980-talet ändrade viktiga förutsättningar inom massmedieområdet. Utvecklingen av data- och telekommunikationsteknik gav nya möjligheter att förmedla information i form av ljud, text och bilder. De viktigaste bland dessa nya distributionsformer var kabel- och satellitdistribution, text-TV, teledata och videogram.

Massmediekommittén tillkallades sommaren 1982 med uppdrag att lägga fram förslag till beslut om principer för utbyggnad och utnyttjande av ny teknik för massmedieändamål. Massmediekommittén, som fick nya direktiv i februari 1983, skulle bl a föreslå vilka krav som borde ställas vid utbyggnad av kabelförbindningar samt hur den nya tekniken skulle användas för massmedieändamål. Dessutom skulle massmediekommittén pröva vilka regler som borde gälla dels för teledata till allmänheten, dels för text-TV efter utgången av då rådande avtalsperiod.

Massmediekommittén redovisade sina förslag i sitt betänkande (SOU 1984:65) *Via satellit och kabel*. Nedan följer en kort redovisning av de förslag som kan vara av betydelse för frågan om bevarande och dokumentation av de medier som behandlades i betänkandet.

4.1.1 Teledata

Kommittén pekade på två utvecklingslinjer för det som då kallades teledata, numera benämnt videotex. Det kunde förväntas dels en utveckling inom databehandlingsområdet avseende text och stillbilder och dels en utveckling i riktning mot rörliga bilder som mer liknar radio- och TV-program. Enligt kommitténs bedömningar skulle den sistnämnda kategorien inte få någon större omfattning den närmaste framtiden. Därför lämnades inte några förslag till hur teledata i denna form skulle regleras. Kommittén konstaterade att det inte var meningsfullt att avgränsa teledata från annan form av datakommunikation som är tillgänglig för allmänheten. Samma regler borde därför gälla för hela detta område. Något system med speciell tillståndsgivning för teledataverksamhet ansåg inte kommittén vara lämpligt, utan etableringsfrihet föreslogs gälla. Kommittén föreslog dock att ett frivilligt ensamansvar skulle införas för databaslagrad information som är tillgänglig för allmänheten.

Beträffande dokumentation av datakommunikation i kabel mm föreslog kommittén att det i fråga om all databasinformation för vilken har utsetts en ansvarig utgivare, borde införas en skyldighet att bevara denna information i en månad. Detsamma skulle också gälla för sådan kabelsänd text-TV som inte förutsatte tillstånd. Kommittén tog inte ställning till forskningens behov av tillgång till teledatamaterial, utan menade att ALB i samband med den fortsatta beredningen skulle kunna redovisa sin syn på bevarande för forskningsändamål av datorbaserad information.

I sitt remissvar framförde ALB att bevarandet av information i teledata borde aktualiseras först då det blir fråga om offentliggjord information eller information som görs tillgänglig för hushållsbruk. ALB avstod därför från att framlägga några förslag på det här området.

4.1.2 Kabel-TV

Kommittén föreslog att etableringsfrihet skulle råda också i fortsättningen beträffande utbyggnad av kabelnät. Däremot skulle det som grund för rundradioverksamhet i kabelnät finnas ett system som byggde på tillståndsgivning. Denna tillståndsgivning skulle handhas av en statlig myndighet, kabelnämnden. Tillstånd att sända i kabelnät skulle kunna ges dels till nätägare och dels till särskilt tillskapade lokala operatörsföretag. Kommittén föreslog tre olika typer av tillstånd för sändningar i kabelnät:

- tillstånd till samtidig och oförändrad vidare spridning av programkanaler från kommunikationssatelliter,
- tillstånd till lokala sändningar i särskild lokal kanal,
- tillstånd att upplåta utrymme i kabelnät till annan för sändningsverksamhet, t ex till tidningsföretag.

Kommittén föreslog däremot att det inte skulle behövas tillstånd för mottagning av program från direktsändande satelliter, inte heller för kabelnät som inte omfattar mer än ca 50 hushåll.

Nätägare skulle kunna ges tillstånd dels till vidare spridning av kommunikationssatellitkanaler, dels att upplåta utrymme i kabelnät till annan för sändningsverksamhet. Det lokala operatörsföretaget skulle kunna få samtliga tre former av tillstånd. Regler för användning av kabelnät borde enligt kommittén tas in i en särskild lag om kabelsändning, vilken föreslogs träda i kraft den 1 januari 1986.

I sitt förslag skiljer massmediekommittén på bevarande för *granskningsändamål* och bevarande för *forskningsändamål*. Kommittén föreslog att regler om bevarandeskyldighet för granskningsändamål borde tas in i en kabelansvarighetslag. Lokalt producerade radio- och TV-program skulle bevaras i sex månader för att säkerställa framtida bevisning. Kommittén anförde att det även var nödvändigt att de programkanaler från kommunikationssatelliter för vilka sändningstillstånd getts kunde granskas. Det skulle enligt kommittén dock föra för långt att ålägga varje tillståndsinnehavare ett dokumentationstvång. I

stället borde kabelnämnden svara för denna dokumentation. Kommittén ansåg att det borde övervägas om en generell dokumentation var nödvändig eller om den kunde begränsas till vissa kanaler enligt kabelnämndens behov.

Beträffande bevarande för forskningsändamål anförde kommittén att rundradiosändningar i kabelnät av i första hand TV-program kommer att bli ett väsentligt tillskott till vår mediemiljö och att de motiv som ligger bakom nuvarande pliktexemplarslag skulle kunna återopas för att dokumentera även denna verksamhet. Kommittén föreslog dock inte några regler för leveransplikt till ALB, utan hänvisade till att det var nödvändigt att göra en avvägning mellan önskemålet att bevara vad som sänds i kabelnät och de ekonomiska konsekvenserna av ett sådant bevarande. Massmediekommittén ansåg sig inte ha kompetens att gå närmare in på dessa frågor och avstod därför från att föreslå några ändringar i pliktexemplarslagen. Man ansåg emellertid att i första hand för kabelsändningar unikt material borde bevaras. Kommittén ansåg också att det skulle vara mindre lämpligt med frivilliga överenskommelser än att införa regler som ålade dem som bedriver kabelsändningar vissa skyldigheter. Massmediekommittén utgick ifrån att ALB skulle redovisa sin bedömning i samband med beredningen av kommitténs förslag.

ALB framförde i sitt remissvar att kabelsändningarna borde omfattas av pliktexemplarslagen. I likhet med massmediekommittén ansåg ALB att man i första hand borde inrikta sig på att bevara de lokala egen-sändningarna, men påpekade att även satellitsändningar som förs vidare i kabelnät är av intresse för forskningen. ALB ansåg att det borde vara möjligt att lägga upp ett system för åtminstone ett representativt urval av det utbud som kommer från utlandet via satellit.

I regeringens proposition (1984/85:199) Om radio- och TV-sändningar i kabelnät lämnas inga förslag till bevarande av kabelsändningar för forskningsändamål.

4.1.3 Text-TV

Kommittén gjorde en uppdelning mellan etersänd och trådsänd text-TV samt mellan fristående textsidor och programtextning. Enligt kommitténs förslag skulle Sveriges Radio också i fortsättningen svara för verksamheten med fristående text-TV-sidor i rikssändningar. Eftersom den etersända programtextningen måste anses vara en integrerad del av programverksamheten inom Sveriges Television och utbildningsradion, skulle således all etersänd text-TV omfattas av samma regler som programverksamheten i övrigt inom Sveriges Radio, även skyldigheten att referensbanda och att avlämna pliktexemplar.

För trådsänd text-TV, t ex fristående textsidor i ett kabelnät, ansåg kommittén att samma regler borde gälla som för teledata och annan datakommunikation, medan däremot översättningstexter och annan sådan text-TV som är avsedd att tas emot samtidigt som de vanliga kabel-TV-programmen borde följa de regler som kommittén föreslog för lokala kabel-TV-sändningar. Enligt kommitténs förslag skulle således fristående text-TV-sidor i kabelnät bevaras i en månad, medan textprogramtextning skulle bevaras i sex månader.

4.2 Närradiokommittén

Redan år 1965 föreslog 1960 års radioutredning att särskild rundradio skulle få sändas under samhällets överinseende vid sidan av Sveriges Radios sändningar. Förslaget ansågs dock vara alltför skissartat för att kunna ligga till grund för ett förslag till riksdagen. 1974 års radioutredning tog upp frågan på nytt. I sitt år 1977 framlagda betänkande föreslog utredningen att sändare med låg effekt skulle kunna användas i en försöksverksamhet både för särskild ljudradio och TV. I propositionen om radions och TVs fortsatta verksamhet (prop 1977/78:91) föreslogs en försöksverksamhet med det som nu kallades närradio, i huvudsak enligt utredningens förslag.

Närradiokommittén tillsattes sommaren 1978 med uppdrag att utreda frågan om närradio och när-TV. Kommittén skulle också administrera

en försöksverksamhet med närradio. Närradiokommittén har redovisat sina resultat i två betänkanden: Närradio (SOU 1981:13) och Föreningarnas radio (SOU 1984:53). I det här sammanhanget är det av intresse att redovisa kommitténs ställningstaganden vad beträffar referensbandning och leveransplikt till ALB.

I *Närradio (SOU 1981:13)* hänvisade kommittén till att det i lagen (1978:480) om ansvarighet i försöksverksamhet med närradio föreskrevs att en sändande sammanslutning skulle tillse att bandupptagning skedde av varje radioprogram som sändes. Justitiekanslern och enskild som angripits i radioprogram hade rätt att ta del av dessa band. Kommittén menade att referensbandningsplikten hade fungerat tillfredsställande och föreslog att regeln att alla program referensbandas och hålls tillgängliga i sex månader skulle bestå också i en permanent verksamhet. Kommittén föreslog dessutom att det skulle lagfästas att även tillståndsgivaren, dvs närradiomyndigheten, skulle ha rätt att infordra referensband. Detta blev också innehållet i den nya lagen.

I fråga om leveranser till ALB diskuterade kommittén flera alternativ: dels att närradion skulle omfattas av leveransplikt, liksom annat radiomaterial, och dels att ALB skulle få en lagstadgad rekvisitionsrätt, dvs ha möjlighet att i efterhand kunna kräva in band från ett urval av sändande sammanslutningar. Ett tredje alternativ skulle enligt kommittén kunna vara att ALB genom frivilliga överenskommelser med vissa sändande sammanslutningar skulle få upptagningar från vissa närradiosändningar. Kommittén tog dock inte ställning utan ansåg att frågan om leveransplikt till ALB borde aktualiseras i samband med en översyn av pliktexemplarslagen.

I *Föreningarnas radio (SOU 1984:53)* togs frågan om referensbandning upp på nytt. Närradiokommittén föreslog att referensbandningsplikten skulle kvarstå i den permanenta verksamheten. Det skulle också i fortsättningen åvila de sammanslutningar som innehar sändningstillstånd att ombesörja denna bandning. Däremot ansåg kommittén att den tid som referensbanden måste bevaras, skulle begränsas till tre månader. JK, radionämnden, Svea hovrätt och ALB ifrågasatte förslaget om för-

kortad liggtid för referensbanden, och riksdagen beslutade inte heller om någon ändring av närradiolagen i detta avseende.

Beträffande leveranser till ALB redovisade kommittén de svårigheter som arkivet haft i sin ambition att samla in ett urval av närradiosändningarna. Kommittén ansåg det angeläget att seriös forskning också skulle kunna bedrivas kring närradioverksamheten. Kommittén föreslog därför att ALB skulle få en förstärkt möjlighet att få in de önskade inspelningarna. Man ansåg det dock vara att gå för långt att ålägga närradios sammanslutningar att leverera all programproduktion. Kommittén föreslog därför att ALB skulle ges laglig rätt att kräva in delar av närradios sändningar, s k rekvisitionsrätt. Kommittén gjorde den bedömningen att ALB endast skulle utnyttja sin rekvisitionsrätt i begränsad omfattning, eftersom den sammanlagda produktionen av närradio i landet var så stor.

ALB framförde i sitt remissvar att närradios sändningar utgör ett viktigt element i massmedieutbudet och att dessa borde jämföras med de redan etablerade etermedierna och med tryckta skrifter och således omfattas av en fullständig leveransplikt.

I regeringens prop (1984/85:145) Om närradio angav föredraganden att han inte var beredd att föreslå någon förändring av pliktexemplarslagen. Frågan om bevarandet av närradios program måste övervägas ytterligare och bedömas i ett större sammanhang där också frågan om program i lokala kabelnät borde ingå.

4.3 Övriga utredningar

Informationsteknologiutredningen tillsattes år 1978 för att utreda frågan om den nya informationsteknologin. I sitt slutbetänkande (SOU 1981:45) Nya medier - text-TV, teledata föreslog utredningen att text-TV skulle följa samma regler som gällde för Sveriges Radios övriga sändningar. Därigenom skulle också text-TV omfattas av kravet på referensbandning och leveransplikt till ALB. Däremot menade utredningen att det av praktiska och ekonomiska skäl inte var möjligt att

kräva fullständig dokumentation av det som förmedlats till allmänheten via teledata. Utredningen föreslog därför att någon bevarandeskyldighet med hänsyn till kravet att säkerställa framtida bevisning om innehållet, inte skulle gälla för framställningar i teledata. Forskningens intresse av tillgång till teledatamaterial togs inte upp. Utredningen anförde att pliktexemplarslagen hade helt andra syften än bestämmelserna om att bevara exemplar för granskning och att det inte syntes "aktuellt med sådana föreskrifter i fråga om teledatamaterial".

Radiatorutredningen tillkallades år 1979 med uppgift att utreda vissa frågor inom radiolagstiftningen. I sitt betänkande (SOU 1981:19) Översyn av radiolagen föreslog utredningen bl a en ändring i pliktexemplarslagen med syfte att undanta text-TV från leveransskyldighet. Utredningens motiv till detta förslag var "dels att mängden pliktexemplar skulle öka i väsentlig mån om även text-TV-program betraktades som pliktexemplar dels att man får förmoda att endast en mindre del av text-TV-programmen har ett dokumentärt värde".

Talbokskommittén tillkallades år 1979 för att bl a utarbeta förslag till en omorganisation av talboks- och punktskriftsförsörjningen i landet. Bevarandefrågorna berördes inte i kommittén.

Taltidningskommittén tillsattes år 1982 för att bedriva utrednings- och utvecklingsarbete rörande stöd till taltidningar. Taltidningskommittén lämnade sitt slutbetänkande i juni 1987.

Två utredningar har haft synpunkter och förslag angående registrering av ljud- och bildmedier. I en rapport från kulturrådet (1979:1) *Fonogrammen i kulturpolitiken* föreslogs att ALB skulle framställa en katalog över i Sverige tillgängliga fonogram. ALB hävdade i det sammanhanget behovet av en mer utförlig dokumentation över den svenska fonogramproduktionen, en svensk nationaldiskografi. ALB har nu fått medel för att fr o m budgetåret 1988/89 framställa en sådan fonogramförteckning.

Videogramutredningen tillsattes år 1977 med uppdrag att utreda frågan om samhällets insatser på videoområdet. I sitt slutbetänkande

(SOU 1981:55) Video föreslog utredningen att ett centralt datorbaserat register över bildprogram skulle inrättas. Utredningen ansåg att ALB skulle vara lämpligt som huvudman för ett sådant register. I regeringens prop (1981/82:111) Om vissa filmfrågor m.m. anförde föredraganden att det av den positiva remissreaktionen framgick att ett centralt register skulle välkomnas av många. Det fanns dock flera olösta frågor, som skulle kunna påverka kostnaderna för ett register mycket kraftigt. Han var därför inte beredd att innan ytterligare material lagts fram, vidta några åtgärder för att fortsätta planeringen av ett centralt register.

5 Vem bevarar vad idag?

Upptagningar av ljud och rörliga bilder finns samlade på många håll i landet. Museer, bibliotek, arkiv, organisationer, myndigheter och företag har ofta ett visst bestånd av ljudinspelningar och/eller filmer och videogram. Det finns även stora privata innehav, framför allt av gram-mofonskivor.

I Directory of Nordic Sound Archives 1986, som utarbetats gemensamt av ALB och IASA (International Association of Sound Archives) Nordic Branch, redovisas arkiverade ljudupptagningar vid 69 offentliga institutioner i Sverige. Frånsett ALB, riksradios program- och grammofonarkiv samt LRABs stationer är flertalet samlingar av relativt begränsad omfattning. Ett bestånd av mer än 10 000 ljudinspelningar redovisas, förutom de ovan nämnda, endast följande fem institutioner:

- Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB)
- Dialekt- och Folkminnesarkivet i Uppsala
- Göteborgs universitetsbibliotek
- Malmö stadsbibliotek
- Svenskt visarkiv.

Med undantag av Malmö stadsbibliotek, vars samling till största delen består av kommersiellt utgivna grammofonskivor och kassetter, har dessa institutioner en speciell inriktning vad gäller urval av material. TPB förvarar masterband och kassettkopior av talböcker för synskadade, Svenskt visarkiv, Dialekt- och Folkminnesarkivet i Uppsala samt Göteborgs universitetsbibliotek gör egna inspelningar och samlar, i många fall icke offentliggjort, material inom sina respektive ämnesområden.

Av den inom ALB utarbetade förteckningen Inventering av ljud- och bildsamlingar hos vissa arkiv, bibliotek och museer 1981 framgår att många institutioner har filmer och videospelningar i sina arkiv. Det är dock i allmänhet frågan om enstaka exemplar. Mer omfattande samlingar av rörliga bilder finns vid ALB, TV-arkivet inom Sveriges Television samt vid filminstitutets (SFI) arkiv. Vid sidan av dessa arkiverar film- och videobolagen i viss utsträckning sina egna produktioner. Det finns också film- och videosamlingar hos AV-centraler och andra film-distributörer, men då för andra ändamål än långtidsarkivering.

I det följande ges en närmare beskrivning av verksamheten vid ALB, arkiven inom SR-koncernen, SFI:s filmarkiv och dokumentationsavdelning samt hanteringen av ljud- och bildmaterial vid kungl. biblioteket (KB) och Lunds universitetsbibliotek.

5.1 Arkivet för ljud och bild (ALB)

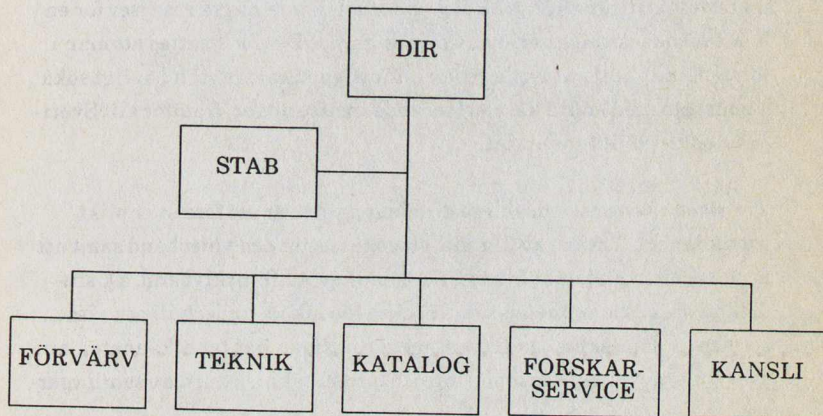
ALB startade, som tidigare nämnts, sin verksamhet den 1 januari 1979. ALB är en statlig myndighet, direkt underställd utbildningsdepartementet. Från starten 1979 och fram till den 30 juni 1984 leddes ALB av statens arkivstyrelse, samma styrelse som leder bl a riksarkivet. Då fanns dessutom en rådgivande nämnd, ALB-nämnden. Från den 1 juli 1984 har ALB en egen styrelse, som utses av regeringen. F n har myndigheten 27 årsarbetskrafter och en årlig budget på ca 9,6 milj kr.

Enligt sin instruktion (SFS 1984:580) har ALB följande uppgifter

- ALB skall ta emot sådana exemplar av ljudradio- och televisionsprogram, film, fonogram och videogram som enligt pliktexemplarslagen skall levereras till arkivet. ALB får även som deposition eller gåva ta emot eller på annat sätt förvärva andra ljud- och bildupptagningar.
- ALB har skyldighet att
  1. ha hand om och vårda det arkivmaterial som förvaras hos ALB

2. företa de gallringar som kan behövas
3. hålla arkivmaterialet tillgängligt samt
4. på begäran lämna myndigheter och enskilda de upplysningar och råd som man har möjlighet till.

Figur 5.1
ALBs organisation

ALBs verksamhet kan indelas i följande huvudområden: accession, bevarande, katalogisering, tillhandahållande. Förvärvsenheten har ansvar för accession och bevarande, katalogenheten har ansvar för katalogisering, medan enheten för forskarservice har ansvar för tillhandahållandet av material till forskare.

Förvärvsenhetens huvuduppgifter är att se till att pliktexemplaren lämnas till ALB, samt att ta emot och registrera det material som inkommer. En viktig del av arbetet består i att bevaka utbudet på framför allt film-, video- och fonogrammarknaden samt informera leveransskyldiga om pliktexemplarslagen. Trots att det nu finns en lagstadgad leveransplikt, krävs det omfattande inkrävningssatser i form av påminnelser mm. Förvärvsenheten svarar också för förvärv av material som inte

omfattas av pliktexemplarslagen men som bedöms vara intressant ur forskningssynpunkt. Ytterligare en uppgift som åligger förvärvsenheten är att se till att samlingarna vårdas och bevaras på ett tillfredsställande sätt. Slutligen svarar förvärvsenheten också för produktion och utgivning av publikationsserien Svenska Diskografier.

Katalogenheten har ansvar för att materialet katalogiseras, vilket är nödvändigt för att arkivet skall kunna fullgöra skyldigheten att hålla materialet tillgängligt. ALB fick vid starten inte några resurser för en heltäckande katalogisering av samlingarna. Det förutsattes att man i första hand skulle utnyttja redan befintliga kataloger och i övrigt söka samarbete med andra katalogiserande institutioner, framför allt Sveriges Radio och filminstitutet.

Teknikenhetens huvudsakliga arbetsuppgifter är att föra över pliktexemplar och förvärv av film till videokassetter och videoband samt att för forskningsändamål framställa kopior av ALBs arkivband, s k studiekopior. Teknikenheten svarar också för inköp, underhåll och viss service av den tekniska utrustningen. Slutligen har tekniknheten ansvar för renovering, omkopiering och annan teknisk vård av samlingarna.

Enheten för forskarservice slutligen har ansvar för att tillhandahålla material ur ALBs samlingar för forskare. Enligt upphovsrättslagen är samlingarna inte tillgängliga för andra ändamål utan upphovsmannens samtycke. Begreppet forskningsändamål definieras av ALB på följande sätt:

- arbetet skall ske med vetenskaplig målsättning, man får alltså inte tillgång till ALBs samlingar enbart för att tillfredsställa ett personligt intresse
- syftet skall vara att dokumentera resultatet offentligt i någon form.

Med forskning likställs följande verksamheter:

- journalistik, opinionsbildning

- grundutbildning på universitetsnivå
- researcharbete
- konstnärlig kreativ verksamhet
- utredningsarbete.

Forskare och likställda styrker sin behörighet på två sätt:

- genom eget tidigare arbete, t ex forskarutbildning eller tidigare produktion, eller genom handledare/motsvarande, som kan intyga att vederbörande förväntas arbeta enligt reglerna
- genom en mer eller mindre detaljerad plan för arbetet, som skall presenteras för ALB innan beställningarna görs.

ALB har i en skrivelse till utbildningsdepartementet behandlat vissa erfarenheter av pliktexemplarslagens tillämpning, erfarenheter från samarbetet med andra institutioner samt frågor om utökade uppgifter för ALB. Arkivet har dessutom i sitt samlade remissvar på närradiokommitténs (SOU 1984:53), massmediekommitténs (SOU 1984:65) och taltidningskommitténs (DsU 1984:4) betänkanden redovisat sina ståndpunkter vad gäller nya medieformer som kabel-TV, närradio mm. Nedan följer en detaljerad redogörelse medium för medium för accessions-, bevarandeteknik och katalogisering samt ALBs synpunkter som de redovisats i ovannämnda skrivelser.

5.1.1 Sändningar från Sveriges Radio

I 10 § av radioansvarighetslagen (1966:756, ändrad senast 1978:477) bemyndigas regeringen att meddela bestämmelser om skyldighet för programföretag att vidta åtgärder för att säkerställa bevisning om innehållet i radioprogram och fastställa villkor för att enskilda skall få ta del av sådan bevisning. Med stöd av detta bemyndigande har regeringen i en tillämpningsförordning (1967:226) föreskrivit att programföretag skall ombesörja upptagning av varje program som sänds. Dessa sk referensband måste sedan bevaras av programbolaget i sex månader. JK och enskilda som anser att yttrandefrihetsbrott har begåtts mot dem har rätt att ta del av upptagningarna. I pliktexemplarslagen är det

angivet att referensbanden därefter skall levereras som pliktexemplar till ALB. Dessa föreskrifter gäller samtliga programbolag inom SR-koncernen. För utbildningsradions program, som sänds både i riksradiation, lokalradiation och televisionen, ansvarar respektive sändande bolag för referensbandning och leverans till ALB.

5.1.1.1 Ljudradio

Riksradiation

Före 1979 gjordes riksradios referensupptagningar på en mycket låg teknisk kvalitet. ALBs start föregicks av förhandlingar mellan Sveriges Radio och den organisationskommitté som tillsattes inför bildandet av den nya arkivmyndigheten. Dessa resulterade bl a i en överenskommelse om ny referensbandningsteknik. Den nya utrustningen togs i bruk i april 1979. Det totala riksradioutbudet spelas in på sextimmarsband med fyra spår som löper parallellt. Där bandas sändningarna i de tre programkanalerna samt sändningarna från utlandsprogrammet (UTP). Inspelningarna görs i mono, med en hastighet av 4,75 cm/sek, vilket anses ge en acceptabel ljudkvalitet för tal, men inte för musikinslag. Eftersom det numera pågår sändningar praktiskt taget dygnet runt åtminstone i någon kanal, den totala sändningstiden uppgår f n till ca 20 000 timmar per år, löper också referensbandningen 24 timmar per dygn. Det innebär att det varje dag produceras fyra sextimmarsband med riksradiosändningar. Den totala årliga accessionen uppgår till ca 1 460 band. I hyllmeter blir den årliga tillväxten av riksradioband 26 hm. Bandleveranser sker varje måndag från radiohuset till ALB, där banden packas upp och inregistreras. ALB får också visst kringmaterial som programtablåer o d.

Vid ALBs start producerade riksradiation en katalog över sina sändningar, den sk programkatalogen. På grund av resursbrist var det stor eftersläpning i katalogiseringen. Man vidtog olika åtgärder för att komma till rätta med detta. Bl a lämnades ett helt budgetår okatalogiserat. Vissa inskränkningar gjordes också i de programkategorier som redovisades i katalogen. Trots detta hade man ändå svårigheter att hinna med den

löpande katalogiseringen. Då det visade sig att intresset för programkatalogen var tämligen ringa inom företaget, beslöt riksradiion att upphöra med denna verksamhet fr o m 1 juli 1986. Då hade man hunnit katalogisera sändningarna till och med kalenderåret 1984. ALB har fr o m budgetåret 1986/87 fått medel för och påbörjat produktion av en riksradiokatalog i egen regi.

Som framgår av avsnitt 3.1.1 har sändningstiden för riksradioutbudet legat relativt konstant under ALBs verksamhetstid. Så länge riksradiosändningarna bedrivs inom det nuvarande kanalsystemet kommer inte en utvidgning av sändningstiden att avspegla sig i antalet till ALB levererade band, eftersom programkanalerna spelas in parallellt på samma band. Däremot innebär varje sändningstidsökning att antalet katalogiseringsobjekt ökar.

I det avtal som slutits mellan ALB och programbolagen inom SR-koncernen regleras förhållandet till de olika programarkiven. Enligt detta avtal har ALB rätt att för forskares räkning beställa kopior av band ur programarkivets samlingar till självkostnadspris. Under 1984 förvärvades 64 band från programarkivet.

I skrivelsen till departementet pekar ALB på den dåliga tekniska kvaliteten på riksradios referensband och ställer frågan om man genom en selekterad inspelning kan frigöra medel för att höja den tekniska kvaliteten på de band som skall långtidsarkiveras hos ALB. Man vill undersöka möjligheterna för ALB att själv banda selektivt, alternativt komma överens med programbolagen om selektiv bandning på högre kvalitet. Man önskar kostnadsberäknade alternativ till den nuvarande bandningen och arkiveringen av radioutbudet.

Lokalradion

Sveriges Lokalradio AB (LRAB) är indelat i 24 självständiga lokalradiostationer. I Stockholm finns dessutom en central företagsledning. För LRAB gäller samma regler angående referensbandning och leveransplikt som för riksradiion. Varje station sköter sina egna referensbandningar och leveranser till ALB. Leveransrutinerna varierar mel-

lan de olika stationerna, vilket medför ett visst bevaknings- och inkrävningensarbete från ALBs sida.

Före tillkomsten av ALB hade varje station sitt eget referensbandningssystem. Med den mycket varierande standarden på band och inspelningsutrustning som fanns hos de olika stationerna, skulle det inneburi stora praktiska svårigheter för ALB att bevara hela utbudet. Därför arkiverades endast ett antal typveckor från den perioden. Efter förhandlingar med organisationskommittén för ALB införde LRAB enhetlig inspelningsapparat ur på samtliga stationer fr o m den 1 augusti 1979. Man använder samma referensbandningssystem och tekniska utrustning som riksradiou. Banden är också desamma. För att få maximal packningstäthet på banden spelas programmen in på fyra kanaler. Eftersom varje station bara har en sändning på gång samtidigt blir det ingen parallell bandning utan banden reverseras vid bandslut. Den tekniska kvaliteten är densamma som för riksradiouns upptagningar. Inspe lningarna görs i mono med en hastighet av 4,75 cm/sek. Bandspela ren startar automatiskt så fort sändaren sätts igång.

En allt vanligare företeelse är de sk kommunsändningarna, vilka endast når delar av ett lokalradioumråde. Dessa sändningar referensbandas oftast med en kassettspelare och levereras till ALB i form av kompaktkassetter.

Som framgår av avsnitt 3.1.2 har lokalradiou haft en kraftig sändningstidsökning. Detta avspeglar sig i leveranserna till ALB. Antalet levererade band har ökat med mer än 50% sedan starten. Den totala sändningstiden för samtliga lokalradioustationer var 35 777 timmar under budgetåret 1985/86. Från samma period levererades 2 302 lokalradiouband till ALB. Den årliga tillväxten är ca 30 hyllmeter.

De enskilda lokalradioustationerna gör inga kataloger över sina sändningar. Det framställs inte heller centralt någon sändningskatalog. Däremot skriver varje station sk programrapporter, som översiktligt redovisar innehållet i sändningarna. Till dessa, som framställs helt manuell t, finns inga register eller sökmöjligheter. Vid ALBs start undersöktes olika möjligheter att förbättra åtkomsten till LRAB-materialet.

En utvecklad katalog skulle emellertid medföra så stora kostnader, att ALB tvingades konstatera att man av resursskäl måste nöja sig med programrapporterna som enda dokumentation. Det saknas därför sökmöjligheter till hela lokalradiomaterialet. Dessutom gör tekniken med kontinuerliga inspelningar att det är mycket svårt att orientera sig på banden. Detta medför att det kan vara mycket tidsödande och besvärligt för forskare att få fram önskat material.

5.1.1.2 Television

Rikssändningarna

Referensbandningen för rikssändningarna i TV:s båda programkanaler sköts av den centrala teknikenheten inom SVT. Vid starten 1979 ansågs att TV-sändningarna av kostnadsskäl skulle bandas på den då förhärskande hemmavideostandarden VCR. Kulturutskottet påpekade att man borde undersöka möjligheterna att höja bandkvaliteten, bl a med tanke på eventuell kommande markdistribution av TV-program.

I samarbete med SVT framlade ALB år 1981 en utredning om höjd bandstandard för pliktexemplar av TV-sändningarna. I utredningen föreslogs att man skulle använda professionella entumsband men spela in på speciellt avpassade videobandmaskiner, som endast körde med 1/4 av den normala hastigheten. Därigenom åstadkoms en kraftig höjning av kvaliteten till rimlig bandkostnad. SVT, som skulle kunna använda banden för reprisändamål, accepterade att delvis bestrida den nödvändiga maskinanskaffningen. ALB tilldelades medel för denna nivåhöjning för om budgetåret 1984/85.

När beslutet var fattat och medel anvisade, meddelade leverantören av videobandspelarutrustningen, Bosch-Fernseh, att man inte kunde garantera den tekniska "livslängden" hos ett sådant 1/4-fartssystem, eftersom endast ett litet fåtal institutioner i övrigt hade visat sig intresserade. Däremot var man beredd att leverera utrustning som spelade in med halva den normala hastigheten. Därigenom förändrades helt de bandekonomiska förutsättningarna för projektet. ALB beslöt då i sam-

råd med SVT, att endast banda den svenska produktionen, för vilken man ansåg sig ha ett större ansvar, på entumsband (BCN-band). Det totala utbudet, inklusive de svenskproducerade programmen, skulle fortsättningsvis spelas in på 3-timmars VHS, det allmänt förekommande hemmavideosystemet. Därigenom uppnåddes en kraftig standardförbättring för den inhemska produktionen, vilken spelas in både på BCN-band och på VHS-kassetter, medan de utländska TV-programmen kom att bevaras på en sämre kvalitet. Av bandekonomiska skäl undantas följande svenska produktioner från BCN-bandning:

- sändningar före kl 18.00 av sportprogram och minoritets-
språkprogram
- repriser
- spelfilm som redan finns på BCN-band i ALBs samlingar.

I överenskommelsen med SVT ingick att BCN-banden skulle ligga kvar på SVT under en treårsperiod. Därefter levereras de successivt över till ALB. Efter tre år har SVTs programintresse för materialet avtagit i sådan grad att det inte är någon större olägenhet att banden förvaras på ALB, trots den försämrade tillgänglighet som detta innebär.

Referensbanden från SVT, liksom riksradiobanden, levereras en gång per vecka till ALB, där de tas emot och inregistreras.

SVT sänder ungefär 5 000 timmar totalt per år. Det levereras ca 2 300 VHS-kassetter årligen till ALB. Därtill kommer ca 530 BCN-band. Eftersom inspelningen sker kontinuerligt blir det alltid en del bandutrymme, t ex vid sändningarnas dagsslut, som inte innehåller information. I hyllmeter räknat upptar ett års accession av riks-TV ca 100 hm.

SVT har flera kataloger över det sända materialet. Programkatalogen, med den interna beteckningen A28, redovisar samtliga sända program. Man kan söka på programtitlar, personnamn och klassifikationsbeteckning. Programkatalogen framställs i form av mikrofiches, på vilka ALB prenumererar. För det material som bevaras i TV-arkivet framställs också en datorbaserad katalog enligt ett annat system. Också denna katalog produceras som mikrofiches, på vilka ALB prenumererar. Slut-

ligen görs en speciell katalog över TVs nyhetssändningar, på ytterligare ett annat system. Denna katalog är sökbar on line, men ännu så länge tar man också ut katalogen i form av mikrofiches.

I det ovannämnda avtalet mellan ALB och Sveriges Radio regleras också förhållandet gentemot TV-arkivet. Forskare har möjlighet att via ALB få tillgång till material i TV-arkivet mot självkostnadspris. Då det gäller filmmaterial kan ALB låna över filmerna och göra studiekopior för forskare på den egna utrustningen. Om materialet ligger på videoband, betalar ALB överföringskostnaden till SVT. Forskaren får sedan betala samma avgift som om programmet funnits på ALB. Under 1984 förvärvades på forskarförfrågan 132 titlar från TV-arkivet.

Förutom förvärv på direkt forskarförfrågan, har ALB också övertagit en del äldre TV-material. Bl a har ca 400 tvåtumsband, originalinspelningar från tidig svensk TV-produktion, överförts till ALB.

Regional-TV

Vid sidan av rikssändningarna i TV 1 och TV 2 sänder SVT också regionala nyhetsprogram från sju olika distrikt. Dessa är 15 minuter långa och sänds varje vardag med uppehåll under sommarmånaderna. Distrikten sköter sina egna referensbandningar och levererar också banden direkt till ALB.

Från starten 1979 bandades de regionala sändningarna på entimmes VCR-kassetter. Fr o m augusti 1981 började regionalnyheterna bandas på tretimmars VHS-kassetter. Sammanlagt sänds drygt 300 timmar med regionala program/år. Till ALB levererades 169 kassetter med regional-TV-sändningar under budgetåret 1985/86. Den årliga tillväxten är sex hyllmeter.

De regionala nyhetssändningarna redovisas endast delvis i SVTs kataloger. Sk dagen efter-listor, där varje inslag i programmet redovisas relativt utförligt, skickas dock till ALB.

Text-TV

Som redovisats i avsnitt 3.2.4 började en arbetsgrupp inom Sveriges Radio år 1975 att utreda möjligheterna att företa prov med text-TV, i första hand för programtextning och annan informationsservice till hörselskadade och döva. Sommaren 1978 inledde SVT en försöksverksamhet med information riktad till hörselhandikappade, och i maj 1980 började mer regelbundna sändningar. Text-TV innehåller idag dels programtextning och dels informationssidor. Programtextningen består i textning på svenska av program med svenskt tal och textade kommentarer vid direktsändningar. De ca 250 informationssidorna som sänds idag, innehåller främst nyheter och sport. Därutöver finns också information om bl a ekonomi, väder och TV-program samt förströelsesidor. Text-TV produceras av en speciell redaktion inom SVT, med bemaning mellan kl 08.00 och 24.00 alla dagar i veckan.

Text-TV sänds inom ramen för SVTs sändningsrätt och skall därför följa de regler som gäller för TV-verksamheten i övrigt, inklusive pliktleveranser till ALB. Text-TV sänds i SVTs båda kanaler och är tillgänglig under den tid som sändarna är på, från ca 08.30 till dess de ordinarie sändningarna slutar. Informationssidorna uppdateras kontinuerligt under dagen, vilket innebär svårigheter vad beträffar dokumentation och referensbandning. SVT och ALB diskuterade under försöksverksamheten lämpliga metoder för att dokumentera text-TV-sändningarna. Man kom dock inte fram till någon acceptabel lösning. Det var först i samband med att man gick över till att banda den svenska produktionen på BCN-systemet, som en lösning gavs. För text-TV används outnyttjat utrymme i TV-signalen, det s k bildsläckintervallet. SVT använder fyra lediga linjer i varje intervall. Dessa linjer registreras på BCN-banden och kan återvinnas genom en text-TV-mottagare. Därigenom bevaras den information som är tillgänglig samtidigt som det i någon kanal sänds ett svenskt program. Även om inte alla versioner av informationssidorna därigenom bevaras, blir det ändå, enligt ALBs bedömning, ett tillräckligt stort urval. Text-TV kräver således inte någon särskild behandling vad beträffar mottagning och registrering. Några initiativ för att katalogisera text-TV-informationen har inte heller tagits inom ALB.

5.1.2 Närradio

Försöksverksamheten med närradiosändningar startade under tiden 24 april - 26 november 1979 på 16 orter i landet. Sammanlagt 262 föreningar fick sändningstillstånd under år 1979. Redan första året sändes under en vecka totalt 314 timmar närradio i landet. Genom ett riksdagsbeslut i juni 1982 gavs närradioverksamheten fastare former. Den dittillsvarande provisoriska lagstiftningen ersattes med närradiolagen (1982:459). År 1985 beslutade riksdagen att ge närradioverksamheten permanent karaktär, och närradiokommittén, som administrerat försöksverksamheten, omvandlades till en myndighet. Närradiosändningarna har successivt byggts ut, 1984 hade 812 föreningar på 70 orter sändningstillstånd. I maj 1987 har 1 925 föreningar på 123 orter tillstånd. Den sammanlagda sändningstiden uppgick år 1986 till ca 150 000 timmar.

Liksom programbolagen inom SR-koncernen hade de i försöksverksamheten deltagande sammanslutningarna skyldighet att referensbanda sina sändningar för att säkerställa framtida bevisning om innehållet i programmen. Referensbanden skulle sparas i minst sex månader från sändningen. Däremot omfattades inte närradiosändningarna av plikt-exemplarslagen, då de låg utanför SRs sändningsrätt. Detta förhållande gäller även sedan närradioverksamheten permanentats.

ALB har följt närradios utveckling med stort intresse. Redan från början stod det klart att man inte skulle kunna klara ett totalt bevarande av närradioverksamheten, inom befintliga resursramar. Det var dock önskvärt att ett representativt urval kunde bevaras redan från starten av försöksverksamheten. I september 1979 skickade ALB därför ut en enkät till deltagande sammanslutningar där man presenterade ALB och plikt-exemplarslagen samt ställde frågor om bl a sändningstid, programinnehåll, bandstandard och intresse för leveranser till ALB. Därefter bestämdes ett urval sändningsveckor, som man försökte intressera föreningarna för att leverera till arkivet. Förutsättningen var att ALB ersatte föreningarna för bandkostnaden. Liknande önskemål

har därefter upprepats med vissa intervall. Intresset från föreningarnas sida har varit relativt ringa. Vissa föreningar har sett fördelen med att få sitt material bevarat i ett centralt arkiv och har levererat samtliga sändningar sedan starten. Flertalet har dock valt att inte alls hörsamma uppmaningarna från ALB. 98 leverantörer, varibland finns både enskilda tillståndsinnehavare och närradioföreningar, har sammanlagt skickat ca 2 500 närradioband till ALB. Detta är en mycket liten del av det totala utbudet - under närradions 20 första sändningsmånader sändes ca 31 000 timmar. Det utgör inte heller ett representativt urval, eftersom det är ett litet fåtal föreningar som står för den stora andelen av de levererade banden.

ALB har p g a resursbrist inte haft möjlighet att bedriva en mer intensiv informations- och inkrävningssverksamhet vad beträffar närradiomaterialet. Föreningarna har frihet att själva välja inspelningssystem och bandtyp för referensbandningarna. Det har medfört att den tekniska kvaliteten och packningsgraden varierar mycket mellan band från olika föreningar. Vissa bandar på spolband av hög kvalitet, medan andra använder enkel kassetstandard. ALB betalar bandkostnaderna, vilka skiljer sig avsevärt mellan olika levererande föreningar. Hittills har det inte skett någon katalogisering av ALBs närradioband. De registreras vid mottagandet på föreningens namn. Någon indelning i kategorier eller orter görs inte.

För att få en bättre bild av hur referensbandning av närradiosändningarna går till, skickade ALB hösten 1986 ett frågeformulär till 260 tillståndsinnehavare. Av dessa svarade totalt 96 föreningar. Av denna enkät framgår att flertalet referensbandar på vanliga kompaktkassetter. 24 av de tillfrågade gör referensupptagningar på spolband. Hastigheten varierar från 1,12 cm/sek till 19 cm/sek. Den vanligaste hastigheten är 4,75 cm/sek, dvs samma inspelningshastighet som används för riksradians och lokalradians referensband. Endast 1/3 av de svarande uppgav att de samarbetade med andra föreningar om referensbandningen. I Malmö har föreningarna möjlighet att antingen sända genom egen försorg eller låta Televerket Radio svara för programavvecklingen. I det första fallet svarar den enskilda föreningen också för referensbandning, medan televerket sköter referensupptagningen i det andra fallet.

Knappt hälften av de svarande återanvänder banden efter sex månader. 30 föreningar sparar samtliga referensband. 14 uppgav att de sparar vissa band eller delar av referensinspelningarna. Övriga är osäkra eller har underlåtit att svara.

I enkäten ställdes också vissa frågor om föreningarnas syn på leveransplikt eller rekvisitionsrätt av närradions sändningar. 49 föreningar var negativa till tanken på leveransplikt och 46 sade nej till rekvisitionsrätt. 24 tillståndsinnehavare såg positivt på leveransplikt och 29 såg positivt på rekvisitionsrätt. Sammanlagt 28 st har underlåtit att svara och ett tiotal har ingen uppfattning. Så gott som samtliga, både positiva och negativa, som svarat har reserverat sig mot de höjda kostnader och ökad belastning på personalen som en leveransplikt skulle medföra.

I sitt remissvar på närradiokommitténs betänkande (SOU 1984:53) Föreningarnas radio vitsordade ALB att det var stora svårigheter att på frivillig väg få leveranser av närradiosändningar. ALB pekade dessutom på att inspelningskvalitet och -teknik var ytterst skiftande liksom den medföljande programdokumentationen. ALB framhöll även att närradion är ett viktigt element i massmedieutbudet och därför borde omfattas av en fullständig leveransplikt. Man menade också att frågan om en centraliserad referensbandning, antingen organiserad av televerket i samband med utsändning eller samordnad på varje sändande ort måste övervägas.

5.1.3 Kabel-TV

Huddinge När-TV-förening påbörjade, i enlighet med lagen (1978:479) om försöksverksamhet med närradio, hösten 1980 sändningar av när-TV-program i bostadsområdet Grantorp. ALB ansåg att det vore värdefullt att dokumentera denna försöksverksamhet och etablerade tidigt kontakt med föreningen. För att underlätta referensbandning av programmen ställde ALB en videobandspelare till förfogande. Förutsättningen var att banden sedan levererades till ALB. Sammanlagt har ALB mottagit 85 kassetter från sändningarna i Grantorp.

Under hösten 1983 inleddes i televerkets regi, med utbildningsradion som programansvarig, ett försök med lokala kabel-TV-sändningar i Lund. Under våren och sommaren 1984 beslutade SVT att utsträcka sin sändningsrätt till ett 40-tal kabel-TV-försök runt om i landet. För dessa sändningar gällde pliktexemplarslagen på samma sätt som för SVTs reguljära sändningar av riks- och regional-TV. ALB begärde i sin anslagsframställning för år 1985/86 medel för att kunna dokumentera försöksverksamheten med kabel-TV. Fr o m 1 juli 1985 har ALB för detta ändamål fått särskilda medel motsvarande en heltids assistenttjänst samt 5 för bandkostnader. ALB bedömde att resurserna inte skulle räcka till totalbevarande av samtliga sändningar utan gjorde ett urval med följande variabler:

- geografisk spridning
- typ av kabel-TV-företag
- satsningens storlek (personal, ekonomi, teknik)
- antal hushåll
- sändningstid.

Urvalet har i stort sett fungerat enligt planerna. Under 1985 levererades 200 kassetter med lokala kabel-TV-sändningar till ALB. Referensbandningarna gjordes genomgående på VHS-kassetter. Kabel-TV-materialet har ännu inte blivit katalogiserat.

SVTs ansvar för de lokala sändningarna i kabel-TV upphörde i mars 1986. Lagen (1985:677) om lokala kabelsändningar samt lagen (1985:1057) om ansvarighet för lokala kabelsändningar anger de juridiska förutsättningarna för dem som skall bedriva lokala kabelsändningar. Där föreskrivs att "den som bedriver egensändningarna skall se till att varje program som sänds spelas in och att inspelningen bevaras minst sex månader från sändningen". Däremot finns det ingen skyldighet att leverera dessa referensband till ALB. Genom frivilliga överenskommelser har ALB försökt att få dem som ingick i det tidigare urvalet att fortsätta med bandleveranserna. Det har dock visat sig svårt. Mindre än hälften av dem som idag bedriver lokala egensändningar har visat intresse att leverera sina referensband till ALB.

ALB har ännu inte vidtagit några åtgärder för att dokumentera de satellitsändningar som distribueras via kabelnäten.

I sitt remissvar på massmediekommitténs betänkande (SOU 1984:65) Via satellit och kabel anförde ALB att kabelsändningarna borde omfattas av pliktexemplarslagen. I första hand borde man inrikta sig på att bevara de lokala egensändningarna, vilket också massmediekommittén föreslog. ALB pekade också på att det i vissa fall kan vara mer ekonomiskt fördelaktigt att banda de totala sändningarna än att företa selektering i utbudet. ALB påpekade att också satellitsändningar, som förs vidare i kabelnät, är av intresse för forskningen och anvisade möjligheten att lägga upp ett system för åtminstone någon typ av representativt urval av det utbud som kommer från utlandet via satellit.

5.1.4 Film

Spelfilm

Totalt har ca 300 filmer årligen biografpremiär i Sverige. Av samtliga dessa skall enligt lagen en kopia levereras till ALB för överföring till video. De stora filmbolagen intog en avvaktande hållning gentemot ALB vid starten. Efter överläggningar, i vilka även SFI deltog, beslöt ALB att medge dispens från lagen för utländsk biograffilm. Detta under förutsättning att den leveransskyldige kan uppvisa ett avtal med SFI, där han förbinder sig att deponera en filmkopia av god kvalitet i institutets arkiv. Dessutom skall en filmkopia tillhandahållas för videoöverföring hos ALB. Den sålunda framställda videokopian får bevaras av ALB och tillhandahållas för forskningsändamål på samma villkor som gäller för pliktexemplar av spelfilm.

För den svenska filmproduktionen, som uppgår till ca 15 filmer per år, beviljas inte sådana dispenser, utan dessa måste levereras som pliktexemplar. Genom frivilliga överenskommelser med filmbolagen kan videokopiering i de flesta fall ske i samband med granskningen på statens biografbyrå. Detta innebär stora lättnader, både vad gäller bevakning,

inkrävning och transporter. Den utländska filmen spelas in på 3/4-tums U-matic-kassetter. Detta är ett system för institutionsbruk, som håller acceptabel teknisk kvalitet. Svensk film spelas in på BCN-band (se avsnitt 5.1.1.2). Sammanlagt levererades 212 långfilmer till ALB under budgetåret 1985/86. Därtill kommer 268 trailers, dvs korta prov ur filmer framställda i marknadsföringssyfte. Den årliga tillväxten är ca 20 hyllmeter.

SFI dokumenterar utförligt utbudet på de svenska biograferna, varje premiärsatt film redovisas bl a i Svensk filmårsbok. ALB kompletterar SFIs dokumentation med en egen katalog över levererade filmer. Hitills har katalogen framställts manuellt på katalogkort. Från budgetåret 1986/87 har ALB fått medel för inköp av ett basdatorsystem, i vilket även filmkatalogiseringen kommer att ingå.

I sin skrivelse till departementet har ALB pekat på de administrativa merrutiner som det ovan beskrivna dispensförfarandet för utländsk spelfilm innebär och lagt fram önskemål om att det ersätts med ordinarie leveransplikt.

Reklamfilm

Fram till och med 1985 skulle all reklamfilm förhandsgranskas av statens biografbyrå. Därigenom var den också leveranspliktig till ALB. Fr o m 1 januari 1986 omfattas inte längre reklamfilm av kravet på förhandsgranskning men genom en ändring av pliktexemplarslagen kvarstår leveransplikten till ALB. Detta innebär att ALB har fått etablera speciella rutiner för reklamfilm. Filmerna levereras ett par gånger per år hopklippa i en rulle. Reklamfilmerna samlas på särskilda BCN-band. Sammanlagt levererades 81 reklamfilmer till ALB under budgetåret 1985/86.

Övrig film

De kortfilmer som inte är avsedda för biografvisning anmäls inte till granskning hos biografbyrån och är därför inte leveranspliktiga. Den ojämförligt största delen av den svenska filmproduktionen faller därigenom utanför pliktexemplarslagen. Biografvisade kortfilmer levereras dock till ALB, där de utländska spelas in på U-matic-kassetter och de svenska på BCN-band. Sammanlagt 77 kortfilmer levererades som pliktexemplar till ALB under budgetåret 1985/86.

Dessutom bedriver ALB en aktiv uppsökande verksamhet för att förvärva ej leveranspliktig kortfilm, äldre och nyare. ALB har bidragit ekonomiskt till projektet Kulturhistoria på film, som drivs av SFI, för att restaurera nitratfilmer. Därigenom har ALB förvärvat ett antal äldre kortfilmer. Genom kontakter med olika organisationer, företag, museer och andra institutioner har ALB också fått tillgång till film av den här kategorien. Under perioden 1979-1983 förvärvades sålunda 255 filmer. Då det huvudsakligen är svenska filmer som förvärvas på det här sättet, spelas de regelmässigt över på BCN-band.

Den ej censurgranskade kortfilmen är ofta mycket dåligt dokumenterad. Av den anledningen prioriterar ALB detta material vad gäller katalogisering. I ALBs katalog beskrivs dessa filmer mer utförligt än t ex utländsk spelfilm.

ALB påpekar i sin skrivelse att kopplingen mellan censurgranskningen och leveransplikten medför att en viktig filmsektor faller utanför pliktexemplarslagen. ALB anser därför att andra kriterier för leveransplikt av film bör övervägas. ALB aktualiserar också förslaget från bl a video-gramutredningen om ett centralt register över rörlig bild.

5.1.5 Fonogram

Nationalfonoteket startade 1958, som en avdelning inom KB. Genom frivilliga överenskommelser med grammofonbolagen lyckades man få in en stor del av den svenska skivproduktionen. I den nya pliktexemp-

larslagen omfattas också fonogram av leveransplikt och nationalfonoteket införlivades med ALB den 1 juli 1979.

Enligt pliktexemplarslagen skall alla fonogram som mångfaldigats i Sverige i minst 50 ex och offentliggjorts här lämnas i ett ex till ALB. Fonogram som mångfaldigats utomlands men importerats till Sverige i minst 50 exemplar och har svensk anknytning skall levereras till ALB. Leveransplikten för fonogram är kopplad till den som "beställer mångfaldigandet", i de flesta fall producenten. Strukturen på fonogrambranschen har förändrats sedan ALBs start 1979. Ett allt större antal fonogramproducenter levererar en förhållandevis liten mängd material. Det är idag inte ovanligt att en enskild person eller grupp framställer endast en eller ett fåtal skivor eller ljudkassetter. Det krävs därför mycket större insatser för information, utbudsbevakning och inkrävning än tidigare.

Under budgetåret 1985/86 levererades följande antal fonogram till ALB som pliktexemplar:

LP-skivor	1 061
Singlar, EP-skivor	524
Ljudkassetter	956
Kompaktskivor (CD)	35

Pliktexemplaren av fonogram tillväxer årligen med ca 13 hyllmeter.

ALB får information om nya fonogramproduktioner genom kontakter bl a med Nordic Copyright Bureau (NCB), riksradios grammofonarkiv samt genom bevakning av fackpressen. Trots de ansträngningar som görs vet man att det blir luckor i pliktexemplarsbeståndet. Avsaknaden av statistik på fonogramområdet gör det svårt att bedöma storleken på dessa luckor.

Enligt sin instruktion har ALB också till uppgift att förvärva material som inte omfattas av leveransplikt, men som bedöms vara av intresse för forskning. Nationalfonoteket hade ambitionen att bygga upp en komplett samling av den svenska fonogramproduktionen. ALB full-

följer den målsättningen. Man försöker således fylla luckor i beståndet bakåt i tiden. Dessutom förvärvas även andra typer av ljudupptagningar. Från nationalfonoteket har ALB övertagit en stor samling fonograf-cylindrar, acetatband, lackskivor mm. Under 1984 förvärvades sammanlagt 369 grammofonskivor, därtill kommer 900 band, inklusive beställningar på forskarförfrågan från radioarkivet. En stor del av det äldre materialet är i dåligt skick och i behov av vårdinsatser. ALB har fått tillfälliga medel för att under en treårsperiod få möjlighet att inventera, renovera och omkopiera de äldre ljudsamlingar som finns inom arkivet. Vid den kommande omkopieringen planerar ALB att överföra ljudinformationen i digital form till videokassetter av VHS-standard.

För fonogramutbudet har ALB förlitat sig på den datorbaserade katalog som framställs av riksradios grammofonarkiv. Beroendet av grammofonarkivets katalogsystem har efter hand kommit att medföra allt större olägenheter. Behovet av en egen beståndskatalog har därför ökat. Det finns dessutom, enligt ALBs uppfattning, behov av bättre och allmänt tillgänglig dokumentation över det svenska fonogramutbudet. ALB har för budgetåret 1988/89 fått medel för att kunna ge ut en svensk fonogramförteckning. Den skall i bokform redovisa de till ALB inkomna pliktexemplaren av fonogram. Kataloginformationen skall lagras i ALBs basdator och blir där sökbar on line via terminal. Därmed får ALB också tillgång till en beståndskatalog över de egna samlingarna.

Kassettböcker är en ny typ av talfonogram som försäljs genom bokhandeln. De består till största delen av inläsningar av litterära verk men även annat material ingår, t ex teaterföreställningar. Kassettböckerna är försedda med specialtillverkade omslag med produktionsuppgifter och baksidestexter. Kassettböcker är från pliktexemplarslagens synpunkt definitionsmässigt fonogram och skall därför levereras till ALB. Som framgår av avsnitt 3.5 har verksamheten hittills varit av begränsad omfattning.

Talböcker och taltidningar för synskadade och andra läshandikappade är i rättsligt avseende att likställas med fonogram. Även dessa produkter är således leveranspliktiga. Samtliga talböcker finns också i en

tryckt version, som bevaras på KB och i Lund. ALB gav därför från början talboksproducenterna dispens från pliktexemplarslagen. Däremot skall ALB få listor på vilka talböcker som ges ut och har rätt att rekvidrera sådana böcker som bedöms vara av forskningsintresse. Hittills har ALB inte rekviderat någon sådan talbok.

Med taltidningar ställer det sig annorlunda. Dessa motsvaras oftast inte av någon identisk tryckt skrift, s k svartskrift. Vid ALBs start räknade man med att ca 4 700 leveranspliktiga taltidningskassetter producerades årligen. På grund av det stora omfånget såg sig ALB nödsakat att bara ta in ett urval av taltidningar. Man anlätade några statistiker, vilka angav de allmänna principerna för urvalet. Man delade upp taltidningarna i två kategorier, dels de som görs speciellt för synskadade, dels de som görs i svartskrift och även har en taltidningsversion. Ur den första kategorien valdes tre av de större taltidningarna som också täckte olika intresseinriktningar. Den andra kategorien delades in i grupperna: politik, fack, religion och övrigt. Ur varje grupp valdes sedan den största taltidningen. Sammanlagt 17 taltidningsredaktioner uppmanades att skicka ett exemplar av varje nummer till ALB. Den 1 juli 1985 utökades antalet taltidningar i urvalet till 30. Samtliga taltidningar levereras i form av kompaktkassetter. Varje tidning har ett registerkort, på vilket de enskilda numren markeras vid mottagningen på ALB. Taltidningar distribueras också till synskadade på försök i form av radiosändning som endast kan tas emot med särskild mottagarutrustning. Dessa radiosändningar omfattas inte av leveransplikt till ALB, och något sådant material har heller inte levererats.

ALB har i sin skrivelse pekat på svårigheterna med bevakning och inkrävning av fonogram. Man menar att en överflyttning av leveransplikten från producent till skivpresserier och kopieringsanstalter skulle kunna förbättra situationen. ALB vill också ha klarlagt vilket ansvar arkivet skall ha för bevarande av taltidningar och talböcker.

5.1.6 Videogram

Vid tidpunkten för ALBs start fanns det praktiskt taget ingen videogrammarknad i Sverige. Som framgår av avsnitt 3.4 har det sedan dess skett en kraftig ökning av videoutbudet i landet. För videogram gäller samma leveransregler som för fonogram. Samma svårigheter gör sig också gällande vad beträffar bevakning och inkrävning. Genom kataloger och fackpress samt personliga besök i videobutiker försöker ALB få kännedom om det leveranspliktiga utbudet. Enligt lagen skall videogram som har mångfaldigats i landet i minst 50 ex eller videogram som har importerats i minst 50 ex och har svensk anknytning vara leveranspliktiga. Det kommersiella utbudet av videogram består till största delen av utländska långfilmer. Då dessa i allmänhet är försedda med svensk text, blir de därigenom leveranspliktiga. Under budgetåret 1985/86 levererades 1 480 videogram som pliktexemplar till ALB. Den årliga videogramtillväxten är ca 50 hyllmeter.

Ett videogram skall levereras i det skick i vilket det har spritts till allmänheten. Detta innebär att omslag och fodral skall medfölja vid leveransen. Leverantören har också möjlighet att välja vilket videosystem han vill leverera på. ALB har därför kassetter av samtliga i handeln förekommande system, även om den största andelen utgörs av VHS-kassetter. Den tekniska kvaliteten är ofta låg på de kassetter som ALB får. Detta medför problem från beständighetssynpunkt och vid framtida konvertering.

Videoutbudet av utländska långfilmer, som finns dokumenterade i filmografier och på annat håll, katalogiseras på en relativt låg ambitionsnivå. Filmerna är sökbara på samtliga tillgängliga titlar samt på regissörens namn. För den svenska videoproduktionen, som inte finns dokumenterad någon annanstans, gör man däremot en fullständig katalogisering.

Även för videogram önskar ALB att för- och nackdelar med att överflytta leveransplikten från producent till kopieringsanstalt bör undersökas. Man påpekar också att med pliktexemplarslagens definition av

videogram kommer även olika typer av video- och dataspel att bli leveranspliktiga. En ny definition bör därför övervägas.

5.2 Sveriges Radio

Programbolagen inom Sveriges Radio-koncernen tillhör de största producenterna av ljud- och bildmaterial i Sverige. De har också, i olika hög grad, behov av egen arkivering av sina produktioner, för programändamål. Dessutom har framför allt radiobolagen byggt upp stora samlingar av kommersiellt utgivna grammofoninspelningar. Nedan följer en beskrivning av arkivförhållandena inom de olika bolagen.

5.2.1 Sveriges Riksradio (RR)

År 1979 omorganiserades Sveriges Radio så att företaget delades upp i ett moderbolag, Sveriges Radio AB, och fyra dotterbolag: Sveriges Television AB, Sveriges Riksradio AB, Sveriges Lokalradio AB och Sveriges Utbildningsradio AB. Till riksradiation fördes då ett antal företagsgemensamma arkiv- och biblioteksfunktioner. Bl a referensbiblioteket, pressarkivet, musikbiblioteket och grammofonarkivet. Tillsammans med programarkivet och ytterligare ett par mindre avdelningar bildar dessa enheten programservice. I det här sammanhanget är det i första hand programarkivet och grammofonarkivet som är av intresse att beskriva närmare.

5.2.1.1 Programarkivet

Programarkivet är den avdelning som har ansvar för hantering och bevarande av inspelade programband. Det består av två sektioner: programförrådet, för tillfällig bandförvaring, och arkivet, för långtidsarkivering. Vid programarkivet finns n 19 tjänster. Kostnaderna för avdelningens totala verksamhet uppgår till ca 4 milj kr.

Den första radioinspelningen i Sverige gjordes på lackskiva 1931. Från Radiotjänsts sex första verksamhetsår, sändningarna startade 1925, finns inga inspelningar bevarade. I slutet av 1950-talet ersattes lackskivorna av magnetofonband. Vid den tidpunkten anvisades också medel för en mer utvecklad arkivfunktion, Inspelningsarkivet.

Den grundläggande principen som styr arkiveringen av ljudradioprogram inom riksradien är att för framtiden bevara sådana inspelningar som bedöms vara av värde för programverksamheten. Före tillkomsten av ALB togs också viss hänsyn till att det var ett allmänt svenskt kulturintresse att vissa inspelningar bevarades. F n arkiveras ca 10-15% av alla sända radioprogram. Detta blir ca 400 band per månad. Det som bevaras är originalband, inspelade med en hastighet av minst 19 cm/sek. Det totala bandbeståndet uppgår till ca 130 000 band. I arkivet finns dessutom 86 000 lackskivor från tiden 1931 - 1957. Bandsamlingarna förvaras under professionella betingelser i en arkivlokal som väl uppfyller de krav som ställs för långtidsförvaring av magnetband, bl a med avseende på temperatur och luftfuktighet. Inspelningar som har ansetts ha ovanligt stort dokumentariskt värde har förts över till metallmatriser för förvaring i riksarkivet. Dessa överföringar upphörde 1979, då ALB fick ansvar för det långsiktiga bevarandet av radioprogram.

Programarkivet har följande regler för utlåning av arkiverade inspelningar

- Utlåning i princip endast för programändamål och inom radiohuset.
- Uppspelning får endast göras av tekniker.
- Klippning eller redigering är absolut förbjudet.
- Upphovsrättsliga, kontraktsmässiga och internt programmässiga synpunkter liksom allmänna publiceringsregler måste noga beaktas och följas.

Programarkivet handhar också försäljning av kopior åt privatpersoner, institutioner och företag. Av upphovsrättsliga skäl försäljs inga musikinspelningar.

Då ett program är inspelat skickas det till programförrådet tillsammans med ett bandprotokoll. Detta innehåller vissa uppgifter om programmet, bl a produktionsnummer, producent och programinnehåll. Informationen dataregistreras, och banden kan sökas på vissa av de registrerade uppgifterna. Efter ett års förvaring i programförrådet skall beslut fattas om bevarande eller avmagnetisering. Urvalet för den slutliga arkiveringen görs av de olika redaktionerna. Dessa skriver en arkivmotivering på bandprotokollen, och de band som skall bevaras förs över till arkivet. Antalet band som förvaras tillfälligt i programförrådet brukar hållas relativt konstant vid ca 25 000.

Katalogisering utförs av bibliotekarier. Underlaget till katalogiseringen hämtas i första hand från bandprotokoll och annan programdokumentation. I många fall är dessa otillräckliga, och banden måste avlyssnas av katalogisatören. F n används helt manuella rutiner. Långt framskridna planer finns dock på införandet av ett datorbaserat katalogsystem. I kortkatalogen finns följande avdelningar:

- Författare/titelkatalog
- Kompositör/titelkatalog
- Röst- och exekutörskatalog
- Systematisk ämneskatalog
- Kronologisk katalog
- Produktionsnummerkatalog.

Genom en överenskommelse mellan ALB och riksradien har forskare möjlighet att via ALB, mot självkostnadspris, beställa äldre material ur programarkivets samlingar. Programarkivets erfarenheter av detta samarbete är goda. Beställningarna från ALB har inte medfört något nämnvärt extraarbete utan har ingått i de ordinarie rutinerna.

5.2.1.2 Grammfonarkivet

Redan 1928 anställdes en person på dåvarande Radiotjänst för att ta hand om samlingen av grammofonskivor. Denna bestod då av ca 200 skivor. I dag består samlingarna av ca 600 000 skivor, 2 000 spolband,

600 kassetter, 1 500 fonografcyllindrar och 2 000 pianorullar. Personalstyrkan uppgår till 24 tjänster. De årliga kostnaderna för grammofonarkivet är 6,9 milj kr (exkl lokalkostnader).

Grammofonarkivet, som är ett centralt arkiv för alla programbolag inom Sveriges Radio-koncernen, köper in, katalogiserar och vårdar kommersiellt utgivna grammofonskivor och ljudband som behövs för programändamål. Arkivet köper i de flesta fall in flera exemplar av varje inspelning, varav ett ex reserveras endast för sändningsbruk. Grammofonarkivet försöker att få in ett representativt urval av det kommersiella fonogramutbudet. Det innebär att det till största delen är utländskt material i samlingarna. Man har dock den ambitionen att alla svenskinspelade skivor skall finnas i arkivet. År 1968 hade man en riksomfattande kampanj för insamling av 78-varvsskivor, Operation Stenkaka, där man fick in 48 000 skivor. Kassetter köper man endast i undantagsfall p g a att den tekniska kvaliteten anses vara för dålig.

Skivor ur grammofonarkivets samlingar lånas endast ut för programändamål. Låntagare måste ha ett speciellt lånekort, som erhålles efter särskild ansökan. För låneregistreringen finns ett särskilt datorsystem, som dagligen tar fram en lista över låntagare och lånedatum. Hemlån av skivor är ej tillåtet.

Som tidigare nämnts producerar riksradios grammofonarkiv kataloger över sina samlingar. Redan 1968 startade katalogiseringen för ett nytt datorbaserat system A05. 1970 gjordes den första datorbearbetningen. Denna katalog redovisar ca 40 000 78-varvsskivor och avslutades 1977. I A05 finns följande sökmöjligheter:

- titel
- personnamn
- skivmärke
- accessionsnummer.

Fr o m år 1974 ersattes den löpande manuella kortkatalogen av ett internt utarbetat datorbaserat registrerings- och söksystem A 06. Det innehåller i första hand grammofonskivor inköpta efter detta datum.

Det sker dock en kontinuerlig överföring av fonogram från äldre kataloger. På sikt räknar man med att grammofonarkivets hela bestånd skall kunna redovisas i A06.

Följande begrepp är sökbara i A06:

- titel
- personnamn
- klassifikationsbeteckning
- geografisk indelning (folkmusik)
- kronologisk bestämning (klassisk musik)
- namn på ensembler etc
- textbörjan (i vissa fall)
- ämnesord (i vissa fall)
- accessionsnummer.

I samtliga kataloger finns uppgift om skivmärke och skivnummer. Katalogerna tas ut i form av mikrofilm. A06 är numera också sökbar on line via terminal.

5.2.2 Sveriges Lokalradio (LRAB)

Inom LRAB finns inga centralt utfärdade direktiv eller rekommendationer beträffande arkivering av ljudband eller grammofonskivor. Varje station har möjlighet att bestämma i vad mån programband skall bevaras och om man skall bygga upp egna grammofonarkiv. Förhållandena varierar därför mycket mellan olika stationer både vad beträffar samlingarnas omfattning och innehåll.

I samband med utgivningen av en förteckning över ljudarkiv i Norden, Directory of Nordic Sound Archives 1986, skickades en enkät till samtliga lokalradiostationer. Där frågades bl a om samlingarnas storlek. 18 stationer besvarade enkäten och där framkom att stationerna hade i genomsnitt 6 400 grammofonskivor och 1 011 spolband samt 302 kassetter. Beträffande kassetter ger medeltalet en missvisande bild, ef-

tersom en station ensam svarade för mer än 65% av det totala kassetteståndet.

Liksom de övriga programbolagen sparar LRAB-stationerna på sådana originalband, som kan komma till användning inom stationens programverksamhet. På många stationer sker en utgallring av programband ca ett år efter sändningstillfället. Det finns en ökande medvetenhet på de olika lokalradiostationerna om betydelsen av systematisering mm av programarkivet. Det är dock svårt att avsätta resurser för denna verksamhet. Detta medför att bandsamlingarna blir allt mer svåröverskådliga vartefter de tillväxer i omfång. Det är däremot mer vanligt förekommande att en musikintresserad reporter eller tekniker tar en mer aktiv del i uppbyggandet och skötseln av stationens samling av gramfonskivor.

Till programbanden finns dokumentation i form av bandprotokoll med produktionsuppgifter och information om programinnehållet. För skivbeståndet abonnerar stationerna på riksradios grammofonarkivs mikrofichekataloger.

5.2.3 Sveriges Television (SVT)

En organiserad arkivfunktion för televisionsmaterial tillkom redan år 1958. TV-arkivet är fn en avdelning under teknikenheten inom Sveriges Television. Personalstyrkan uppgår till 39,5 heltidstjänster och arkivet har årliga kostnader på ca 8,5 milj kr. TV-arkivet är organiserat i en expedition, en katalogsektion, ett bildarkiv samt en försäljningsfunktion.

Avdelningens huvuduppgifter är att för televisionens bruk:

- insamla, katalogisera och vårda film, ljudband, textband samt katalogisera videoband och stillbilder
- övervaka och informera om materialets skötsel och handhavande

- ombesörja lån ur samlingarna och lämna hjälp vid materialets utnyttjande
- bevaka att gällande upphovsrättsliga bestämmelser efterföljs
- ombesörja viss försäljning och kopiering av programmaterial.

För insamling, förvaring och vård av videoband svarar en annan avdelning inom den tekniska enheten.

Den årliga accessionen utgörs av 750 000 meter 16 mm film, omräknat i speltid motsvarar det ca 500 timmar. Därtill kommer 1 200 band, motsvarande ca 1 300 timmar. Det bevarade film- och videomaterialet överlappar delvis varandra. Det är därför svårt att bestämt ange hur stor del av TV-produktionen som löpande sparas i TV-arkivet.

Sedan den 1 januari 1984 bandas för ALBs räkning samtliga svenska program på entumsband (BCN-band), inspelade med halva hastigheten. Dessa band är, med undantag för påkostade musikproduktioner, av återutsändningsbar kvalitet och SVT har rättighet att använda dem för programändamål. BCN-banderna kvarliggjer hos SVT tre år. Under den tiden har SVT möjlighet att utan kontakt med ALB nyttja banden. Även ALB har tillgång till banden under treårsperioden, antingen genom att beställa kopior från SVT eller genom att låna banden.

Inom SVT finns en arkivkommitté för TV-inspelningar. Arkivkommittén sammanträder en gång i månaden och har till uppgift att, på förslag från de enskilda redaktionerna, besluta om arkivering eller kassering av inspelningar för TV samt att bevaka TV-programmen från TV-historisk synpunkt och rekommendera inspelning av t ex direktsända program. Samtliga sända program förs upp på sk arkivlistor, där redaktionerna anger sina önskemål i fråga om arkivering av film och videoband.

Nyhetsprogrammen förs inte upp på arkivlista utan för dem råder speciella arkiveringsprinciper. Liksom övriga svenska produktioner spelas också samtliga rikssända nyhetsprogram in på ALBs BCN-band. Som tidigare nämnts ligger dessa band kvar hos SVT i tre år innan de överförs till ALB. TV-arkivet bevarar dessutom en VHS-inspelning som på-

seendematerial dels för den egna katalogiseringen men också för bolagets programmerare. Slutligen sparar nyhetsredaktionerna själva originalbanden till de sända inslagen, av system U-matic highband eller Betacam. Dessa originalkassetter skall sedan avmagnetiseras efter tre år. De regionala nyhetsredaktionerna avgör själva vilka inslag de vill bevara. Dessa förs över på entumsband, s k sparband, vilka skickas till arkivet med vissa intervall.

Det är praktiskt taget uteslutande den inhemska produktionen som bevaras i TV-arkivet. Endast i undantagsfall kan utländska program arkiveras. Det föreligger inte någon statistik, ur vilken man kan utläsa hur stor del av SVTs programutbud som arkiveras.

TV-arkivet har också förvärvat äldre filmsamlingar som har bedömts vara av intresse för programändamål. Så inköptes t ex år 1974 SFs hela journal- och kortfilmsarkiv.

Samlingarna förvaras i arkivlokaler med speciellt klimat, anpassat till materialets krav. Till skillnad från radions programarkiv, tillåter TV-arkivet producenter och andra programmerare att själva hantera arkivets filmer. Då dessa ofta är av originalkaraktär har det skett en viss förslitning under åren. Videobanden däremot får endast handhas av särskilda tekniker.

En stor del av TV-arkivets resurser har satsats på katalogisering av framför allt filmmaterialet. Då en huvuduppgift för TV-arkivet är att fungera som bildkälla för TV-produktionen, krävs en utförlig och mångfasetterad katalog. År 1974 infördes ett datorbaserat katalogsystem (C04). Dessförinnan hade katalogen framställts manuellt som en konventionell kortkatalog. 1983 inleddes en försöksperiod med en särskild datorbaserad katalog över nyhetsinslag. Databasen administreras av DAFA. Katalogen är sökbar on line och utnyttjar söksystemet IMDOC. Nyhetsredaktionerna samt TV-arkivet har tillgång till databasen via egna terminaler. Till övriga intressenter distribueras katalogen i form av mikrofiches. F n finns planer inom TV-arkivet att integrera de datorbaserade katalogsystemen med syfte att föra samman all information i en gemensam databas.

TV-arkivet har följande bestämmelser för lån ur samlingarna:

- utlåning medges endast för programändamål och mot kvitto
- utlåning utanför SVTs lokaler måste särskilt anmälas till expeditionen
- lånetiden är en vecka, förlängning kan medges efter anmälan till expeditionen
- normalt utlånas endast fem filmer åt gången
- klippning eller redigering i arkivmaterial utan arkivets hörande är helt förbjudet
- vid användning skall upphovsrättsliga regler iakttas
- kopiering skall ske genom arkivet.

ALB har genom ett avtal med SVT tillförsäkrat sig rätten att för forskares räkning få tillgång till material ur TV-arkivets samlingar. Filmer lånas över till ALB för videokopiering på ALBs utrustning. Videoband kopieras på SVT till självkostnadspris. TV-arkivets erfarenheter av detta samarbete är gott. Det medför dock viss extra arbetsbelastning med framtagning av arkivmaterial mm.

5.2.4 Sveriges Utbildningsradio (UR)

Alltsedan slutet av 1920-talet har skolradio varit ett stående inslag i radioutbudet. Skol-TV och kurser för vuxna kom också tidigt att ingå i TVs programtablåer. År 1964 slogs skolradio och skol-TV samman till en skolprogramavdelning, och samma år startade en sektion för vuxenundervisning, SR/VUX. År 1969 bildades Utbildningsprogramenheten (UTB) med inriktning både på skolprogram och vuxenutbildning. År 1967 tillsattes en statlig kommitté, TRU-kommittén, för utredning och försöksverksamhet rörande användning av radio och TV i utbildningen. I december 1976 fattade riksdagen beslut om bildandet av ett nytt företag, Sveriges Utbildningsradio AB, som gavs status av dotterbolag till Sveriges Radio. Från 1 juli 1979 ingår UR som ett av de fyra dotterbolagen i SR-koncernen. Från starten finansierades UR genom anslag över statsbudgeten. Riksdagen beslöt hösten 1983 att UR fr o m budgetåret 1985/86 skulle finansieras helt med mottagaravgifter.

URs verksamhet inriktas på fyra utbildningsområden: förskola, ungdomsskola, högskola och vuxenutbildning.

UR sände under budgetåret 1985/86:

TV-program:	460 timmar (91 timmar förstasändningar)
Radioprogram:	856 timmar (379 timmar förstasändningar).

UR är, som framgår av ovanstående, bildat genom en sammanslagning av TRU-kommittén och Utbildningsprogramenheten. De program som producerades inom TRU-kommittén arkiverades i dess lokaler i Stocksund, medan UTBs TV- och radioprogram arkiverades i respektive TV-arkivet och dåvarande inspelningsarkivet. Sedan UR blivit ett självständigt bolag ändrades arkivförutsättningarna. Originalbanden till URs produktion av TV- och radioprogram sparas nu i ett programförråd i Stocksund. Förstasändningarna av TV-program från UR referensbandas på VHS-kassett och spelas dessutom in på BCN-band. Dessa levereras till ALB som pliktexemplar. En samlad, komplett uppsättning av användarkassetter finns dessutom på informationsavdelningen.

Det UTB-material som finns bevarat i TV-arkivet och programarkivet vid riksradiion har införts i deras ordinarie katalogsystem. TRU-materialet är praktiskt taget helt okatalogiserat. Filmmaterial både från TRU-perioden och sådant som producerats av UR finns sporadiskt katalogiserat i en kortkatalog. Övrigt UR-material finns redovisat i de programkataloger som distribueras till AV-centraler och andra avnämare.

Inom UR har företagits en utredning om hantering och uppläggning av den bibliografiska delen av bolagets programdokumentation. Utredningen presenterade i juni 1986 en rapport: Översyn av Utbildningsradions arkivkatalog inom programdokumentationen. Denna behandlas för närvarande inom UR.

5.3 Svenska Filminstitutet (SFI)

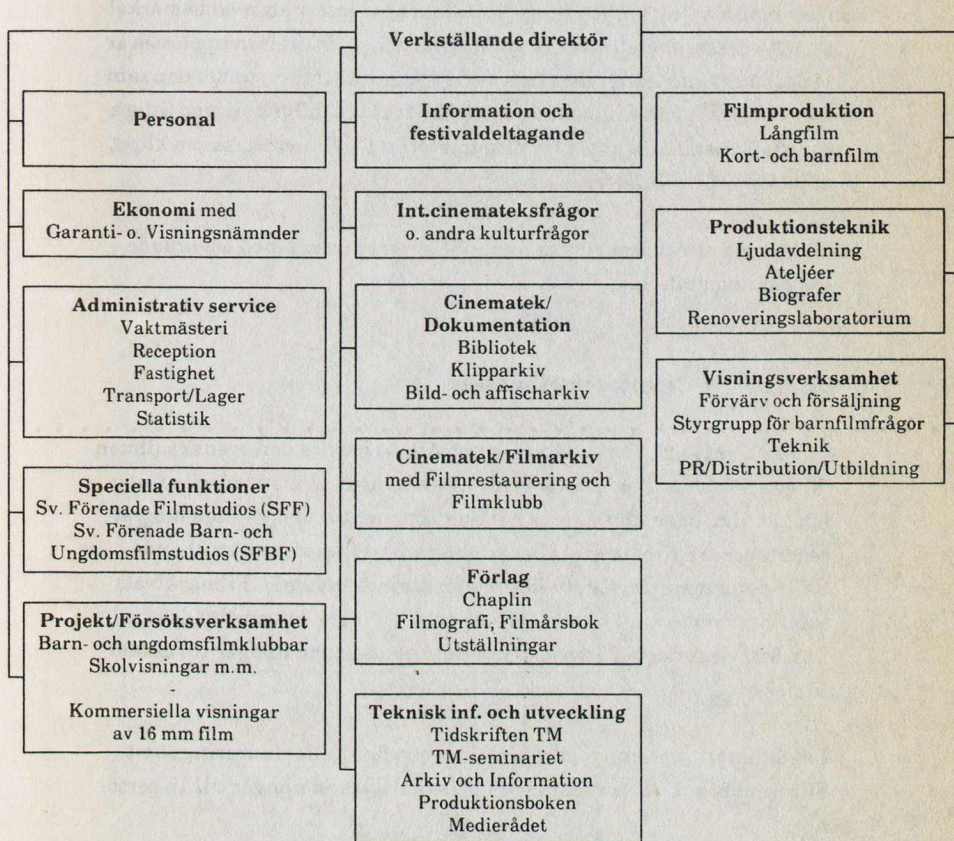
Staten och filmbranschens organisationer (Sveriges Biografägareförbund, Folkets Husföreningarnas Riksorganisation, Föreningen Våra Gårdar, Sveriges Filmuthyrareförening upa och Föreningen Sveriges Filmproducenter) slöt den 6 mars 1963 ett avtal - det s k filmavtalet. Innebörden i avtalet är att branschen avsätter för stöd till filmproduktion och andra filmändamål en tioprocentig avgift på biljettintäkterna vid biografteater som anordnar mer än fem föreställningar i veckan. I gengäld avstår staten från att konsumtionsbeskatta biografnäringen. Genom filmavtalet bildades stiftelsen Svenska Filminstitutet med uppgift att förvalta biografavgifterna enligt de regler som stipuleras i avtalet. Filmavtalet reviderades senast under år 1982, då även videobranchen genom Föreningen IFPI-Video blev avtalspart. Nu skall också den som bedriver yrkesmässig verksamhet för uthyrning av videogram erlägga vissa avgifter till SFI.

Filminstitutets uppgifter och inriktning preciseras närmare i regeringens proposition 1981/82:111 Om vissa filmfrågor m.m. Enligt 1982 års film- och videoavtal skall SFI ha till ändamål

- att främja värdefull svensk filmproduktion,
- att öka intresset hos allmänheten för film,
- att främja spridning och visning av värdefull film,
- att följa den tekniska utvecklingen inom filmens område,
- att främja artistisk och teknisk utbildning samt forskning inom filmens område,
- att direkt eller i samarbete med folkbildnings- organisationer, filmstudior och andra sammanslutningar sprida kunskap om filmen,
- att medverka till bevarandet av filmer och material av film- och kulturhistoriskt intresse,
- att verka för internationellt samarbete i här berörda avseenden,
- att inom och utom Sverige vid behov företräda filmens intressen,
- att i övrigt verka för ändamål inom filmens område.

I 3 § i avtalet anges: "Med film avses i detta avtal även videogram i alla de fall där det är praktiskt lämpligt och motiverat".

Figur 5.2
Filminstitutets organisation

Förutom biograf- och videoavgifterna får SFI också statsanslag. Budgetåret 1985/86 uppgick de sammanlagda intäkterna till drygt 140 milj.

varav ca 35 milj i statsanslag. Filminstitutet hade 156 anställda den 1 november 1986.

5.3.1 Bevarande och dokumentation

Stiftelsen Filmhistoriska samlingarna började sin verksamhet år 1933. Dess målsättning var att skapa ett filmarkiv i internationell bemärkelse, och verksamheten stöddes av filmbranschen. Stiftelsen upplöstes år 1964, då dess uppgifter övertogs av SFI. Där inrättades, under den samlade beteckningen Cinemateket, ett filmarkiv ett bibliotek med litteratur om film samt ett arkiv för kringmaterial till filmerna, såsom klipp, affischer och stillbilder.

I följande avsnitt beskrivs närmare SFIs verksamhet med bevarande och dokumentation.

5.3.1.1 Cinematek/Filmarkiv

Filmarkivet har till huvudsaklig uppgift att bevara den svenska filmen för eftervärlden. Den största delen av samlingarna utgörs dock av utländsk film, både klassiker och filmer som hör till den vanliga biografrepertoaren. Syftet med att bevara utländska filmer är att tillhandahålla detta material för studier och forskningsändamål. Filmarkivets samlingar omfattar fn ca 11 000 titlar, till största delen utländsk spelfilm från de senaste 25 åren. Den årliga accessionen uppgår till ca 300 filmer.

Inom filmarkivet finns också avdelningen för filmrestaurering samt Filmklubben. Den sammanlagda personalstyrkan uppgår till 19 personer.

Arkivet får merparten av sina filmer genom att filmbolagen deponerar en kopia av filmen efter det att den svenska distributionsrätten upphört, i de flesta fall ca 3-5 år efter biografpremiären. En filmkopia är ömtålig för mekanisk påverkan. Vid körning i projektor blir den lätt repig och smutsig. De filmkopior som har deponerats hos SFI är därför

ofta av mindre god teknisk kvalitet. Depositionerna regleras i särskilda avtal, dels med enskilda utländska filmbolag och dels med Föreningen Sveriges Filmproducenter. Enligt dessa avtal åtar sig SFI att inom ramen för sina resurser bevara det deponerade materialet på bästa fackmannamässiga sätt och att vid behov omkopiera det till annan informationsbärare. Vid restaurering av deponerat material har Sandrews och SF åtagit sig att bidra med 25% av laboratoriekostnaderna när det gäller nitratmaterial, dvs film före 1953.

Som framgår av avsnitt 5.1.4 har distributörer av utländsk film möjlighet att få dispens från pliktexemplarslagen. Detta under förutsättning att de sluter ett avtal med SFI, i vilket de bl a förbinder sig att deponera en filmkopia av god kvalitet i institutets arkiv. Härigenom har SFI fått möjlighet att kräva av filmdistributörerna dels att filmkopior verkligen deponeras och dels att dessa inte är i alltför dåligt skick.

För den svenska filmen finns sedan 1980 ett avtal som säger att för alla produktioner som får ekonomiskt stöd av SFI åtar sig producenten att lämna en masterkopia för långtidsförvaring hos SFI. Filmarkivet förvärvar också filmer genom köp och genom byte med andra filmarkiv. SFIs samlingar förvaras under goda arkivmässiga betingelser i speciella kylarkiv.

All 35 mm film som producerades före år 1953 kopierades på nitratbas, som dels är mycket brandfarlig och dels har den egenskapen att den bryts ned och förstörs genom kemiska processer. Nitratfilmen måste därför, både av säkerhets- och bevarandeskäl, omkopieras på acetatfilm, s k säkerhetsfilm. Ca 1 150 spelfilmer producerades på nitratbas i Sverige. Av dessa har SFI restaurerat och kopierat om ca 775 st. 300 filmer anses vara försvunna, och det återstår således ca 75 titlar att restaurera. SFI beräknar att dessa skall vara omkopierade om ca fyra år till en återstående kostnad av sex till sju miljoner kr. Acetatfilmen är också utsatt för åldringsprocesser. Framför allt färgfilmen försämras på ganska kort tid. Även för SFIs ca 300 svenska färgfilmer från 1953 och framåt krävs det således insatser för renovering och omkopiering. Enbart laboratoriekostnaderna för renovering av en färgfilm uppgår

till drygt 100 000 kr. Därtill kommer kostnader för ljussättning, personal mm.

År 1980 startade SFI med bidrag från Riksbankens Jubileumsfond projektet Kulturhistoria på film. Syftet med projektet är att inventera och registrera all kort-, reklam-, dokumentär- och journalfilm som producerats i Sverige och fortfarande finns bevarad på nitratbas. Fr o m 1 januari 1985 finansieras projektet helt av SFI. Över 2 500 filmer har registrerats, de flesta från arkivets egna samlingar. I samband med projektet har också visst arbete med renovering och omkopiering utförts, med ekonomiskt bidrag bl a från ALB.

Filmarkivet producerar en datorbaserad katalog över sina samlingar. Katalogen består av mikrofiches i två sviter, en där de fullständiga katalogposterna redovisas och en som innehåller sökordsregistret. Viss information hämtas från den databas som byggs upp för framställning av Faktablad om film (filmer premiärsatta 1977 och senare) och Svensk Filmografi (se 5.3.1.3). Övriga katalogposter framställs av arkivets egen personal. Ca 1/3 kan för närvarande årsvis plockas ur befintliga databaser. Arkivets katalog är konfidentiell och är inte tillgänglig för utomstående användare.

Enligt det standardavtal som gäller för depositioner av utländsk film får SFI endast använda det deponerade materialet inom institutets lokaler för privat studium i grupper med begränsat antal deltagare och av personer med professionell verksamhet inom filmen vilka bedriver seriös forskning. För all annan visning krävs särskilt tillstånd av deponenten. Avtalet med de svenska filmproducenterna ger SFI större handlingsfrihet. Där stipuleras att materialet får användas inom ramen för institutets verksamhet "syftande till konstnärlig och teknisk utbildning inom filmen, bevarandet av filmer och material i filmhistoriskt intresse samt spridande av kunskap om film". SFI har således rätt att utan ersättning till rättighetshavaren visa det deponerade materialet och det referensmaterial som eventuellt har framställts. Visningar får dock inte anordnas i vinstsyfte eller "äga därmed jämförbar kommersiell karaktär såsom t.ex. visning i TV". SFI tillhandahåller film ur sina samlingar till bl a universitet, Dramatiska institutet och till ut-

ländska filmarkiv. Till största delen visas dock arkivets filmer inom ramen för Filmklubbens verksamhet.

Filmklubben har till uppgift att visa i första hand klassisk film, ny utländsk film som inte når svenska biografer på annat sätt, experimentfilm mm, presentera retrospektiva serier över regissörer och gener samt att anordna föreläsningar och diskussioner med gästande filmregissörer och andra filmpersonligheter. Filmklubben visar film på två ställen i Stockholm. Dels på dagtid i Filmstaden och dels på kvällstid i Filmhuset. Antalet medlemmar uppgår till ca 14 000. De visade filmerna kommer endast till en del från SFIs arkiv. Ca 40% av de visade filmerna har lånats in från utländska filmarkiv och distributörer. Även svenska distributörer och organisationer lånar ut film till Filmklubben.

Enskilda forskare kan också få tillgång till arkivets filmer. Det är dock förenat med stora kostnader, ca 1 000 kr för en filmvisning, vilket gör att denna möjlighet inte utnyttjas i någon större omfattning.

Under budgetåret 1985/86 expedierades 1 949 långfilmer och 429 kortfilmer till Filmklubben, universitet, dramatiska institutet, utländska filmarkiv och privata forskare.

5.3.1.2 Cinematek/Dokumentation

Dokumentationsavdelningen består av bibliotek, klipparkiv och bild- och affischarkiv. Sammanlagt tjänstgör 15 personer inom dokumentationsavdelningen, vars uppgift är att förvärva och ordna material som är relaterat till film- och TV-området.

Biblioteket är huvudbibliotek i Sverige för filmlitteratur. Gränserna mellan olika bildmedier har blivit allt mer flytande. Av den anledning bevakar SFIs bibliotek också TV- och videolitteratur om än mer selektivt. Boksamlingen omfattar ca 30 000 böcker och biblioteket prenumererar löpande på 255 tidskrifter. Förutom tryckta publikationer har biblioteket också samlingar av otryckt material som manuskript och textlistor, arkiv från enskilda personer och filmbolag. Biblioteket sam-

arbetar med Stockholms universitetsbiblioteks filial för Teater- och filmvetenskap, med vilken man delar läsesal. Antalet besökare uppgår till ca 100 per dag.

Klipparkivet bevakar och mikrofilm material om film från dagstidningar, tidskrifter, filmfestivaler samt filmbolagens informationsmaterial. Sju svenska tidningar klipps dagligen och tio tidskrifter klipps regelbundet. Material ur landsortspressen mikrofilmades selektivt.

Bild- och affischarkivet innehåller dels stillbilder till filmer och fotografier av personer med anknytning till film och dels filmaffischer. Bildsamlingen omfattar ca 1,5 miljoner stillbilder till 26 000 filmer och 18 000 personer. Affischarkivet har drygt 30 000 affischer i sina samlingar.

5.3.1.3 Förlag

Inom förlaget publiceras, förutom filmtidskriften *Chaplin*, de filmografiska verken *Svensk Filmografi* och *Faktablad/Filmårsboken*.

I *Svensk Filmografi* kommer den offentligt visade svenska spelfilmen fram till år 1979 att finnas komplett dokumenterad. För ljudfilmens del täcker varje volym ett decennium. Från början finansierades filmografifutgivningen av Riksbankens Jubileumsfond, men från 1979 står SFI för finansieringen. Jubileumsfonden bidrar med en sk publiceringsgaranti för täckande av tryckningskostnaderna. Filmografiprojektet beräknas vara avslutat 1987 med en indexvolym som täcker hela perioden.

Förlaget publicerar kontinuerligt *Faktablad om film* över filmer som haft biografpremiär i Stockholm. *Faktabladen* ges ut som lösblad i A4-format och innehåller produktionsuppgifter, innehållsbeskrivning och i vissa fall recensioner och litteraturhänvisningar. *Faktabladen* redigeras senare och kompletteras med filmer som haft premiär utanför Stockholm och publiceras under namnet *Filmårsboken*. Denna utges

per kalenderår och förtecknar dessutom samtliga biograffilmer som premiärvisats i TV under året.

Svensk Filmografi och Faktablad/Filmårsboken produceras med hjälp av datorteknik. Informationen lagras i en databas, varifrån fotosättning och registerframställning kan ske. Som tidigare nämnts hämtar filmarkivet information till sin katalog ur denna databas. Planer finns på att göra innehållet i databasen sökbart on line via terminal. Ännu saknas dock denna möjlighet.

5.4 Kungl. biblioteket (KB) och Lunds universitetsbibliotek

Med kombinerat material menas en kombination av olika medieformer, som tillsammans utgör en produkt. Det är i första hand läromedel, s k läromedelspaket, som framställs i denna form, men det förekommer också utanför läromedelssektorn. I 1949 års leveranslag fanns inga föreskrifter angående kombinerat material. Detta medförde att de tryckta komponenterna levererades på samma sätt som allt annat tryck, medan de ingående AV-delarna endast bevarades i undantagsfall. Statens psykologisk-pedagogiska bibliotek försökte att genom frivilliga överenskommelser med läromedelsproducenterna samla in läromedelspaket, men dessa leveranser upphörde efter hand. För att säkra bevarandet av kombinerat material, föreskrivs i 1979 års pliktexemplarslag (se kap 2) att detta skall levereras i två exemplar, ett till KB och ett till Lunds universitetsbibliotek.

Leveransplikten gäller under följande förutsättningar:

- samtliga komponenter som ingår i ett kombinerat material skall ha mångfaldigats i landet i minst 50 ex och skall ha lämnats ut för spridning här
- en kombinerad produkt som helt eller delvis mångfaldigats utomlands skall levereras i enlighet med reglerna för kombinerat material om samtliga delar har importerats och lämnats för spridning i landet i minst 50 ex och det innehåller framföran-

de på svenska språket eller huvudsakligen är avsett att spridas i Sverige.

Erfarenheterna från de två mottagande institutionerna redovisas i följande avsnitt.

5.4.1 Kungl. biblioteket

För bevakning och inkrävning av leveranspliktigt tryck och kombinerat material ansvarar inom KB svenska sektionen med en sammanlagd personalstyrka på 20 personer, motsvarande ca 13 heltidstjänster. För hanteringen av det kombinerade materialet avsätts 15 % av en heltidstjänst. Under 1985 levererades totalt 310 AV-komponenter till KB. 174 levererades utan påstötning, medan 136 levererades efter inkrävning. Av de 135 nya titlar, som år 1985 registrerades som kombinerat material, var 102 läromedel och 33 övrigt material. KB räknar inte med någon ökning inom denna sektor, snarare noteras en viss nedgång i tillflödet. Efter vissa initialsvårigheter har nu Svenska sektionen etablerat väl fungerande rutiner för det kombinerade materialet och tycker inte att hanteringen är särskilt betungande. Av resursskäl har KB ännu inte investerat i utrustning för uppspelning av ljud- och bildinspelningar. Genom en informell överenskommelse med ALB kan forskare dock få möjlighet att utnyttja ALBs tekniska resurser för uppspelning av material ur KBs samlingar.

5.4.2 Lunds universitetsbibliotek

Inom Lunds universitetsbibliotek ansvarar svenska avdelningen för hanteringen av de nationella reservexemplaren. Avdelningen består av tolv tjänster. Resurser har endast sporadiskt kunnat avsättas för bevakning och inkrävning av kombinerat material. Direktiv och rutiner saknas beträffande förvaring och vård, vilket innebär att det kombinerade materialet f n förvaras under mindre gynnsamma lokalbetingelser. Det finns inte heller någon uppselningsapparat, vare sig för ljud- eller bildupptagningar.

Universitetsbiblioteket har haft kontakt med statens psykologisk-pedagogiska bibliotek (SPPB) för att efterhöra dess intresse av att ta emot de hittills inkomna kombinationerna som deposition och att i fortsättningen bli mottagare av detta material. Någon ställning har hittills inte tagits.

6 Upphovsrättsfrågor

Innehållet i radio- och TV-program, filmer, videogram samt fonogram utgörs till största delen av material som är skyddat enligt den upphovsrättsliga lagstiftningen. Denna skyddar också de nämnda medierna som sådana. Det sagda innebär att upphovsrättslagstiftningen i hög grad påverkar olika frågor rörande arkivering av ljud- och bildupptagningar. I det följande görs därför först en allmän översikt av det upphovsrättsliga regelsystemet och därefter redovisas vissa regler av särskild betydelse för ljud- och bildarkivering. För en utförligare redovisning hänvisas till dataarkiveringskommitténs betänkande (SOU 1974:94) sid 143 ff.

6.1 Lagstiftningen i huvuddrag

Med upphovsrätt menas den rätt som författare, kompositörer, konstnärer och andra upphovsmän har till sina alster. Reglerna härom finns i upphovsrättslagen (1960:729), URL. I princip har varje upphovsman ensamrätt att bestämma över all användning av sitt verk. Vidare har utövande konstnärer, dvs skådespelare, sångare och musiker och liknande yrkesgrupper, samt vissa producenter en viss rätt att bestämma över utnyttjandet av sina prestationer. Även dessa bestämmelser finns i URL. Slutligen har fotografer en ensamrätt att bestämma över användningen av sina fotografier. Denna rätt regleras i en särskild lag (1960:730) om rätt till fotografisk bild, FotoL.

URL ger skydd åt litterära eller konstnärliga verk oavsett i vilken form de har kommit till uttryck. För att få skydd måste emellertid produkten vara resultatet av en skapande verksamhet, som ger uttryck för ett visst mått av självständighet och originalitet. Detta innebär t ex att ny-

hetsmeddelanden i radio och TV normalt inte uppfyller de krav som ställs på ett verk i upphovsrättslig mening. Upphovsrätten tillkommer den som har skapat verket. Rätten till ett verk kan emellertid innehas av flera personer samtidigt. Om exempelvis en film bygger på en litterär förlaga kommer författarens upphovsrätt till originalverket att även omfatta filmverket. Samtidigt får den eller de som gjort filmen också upphovsrätt till filmverket. Om ett verk skapats av flera personer utan att man kan urskilja de olika personernas bidrag som självständiga verk har de gemensam upphovsrätt till verket.

Upphovsrätten ger upphovsmännen dels ett ekonomiskt, dels ett ideellt skydd. Det ekonomiska skyddet ger upphovsmannen en ensamrätt att bestämma över alla sådana förfoganden över verket, som består i att framställa exemplar av verket eller att göra det tillgängligt för allmänheten, bl a genom offentligt framförande. Från denna ensamrätt görs i URL vissa undantag som är påkallade av hänsyn till allmänna och enskilda intressen. För den egentliga upphovsrättens del finns regler härom i 2 kap. Vissa av dessa undantag som har särskild relevans för arkivering av ljud och bild redovisas i avsnitt 6.2 nedan.

Som framställning av exemplar av verket räknas även att verket överförs "på anordning genom vilken det kan återgivvas", t ex film, fonogram eller videogram.

Det ideella skyddet ger upphovsmannen en rätt att, oavsett om han har kvar de ekonomiska rättigheterna, få sitt namn angivet på det sätt och i den omfattning god sed kräver när verket görs tillgängligt för allmänheten samt en rätt att motsätta sig att verket ändras eller används i en form eller i ett sammanhang som är kränkande för hans konstnärliga eller litterära anseende eller för hans egenart.

Både det ekonomiska och det ideella skyddet varar enligt URL under upphovsmannens livstid och 50 år efter hans död. Om flera personer har gemensam upphovsrätt till ett verk räknas skyddstiden efter den sist avlidnes dödsår. I vissa fall, t ex när ett verk har getts ut anonymt, gäller rätten under 50 år från offentliggörandet.

Som tidigare antytts finns i URL, utöver regler om den egentliga upphovsrätten, också regler om s k närstående rättigheter, dvs de rättigheter som utövande konstnärer samt vissa producenter har till sina prestationer. I dessa rättigheter görs vissa inskränkningar som i princip motsvarar dem som gäller i fråga om skyddet för upphovsmäns verk.

Utövande konstnärer, dvs skådespelare, musiker, sångare och andra som framför litterära och konstnärliga verk, har ett skydd för sina framföranden. Skyddet innebär att man inte utan samtycke får spela in framförandet på grammfonskiva, film eller annan anordning genom vilket det kan återges. Om framförandet har spelats in har konstnären ensamrätt att bestämma över allt mångfaldigande av inspelningen under en tid av 50 år; före den 1 juli 1986 var skyddstiden 25 år. Även fonogramframställare har en rätt att bestämma över allt eftergörande av inspelade fonogram. Eftergörande anses föreligga även då en inspelning förs över från en anordning till en annan, t ex från en grammfonskiva till ett kassettband. Fr o m den 1 juli 1986 har även filmproducenter ett motsvarande skydd för sina filmverk. Slutligen har radio- och TV-företag ett skydd för sina utsändningar. Skyddet innebär bl a att företagens samtycke krävs för att man skall få spela in utsändningen på anordning genom vilken den kan återges och för att överföra en sådan inspelning till en annan anordning. Även för dessa rättigheter gäller en skyddstid under 50 år från det år inspelningen gjordes.

Skyddet för fotografiska bilder är i princip uppbyggt på samma sätt som skydd för verk enligt URL. Fotografen har sålunda bl a ensamrätt att framställa exemplar av bilden liksom ett ideellt skydd som i stort sett motsvarar det upphovsrättsliga. Skyddstiden för fotografier är i allmänhet 25 år från det år när bilden framställdes. I fråga om fotografier som har konstnärligt eller vetenskapligt värde är den dock 50 år från fotografens dödsår.

Upphovsrätten har en internationell prägel och utländska rättighets-havares rättigheter skyddas genom vissa internationella överenskommelser. Den grundläggande är Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk från år 1886, som reviderats flera gånger, senast i Paris 1971. Vidare finns Världskonventionen om upphovsrätt från

1952, som även den reviderats i Paris 1971. Sverige är i båda fallen bundet av de i Paris antagna konventionstexterna. Slutligen bör nämnas Internationella konventionen om skydd för utövande konstnärer, framställare av fonogram samt radioföretag, den s k Romkonventionen, vilken Sverige tillträdde år 1961. Någon närmare redogörelse för innehållet i dessa konventioner görs inte här.

6.2 Arkivering

Den upphovsrättsliga lagstiftningen har betydelse för ljud- och bildarkivering på följande områden:

- rätten att framställa kopior
- rätten att bevara i arkiv
- rätten att tillhandahålla material ur samlingarna.

I det följande lämnas en redogörelse för de föreskrifter i upphovsrättslagen som berör dessa frågor. Fotografilagen innehåller, direkt eller genom hänvisningar till URL, samma reglering.

Som tidigare nämnts ger upphovsrättslagstiftningen upphovsmännen ensamrätt att bestämma om varje mångfaldigande av deras verk. För att få göra en upptagning av ett verk fordras alltså tillstånd av upphovsmannen. Vidare fordras tillstånd av dem som har närstående rättigheter, dvs samtliga utövande konstnärer som medverkar. Om upptagningen sker via ett eller flera medier (t ex från TV, från film eller från film i TV), fordras också tillstånd av vederbörande framställare. Upphovsrättslagen medger dock i vissa speciella fall att inspelning och kopiering av upphovsrättsligt skyddade verk får ske utan särskilda tillstånd.

Det är sålunda bl a tillåtet att framställa enstaka exemplar av offentliggjorda verk om det sker för *enskilt bruk*. Lagen ger alltså möjlighet att för privat bruk göra t ex inspelningar av fonogram, videogram, film eller radio- och TV-program. En sådan inspelning får inte spelas upp utanför familjen eller en krets av personer till vilka den som gjort in-

spelningen står i ett närmare personligt förhållande. Det är tillåtet att låta en annan person utföra kopieringen eller inspelningen.

I 22 § första stycket URL finns bestämmelser om radio- eller televisionsföretags rätt att göra sk efemära inspelningar. Bestämmelsen anger att om ett sådant företag har rätt att i utsändning återge litterärt eller konstnärligt verk får det också, under villkor som regeringen bestämmer, för bruk vid egna utsändningar uppta verket på anordning genom vilken det kan återges. Vidare föreskrivs att annars tillämpliga regler gäller i fråga om rätten att med hjälp av sådan upptagning göra verket tillgängligt för allmänheten. Detta innebär bl a att upphovsmannens samtycke krävs för att få sända en sådan upptagning i repris.

Närmare bestämmelser om tillämpningen av nämnda lagbestämmelse har meddelats i tillämpningsförfordningen (1961:348) till URL och FotoL (11-14 §§). Där föreskrivs bl a att sådan upptagning skall göras med företagets egen tekniska utrustning och att den inte får överlämnas till annan. Vidare gäller att upptagningar får bevaras högst ett år och användas för utsändning högst fyra gånger. De skall därefter förstöras eller utplånas om inte annat avtalas med upphovsmannen. Upptagning som äger dokumentariskt värde får dock överlämnas till arkiv hos programföretag som avses i 5 § första stycket radiolagen och får där bevaras även efter nyssnämnda tid eller användning.

Tillämpningsbestämmelserna innehåller också vissa föreskrifter om kopiering av dessa inspelningar. Det föreskrivs sålunda att upptagning som inte lämpligen bör bevaras i original får föras över på nytt underlag i vilket fall originalupptagningen skall förstöras eller utplånas. Vidare föreskrivs att om det av tekniska skäl inte är lämpligt att begagna originalupptagningen eller exemplar som framställts med stöd av nyssnämnda föreskrift för utsändning får det framställas ett särskilt exemplar av upptagningen för detta ändamål. Efter användningen skall sådant exemplar förstöras eller utplånas.

Den angivna lagbestämmelsen och de tillämpningsföreskrifter som ansluter till den bygger på artikel 11 bis 3 i Bernkonventionen. Där anges att - om annat inte avtalats - tillstånd som getts till utsändning

av ett verk i radio mm inte innefattar tillstånd att överföra radioutsändning av verket på anordning för upptagning av ljud eller bilder. Konventionsländerna får dock i sin interna lagstiftning ge regler om efemära upptagningar som görs av radioföretag med dess egna hjälpmedel och för dess egna utsändningar. I sådan lagstiftning får även medges att upptagningar, som äger ovanlig dokumentarisk karaktär, bevaras i officiella arkiv.

Konventionen fick den ovan återgivna lydelsen vid Brysselkonferensen 1948. Den återspeglar den kompromiss som träffades mellan de stater som ansåg att radioföretagen inte skulle ha någon särskild inspelningsrätt och de stater - däribland de nordiska - som ansåg att radioföretagen borde ha en rätt att utan samtycke göra inspelningar för kommande sändningar. Kompromissen innebar sålunda att tolkningsregeln kompletterades med en bestämmelse som medgav konventionsländerna att i sin lagstiftning tillerkänna radioföretagen en viss inspelningsrätt utan att upphovsmännen fick motsvarande rätt till ersättning.

Vid tillkomsten av pliktexemplarslagen år 1979 infördes vissa specialbestämmelser i 22 a-c § i upphovsrättslagen. Enligt URL 22 a § får radio- och TV-företag spela in sina sändningar för att säkerställa framtida bevisning. Detta brukar kallas att sändningarna *referensbandas*. Referensinspelningar får bevaras i arkiv som avses i pliktexemplarslagen, dvs arkivet för ljud och bild (ALB), om de har *dokumentariskt värde* (jfr ovan).

Enligt 22 b § har ALB rätt att för arkiveringsändamål överföra offentliggjorda filmverk "på anordning genom vilken det kan återgivnas". Dessa överförda filmer får sedan bevaras i ALB.

Enligt 22 c § har ALB dessutom rätt att framställa kopior av material som lämnats till arkivet om det är påkallat från beredskaps- eller skyddssynpunkt. Enstaka kopior får också framställas för *forskningsändamål*. Kopior som ALB framställt med stöd av dessa regler får inte utnyttjas för andra ändamål.

Närmare anvisningar för tillämpningen av de nu nämnda föreskrifterna i upphovsrättslagen ges i förordningen om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar (SFS 1978:779 med ändring i SFS 1979:483). Innehållet i denna redovisas i avsnitt 2.3.

7   **Forskningens intresse av ljud- och bildupptagningar**

7.1   **Förutsättningar för ALBs forskarservice**

En av huvuduppgifterna för ALB är att tillgodose forskningens intressen. På grund av materialets specifika natur är utnyttjandet beroende av en lagstiftning som avviker från vad som gäller för biblioteksväsendet i övrigt. Regleringen av ALBs verksamhet är starkt beroende av att det insamlade materialet är upphovsrättsligt skyddat. Detta medför att dess tillgänglighet är begränsad. Huvudregeln är att materialet är tillgängligt endast för forskningens behov. I övrigt fordras medgivande från upphovsmannen.

Givetvis innebär tillämpningen av reglerna om hur materialet tillhandahålls olika avvägningsproblem. Bl a är inte begreppet forskning något enhetligt begrepp. Erfarenheterna från den hittillsvarande verksamheten vid ALB visar att den helt övervägande delen av dem som utnyttjar samlingarna utgörs av personer som är knutna till högskolans utbildnings- och forskningsverksamhet. Utöver för forskning med denna anknytning kan samlingarna utnyttjas även för icke universitetsanknuten forskning, t ex avseende journalistiska djupreportage, research för radio- och TV-program, teaterproduktioner, fonogramproduktion mm.

Innebörden av de regler för utlåning som tillämpas av ALB är således att utlåningen avser forskning men att forskningsbegreppet har getts en något vidgad innebörd. ALB tillämpar en praxis som innebär att syftet med utlåningen skall vara att låntagaren avser att utföra en på förhand definierad uppgift, att söka sig fram till nya uppgifter, att utarbeta en rapport eller annan dokumentation samt att publicera resultatet.

Däremot godkänns inte sådana syften som att ta fram material för personlig förkovran, kommersiell verksamhet eller underlag för undervisning o d.

Avgörande för forskarnas intresse för att utnyttja samlingarna hos ALB är möjligheterna att ta fram just den information som man behöver. ALB fick vid starten inte resurser för en heltäckande katalogisering av samlingarna. Det förutsattes att ALB i första hand skulle utnyttja redan befintliga kataloger och söka samarbete med andra katalogiserande institutioner i första hand inom Sveriges Radio.

Med dessa förutsättningar finns det inom ALB, för olika delar och för olika tidsavsnitt, ett stort antal kataloger och annat material rörande innehållet i samlingarna. Frågan om att förbättra möjligheterna till information om samlingarna är central för verksamheten i ALB. Under hand har en betydande utveckling skett. Frågan om dokumentation och möjligheterna att söka information kan lösas på olika ambitionsnivåer, som sammanhänger med vilka resurser som står till förfogande. ALB har starkt prioriterat utvecklingen på detta område och i olika sammanhang pekat på behovet av resursförstärkningar.

I sin anslagsframställning för budgetåret 1987/88 framhåller ALB bl a följande: "ALB fick inte vid starten några resurser för katalogisering i egen regi utan förutsattes pröva sig fram via ett lappverk av andra registerhållares kataloger, främst Sveriges Radio-bolagen. Härigenom har också skapats ett beroendeförhållande som gör ALB mycket sårbart.

Genom riksdagens beslut med anledning av 1986 års budgetproposition har medel beviljats för övertagande av riksradios programkatalog samt för datorisering. För stora mängder forskningsintressant material kvarstår emellertid att de är svårtillgängliga och komplicerade att söka i."

De krav på personalförstärkningar som ALB förde fram i detta sammanhang har inte tillgodosetts. I övrigt har ALB bl a föreslagit åtgärder för räddningskonvertering av vissa äldre samlingar samt för utgiv-

ning av en svensk nationaldiskografi. I prop 1986/87:80 om forskning har förslag lagts fram om genomförande av dessa åtgärder.

Under hösten 1985 gjordes under 10 veckor en mindre enkätundersökning som specialarbete för bibliotekshögskolan i Borås. Ett antal frågor om servicen fick besvaras av alla besökare på ALBs låneexpedition. I rapporten om undersökningen understryks att katalogsituationen är komplicerad, men att forskarna med hjälp av personalen hittar det material de söker. Enligt forskarna fungerar servicen bra.

De praktiska förutsättningarna för att ta del av inspelningsmaterialet består - förutom i att ALB tillhandahåller kataloger och i övrigt medverkar för att söka upp de inspelningar som efterfrågas - i att ALB framställer studiekopior för forskarnas bruk. Detta är nödvändigt eftersom ALBs samlingar endast omfattar ett exemplar av resp inspelning, vilken därför i största möjliga utsträckning måste skyddas mot försurning och skador. För forskarnas arbete förfogar ALB över fyra uppspelningshytter samt grupprum. Under senare tid har ALBs service kunnat utvidgas på så sätt att fjärrutlåning sker till forskningsanknutna bibliotek i Lund, Göteborg, Växjö, Linköping, Kalmar, Örebro, Umeå och Luleå. Därutöver har i några fall särskilda medgivanden gjorts om utnyttjande i andra former och på andra orter. Undantagsvis har lån beviljats för forskare i utlandet.

7.2 Utnyttjandets omfattning och inriktning

ALB för statistik som visar i vilken utsträckning olika slag av forskare utnyttjar arkivet, vilka uppgifter som avses samt vilket antal beställningar som gjorts. En översikt över ALBs betydelse för forskningen från dessa utgångspunkter ges i tabell 7.1.

Den i tabellöversikten redovisade forskningen varierar avsevärt med avseende på projektens omfattning och vetenskapliga nivå. Den helt övervägande delen av forskningen kan betecknas som masskommunikationsforskning. Den bedrivs av såväl samhällsvetare som humanis-

ter. Bland dessa har några av de mest omfattande systematiska beställningarna gjorts av radio- och TV-program för forskningsprojekt.

Den med avseende på antalet forskare mest omfattande forskningen bedrivs av filmvetare, som genom ALBs tillkomst fått avsevärt förbättrade arbetsmöjligheter. Antalet lånade titlar bland dessa är dock förhållandevis lågt.

Forskare inom det litteraturvetenskapliga området är en väsentlig del av dem som i tabellen redovisats som "övr. humanister".

I det följande redovisas en sammanställning över masskommunikationsforskning som bedrivits med stöd av anslag från humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet och Riksbankens jubileumsfond och som föranlett större beställningar av material från ALB.

Kjell Nowak: Televisionens idévärld

Jörgen Westerståhl: Etermediernas bild av samhället

Karl-Erik Rosengren: Kommunikationssociologi

Jan Olsson: Från odödliga teatern till Edisons kinetophon

Kjell Nowak: Studier i massmedieinnehåll i ett kulturvetenskapligt perspektiv

Rune Waldekrantz: Land och stad i svensk fiktionsfilm fr o m 1930

Rune Larsson: Religionsvetenskapligt etermedieprojekt

Inga Sonesson: Barn och ungdom, TV och video

Tabell 7.1

Utlåning från ALB i vad avser antal forskare, deras uppgifter samt antal beställda titlar

Utlåning med av- seende på	Verksamhetsår							Summa	Procent andel
	1979/ 80	1980/ 81	1981/ 82	1982/ 83	1983/ 84	1984/ 85	1985/ 86		
ANTAL FORSKARE:									
Samhällsvetare	9	18	26	11	6	13	11	94	9,5
Naturvetare	2	-	1	3	-	2	1	9	1
Humanister:									
Filmvetare	5	21	46	82	83	127	123	487	49,5
Musikvetare	3	5	8	10	10	8	6	50	5
Övriga humanister	6	21	33	32	22	34	36	184	19
Övriga (ej ankn till universitet)	9	11	24	21	33	30	33	161	16
Totalt	34	76	138	159	154	214	210	985	100
Varav interurban-lånade	4	5	13	18	35	55	52	182	18,5
UPPGIFTER:									
Doktorsavhandl.	3	9	16	8	14	8	12	70	7
C-uppsats	5	9	24	37	36	40	41	192	19,5
B-uppsats	9	32	53	71	50	100	90	405	41
Tryckt artikel	2	2	6	10	12	14	7	53	5,5
Projektrapport	6	6	18	11	14	11	4	70	7
Annat vetenskapligt arbete	4	4	6	4	4	10	10	42	4
Övrigt	5	14	19	16	24	33	46	157	16
Totalt	34	76	142	157	154	216	210	989	100
ANTAL BESTÄLLDA TITLAR:									
Fonogram	25	2	51	23	83	104	31	319	5
Riksradio	32	44	834	201	47	49	46	1 253	20
Lokalradio	152	-	1 316	-	-	29	9	1 506	24
TV-program	76	178	107	283	100	120	148	1 012	16
TV: Svensk film	47	1	11	14	15	32	17	137	2
Utländsk film	5	1	25	39	40	40	24	174	3
Filmer och videogram:									
Svenska	-	14	27	38	31	44	130	284	5
Utländska	1	23	66	105	95	145	187	622	10
Program från TV-arkivet	-	43	85	81	60	80	96	445	7
Program från radioarkivet	-	37	173	125	59	69	80	543	9
Totalt	338	343	2 695	909	530	712	768	6 295	100

Av tabell 7.1 framgår att antalet forskare som utnyttjar samlingarna hos ALB efter de första inledande åren tycks ha stabiliserat sig omkring 200 per år. Av dessa har under större delen av perioden ett tiotal varje år sysslat med doktorsavhandlingar, för hela tiden sammanlagt 70. Det största antalet låntagare kommer från den grundläggande akademiska utbildningen. Antalet studerande som använder ALBs material för C- och B-uppsatser uppgick 1980/81 till 41. Budgetåret 1985/86 var antalet uppsatser av detta slag uppe i 131. Utnyttjandet för forskning utanför högskolan avseende t ex artiklar, rapporter mm har stigit från 26 uppgifter 1980/81 till 67 uppgifter 1985/86.

Antalet lånade titlar varierar avsevärt mellan åren och i viss mån oberoende av antalet forskare. Under 1981/82 gjordes således ett ovanligt stort antal lån, främst av radiomaterial på grund av vissa då pågående större forskningsprojekt. Därefter har totala antalet lånade titlar legat på en lägre nivå och uppgår till 768 för 1985/86. Förutom av 244 lån av radio- och TV-material hos ALB utgörs lånen av 317 filmer och videogram och 31 fonogram. Vidare ingår sammanlagt 176 radio- och TV-program från tiden före 1979 som förmedlats från resp riksradios programarkiv och TV-arkivet. I relation till samlingarnas tillväxt hos ALB kan utnyttjandet synas vara lågt.

Erfarenheterna av ALBs service åt forskarna har nyligen behandlats av Eva Block, chef för enheten för forskarservice hos ALB, i antologin *Forskning om populärkultur* utgiven av Nordicom/Sverige (nr 1-2/87). Av artikeln framgår bl a följande.

Redan kort efter ALBs start 1979 började företrädare för *samhällsvetenskaplig forskning* söka material för större undersökningar. Under de första åren gjordes beställningar av flera hundra radio- och TV-program för Westerståhls projekt vid statsvetenskapliga institutionen i Göteborg, och statskunskapen var den ämnesinriktning som var mest företrädd vid ALB. En större beställning av TV-program gjordes också av Centrum för masskommunikationsforskning vid Stockholms universitet. Dessa beställningar har avsett större systematiska urval av ra-

dio- och TV-program för innehållsanalyser. I samband därmed har metodiken för sådana studier utvecklats.

I jämförelse med dessa projekt har övriga samhällsvetare varit sparsamt företrädna vid ALB under senare år. Främst har beställningarna gällt enstaka radio- eller TV-program för att belägga vissa påståenden om det politiska livet. De få som beställt material vid ALB har arbetat på en hög vetenskaplig nivå. Jämfört med vissa humanistiska ämnesområden förefaller det inte vara vanligt att t ex statsvetare eller sociologer tränas till studier av radio- och TV-material inom grundutbildningen, vilket på sikt antagligen kommer att få konsekvenser för statsvetenskaplig forskning på massmedia.

På det *naturvetenskapliga forskningsområdet* utnyttjas ALBs samlingar i mycket ringa utsträckning.

På det *humanistiska området* är utnyttjandet störst och kan lämpligen fördelas på filmvetare, musikvetare och humanister i övrigt.

Filmvetenskaplig forskning har från början sysslat med historiska eller litteraturvetenskapligt orienterade frågor, och har i likhet med statsvetare redan för många år sedan begärt att statsmakterna skall inrätta ett arkiv för deras behov. Från att från början varit lågt har antalet filmvetare ökat och utgör numera den största andelen forskare vid ALB. För studerande vid filmvetenskapliga institutionen i Stockholm på grundutbildningsnivå utgör studiebesök på ALB ett moment i utbildningen. Institutionen rekommenderar vidare att studier av film för uppsatsskrivning förläggs till ALB. Fortfarande är större delen av filmvetarna studenter på grundutbildningsnivå. Det avspeglar sig bl a i att de flesta beställningarna på långfilmer görs under årets första kvartal, och att filmvetarna som grupp utgör nästan 60 procent av låntagarna, medan deras beställningar utgör ca 40 procent av de beställda titlarna. Även om ALBs kopieringsavgif-

ter har hämmat stora beställningar från enskilda studenter, visar sig dock ALBs filmsamlingar fylla ett stort behov för dessa.

Under dessa första år av ALBs verksamhet har filmforskningen utvecklats påfallande. Andelen forskare på högre nivå har ökat liksom den interurbana efterfrågan. Man möter också på ALB ständigt från andra ämnesområden en efterfrågan på filmvetenskapligt kunnande.

Det är naturligt att filmvetarna är den största låntagarkategorin vid ALB i och med att deras källmaterial ofta inte finns på högskolebiblioteken. Filmvetarna arbetar i allmänhet med frågeställningar av litteraturvetenskaplig karaktär. Flera intressanta filmhistoriska projekt har genomförts, inte minst om svenska filmproduktioner. Man kan också se ett ökat intresse för filmestetik bland yngre forskare på högre nivå.

Långfilmer studerade ur ett samhälleligt perspektiv har framför allt tagits upp vid Centrum för masskommunikationsforskning, tillsammans med andra TV-produktioner i källmaterialet. På senare tid har ett par filmvetare på högre nivåer tagit upp frågor kring TVs bildproduktioner ur opinionsbildningsperspektiv.

Jämfört med filmvetarna har företrädare för *musikforskningen* varit relativt få vid ALB. I likhet med filmvetarna i Stockholm har musikvetarna i Lund lagt in studiebesök vid ALB i grundutbildningen (på C-nivå). Bland musikvetarna är det påfallande att det är studerande på de högre nivåerna som utnyttjat ALB. Särskilt har musikvetarna i Göteborg utnyttjat samlingarna för studier av folklig musik med sociologiska frågeställningar och med anknytning till massmediers funktioner. Några avhandlingar om populärmusik, både musik för melodifestivaler och rockmusik, bygger bl a på källmaterial vid ALB.

Inom *humanistisk forskning* i övrigt är det främst litteraturvetarna som utnyttjat samlingarna hos ALB. I första hand är det forskare på högre nivå, som haft radio- och TV-program om för-

fattare som en naturlig typ av källmaterial. Men redan på grundutbildningsnivå har flera studenter börjat undersöka författares framträdanden i massmedia. En inriktning som bör kunna bli betydelsefull för fortsättningen är jämförande studier av olika massmedias framställningar av en och samma författares verk.

En universitetsdisciplin som gränsar till samhällsvetenskapen och som är relativt vanlig vid ALB är etnologin. På C-nivå har ganska många arbetat med t ex tidiga radioinspelningar och med även nyare reportage om etnologiskt intressanta företeelser.

Mellan 15 och 20 % av dem som forskar vid ALB är *inte knutna till universiteten* utan forskar med konstnärligt kreativa uppgifter. Hit hör de som sysslar med produktioner av program i radio och TV, uppsättningar av teaterpjäser, avancerad journalistik, skönlitterärt författarskap, debattböcker, utredningar osv. De flesta anmäler starkt begränsade uppgifter. ALB lägger inte ner någon stor del av sina tekniska eller personella resurser på denna kategori. Även om dessa sällan arbetar med systematiska metoder på forskares vis, har de ofta nog mycket stora kunskaper i de ämnesområden de sysslar med, och produktiviteten är hög.

7.3 Forskarnas uppfattning om ALBs verksamhet

Vid ett av kommittén anordnat symposium samt genom en mindre enkät till ett antal forskare har olika frågor om ALBs betydelse för forskningen tagits upp. Samlingarna hos ALB ses från forskningshåll som en allt mer betydande del av de minnen som samlas om kultur- och samhällsutvecklingen. Ett nytt viktigt källmaterial byggs upp vid sidan om skriftligt material, föremål och annan dokumentation. Forskarnas intressen sammanhänger med två huvudaspekter på verksamheten. För det första beror ALBs betydelse av vilken omfattning och allsidighet det samlade materialet har. Den andra huvudaspekten gäller

frågan om möjligheterna att ur det samlade materialet ta fram den information som behövs för forskningsprojektet.

Frågan om omfattningen av det insamlade materialet behandlas i andra avsnitt av detta betänkande. Sett från forskningens utgångspunkter är det av intresse att så mycket som möjligt skall bevaras för framtiden. Av resursskäl finns dock behov av gallring och andra begränsningar. De begränsande åtgärderna, t ex vid gallring i närradions sändningar, bör bli av forskningsskäl ske på sådant sätt att det gjorda urvalet på ett adekvat sätt belyser den verksamhet som bedrivits. Möjligheterna att göra urvalet representativt bör med andra ord noga bevakas.

En annan sida av frågan om vilken betydelse samlingarna har som forskningskälla är givetvis deras successiva tillväxt över tiden. I vissa forskningssammanhang ökar materialets värde väsentligt då allt längre tidsperioder kan belysas.

Från forskarnas sida understryks den stora betydelse en organisation som ALB har för att göra de nya medierna tillgängliga för forskningen. Hanteringen av dessa som forskningsmaterial erbjuder vissa speciella problem. Detta sammanhänger framförallt med den stora mängd data som materialet representerar. Det kan i många fall fordras genomgång av mycket stora sådana informationsmängder för att utvinna relevanta data i den struktur som ett forskningsprojekt utgör. Överhuvudtaget kan det föreligga vissa principiella problem rörande de metoder som behöver utvecklas för att på bästa sätt utnyttja material av det slag som finns hos ALB. Utnyttjandet av ett i och för sig rikt material blir i hög grad beroende av tillgången på kataloger och register mm. Som påpekats i olika sammanhang är upprättande av sådant material mycket resurskrävande. ALB har i första hand haft att bygga vidare på katalogmaterial som fanns vid myndighetens tillkomst. Olika åtgärder har vidtagits för att förbättra sökningsmöjligheterna. Väsentligt härvid är den pågående datoriseringen av katalogsystemet.

Den rådande situationen vid ALB karaktäriseras av att en stor del av samlingarna inte är tillgängliga annat än med hjälp av personalen vid

ALBs låneexpedition. Besökande har i allmänhet inte själva möjlighet att söka sig fram till det önskade materialet. Speciellt svår har situationen varit på etermediernas område, där riksradians och TVs sk programkataloger varit ofullständiga. Åtgärder har numera vidtagits för att efter hand avhjälpa dessa problem. TVs programkatalog kommer att integreras i de övriga arkivkatalogerna, och ALB har fått medel för att framställa en katalog över riksradians sändningar. För lokalradios del saknas kataloger helt. I stället får material sökas via de programrapporter som bifogas sändningsmaterialet.

De angivna förhållandena har föranlett olika önskemål om förbättringar från forskarnas sida. En forskare framhåller således att katalog- och registerproblemet är det enda verkliga problemet med ALBs verksamhet. Från annat håll uttalas att det ligger ett forskningshinder också i att endast delar av filmvetenskapens primärmaterial är tillgängligt för forskningen.

Beträffande katalogiseringen understryks att något måste göras för att materialet skall kunna tillhandahållas med någorlunda exakthet och snabbhet. Från flera håll betonas vikten av att katalogiseringen kan ske i takt med förvärven. Värdet av datoriseringen av katalogerna betonas. Det framhålls också som angeläget att katalogerna genom terminaler blir tillgängliga på t ex universitetsbiblioteken. För större forskningsprojekt är det av stor betydelse att bandmaterialet kan användas i egna lokaler.

Det har i olika sammanhang starkt betonats från forskarhåll vilka värdefulla insatser ALB gör för att ställa material till forskarnas förfogande. Med de brister som föreligger i fråga om katalogiseringen mm blir den service som personalen hos ALB kan lämna helt avgörande för i vilken utsträckning samlingarna hos ALB kan utnyttjas.

Det har gjorts påpekanden från forskarhåll att ALB och dess möjligheter är allt för lite kända. Samtidigt finns uttryck för att en överbelastning lätt kan drabba ALB om uppmärksamheten och kraven skulle öka, eftersom sökande och utnyttjande av önskat material kräver så stora personalinsatser. Det ligger nära till hands att dra slutsatsen att

den nuvarande utlåningen inte kan ökas mera påtagligt utan resursförstärkningar eller förbättrade möjligheter för forskarna att själva söka upp material.

8 Leverantörernas erfarenheter av pliktexemplarslagen

8.1 Enkäten

Översynen av reglerna för bevarande av ljud- och bildupptagningar görs mot bakgrund av bl a erfarenheterna av tillämpningen av pliktexemplarslagen. En viktig del härav är de erfarenheter som gjorts av dem som levererar material till ALB. I detta syfte har kommittén bl a gjort en särskild enkät till vissa film-, fonogram- och videogramföretag. Sveriges Radios och Svenska filminstitutets erfarenheter av verksamheten har inte tagits upp i detta sammanhang - bl a därför att sakkunniga från dessa båda institutioner har deltagit i kommitténs arbete - utan redovisas på annat håll i betänkandet.

Av praktiska skäl har enkäten sänts till ett begränsat urval av leverantörer. Urvalet har skett med hänsyn till att olika slag av leverantörer skulle bli representerade enligt en allmän bedömning. Enkäten sändes ut till 25 leverantörer, varav 23 sändt in svar. Ett av de två företag som inte har svarat har numera upphört. I bilaga 2 redovisas enkätens utformning.

Enkäten upptar tre typer av frågor avseende dels en bedömning av värdet av pliktexemplarslagen och ALBs verksamhet, dels leverantörernas erfarenheter rörande pliktleveranserna, dels också synpunkter på behovet av förändringar i reglerna för verksamheten.

8.2 Värdet av pliktexemplarslagen

Beträffande värdet av verksamheten ingick bl a en delfråga (fråga A 1) om tillräcklig information lämnats. Svaret var i de flesta fall att så skett. I åtta av svaren besvarades dock frågan nekande.

Frågan (A 2) om hur leverantörerna allmänt sett bedömde värdet av ALBs nuvarande verksamhet har, i den utsträckning den besvarats, fått positiva svar. Omdömen som "bra", "nödvändig", "värdefull" förekommer. I ett tiotal fall har frågan dock ej besvarats. Ett filmbolag anser att det innebär dubbelarbete att både ALB och filminstitutet arkiverar filmer.

Frågan (A 3) om leverantören utnyttjat samlingarna hos ALB besvaras, med ett undantag, genomgående med nej.

Frågan (A 4) om ALBs service borde utsträckas beträffande dels förvaring av originalmaterial, dels i form av medverkan i researcharbete, har föranlett olika svar. I flertalet fall har tanken avvisats eller inte föranlett något svar. Tre svar är helt positiva till tanken. Tre svar därutöver anger intresse för hjälp med researcharbete. Ett företag är speciellt intresserat av ökad arkivservice.

8.3 Leverantörernas erfarenheter

Det avsnitt (B) i enkäten som gäller leverantörernas erfarenheter av pliktleveranserna upptar åtta olika frågor, varav tre speciellt gäller filmbolagen. Den första av dessa frågor (B 1) avser betydelsen av kostnader för leveransen. I stort sett betraktar leverantörerna dessa som marginella. I ett svar anses den dock som väsentlig, i ett annat att den blir relativt stor då upplagan är liten. Ett stockholmsföretag vill ha portokostnaderna täckta och ett annat hjälp med transporter.

Omfattningen av det administrativa och tekniska arbetet (fråga B 2) bedöms i stort sett liten. Ett filmbolag anser att det kan bli mycket

krångel i de fall det gäller filmer som skall levereras direkt till ALB (alltså inte via statens biografbyrå).

Frågan (B 3) om det finns oklarheter ifråga om leveranspliktens avgränsning har i stort sett inte heller föranlett några kritiska invändningar mot de regler som tillämpas. Ett fonogramföretag anser dock, utan närmare precisering, "att det har förekommit diskussioner beträffande utländska verk som tillverkas i Sverige". I övrigt har frågan om det finns oklarheter endast i ett fall besvarats jakande. Ett företag önskar få en aktuell broschyr om de gällande reglerna.

De båda frågorna (B 4 och B 5) om hur leverantörerna uppfattar relationerna med ALB har i stort sett inte föranlett andra kommentarer än uttryck för att verksamheten fungerar bra och att relationerna är goda. Härutöver gör två filmbolag påpekanden om ett par detaljer ifråga om bandningen av filmer. I ett fall önskas snabbare transportservice från ALBs sida.

De frågor (B 6 a-b) som riktats direkt till de i enkäten ingående fyra filmbolagen rörande kopieringen har inte föranlett andra kommentarer än att det i två svar påpekas att tidsåtgången för bandningen ibland blir alltför lång. Frågan (B 6 c) om den formella möjligheten att ge dispens från pliktexemplarslagen för utländsk film bör vara kvar besvaras jakande av filmbolagen. Ett av bolagen understryker mycket kraftigt att nuvarande regler bör bibehållas. Borttagandet av dispensmöjligheten skulle kunna leda till importstopp. Om lagen skall ändras, bör ändringen gå i den riktningen att lagen inte gäller utländska filmer eller motsvarande framtida medieformer.

8.4 Önskemål om förändringar

Sista avsnittet (C) i enkäten omfattar fyra frågor om behovet av ev förändringar av reglerna för pliktleveranser. Svaren på den första frågan (C 1) om det nuvarande systemet visar att ingen av dem som besvarat enkäten har några invändningar av principiell räckvidd. Man uttalar i stort sett att systemet fungerar bra eller att det inte finns någon

anledning att ändra systemet. Denna inställning leder till att de efterföljande frågorna om ev ändringar i regelsystemet bemöts negativt eller med ett begränsat intresse.

Frågan (C 2) om ansvaret för pliktleveranserna skulle kunna flyttas över till presseriet eller kopieringsföretaget bemöts, med ett par undantag, negativt eller tveksamt. I ett par svar uttalas att det finns risk för piratkopiering om ansvaret flyttas från producenten.

Leverantörerna tycker i allmänhet inte att den nuvarande ambitionsnivån är för hög ifråga om bevarande av ljud- och bildupptagningar (fråga C 3). En del andra synpunkter finns dock. Ett filmbolag uttalar att lagen är alldeles för ambitiös. Ett annat filmbolag antar att det förekommer ett omfattande dubbelarbete på grund av att biograffilmer kommer ut också på video. Ett av de största grammofonbolagen anser att det, när en och samma produktion kommer ut på olika ljudbärare, borde räcka att leverera endast en av dessa. En annan leverantör anser att "tidsbundna produktioner" inte borde föranleda att pliktexemplar lämnas.

I enkätens två sista frågeställningar (C 4 och C 5) framförs tankar om mera långtgående ändringar av reglerna för pliktleveranser. Det dominerande intrycket av svaren är att förslagen om begränsningar och ändringar inte stöds i någon större utsträckning. I de allra flesta svaren avvisas bestämt tanken på ändringar, bl a därför att det är enklast att rutinemässigt leverera alla produktioner. Det framhålls också att allt kan vara värt att bevara. ALB skulle komma i svårigheter om ett urval skulle ske. En annan synpunkt är att urval innebär risk för att vissa inspelningar skulle gå förlorade. Ett grammofonbolag befarar att den grundläggande idén med ALB faller om urval skall göras.

I anslutning till frågorna om den fortsatta utvecklingen framhåller ett filmbolag att undantaget från obligatorisk deposition av kopior av utländska filmer bör utsträckas att gälla även videokassetter. Man anser också att ALBs överföring av filmer till kassetter är överflödigt, då filmen efter några månader numera ändå produceras på kassett, som då kan inlevereras av företagen.

Ett fonogrambolag framhåller att man gör många olika slag av tal- och musikproduktioner, bl a för information, PR och kampanjer. Företaget har i dessa fall tystnadsplikt och undrar om denna kan skyddas i ALBs arkiv.

Sammanfattningsvis kan sägas att enkäten visar att leverantörerna på det berörda området genomgående är positivt inställda till de regler som gäller. Kontakterna med ALB fungerar bra. Denna inställning leder till att frågor om ändringar i formerna för leveranser till ALB i stort sett bemöts negativt eller avvaktande.

9 Nuvarande resurser för ljud- och bildbevarande

9.1 Arkivens resurser

Enligt direktiven skall mina förslag rymmas inom ramen för reallt oförändrade resurser för ljud- och bildbevarande. Det är därför av vikt att kartlägga vilka totala resurser som för närvarande står till förfogande för denna verksamhet. De institutioner som bevarar ljud- och bildupptagningar beskrivs utförligt i kap 5. Som framgår där är det i första hand arkivet för ljud och bild (ALB), programbolagen inom koncernen Sveriges Radio (SR) samt filminstitutet som bedriver arkivering av offentligt ljud- och bildmaterial i större omfattning. De resurser som dessa institutioner sammantaget avsätter för arkivering och dokumentation kan därför anses utgöra de av direktiven angivna ramarna.

ALB har till uppgift att bevara för framtiden sådana ljud- och bildupptagningar som levereras enligt pliktexemplarslagen (se kap 2) samt att hålla dessa tillgängliga för seriös forskning. Verksamheten vid ALB finansieras från två anslag på utbildningsdepartementets huvudtitel. Dels finns det ett förslagsanslag för den löpande driften och dels finns det ett reservationsanslag för utgifter som är investeringsbetonade. För budgetåret 1987/88 har ALB ett sammanlagt anslag på 9,6 miljoner, varav 9,2 miljoner hänför sig till förslagsanslaget. Personalstyrkan uppgår till 27 heltidstjänster.

Verksamheten inom koncernen *Sveriges Radio*, med undantag av utlandsprogrammet (UTP), finansieras genom avgifter på innehav av TV-mottagare. Avgiften fastställs av riksdagen. Fr o m 1 juli 1987 är avgiften för hushåll med svartvit mottagare 756 kr. För innehav av färg-TV-mottagare utgår en tilläggsavgift om 160 kr. Mottagaravgifterna in-

kasseras av televerket och fonderas hos riksgäldskontoret i den s k rundradionfonden. Riksdagen beslutar sedan för varje år hur mycket medel som skall ställas till verksamhetens förfogande. Medlen disponeras av Sveriges Radio för programproduktion samt av televerket för programdistribution. Även kostnaderna för radionämnden finansieras numera av mottagaravgifter. Sveriges Radio har inget åläggande att arkivera den egna produktionen. Varje programbolag får därför på programmässiga och företagsekonomiska grunder avgöra vilka resurser som bör avsättas för arkiveringsverksamhet.

Svenska Filminstitutet (SFI) bildades genom filmavtalet 1963 (se avsnitt 5.3) och har till främsta uppgift att främja värdefull svensk filmproduktion, att öka intresset hos allmänheten för film samt att främja spridning och visning av värdefull film. Dessutom skall SFI enligt filmavtalet medverka till bevarandet av filmer och material av film- och kulturhistoriskt intresse. Verksamheten vid SFI finansieras i första hand genom biograf- och videoavgifterna, men institutet får också statsanslag. Budgetåret 1985/86 uppgick intäkterna till drygt 140 milj, varav ca 35 milj i statsanslag.

I följande avsnitt redovisas kostnaderna uppdelade på olika medier. Under varje medium görs en indelning i följande funktioner

- inkrävning
- mottagning
- bevarande
- förvärv
- katalogisering
- tillhandahållande
- övrigt
- bandkostnader
- lokaler.

9.2 Radio

Radioutbudet kan efter distributionssättet uppdelas i riksradio, lokalradio och närradio. Som framgår av avsnitt 5.1 arkiverar ALB det totala utbudet av riksradios och lokalradios sändningar, inkl program från utbildningsradion, medan närradio ej omfattas av leveransplikt och därför endast bevaras i ett mycket begränsat urval. För riksradioutbudet framställer ALB fr o m budgetåret 1986/87 en katalog. Däremot saknar ALB resurser att på motsvarande sätt katalogisera lokalradio- och närradiosändningarna. ALB har i sin ekonomiska redovisning inte skilt mellan de olika distributionsformerna utan redovisar kostnaderna under den gemensamma rubriken radio. Däremot skiljer man mellan pliktexemplar och förvärv. Till den senare kategorin hör närradio men också äldre radioprogram som rekviderats från riksradios programarkiv. Totalt levereras årligen till ALB som pliktexemplar 1 460 band med riksradiosändningar och ca 2 300 band med lokalradiosändningar. Under budgetåret 1985/86 förvärvades 344 band med närradio och 960 band med övrigt radiomaterial.

Programarkivet, som är riksradios centrala bandarkiv, är uppdelat i programförrådet, för tillfällig bandförvaring, och arkivet, för långtidsarkivering. Programarkivet har f n 19 tjänster och sammanlagda resurser på ca 4 milj. F n arkiveras ca 10-15% av alla sända radioprogram. Detta blir ca 7 500 band per år. Anledningen till att den samlade bandmängden blir så mycket större hos programarkivet än hos ALB, trots att den endast utgör en begränsad del av utbudet medan ALB arkiverar den totala sändningen, är att ALBs band är inspelade med mycket låg hastighet (4,75 cm/sek) samt att de innehåller de tre programkanalerna och UTP inspelade parallellt på fyra kanaler. Programarkivets samlade lokalyta är 545 m². Eftersom kostnaden skiljer sig mellan mörka och ljusa lokalytor har här använts ett schablonbelopp för lokalhyran om 850 kr per m².

Lokalradion sänds från 25 självständiga lokalradiostationer. Det finns inga centralt utfärdade direktiv om hur arkivering av programmaterial bör hanteras. Detta skiljer sig därför mycket mellan de olika stationer-

na. Det är av den anledningen nästan omöjligt att uppskatta de kostnader som arkivering av lokalradions programband medför.

Som framgår av avsnitt 5.2.4 har utbildningsradion, till skillnad från riksradiation och SVT, inte någon särskild arkivfunktion. Bolaget står nu inför vissa organisatoriska förändringar. I samband därmed kommer även arkivfrågan att tas upp. Av den anledningen finns inga kostnadsberäkningar framtagna för arkivering av URs program. I ALBs kostnader för arkivering av radiomaterialet ingår dock även program från UR.

I nedanstående tabell visas ALBs samlade kostnader för hantering av radioband, uppdelade på pliktexemplar och förvärv, samt programarkivets kostnader för arkivering av riksradios programband. Under posten förvärv ingår ALBs samtliga kostnader för hantering - mottagning, registrering, katalogisering - av sådant material som inte är pliktexemplar.

Tabell 9.1
ALBs och RRs kostnader för arkivering av radioband

RADIO	ALB	RR	TOTALT
Inkrävning	10	-	10
Mottagning	100	506	606
Bevarande	25	339	364
Förvärv	110	-	110
Katalogisering	600	1 164	1 764
Tillhandahållande	110	1 170	1 280
Övrigt	-	278	278
Bandkostnader	780	750	1 530
Lokaler	100	463	563
Summa	1 835	4 670	6 505

9.3 Television

Televisionsutbudet i landet kan efter distributionssätt delas in i riks-TV, regional-TV och kabel-TV. De två första formerna består av Sveriges Televisions (SVT) och utbildningsradions (UR) riks- eller regional-sända program. I kabel-TV kan dessutom distribueras lokala TV-program och program från satelliter. Kabel-TV står f n utanför pliktexemplarssystemet, men ALB har genom frivilliga överenskommelser fått in en del av den lokala programproduktionen. Däremot har inga satellitprogram levererats till ALB. SVTs och URs programutbud bevaras i form av referensband. Det totala utbudet spelas in på tretimmars VHS-kassetter medan den svenska produktionen spelas in på långsamspelande entumsband. På samma sätt som för radion har ALB i sin redovisning skilt mellan pliktexemplar och förvärv. Till förvärv hör kabel-TV men också äldre TV-program som överförts från SVTs arkiv. Årligen levereras till ALB ca 2 500 VHS-kassetter samt ca 530 entumsband.

TV-arkivet, som har ansvar för bevarande av film samt katalogisering av videoband har sammanlagda resurser på ca 8,5 milj. Därav är ca 6 milj personalkostnader, 1 milj omkostnader samt 1,5 milj lokalhyror. Eftersom TV-arkivet är inhyst i ett av SR ägt hus tas dock ingen hyreskostnad ut. För det fysiska bevarandet av videoband tillkommer årliga kostnader på 325 000. Därav är 120 000 kr personalkostnader, 30 000 är omkostnader och 175 000 lokalkostnader. Bandtillväxten är ca 1 200 band per år. Den genomsnittliga bandlängden uppskattas till 30 - 60 min och den genomsnittliga bandkostnaden beräknas till ca 525 kr. Sammanlagt har således SVT en årlig bandkostnad på ca 630 000 kr. Bolagets totala kostnad för programarkivering uppgår till ca 9,5 milj kr.

Tabell 9.2
ALBs och SVTs samlade kostnader för arkivering av TV-utbudet.

TELEVISION	ALB	SVT	TOTALT
Inkrävning	-	-	-
Mottagning	50	840	890
Bevarande	-	680	680
Förvärv	80	-	80
Katalogisering	125	3 800	3 925
Tillhandahållande	370	1 255	1 625
Övrigt	-	590	590
Bandkostnader	970	630	1 600
Lokaler	220	1 675	1 895
Summa	1 815	9 470	11 285

9.4 Fonogram

ALB skall som pliktexemplar få in de fonogram som har framställts i Sverige i minst 50 exemplar och som har gjorts tillgängliga offentligt här. Det är således i stort sett den svenska fonogramproduktionen som är leveranspliktig. Fonogramleverantörerna får ingen ekonomisk ersättning för de exemplar som skickas till ALB. Det finns ett stort antal fonogramproducenter i landet och ALB får lägga ner mycket arbete på att spåra och kräva in fonogram som inte levereras automatiskt. Vid sidan av pliktexemplaren har ALB ambitionen att samla in äldre svenska fonogram. Denna verksamhet redovisas under förvärv. ALB framställer inte någon egen fonogramkatalog. Fr o m budgetåret 1988/89 kommer ALB dock att få medel för att producera en svensk nationaldiskografi, dvs en utförlig förteckning över den svenska fonogramproduktionen. Dessa medel är inte medräknade här. Budgetåret 1985/86 levererades sammanlagt 2 576 fonogram (exkl taltidningar) till ALB som pliktexemplar. Dessutom förvärvade ALB 2 708 fonogram, varav ca 1 000 fonografycylindrar.

Riksradios grammfonarkiv är ett centralt arkiv för alla programbolag inom SR-koncernen och köper in kommersiellt utgivna fonogram för programändamål. Grammfonarkivet har som policy att köpa in samtliga svenska grammfonskivor och försöker i övrigt få in ett representativt urval av det kommersiella fonogramutbudet. Till den allra största delen består samlingarna av utländskt material.

I nedanstående tabell redovisas ALBs och grammfonarkivets samlade kostnader för fonogramarkivering. Under rubriken övrigt redovisas ALBs nuvarande kostnader för framställning av retrospektiva diskografier.

Tabell 9.3
ALBs och grammfonarkivets kostnader för fonogramarkivering

FONOGRAM	ALB	RRGRA	TOTALT
Inkrävning	570	-	570
Mottagning	230	-	230
Bevarande	-	155	155
Förvärv	70	1 504	1 574
Katalogisering	45	3 126	3 171
Tillhandahållande	110	1 700	1 810
Övrigt	-	393	393
Bandkostnader	-	-	-
Lokaler	50	881	931
Summa	1 075	7 759	8 834

9.5 Film

De 16 och 35 mm filmer som granskats av statens biografbyrå för offentlig visning i landet skall enligt pliktexemplarslagen levereras till ALB, där de överförs till videoband. Genom att leveransplikten är kopplad till censurgranskningen undantas en betydande del av den svenska filmproduktionen: undervisningsfilm, industrifilm och annan beställningsfilm. ALB har under åren försökt att på frivillig väg få in delar av

detta utbud. Denna verksamhet kräver dock resurser i fråga om utbudsbevakning, teknik och katalogisering. Till skillnad från spelfilmsutbudet, där ALB som underlag bl a kan använda viss dokumentation från filminstitutet, är beställningsfilmen mycket dåligt dokumenterad. Under budgetåret 1985/86 levererades 222 långfilmer till ALB, varav 160 pliktexemplar och 62 som deposition enligt dispensavtal (se 5.1.4). Dessutom levererades 77 kortfilmer (27 enligt dispensavtal) och 81 reklamfilmer. Därtill kommer förvärv av ca 200 kortfilmer huvudsakligen inom kategorin äldre beställningsfilm.

Filminstitutet bedriver inom cinemateket en omfattande filmkulturell verksamhet. Förutom filmarkiv finns det ett stort bibliotek och en klippsamling. Dessutom finns en förlagsavdelning som ger ut filmografiska verk, dels den retrospektiva Svensk Filmografi och dels de löpande Faktablad om film och Svensk filmårsbok. Under budgetåret 1985/86 fick filmarkivet i deposition visningskopior av ca 600 filmer.

I nedanstående tabell redovisas ALBs och filminstitutets kostnader för att bevara och dokumentera filmutbudet i landet. För filminstitutet har under bandkostnader upptagits de belopp som betalas av filmproducenterna för de masterkopior som deponeras hos filminstitutet. Övrigt omfattar dels andel i institutets centrala kostnader och dels kostnaderna för bibliotek, klipparkiv och bildarkiv. Under rubriken Mottagning har för filminstitutet också förts kostnaderna för inkrävning och förvärv.

Tabell 9.4
ALBs och Filminstitutets kostnader för filmarkivering

FILM	ALB	SFI	TOTALT
Inkrävning	60	-	60
Mottagning	160	1 308	1 468
Bevarande	125	2 907	3 032
Förvärv	350	-	350
Katalogisering	125	150	275
Tillhandahållande	250	1 424	1 674
Övrigt	-	5 005	5 005
Bandkostnader	150	1 500	1 650
Lokaler	40	727	767
Summa	1 260	13 021	14 281

9.6 Videogram

De videogram som framställs i landet i minst 50 exemplar och som offentliggörs här är leveranspliktiga till ALB. Videoutbudet består till stor del av tidigare biografvisade spelfilmer, men en allt större andel utgörs av material som är speciellt producerade för videodistribution. Dessa finns inte registrerade någonstans, och ALB lägger därför ner speciella resurser på att katalogisera just denna kategori. Liksom fonogram skall videogram levereras utan kostnad för ALB. Under budgetåret 1985/86 levererades 1 480 videogram till ALB, som är den enda institution i landet som systematiskt samlar in och bevarar videogram.

Tabell 9.5
ALBs kostnader för arkivering av videogram

VIDEOGRAM	ALB
Inkrävning	430
Mottagning	190
Bevarande	25
Förvärv	275
Katalogisering	225
Tillhandahållande	170
Övrigt	-
Bandkostnader	-
Lokaler	110
Summa	1 425

9.7 Totalt

I nedanstående tabell redovisas de sammanlagda kostnaderna uppdelade efter medium och funktion.

Tabell 9.6
Totalkostnader för ljud- och bildarkivering

	Radio	TV	Fonogram	Film	Video	TOTALT
Inkrävning	10	-	570	60	430	1 070
Mottagning	606	890	230	1 468	190	3 384
Bevarande	364	680	155	3 032	25	4 256
Förvärv	110	80	1 574	350	275	2 389
Katalogisering	1 764	3 925	3 171	275	225	9 360
Tillhandahållande	1 280	1 625	1 810	1 674	170	6 559
Övrigt	278	590	393	5 005	-	6 266
Bandkostnader	1 530	1 600	-	1 650	-	4 780
Lokaler	563	1 895	931	767	110	4 266
Summa	6 505	11 285	8 834	14 281	1 425	42 330

10 Nordisk översikt

I samarbete med International Federation of Library Associations (IFLA) publicerade UNESCO år 1977 en översikt över de lagar som vid den tidpunkten existerade för pliktleveranser. Undersökningen visade att det då fanns sådana lagar i ca 60% av världens länder. Undersökningen visade också att det i många länder fanns önskemål om revision av dessa lagar, delvis beroende på en strävan att införliva också nya dokumenttyper vid sidan av tryckta skrifter. I det norska betänkandet (NOU 1984:3) Frå informasjon til kulturarv finns en översikt över lagar om leveransplikt i 24 europeiska länder samt i Australien, Kanada, USA och Sovjetunionen. Där framgår att endast i ca hälften av länderna omfattas ljud- och bildupptagningar av lagstadgad leveransplikt. År 1981 publicerade UNESCO i samarbete med IFLA en vägledning för lagstiftning beträffande pliktleveranser Guidelines for Legal Deposit Legislation (se avsnitt 11.1). Förutom i Sverige har det i flera av de övriga nordiska länderna sedan slutet av 1970-talet bedrivits utrednings- och lagstiftningsarbete inom det här området. I följande avsnitt redovisas utredningsförslag och aktuell lagstiftning rörande leveransplikt av ljud- och bildupptagningar i Norden. Där framgår att ljud- och bildbevarandet inte har samma omfattning som i Sverige, men att utvecklingen går i samma riktning.

10.1 Island

Den isländska lagen om leveransplikt ändrades senast år 1977. Sedan dess omfattar lagen, förutom tryckta skrifter, även grammofonskivor och andra ljudupptagningar. För övriga ljud- och bildmedier föreligger f n ingen leveransplikt på Island. Pliktexemplaren skall levereras i tre exemplar, varav ett sänds till nationalbiblioteket, ett till länsbibliote-

ket i Akureyri samt ett till universitetsbiblioteket. Nationalbiblioteket, som har till uppgift att ge ut kataloger över pliktexemplaren, publicerar årligen i en separat volym den isländska nationaldiskografin. De exemplar som bevaras av nationalbiblioteket och länsbiblioteket i Akureyri får endast användas i resp biblioteks läsesal, medan universitetsbibliotekets exemplar får lånas ut till universitetets institutioner, till personal och studenter, till förvaltningsinstitutioner samt till andra isländska och utländska bibliotek.

10.2 Norge

Den norska pliktexemplarslagen, som ändrades senast år 1939, gäller enbart tryckta skrifter. Inga föreskrifter finns beträffande ljud- och bildupptagningar. År 1980 tillsattes en kommitté för att utreda frågan om arkivering av skrift, ljud och bilder med syfte att utvidga leveransplikten till andra medieformer än tryckta skrifter. Kommittén lade sommaren 1983 fram sitt betänkande (NOU 1984:3) Frå infor masjon til kultur ar v. Däri lämnades förslag till leveransplikt såväl för tryckta skrifter som för fotografier, ljud- och bildupptagningar samt för ADB-dokument. Den principiella utgångspunkten för kommitténs förslag var att "eksemplar av eit dokument i eitkvart medium må avleverast når målgruppa for dokumentet er ålmenta eller når dokumentet er tilgjengeleg ut over ein avgrensa privat krins". Dokument som är allmänt tillgängliga på alla typer av medier skall levereras till offentlig norsk institution under förutsättning att dokumentet är producerat i Norge eller producerat utomlands och utgivet i Norge av norsk utgivare eller speciellt utgivet med tanke på den norska marknaden. Kommittén föreslog att det nuvarande universitetsbiblioteket i Oslo delas i ett nationalbibliotek och ett universitetsbibliotek. Den institution som är mottagare av pliktexemplar bör också få ansvar för den nationalbibliografiska registreringen av dessa. F n förbereds en regeringsproposition med utgångspunkt från kommitténs förslag. Nedan följer en kortfattad genomgång av de leveransföreskrifter som i betänkandet föreslogs gälla för ljud- och bildupptagningar.

Ljudupptagningar

Allmänt tillgängliga ljudupptagningar skall vara leveranspliktiga när de är producerade i Norge, är producerade utomlands och utgivna i Norge av norsk utgivare eller är producerade och bearbetade speciellt för den norska marknaden. Dessa ljudupptagningar, till vilka inte hör radioprogram, skall levereras till Norsk Musikksamling i två exemplar, varav det ena skall räknas som säkerhetsexemplar och skall arkiveras i ett säkerhetsarkiv. Norsk Musikksamling, som är en avdelning inom Universitetsbiblioteket i Oslo, har sedan 1965 genom ett avtal med Norske Grammofonplategrossisters forening samlat in ett exemplar av varje norsk grammofonskiva, som utgivits av föreningens medlemmar. Även skivor utgivna av producenter som står utanför föreningen har samlats in. Kommittén föreslog att Norsk Musikksamling blir en del av det nya Nationalbiblioteket.

Enligt kommitténs förslag skall den norske producenten och den norske utgivaren få skyldighet att leverera varsitt exemplar av ljudupptagningar som är producerade i Norge. Leveransplikten för båda exemplaren åvilar den norske utgivaren, när ljudupptagningarna är producerade utomlands. Importören skall leverera importerade ljudupptagningar som inte är producerade eller utgivna i Norge, men som är producerade eller bearbetade speciellt för den norska marknaden. Utgivaren skall leverera sina pliktexemplar senast när ljudupptagningen blir offentliggjord. Producenten skall leverera pliktexemplaren minst fyra gånger om året - senast en månad efter utgången av det kalenderkvartal under vilket de är producerade.

Film

Av allmänt tillgänglig långfilm och kortfilm (även reklamfilm) som är producerad i Norge eller i utlandet av norsk producent skall pliktlevereras en oanvänd kopia och en brukskopia. Dessutom skall av långfilm och kortfilm som är producerad med offentligt stöd från stat, kommun eller annan offentlig instans, pliktlevereras en oanvänd kopia och en brukskopia om stödet täcker minst 30% av produktionskostnaden.

Detta gäller även om filmen inte har gjorts tillgänglig för allmänheten. Film som är producerad i utlandet skall levereras om filmen är gjord för en norsk producent eller om filmen gjorts tillgänglig för allmänheten i Norge och har norsk text eller tal. Film anses ha gjorts tillgänglig för allmänheten när exemplar av filmen blir utbjudet till försäljning eller uthyrning eller utlån eller när filmen på annat sätt blir visad eller spridd utanför det privata området.

Kommittén föreslog att Norsk Filminstitutt skall vara mottagare av pliktexemplar av film. Norsk Filminstitutt, som är ett statligt filmmuseum med uppgifter motsvarande det svenska Cinemateket, har sedan 1955 genom frivilliga överenskommelser samlat in filmer och material om film. Leveransplikten för den i Norge producerade lång- och kortfilmen föreslogs åvila producenten medan för utländsk långfilm och kortfilm importören/distributören skall vara leveransskyldig. För den norskproducerade filmen skall en oanvänd kopia levereras innan filmen gjorts tillgänglig för allmänheten medan brukskopian skall levereras senast ett år efter det att filmen har haft premiär. För utländska filmer bör en brukskopia levereras senast två år efter det att filmen för första gången gjorts allmänt tillgänglig i Norge.

Videogram

Videogram som är producerade i Norge eller i utlandet för norsk utgivare med tanke på spridning till allmänheten i Norge genom försäljning eller uthyrning/utlåning eller offentlig visning skall vara leveranspliktiga. Dessutom bör videogram som är producerade i utlandet och som gjorts tillgängliga för allmänheten i Norge vara leveranspliktiga om de försetts med norsk text eller norskt tal eller är bearbetade på annat sätt med tanke på spridning eller visning i Norge. Videogram som är producerade med offentligt stöd av stat, län, kommun eller annan offentlig norsk instans, bör vara leveranspliktiga om stödet täcker minst 30% av produktionskostnaden. Kommittén föreslog att leveransplikt ej skall gälla för videogram som endast utgör oförändrad och oredigerad upptagning av norska TV-program eller norska filmer, vilka i dessa former omfattas av leveransplikt.

När det gäller norska originalproduktioner åvilar leveransskyldigheten utgivaren (produktionsbolaget/förläggaren). Om utgivaren är utländsk åvilar leveransplikten importören. Utgivaren eller importören skall leverera ett oanvänt exemplar så snart videogrammet är producerat eller textat och senast när det blir marknadsfört. Pliktexemplar av videogram skall levereras till Norsk Filminstitutt eftersom "slektskapet mellom video og film er så naert at det er naturleg at same institusjonen tek seg av begge deler".

År 1985 antogs en lag om märkning och registrering av videogram. Enligt denna lag skall ett offentligt videogramregister, en sektion inom Norsk filminstitutt, registrera och utfärda märken till alla videogram som säljs eller hyrs ut i Norge samt registrera alla som importerar, producerar eller säljer videogram i Norge. Anledningen till registreringen är bl a att en ansvarig utgivare måste finnas för varje offentliggjort videogram.

Radio- och TV-material

Alla som bedriver radio- eller TV-sändningar i Norge skall kunna åläggas att pliktleverera dokumentationsupptagning av sändningarna. Detta innebär att det inte endast är sändningar från Norsk Riksringkasting (NRK) som skall komma ifråga utan leveransplikten skall även gälla alla andra som får tillstånd att bedriva rundradiosändning. Kommittén föreslog dock att den mottagande institutionen skall kunna träffa individuella avtal med dem som bedriver sändningar för att eventuellt jämka eller göra undantag från leveransplikten.

Kommittén har inte kunnat enas om vilken institution som var mest lämplig för att ta emot pliktleveranser av radio- och TV-sändningar. Majoriteten föreslog det nya Nationalbiblioteket, medan en minoritet hävdade att Riksarkivet var mest lämpligt. Radio- och TV-materialet skall levereras sex månader efter sändningstillfället. Enligt kommitténs förslag får den nationalbibliografiska registreringen av detta material anstå tills dess att det måste konverteras till nya databärare. Vid det tillfället bör också en gallring ske av reprinter, annat icke-dokumen-

tariskt material samt material som är pliktlevererat till andra offentliga arkivinstitutioner.

För att inte det nuvarande utbudet av radio- och TV-sändningar skall gå förlorat, har NRK startat bandning för dokumentationssyfte. I maj 1981 igångsattes bandning av televisionens eftermiddags- och kvälls-sändningar på Betamax-kassetter, och ett år senare startade bandning också av radions program. Dessa band lagras tillsvidare hos NRK i av-vaktan på beslut om vilken institution som skall få arkivansvar för radio- och TV-sändningarna.

10.3 Danmark

Den gällande lagen om leveransplikt av trycksaker är från 1927. I den finns inga regler för bevarande av ljud- och bildupptagningar. Planer finns på en revidering av lagen så att även de nya medierna kan inför-livas. Nedan följer en genomgång av de förutsättningar som idag råder för arkivering av ljud- och bildmedier.

Film

I en särskild filmlag från 1964 finns inskrivet leveransplikt för dansk-producerad film. Det danske Filmmuseum, som är en statlig institu-tion, har rätt att kräva in en ny oanvänd kopia av danskproducerade fil-mer. Museet betalar laboratoriekostnaden för framställning av denna kopia och har endast ekonomisk möjlighet att kräva in nya kopior av ett par filmer per år av en total produktion på ca 15 filmer. Dessutom måste en distributionskopia av danskproducerad film levereras kost-nadsfritt till filmmuseet två år efter premiären.

Radio- och TV-program

Den danska mediekommissionen lämnade i sitt betänkande nr 6 (Betaenkning nr. 1029/1985) förslag till leveransplikt för radio- och TV-sändningar. Kommittén föreslog att samtliga radio- och TV-sändningar, både från Danmarks Radio och lokala sändare skall omfattas av leveransplikt. Banden skall levereras till statsbiblioteket i Århus. Folketingets finansutskott har den 25 mars 1987 godkänt ett förslag att intermistiskt skapa förutsättningar för att bevara radio- och TV-program i avvaktan på en permanent pliktexemplarslag. Statsbiblioteket i Århus skall enligt detta förslag också förvärva vissa äldre samlingar av TV- och radioprogram. Det sålunda arkiverade materialet får dock av upphovsrättsliga skäl inte användas ens för forskningsändamål förrän en permanent ordning är etablerad.

Fonogram och videogram

För fonogram eller videogram finns ingen leveransplikt. Nationaldiskoteket, som är en avdelning inom det danska Nationalmuseet, strävar efter att genom köp förvärva ett exemplar av varje fonogram som produceras i Danmark. Beträffande videogram pågår f n ingen systematisk arkivering.

10.4 Finland

I Finland antogs en ny pliktexemplarslag "Lag om friexemplar" år 1980. I den finns också föreskrifter om pliktleveranser av vissa ljud- och bildupptagningar.

Fonogram och videogram

Lagen om friexemplar föreskriver att av varje fonogram som mångfaldigats i Finland i minst 50 exemplar skall ett exemplar levereras till Helsingfors universitetsbibliotek och ett exemplar till universitetsbiblioteket i Jyväskylä. Samma gäller de fonogram som mångfaldigats

utomlands men är avsedda att ges ut i Finland eller i huvudsak är inriktade på den finska marknaden. För videogram gäller att två exemplar skall levereras till Finlands filmarkiv.

Film

En speciell filmarkiveringslag antogs i Finland år 1984. I den föreskrivs att negativ, positivt original eller annat motsvarande originalmaterial och därtill hörande ljudmaterial som har spelats in av inhemsk filmproducent inte får förstöras innan ägaren av detta material har erbjudit Finlands filmarkiv materialet för förvaring utan ersättning och arkivet skriftligen har vägrat att ta emot det. Inom fem år efter det att filmen granskats för biografvisning skall ägaren deponera originalmaterial till inhemsk film hos filmarkivet eller i annat förvaringsutrymme som arkivet godkänt för ändamålet. Dessutom skall inom tre år efter granskningen en visningsduglig kopia av filmen lämnas till filmarkivet för långtidsförvaring. Om minst 50 exemplar har framställts av en film skall framställaren utan ersättning överlämna två av dessa till filmarkivet. På motsvarande sätt skall importör av sådan upptagning som importerats i minst 50 exemplar överlämna två av dessa till filmarkivet om upptagningen har gjorts utomlands och är avsedd att spridas huvudsakligen i Finland eller bearbetats särskilt för spridning i Finland. Arkivet får inte, utan samtycke av den som innehar de till filmen knutna rättigheterna, använda film som har arkiverats med stöd av filmlagen i annat syfte än för forskning och för filmundervisning på högskolenivå.

Radio- och TV-program

För TV-sändningar som producerats av det statliga TV- och radiobolaget Yleisradio har filmlagen ansetts tillämplig. Detta innebär att samtliga av bolaget producerade TV-program arkiveras inom bolagets programarkiv. Utländska program arkiveras dock ej. För radioprogram finns ingen liknande regel utan dessa sparas endast i den mån de bedöms ha intresse för den kommande programverksamheten.

11 Vad är önskvärt att bevara?

Sedan lång tid tillbaka har samhället genom lagstiftning tillförsäkrat sig rätten att få tillgång till allt det som har tryckts och offentliggjorts här i landet. Som framgår av kap 2 är motivet i kansliordningen från den 22 september 1661, där leveransplikten uppträder för första gången i Sverige, i första hand att underlätta den statliga censurens verksamhet. Detta framgår bl a av att leveransen skulle ske innan skriften blivit offentliggjord. Det dröjde dock inte länge förrän andra motiv och syften blev dominerande.

Under 1900-talet har andra uttrycksmedel etablerats vid sidan av det tryckta ordet. Det har blivit möjligt att distribuera information, kulturyttringar mm i form av ljud och rörliga bilder. Sedan 1979 omfattas också dessa ljud- och bildmedier av leveransplikt. Då det nu är fråga om att anpassa lagstiftningen till en förändrad mediesituation är det angeläget att försöka klargöra vilka motiv och argument som idag är giltiga för att bevara ljud- och bildupptagningar.

Nedan redovisas först vissa resonemang som fördes i de utredningar som låg till grund för den nya pliktexemplarslagen (1978:487) och där efter mina egna överväganden.

11.1 Tidigare utredningar

I betänkandet *Pliktexemplar av skrift* (Ds U 1977:12) redovisades att följande skäl vid olika tidpunkter alltsedan 1500-talet har anförts för skyldighet att leverera skrifter till bibliotek:

- att få nationalbiblioteket så fullständigt som möjligt försett med inhemska litteratur och bygga upp en eller flera representativa nationella samlingar
- att förse dessa eller andra statliga bibliotek med material för utbyte mot utländsk litteratur
- att skapa kontrollmöjlighet för övervakning och i vissa fall censur rörande det som publiceras i landet
- att främja landets vetenskap och kultur genom ökad tillgång till inhemska material
- att skapa underlag för bibliografiska förteckningar och statistik.

Skälen som utredningen anförde för en lagstadgad leveransskyldighet beträffande skrifter sammanfattades under rubrikerna: kulturell funktion, forskningsfunktion och administrativ funktion.

Den kulturella funktionen underindelades i tre aspekter: bevarandet och tillhandahållandet av den tryckta produktionen, registrering och bibliografisk förteckning samt statistik.

För bevarandet och tillhandahållandet hänvisades till den franska Montpellierförordningen från år 1537, där motivet var att "bygga upp en representativ samling utgörande nationens andliga arv och sålunda bevara och för eftervärlden göra tillgängliga de litterära verken i deras ursprungliga form".

Registrering och bibliografering är viktiga hjälpmedel för att göra den nationella kulturen tillgänglig och känd. Det togs därför upp som en aspekt av den kulturella funktionen.

Statistikföringen underlättas av ett system med pliktleveranser eller motsvarande frivilliga överenskommelser.

Som en del av den kulturella funktionen pekade utredningen också på behovet av kulturhistoriskt material för "arkiv, museer, bokförlag och andra typer av firmor, Sveriges Radio/TV etc".

Vad beträffar forskning slog utredningen fast att "betydelsen av att det för vetenskaplig forskning finns tillgång till ett omfattande inhemskt material vid i varje fall de större högskoleorterna och inom varje högskoleregion torde inte bestridas av någon. Genom såväl bredd som omfattning lämnar f.n. de svenska samlingarna vid de leveransberättigade biblioteken möjlighet till forskning, som inte skulle kunna tillgodoses genom en annan typ av förvärv". Utredningen syftade i första hand på det sk småtrycket, som inte finns tillgängligt för inköp. Med forskning jämförde utredningen i det här avseendet även annat sökande efter kunskap: "materialet skall ställas till förfogande för alla dem som har ett rimligt behov av att utnyttja det".

Vad slutligen gäller den administrativa funktionen så avsåg utredningen därmed folkrepresentationens och den centrala statsförvaltningens behov av omfattande referensbibliotek.

DAK-kommittén (se avsnitt 2.1.2.1) pekade i sitt betänkande *Bevara ljud och bild* (SOU 1974:94) på det förhållandet att om inte ljud- och bildmedierna bevaras för eftervärlden, kommer mycken information, många meningsyttringar och många kulturyttringar att gå förlorade. Detta innebär, enligt DAK, att det som bevaras i bibliotek och arkiv kommer att ge en mycket mindre fullständig bild av nutidens verksamhet inom kultur, vetenskap, teknik och administration än vad vi nu har av gångna tiders. Kommittén drog därav den slutsatsen att det "är av stor vikt för framtida forskning på skilda områden att information, opinionsbildning, kulturella framställningar osv som läggs fram inför offentligheten genom radio eller tv eller genom fonogram, film eller liknande modern teknik, verkligen blir bevarade för framtiden i en omfattning som någorlunda motsvarar vad som är fallet med tryckta skrifter. Man bör alltså i princip sträva efter en total arkivering".

År 1981 publicerade UNESCO en vägledning för lagstiftning om leveransplikt (Lunn, Jean, *Guidelines for Legal Deposit Legislation*. UNESCO, Paris 1981). Där rekommenderades att det huvudsakliga målet för varje pliktexemplarslag skall vara att skapa och bevara en nationell samling av information som har gjorts tillgänglig för allmänheten oavsett i vilket medium. Samlingen skall hållas tillgänglig för

studium och forskning och genom den skall landets kultur bevaras, utvecklas och överförs till kommande generationer. Som andra skäl för en lagstadgad leveransplikt skall vara att den underlättar möjligheterna att publicera förteckningar över den nationella produktionen. Andra skäl för en leveransplikt kan vara för statistikframtagning eller för att berika landets bibliotek.

11.2 Samhällsintresset

Ett av målen för samhällets kulturpolitik, senast bekräftat av riksdagen år 1974, är att man skall bevara och levandegöra äldre tiders kultur. För att kunna uppfylla det målet är det nödvändigt att ta tillvara dagens kulturyttringar. Det är en av grundvalarna för samhällets engagemang i museer, bibliotek och arkiv. Ett av medlen för att uppnå detta mål är en lagstadgad leveransplikt av tryckta skrifter och ljud- och bildupptagningar. Genom att materialet levereras till officiella institutioner som ALB eller KB garanteras det första ledet i ovannämnda mål: att materialet bevaras. KB kan inom tämligen fria ramar tillhandahålla sitt material, därigenom kan också det andra ledet, levandegörandet, uppnås. Av upphovsrättsliga skäl (se kap 6) får ALBs samlingar endast tillhandahållas för seriösa forskningsändamål.

Fonogram försäljs via detaljhandeln och finns delvis också tillgängliga på folkbibliotek. Tillgängligheten är dock begränsad. Butikerna har kort lagerhållningstid och många bibliotek saknar fonogramavdelningar. Videogram når allmänheten via särskilda uthyrningsställen. De finns däremot inte ännu allmänt tillgängliga på bibliotek. Film kan endast ses på tider som biografägare eller filmklubbar bestämmer. Etersända program är producerade för att utsändas till en stor publik vid ett och samma tillfälle. Med kassetbandspelarnas utbredning har allt fler möjlighet att i hemmen göra inspelningar av radio- och TV-program för att därigenom kunna förskjuta tidpunkten för sin programkonsumtion. Detta förutsätter dock att man i förväg har bestämt sig för att se eller lyssna på ett program. I efterhand finns radio- och TV-programmen inte att tillgå för allmänheten, vare sig i handeln eller på bibliotek. Det finns visserligen möjlighet att beställa programkopior från programbo-

lagen inom Sveriges Radio. Kostnaderna är dock så höga att det i praktiken inte är möjligt för privatpersoner att utnyttja detta. Den intresserade allmänheten, som söker kunskap eller upplevelser, har således endast begränsad tillgång till den del av vårt kulturarv som finns bevarad på ljud- och bildinspelningar.

Enligt min uppfattning är det önskvärt att ALBs samlingar på sikt får en vidare användning. Det är i och för sig lika rimligt att en seriöst intresserad medborgare skall kunna få tillgång till t ex svenska filmklassiker, äldre radio- och TV-teater och fonogram, som att viktiga verk ur den svenska litteraturhistorien finns att tillgå på offentliga bibliotek. En sådan utvidgning av användningen är dock inte möjlig att genomföra av framför allt upphovsrättsliga skäl. Tillhandahållandet behandlas närmare i kap 15.

11.3   **Forskningen**

Vid sidan av det kulturpolitiska målet som syftar till att det svenska kulturarvet vårdas och bevaras för kommande generationer, finns ett starkt uttalat intresse från *forskningen* att få tillgång till det material som förvaras i arkiv och bibliotek. Ett av de viktigaste syftena med leveransplikten är således att säkerställa bevarandet av sådant material som skall kunna ge svar på de frågor som dagens och framtidens forskare kommer att ställa. Ljud- och bildmedierna har idag stor betydelse inom alla samhällssektorer. De innehåller en mängd unik information inom t ex kulturområdet, samhällsdebatt, teknik och naturvetenskap. Härigenom kommer detta material att bli intressant som en av flera källor för forskare från alla tänkbara ämnesområden. Lika lite som biblioteken enbart utnyttjas av dem som vill studera litteraturhistoria eller de tryckta mediernas utveckling i landet kommer ALBs material att endast, eller ens i första hand, intressera massmedieforskare.

Med den utgångspunkten finner jag det vara en nästan omöjlig uppgift att med säkerhet avgöra vilket ljud- och bildmaterial som kommande generationers forskare kan ha behov av. En sådan bedömning kan möjligen göras sedan en viss tid förflutit. Detta talar för att en total leve-

ransplikt vore önskvärd för att tillgodose forskningens behov och att eventuell gallring i materialet egentligen borde ske vid ett senare tillfälle, då förutsättningar finns för att bättre bedöma värdet av materialet. En sådan lösning är dock inte möjlig av ekonomiska skäl.

11.4 Övriga intressenter

Även upphovsmännen bör ha ett naturligt intresse av att deras produkter bevaras och finns tillgängliga för forskning men också för andra tänkbara användningsområden.

Som framgår av kap 5 har riksradio- och TV-bolagen, som ju är de stora producenterna på det här området, sedan länge en egen etablerad arkivverksamhet, där de sparar sådant material som kan komma till användning för programändamål. Före ALBs tillkomst togs också viss hänsyn till ett allmänt samhällsintresse så att program som inte bedömdes vara av värde för kommande programproduktion bevarades, om de ansågs ha betydelse som dokumentation eller från forskningssynpunkt. Genom att det totala sändningsutbudet nu samlas hos ALB behöver bolagen inte längre ta några andra hänsyn än dem som krävs för programverksamheten. Samarbetet mellan ALB och SR-bolagen diskuteras närmare i kap 18.

För mindre producenter, som t ex föreningar som sänder i närradion, fonogramproducenter och videobolag, vilka inte har byggt upp någon egen arkivfunktion borde det vara en fördel att inte behöva känna ansvar för att de egna produktionerna sparas för framtiden. Om materialet förvaras hos ALB under säkra omständigheter och det är möjligt för den enskilde producenten att få tillgång till det för återanvändning, så slipper denne att bygga upp ett eget arkiv för långtidsförvaring med de krav som då ställs på bl a reglerad temperatur och luftfuktighet. Förutsättningen för att det här skall bli intressant för upphovsmännen är dock dels att materialet bevaras på en godtagbar teknisk kvalitet, dels att ALB har förutsättningar att tillhandahålla materialet på de villkor som upphovsmännen ställer ifråga om tillgänglighet och snabbhet.

Det bör också vara av intresse för producenter av ljud- och bildprogram att få tillgång till det samlade utbudet på det här området. En ökande marknad, framför allt inom video- och filmsektorn, kommer att skapa efterfrågan på äldre ljud- och bildmaterial både i researcharbetet och som illustrationsmaterial i nya produktioner.

11.5 Några principiella utgångspunkter

Den gällande pliktexemplarslagen innehåller bestämmelser om skyldighet att lämna pliktexemplar såväl i fråga om tryckta skrifter som beträffande radio- och TV-program, film samt fonogram och videogram. I fråga om principerna för bevarande av material på detta sätt gäller följande.

För tryckta skrifter medför reglerna att allt, som har framställts i riket och utgivits här, kommer att bevaras i minst två exemplar, ett nationalexemplar och ett reservexemplar. I fråga om den nationella produktionen är ambitionen alltså att denna skall omfattas i sin helhet. Där- emot föreligger inte någon skyldighet att avlämna pliktexemplar för importerade tryckta skrifter, som saknar svensk anknytning. Vad som delges allmänheten genom import av sådana skrifter kommer alltså inte att bevaras. (Här bortses från vissa bestämmelser om utomlands framställda periodiska skrifter.) Svenska översättningar av utländska litterära verk omfattas dock av leveransplikt.

I fråga om de angivna ljud- och bildmedierna ligger andra principer bakom utformningen av reglerna om leverans av pliktexemplar. Principerna är olika för de tre områden som här regleras, radio- och TV-program, film samt fonogram och videogram.

1. Vad angår radio- och TV-program, har leveransskyldighet endast ålagts företagen inom Sveriges Radio-koncernen. Dessa är å andra sidan skyldiga att leverera pliktexemplar av allt utsänt material, alltså även sådant som t ex inköpts från utlandet. Andra som sänder program, t ex kabelsändningsföretag eller sammanslutningar som har tillstånd att sända närradio, har inte ålagts någon leveransskyldighet. Resulta-

tet av regleringen blir alltså att allt material som sänds ut av företagen inom Sveriges Radio - både inhemskt och utländskt - blir bevarat medan ingenting bevaras av vad andra programföretag eller sammanslutningar sänder ut.

2. I fråga om film har leveransskyldigheten kopplats till reglerna om censurgranskning. Pliktexemplar skall sändas av all film (med 16 och 35 mm bredd) som har godkänts av statens biografbyrå för visning vid biograf föreställning. All sådan film kommer alltså att bevaras. Detta innebär att även utländsk produktion - inom den nyss antydda ramen - blir bevarad. Film som idag inte underställs censurgranskning, t ex undervisningsfilm, museifilm mm, omfattas inte av leveransplikten och blir alltså inte bevarad.

3. Beträffande fonogram och videogram leder reglerna till att ALB i princip bevarar all inhemsk produktion som görs tillgänglig för den svenska allmänheten, t ex genom att exemplar hålls till salu eller används för offentligt framförande här i riket. Detta gäller dock inte importerad produktion, under förutsättning att den inte har svensk anknytning, t ex innehåller verk av svensk upphovsman eller är översatt till svenska språket. Små upplagor av dessa medier - under 50 exemplar - är undantagna från leveransplikt.

Nuvarande lagstiftning beträffande bevarande av ljud- och bildmedier baseras inte på enhetliga principer och företer därför en tämligen svåröverskådlig bild. Ambitionen med 1979 års pliktexemplarslag var att de ljud- och bildmedier som då fanns tillgängliga också skulle i stort sett totalbevaras. Sådan produktion av den typ, som i dag inte bevaras men som anses böra bevaras, var vid lagstiftningens tillkomst ännu ganska obetydlig och existerade delvis över huvud taget inte. Den teknologiska utvecklingen har skapat nya produktions- och distributionsmöjligheter (kabel- och satellitsändningar, närradio), och intresset att utnyttja dessa nya möjligheter har under senare år oavbrutet ökat.

Enligt min mening finns det inte några principiella skillnader mellan tryck och ljud- och bildmedierna som bör ha betydelse för leveranspliktens utformning. Radio, TV, fonogram, film och video är viktiga inslag i

det svenska folkets vardag. Av den totala tid som ägnades åt massmedierna under år 1986 uppgick ljud- och bildmediernas andel till 80% medan 20% av tiden ägnades åt läsning av tidningar, tidskrifter och böcker. De motiv som har framförts för att bevara den nationella produktionen är i princip lika giltiga för båda kategorierna, och det är således svårt att finna något hållbart skäl för en lägre ambitionsnivå för bevarande av ljud- och bildupptagningar. Jag anser därför att sådana ljud- och bildupptagningar som producerats i Sverige och offentliggjorts här - dvs framförts offentligt, eller gjorts tillgängliga för allmänheten genom utlåning, uthyrning, försäljning eller annan spridning - borde principellt bevaras i samma omfattning som tryckta skrifter och instämmer i DAKs slutsats att det i princip är önskvärt att sträva efter en total arkivering av dessa.

Det finns skäl som talar för att en översyn av pliktexemplarslagen borde ske med gemensamma utgångspunkter för tryck och ljud- och bildupptagningar. Det bör rimligen vara innehållet och inte formen som avgör en produktions arkivvärde. En sådan avvägning blir förmodligen nödvändig i framtiden, då de olika medieformerna kommer att integreras i högre grad än idag. Jag tänker t ex på den nya CD-tekniken som gör det möjligt att på samma skiva lagra såväl stora mängder text som inspelat ljud och rörliga bilder.

Den nuvarande pliktexemplarslagen är i vissa avseenden mer omfattande på ljud- och bildområdet än för tryckta skrifter. Detta gäller för film, radio och TV, där allt som har offentliggjorts i landet är leveranspliktigt oavsett om det är av svenskt eller utländskt ursprung. För fonogram och videogram däremot är endast sådana leveranspliktiga som har mångfaldigats i landet eller är importerade och har svensk anknytning.

Vid en översyn av lagstiftningen är det en naturlig utgångspunkt att först och främst den nationella produktionen bevaras. De internationella rekommendationer som finns på området framhåller också detta. Det är också enligt dessa varje nations skyldighet att redovisa den egna produktionen i form av en nationalbibliografisk registrering. Enligt min mening är det därför viktigt att den inhemska produktionen spelas

in och bevaras på hög teknisk kvalitet. Om möjligt bör dessa sparas i en form som ligger så nära originalet som möjligt. Också beträffande registrering och katalogisering måste den svenska produktionen ges hög prioritet.

På grund av mediernas karaktär bör emellertid leveransplikten inte begränsas enbart till den svenska produktionen. Även utländskt material har stor betydelse från forskningssynpunkt. Som exempel kan nämnas att ca 50% av utbudet i Sveriges Television utgörs av utländska program. Dessa samlar ofta stora tittarskaror och ägnas stort utrymme i andra medier. Serier som Dallas och Cosby har blivit en del av den svenska vardagen. Ett annat exempel är att hela det utbud av utländska bildproduktioner som finns tillgängligt via satellitkanaler och videouthyrning inneburit stora förändringar i uppväxtmiljön för många barn och ungdomar. Det är angeläget att även utländskt material av detta slag, som är av stor vikt för bl a sociala, sociologiska och andra samhällseliga studier, finns lätt tillgängligt för forskning inom landets gränser. För att undvika alltför omfattande dubbelarkivering på en internationell nivå, bör en strävan vara att få till stånd ett mer aktivt samarbete mellan audiovisuella arkiv i olika länder. Detta reser dock en rad frågor av teknisk och upphovsrättslig natur och kan därför förmodligen inte realiseras inom överskådlig tid.

De anförda synpunkterna leder till att leveransplikten bör omfatta såväl svensk som utländsk produktion. Likaså bör utbudet i princip bevaras oavsett vilket företag som står för produktionen. Ambitionen bör vara att bevara även material som delges allmänheten t ex via närradion och kabelsändningar. Vida ramar bör således sättas för vad som i princip skall kunna bevaras.

En motstående synpunkt är att ekonomiska överväganden på vissa områden sätter ganska trånga gränser för vad som i praktiken kan genomföras i fråga om arkivering. Enligt mina direktiv är en utgångspunkt för utredningen att framlagda förslag skall gå att genomföra inom ramen för reallt oförändrade resurser. Eftersom mängden av olika slags medieprodukter har ökat mycket kraftigt sedan den nuvarande lagstiftningen tillkom, måste antingen, åtminstone på vissa områden,

någon form av urval göras av vad som skall bevaras eller nya inkomstkällor anvisas för att finansiera ett utvidgat bevarande. Naturligtvis kan också en resursbesparing - och därigenom ett ökat utrymme för en vidgad arkivering - uppnås genom att viss förekommande dubbelarkivering upphör. Samtliga tre möjligheter kommer att undersökas i utredningen.

Här skall slutligen några lagtekniska frågor behandlas. Den gällande pliktexemplarslagen innehåller, som förut har framhållits, bestämmelser om skyldighet att lämna pliktexemplar såväl i fråga om tryckta skrifter som beträffande radio- och TV-program, film samt fonogram och videogram. Som framgår av det förut sagda ligger i viss mån olika principer bakom reglerna inom de olika områdena. Denna olikhet kommer att bestå, även om man genomför de principer för bevarande av medier som diskuterats i det föregående. Jag vill ändå förorda att man bibehåller en gemensam lag på området som får täcka både tryckta skrifter och övriga nämnda medieformer. En gemensam lag kan här ses som ett uttryck för att de grundläggande motiven för att samhället har infört skyldighet för enskilda att leverera pliktexemplar är desamma för de olika områdena, låt vara att föreskrifterna till stor del får olika innehåll inom de olika områdena och att de gemensamma föreskrifterna alltså blir ganska få. Att reglerna intas i en gemensam lag kan också i sin mån bidra till att skyldigheten att leverera pliktexemplar - som medför vissa kostnader för de enskilda - å andra sidan inte ges alltför olika innehåll för olika medier. Samma bedömning gjordes också i propositionen (1977/78:97) Pliktexemplar till bibliotek & arkiv. Dataarkiveringskommittén hade i sitt betänkande (SOU 1974:94) föreslagit en särskild "lag om arkiveringsexemplar av vissa ljud- och bildupptagningar", men föredraganden föreslog i stället att en gemensam lag om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar skulle införas. Riksdagen beslöt i enlighet med regeringens förslag.

Jag vill på grund av det anförda föreslå att den nuvarande lagen om pliktexemplar bibehålls och att de förändringar som förordats i det föregående får komma till uttryck genom ändringar i och tillägg till vissa av de nu gällande bestämmelserna i lagen. Om det lagförslag som i enlighet härmed har utarbetats hänvisas till kap 16.

Inom de olika områdena bör lagreglerna få en generell utformning. Härmed tillgodoses det i direktiven uttryckta önskemålet att lagens system medger att man fortlöpande ändrar ambitionerna att bevara massmediernas produktion med hänsyn till utvecklingen inom området. Jag vill redan här anmärka att denna synpunkt har betydelse huvudsakligen beträffande bevarande av radio- och TV-program samt film. När det gäller fonogram och videogram har reglerna redan en tämligen generell utformning.

12 Urval och gallring

12.1 Allmänt

Som framgår av föregående kapitel är jag av den meningen att i princip samtliga i landet offentliggjorda ljud- och bildupptagningar borde vara leveranspliktiga. Av ekonomiska skäl måste dock ett urval göras. I direktiven diskuteras olika urvalsgrunder. Ett alternativ kan vara att bara spara ett visst slags material, t ex det lokalt producerade materialet i kabel-TV-sändningar. En annan möjlighet kan vara att endast spara vissa delar av ett i princip likartat material: bara sändningarna från vissa närradioorter bevaras, men inte från andra.

Gallring och urval är viktiga funktioner inom arkivväsendet. Även om arkivet för ljud och bild snarast är att likna vid ett forskningsbibliotek, kan det ändock vara befogat att i det här sammanhanget först kortfattat redogöra för de bakomliggande arkivteoretiska principerna. Därefter redovisas dessas tillämpningsmöjligheter på ljud- och bildområdet.

12.2 Arkivteoretiska utgångspunkter

Följande resonemang är hämtat från standardverket inom den moderna arkivvården *Arkivkunskap* av Nils Nilsson (Sthlm 1973). Där behandlas frågan om gallring (sid 110 ff) av arkivhandlingar, dvs sådana handlingar som är upprättade av eller inkomna till en arkivbildare som ett led i dennes verksamhet och lagda till förvaring hos denne. Offentliggjorda ljud- och bildupptagningar är inte arkivhandlingar i denna bemärkelse. Det har dock i skilda sammanhang framförts att gängse arkivprinciper skulle kunna användas också för gallring av ALBs

samlingar. Följande principiella bedömningar redovisas i frågan om arkivgallring.

Det som måste utgöra grunden för en gallringsbedömning är arkivhandlingarnas betydelse dels av praktisk-samhällelig och dels av vetenskaplig natur.

Den *praktisk-samhälleliga* bedömningen är ofta relativt lätt att göra. Här skall hänsyn tas till handlingarnas vikt bl a för förvaltning, för ekonomiska och juridiska frågor, för enskildas intressen och rättssäkerhet och för offentlighetsprincipens tillämpning. Tidsperspektivet är ofta begränsat och möjligt att överblicka.

Det *vetenskapliga* värdet är däremot betydligt svårare att bedöma. Uppgiften är där att bevara material som kan ge svar på de frågor som framtidens forskare kan komma att ställa. Då tidsperspektivet är obegränsat och alla sådana bedömningar kommer att innehålla subjektiva, värderande inslag, finns det en uppenbar risk att olika personer vid olika tidpunkter gör olika bedömningar, vilket kommer att inverka menligt på arkivets värde för forskning. De gallringskriterier som uppställts med utgångspunkt från vetenskapliga arbetsmetoder är endast i begränsad omfattning tillämpliga på material som återger subjektiva reaktioner eller registrerar stämningar och tidsatmosfär.

Det är också nödvändigt att pröva gallringens *arkivmässiga* konsekvenser. Med detta menas att gallring av ett visst material nedsätter informationskvaliteten hos det bevarade materialet, genom att detta till stora delar handlar om och hänvisar till utgallrade handlingar.

En naturlig utgångspunkt är att all gallring i första hand bör inriktas på material som inte är bärare av *unik information*. Det önskvärda är naturligtvis att gallring helt kan inskränkas till sådant material, dvs där täckning finns i andra handlingar. Ofta är handlingarna inte helt identiska, det finns olika grad av täckning. Massproblemet har dock medfört att gallring numera måste utsträckas till material med unik information eller där begränsad täckning finns. I det fallet måste en bedömning av den vetenskapliga betydelsen göras.

För unikt material måste avgöras om det är av sådan natur att det kan väntas bli föremål för vetenskaplig behandling. Däri ingår också att bedöma materialets *täthet*. Om frekvensen av intressant material är ringa i förhållande till samlingens omfång, kan det tala för en gallring. Såväl med hänsyn till forskningens resurser som till arbetskonomiska överväganden kan det inge alltför stora betänkligheter att framsöka en begränsad informationsmängd ur ett skrymmande material. Bevarandet av sådant material kan också medföra kostnader som inte är rimliga.

I första hand kan gallras information som avspeglar *individuella variationer* på allmänt kända mönster. Det är här fråga om handlingar där de allmänna förhållandena framgår av föreskrifter, regler, prejudikat osv och där den individuella tillämpningen inte kan anses vara särskilt betydelsefull.

Förutom material med låg täthet och variationer på kända mönster är det inte önskvärt att företa gallring i unikt material, om det inte kan visas att forskningens behov kan tillgodoses genom ett urvalsförfarande.

Man kan skilja på två typer av urvalsmetoder, typexempel och statistiska urval. Gallring utgör ett ingrepp i det referensnät som sammanhåller arkivet och som bör respekteras. Genom att från i övrigt gallringsbart material undanta handlingar - *typexempel* - kan man bevara en bild av utgallrade serier och en helhetsbild av arkivstrukturen. Detta kan bli ske genom bevarande av hela årgångar eller av några arkiv, som undantas i sin helhet. Om typexemplen skall ligga till grund för undersökningar om allmänna förhållanden eller utvecklingsförlopp, måste ett mer noggrant planerat urval ske. Det finns olika metoder. I vissa fall har föreskrivits att var tionde årgång av ett visst material skall bevaras, därigenom möjliggörs studier om återvändande företeelser och om utvecklingen i stort. I andra gallringsbeslut föreskrivs att alla myndigheter av ett visst slag skall indelas i grupper, vartefter verifierationerna för en grupp bevaras varje år efter en uppgjord plan, turusprincipen. Utväljandet av typarkiv i vilka ingen gallring sker kan i gynnsamma fall medföra god representativitet. Förutsättningen är att man lägger ner stor omsorg på valet av typarkiv. Erfarenheten visar

dock att representativiteten lätt går förlorad genom en senare utveckling.

Ofta ställs kravet att urvalet direkt skall kunna ligga till grund för forskning. Betydligt större fordringar ställs då på urvalsmetoden. Om man eftersträvar en representativitet som kan beräknas och mätas enligt kvantitativa metoder, måste renodlat *statistiska urvalsmetoder* utarbetas. Användningen av sådana metoder har länge diskuterats och vissa praktiska erfarenheter har därvid vunnits. Valet av metod bör grundas på undersökningar från fall till fall. Generellt användbara metoder kan knappast utpekas. Följande problem kan urskiljas vid användning av statistiska urvalsmetoder.

- Svårighet att fastställa i vilka fall gallring enligt sådan metod lämpligen bör komma till användning. Material som kan användas för individorienterad forskning bör ej gallras på detta sätt. Att dra gränsen mellan sådant och annat material är ofta svårt så snart det inte är fråga om renodlat statistiska handlingar.
- Utarbetandet av urvalsregler kräver medverkan av statistisk expertis. Ibland blir förslagen så statistiskt-vetenskapligt betonade att de blir svåra att ta ställning till.
- Om den avsedda representativiteten skall uppnås måste gallringen utföras strikt efter reglerna. Det kräver därför åtskillig kontroll helst som den ur arkivbildarens synvinkel kan te sig svårförståelig och tendenser till subjektiv styrning av urvalet ofta framträder. Urvalet måste dessutom skyddas mot senare bortfall, så att det inte uttunnas genom olyckor eller genom senare företagna, godtyckliga gallringar.

Om materialet är sådant att det lämpar sig för forskning om enstaka fall - individorienterad forskning - är det svårt att överhuvudtaget fastställa någon objektivt verkande urvalsmetod. Kan materialet ej bevaras i sin helhet, måste det överlätas åt den som svarar för gallringen att göra de undantag som är befogade. Det finns inga bedömningsgrunder som kan tillämpas mekaniskt, en individuell tillämpning är nödvändig. Detta följer också av de hänsyn som måste tas till arkivets karaktär. Huvudansvaret för gallringsfrågorna måste därför åvila arkivexperten.

Förutom de mer principiella urvalsresonemangen tillkommer en rad *praktiska överväganden*. Det är t ex inte nödvändigt att allt material bevaras inom den egna institutionen. Man kan också tänka sig att gallring kan ske när täckning finns inom ett annat arkiv. Det är då viktigt att tillse att det verkligen bevaras där. Garantier måste också finnas för att det inte vid ett senare tillfälle utgallras enligt detta arkivs principer, genom en framtida skärpning av gallringen. Om beslutanderätten ligger hos en och samma instans kan garantier uppnås för att materialet bevaras. Även material som inte är unikt kan behöva bevaras av praktiska skäl. Sökning efter material på många olika ställen kan bli tidsödande och dyrbart. Det kan också av säkerhetsskäl vara befogat att spara kopior, liksom för att underlätta möjligheten att lokalt bedriva forskning. En viktig synpunkt är att gallring i allmänhet endast är försvarbar om den kan genomföras till rimliga kostnader. Bli den dyrare än förvaringen kan den inte anses vara befogad annat än i undantagsfall. Hänsynen till detta kan leda till modifiering av gallringen, till val av annan metod eller till att en planerad gallring blir inställd. Alla sådana åtgärder har inverkan på representativiteten i ett urval. Det är därför av vikt att de ekonomiska konsekvenserna av ett gallringsförslag beaktas på ett mycket tidigt stadium.

Gallring som bygger på utskiljande av enstaka handlingar - plockgallring - är svår att genomföra och bör undvikas. Den är tidsödande och kräver kvalificerad personal om den skall utföras rätt. Följaktligen bör den tillgripas bara i speciella fall, t ex om handlingarna är lätta att känna igen, om utrymmesvinsterna blir betydande eller om tillgång finns på lämplig personal. Vidare kan plockgallring vara motiverad i fråga om handlingar som vid bevarande måste registreras individuellt; gallringskostnaderna måste här vägas mot kostnaderna för registrering. I övrigt bör gallringen koncentreras på serier som kan utgallras i sin helhet eller där den i varje fall kan avse hela volymer.

12.3 Tillämpning på ljud- och bildområdet

Även om bevarandet av offentliggjorda ljud- och bildupptagningar kan ha en viss praktisk-samhällelig betydelse - t ex skyldigheten att referensbanda radio- och TV-sändningar - så är det främst den vetenskapliga betydelsen som ligger till grund för önskemål om arkivering. Till skillnad från verifikationer och andra traditionella arkivhandlingar är ljud- och bildmedierna också en del av det svenska kulturarvet. Bevarandet av dessa har därför även en kulturpolitisk betydelse. Gallring av ljud- och bildmaterial kan också få det som i det föregående har kallats arkivmässiga konsekvenser. Dessa medier spelar en stor roll i samhällsdebatt och kulturliv. Tidningar, tidskrifter och annan litteratur innehåller ofta hänvisningar till TV- och radiosändningar, filmer, fonogram och videogram. Delar av det bevarade tryckta materialet kan därför bli mer svårförståeligt om inte också ljud- och bildupptagningarna finns kvar.

Det som i första hand skulle kunna utgallras är sådant material som inte innehåller *unik information*. Hit hör identiska repriser i radio och TV samt filmer som visas i samma version via olika distributionskanaler. I dessa fall måste praktiska överväganden vara avgörande för om ett material skall bevaras eller inte. Den nuvarande pliktexemplarslagen föreskriver att endast *ett* exemplar av ljud- och bildupptagningar skall vara leveranspliktigt. Det kan därför av säkerhetsskäl finnas anledning att spara även identiskt lika material. Referensinspelningarna av radio- och TV-program sker kontinuerligt utan bandbyte vid programslut. Det kan av den anledningen försäkra ett betydande merarbete att gallra bort t ex repriser. Ur innehållsmässig synvinkel är det dock möjligt att gallra material som arkiveras i en identisk motsvarighet.

I många fall är materialet delvis täckt på annat håll. Exempel på detta är textade eller redigerade repriser, filmer som visas i olika versioner i TV, på biograf och som videogram - fonogram och videogram som ges ut med nya omslag, radioprogram som enbart innehåller grammofonmusik, redigerade taltidningar och kassetböcker. I fråga om dessa kategorier är det inte möjligt att ställa upp några generella regler. Text-

ning av text-TV-program kan i vissa fall ha betydelse för programmens karaktär, även om delar av ett program finns täckt på annat håll kan helheten vara betydelsefull, omslaget till ett videogram eller fonogram har stor betydelse för marknadsföringen av produkten och visar ofta till vilken målgrupp man har vänt sig osv. Här får graden av täckning vara avgörande. För min del anser jag dock att programtextning inte bör vara tillräckligt skäl för dubbelarkivering i en situation då stora mängder unikt material av ekonomiska skäl inte kan arkiveras.

Det kan också diskuteras om vissa ljud- och bildkategorier uppvisar så låg täthet i fråga om vetenskapligt intressant information att de av den anledningen inte bör bevaras. Detta har ibland framförts beträffande utbudet i närradion. Det är sant att närradios sändningar i förhållande till övriga medier är mycket omfattande, 150 000 sändningstimmar under 1986. I denna volym ingår säkert en stor del material som kan anses ha mindre intresse att bevara för framtiden. En stor, och förmodligen växande, del av närradiosändningarna speglar dock kulturyttringar och politiska frågor av lokal karaktär, vilket innebär att man genom närradiomaterialet kan få en mer nyanserad bild av det svenska samhället än genom de medier som når en större geografisk spridning. Det är därför viktigt att också detta material kan bevaras för framtiden även om det av resursskäl måste bli fråga om ett urval.

Slutligen kan diskuteras om det inom den här sektorn finns individuella variationer på allmänt kända mönster. Hit skulle kunna föras radio- och TV-sändningar av vissa sportevenemang och enstaka avsnitt av långa fiction- eller underhållningsserier i television. Där är frågan om samtliga avsnitt måste sparas eller om det räcker med typexempel. Dessa programkategorier ägnas mycket tid och intresse, och de har därigenom förmodligen en stor inverkan på värderingar och normer i det svenska samhället. Det är därför inte, enligt min mening, rimligt att tänka sig gallring i detta material på sådana grunder.

Enligt de teorier som redovisats tidigare är de kriterier som uppställs för vetenskapliga/statistiska urvalsmetoder endast i begränsad omfattning tillämpliga på material som återger subjektiva reaktioner, registrerar tidsatmosfär eller på material som kan användas för individ-

orienterad forskning. Den information som distribueras via ljud- och bildmedierna kan utan tvekan hänföras till samtliga dessa tre kategorier. Vetenskapliga och statistiska urvalsprinciper skulle således vara mindre lämpliga för detta material. Eftersom varje enskild produktion måste ses som resultat av en skapande verksamhet - en kulturell artefakt - och kan innehålla unik information eller ha ett stort konstnärligt eller annat värde, borde en individuell bedömning vara nödvändig. De stora mängder av material som det här är fråga om gör dock en sådan bedömning alltför tidsödande och resurskrävande. Av ekonomiska skäl är det därför nödvändigt med mer generella urvalsmetoder. Tillämpningen av varje sådan generell urvalsmetod kommer dock att medföra utgallring av material som kan vara av kultur- eller personhistoriskt intresse, av samhällsintresse eller ha ett konstnärligt värde. För forskningen viktigt källmaterial riskerar därigenom att gå förlorat.

13 Leveranspliktens omfattning och utformning

13.1 Allmänt

Som jag framhållit i kap 11 anser jag att i landet producerade och offentliggjorda ljud- och bildupptagningar från bevarandesynpunkt borde behandlas i princip på samma sätt som tryckta skrifter, där all inhemsk produktion omfattas av leveransplikt. Härutöver är det enligt min mening viktigt att även viss utländsk produktion, som görs tillgänglig för den svenska allmänheten, kan bevaras.

Förslag till en utvidgning av pliktexemplarslagen, så att den också omfattar de nya medieformerna, måste emellertid enligt direktiven rymmas inom ramen för reall oförändrade resurser. Av den anledningen är det nödvändigt att föreslå ett urval för vissa materialkategorier. Av kap 3 framgår att det skett en snabb utveckling inom medieområdet de senaste åren. Nya distributionsformer och ny teknik har tillkommit. Inga tecken tyder på att utvecklingen kommer att gå långsammare i framtiden. Reklam i etermedierna och etersändningar av lokala televisionsprogram är bl a faktorer som i hög grad kan komma att påverka utbudets omfattning och innehåll, om de införs. Av den anledningen är det inte möjligt att i det här sammanhanget föreskriva i detalj hur ett urval skall se ut.

I en ändrad pliktexemplarslag bör anges vilka medier som skall bevaras i sin helhet och för vilka ett urval kan göras. Inom den sektor där urval skall göras bör det åligga ALB att i samråd med forskarrepresentanter för olika ämnesområden anpassa urvalets omfattning och utformning efter den rådande mediesituationen, och att redovisa detta till statsmakterna genom de årliga anslagsframställningarna. De övervä-

ganden och förslag som redovisas nedan beträffande leveransplikt och urval för olika mediekategorier skall därför endast ses som en vägledning för ALB i detta arbete.

13.2 Sveriges Radio

För samtliga programbolag inom SR-koncernen gäller, som tidigare nämnts, en skyldighet att referensbanda samtliga sändningar. Dessa referensband förs sedan över till ALB som pliktexemplar. Sveriges Radios totala programutbud, inklusive samtliga repris, bevaras således.

Enligt tillämpningsförelösa (1961:348) till den svenska upphovsrättslagen är det endast tillåtet att arkivera sådana radio- och TV-program som har dokumentariskt värde. Denna term kan ges en relativt vid tolkning, men en viss gallring av detta material måste förutsättas. I propositionen (1977/78:97) Pliktexemplar till bibliotek & arkiv anger föredraganden att för all gallring bör gälla att den bör ske under sådana former att de praktiska och ekonomiska olägenheterna reduceras till ett minimum. Av den anledningen bör verkställigheten av fattade gallringsbeslut kunna kopplas till en kommande konvertering, dvs den överföring av innehållet på de nuvarande banden till nya databärare som på sikt måste ske för att säkra bevarandet. Arkivbeständigheten hos magnetband är föremål för diskussion och forskning. Statens provningsanstalt har utfört prov med värmeåldring av videokassetter. Resultaten har sammanställts i en arbetsrapport (SP-AR 1986:18), där videokassetternas "livslängd" uppskattas till 50-100 år. Oavsett beständigheten hos den information som finns lagrad på bandet kommer de tekniska inspelningssystemen att på sikt försvinna ur marknaden. Även detta förhållande bidrar till att en konvertering blir nödvändig. Med vilken periodicitet och när en sådan konvertering måste påbörjas är ännu för tidigt att ha någon uppfattning om.

Det är naturligtvis en fördel från gallringssynpunkt att bestämma urvalet sedan en viss tid förflutit, då det är lättare att bedöma materialets värde. Jag vill dock i det här sammanhanget peka på de mycket stora praktiska svårigheter som gallring i samband med en framtida

konvertering kommer att medföra. Som exempel kan nämnas att ALB idag har ca 35 000 timmar TV-sändningar på VCR-systemet, vilket nu inte längre finns på marknaden. Den enda möjligheten som idag står till buds för kopiering av dessa är s k realtidskopiering. Detta innebär att varje speltimme tar en timme att kopiera. Därtill kommer tid för förberedelser och hantering, s k ställtid. En omkopiering av ALBs VCR-bestånd tar således uppemot 40 000 timmar att konvertera om programmen mekaniskt kopieras rätt av.

En gallring förutsätter tid för genomgång av programtablåer, en analys av varje programs arkivvärde samt gallringsbeslut. Dessutom kommer kopieringen att ta betydligt längre tid eftersom programstart och programslut kontinuerligt måste bevakas och gallringsbart material överhoppas. Det står därför helt klart att den på sikt nödvändiga omkopieringen av ALBs radio- och TV-bestånd kommer att bli mycket kostnadskrävande - förutom personal- och teknikkostnader tillkommer också normalt bandkostnader. Det är rimligt att anta att de ursprungliga banden, antingen av åldringsskäl eller av systemskäl, inte kan återanvändas efter en konvertering. Kommer dessutom kravet på gallring av materialet in i det här sammanhanget kommer kostnaderna att ytterligare öka kraftigt. Mot den bakgrunden skulle det vara fördelaktigare att gallringen utfördes redan vid inspelningstillfället.

För de olika programföretagen inom Sveriges Radio-koncernen (riksradion, televisionen, lokalradion och utbildningsradion) bör ingen ändring av den nuvarande leveransplikten göras. Naturligtvis behöver man inte bevara identiska repriser. Å andra sidan ställer det sig ofta dyrare att göra en selektiv bandning för arkivändamål; dels måste allt enligt radioansvarighetslagen ändå referensbandas bl a för radionämndens granskning och hållas tillgängligt under minst sex månader, dels är det kostnadskrävande att manuellt bevaka vilka program som skall spelas in och vilka som inte skall bandas. Det vore emellertid önskvärt med ett system som gjorde det möjligt att utesluta identiska repriser till ingen eller låg kostnad. Vid reprisering programtextas idag flertalet program. Det innebär att reprisen inte är identisk med första sändningen. Det kan av en rad skäl vara av intresse att bevara programmen både med och utan programtextning. Av ekonomiska skäl anser jag dock

att textningen i sig inte kan utgöra tillräcklig grund för ett dubbelbevarande. En sådan selektiv inspelning förutsätter ett system vid sidan av referensbandningen. Därigenom skulle dock en framtida dyrbar gallring kunna undvikas och kravet på utgallring av material som ej har dokumentariskt värde tillgodoses.

I följande avsnitt görs en genomgång av de tekniska förutsättningarna för bevarandet av de olika programbolagens material.

13.2.1 Inspelningsteknik för radiosändningar

Som framgår av avsnitt 5.1.1.1 spelas riksradians utbud in på sextimmarsband med fyra spår som löper parallellt. Där bandas sändningarna i de tre programkanalerna samt sändningarna från utlandsprogrammet. Inspelningarna görs i mono med en hastighet av 4,75 cm/sek, vilket anses ge en acceptabel ljudkvalitet för tal men inte för musikinslag. Samma teknik men med inspelning på en kanal i taget används för lokalradions sändningar. Det har framförts invändningar mot denna inspelningskvalitet framför allt med tanke på den låga hastigheten. Denna medför att det kan uppstå "svaj" som gör att ljudåtergivningen förvrängs. Det vore naturligtvis önskvärt att kunna höja inspelningsstandarderna på radiosändningarna så att även kvalificerade musikprogram blev korrekt återgivna. Jag anser dock inte att det, med tanke på kostnaderna, är rimligt att inom nuvarande tekniska system höja inspelningshastigheten och därmed också bandåtgången.

Det som radikalt kan komma att förändra förutsättningarna på detta område är den digitala inspelningsmekaniken. Förutom att den tekniska kvaliteten blir av absolut högsta klass har också digitalt inspelade band från arkivsynpunkt två andra fördelar dels att man undviker den gradvisa försämring som analoga inspelningar utsätts för och dels att de kan kopieras i flera led utan att det uppkommer någon kvalitetsförlust, vilket har betydelse för en framtida konvertering. Dessutom överväger man inom både radio- och TV-bolagen att gå över till digital teknik för utsändning, vilket kan ha betydelse också från referensbandningssynpunkt. Lokalradion och riksradiation bedriver f n ett gemensamt

utvecklingsarbete med syfte att införa digital inspelningsteknik för referensbandningen. När den tekniken är utvecklad och prövad, anser jag det vara angeläget att ALB får ekonomiska möjligheter att övergå till denna teknik för inspelning av radiosändningar. Trots den merkostnad som kan uppstå för investering och dyrare band, kommer systemet ändå att visa sig lönsamt på sikt, eftersom perioden mellan de nödvändiga konverteringarna kommer att förlängas och den tekniska kvaliteten på inspelningarna kommer att kunna hållas konstant.

13.2.2 Inspelningsteknik för TV-sändningar

Televisionens rikssändningar bandas i sin helhet på tretimmars VHS-kassetter. Stora delar av den svenska produktionen bandas dessutom på långsamspelande entumsband (BCN-band). De regionala TV-sändningarna bandas på tretimmars VHS-kassetter. BCN-banden är av hög kvalitet och kan, med undantag för seriösa musikproduktioner, användas också för återutsändning. På dessa band registreras även automatiskt text-TV-sändningarna, vilka lätt kan återvinnas via en vanlig text-TV-mottagare. Det vore naturligtvis önskvärt att höja standarden också på inspelningen av de utländska programmen. Det möjliga utnyttjandet av materialet minskar betydligt genom den tekniska begränsning som VHS-systemet innebär. Dessutom riskerar kvaliteten att ytterligare försämrans vid en framtida konvertering. Ätminstone program med klart estetiska kvaliteter - TV-teater, spelfilm, seriösa musikproduktioner - borde spelas in på BCN-band även om de har utländskt ursprung. Inom nuvarande kostnadsramar är det dock inte möjligt att föreslå en sådan höjning av standarden för den regelbundna inspelningen.

13.3 Närradio

Som framgår av kap 11 anser jag att i princip alla offentligt gjorda ljud- och bildupptagningar borde omfattas av leveransplikt. Enligt min uppfattning vore det därför önskvärt att också närradions sändningar kunde bevaras för framtiden i sin helhet. Enligt direktiven skall förslagen

rymmas inom ramen för reall oförändrade resurser. Med den omfattning som närradion har idag är det därför av ekonomiska och praktiska skäl inte möjligt med ett totalt bevarande. Närradiostationerna sände under år 1986 sammanlagt 150 000 timmar - drygt sju gånger mer än hela riksradios utbud och i speltid räknat dubbelt så mycket som hela ALBs övriga accession - och verksamheten fortsätter att expandera. Av den anledningen är det således nödvändigt att föreslå ett urval beträffande närradiosändningarna.

Inom närradionämnden och i den hittillsvarande forskningen kring närradioverksamheten har de sändande föreningarna delats in i tolv kategorier. Av nedanstående sammanställning framgår antalet föreningar inom resp kategori samt på hur många orter de olika kategorierna är representerade. Vidare framgår sändningstiden i antal timmar och relativ fördelning. Samtliga uppgifter avser vecka 45 under år 1986.

Jag har under utredningsarbetet prövat olika urvalsmetoder och diskuterat bl a metodproblemen med ett antal forskare. Ett urval kan göras efter flera olika principer. En urvalsprincip skulle kunna vara att välja ut ett antal stationer, representerande stora och små orter. En annan möjlighet vore att välja ut ett antal stationer, som sammantaget ger en god geografisk spridning över landet. En tredje variant kan vara att välja ut ett antal stationer, som sinsemellan representerar olika profiler vad gäller utbudet, i praktiken stationer där olika kategorier av sändare dominerar. Man kan också kombinera dessa urvalsprinciper.

Tabell 13.1
Kategoriindelning av närradiosändare

Kategori	Antal inom kategorin	Finns på antal orter	Sändn. tid/andel v 45/1986	
Närradioföreningar	101	100	49,00	1,6 %
Kyrkor-Samfund	411	97	1 391,50	45,5 %
Politiska organisationer	469	100	511,25	16,7 %
Invandrarorganisationer	68	26	77,50	2,5 %
Musikföreningar	45	33	43,75	1,4 %
Sport och idrott	90	53	59,00	1,9 %
Studieförbund	122	78	181,25	5,9 %
Student- och elevorganisationer	71	45	233,25	7,6 %
Handikapporganisationer	19	17	12,25	0,4 %
Nykterhetsorganisationer	44	33	46,75	1,5 %
Fackliga organisationer	41	31	30,50	1,0 %
Övriga sammanslutningar	246	76	419,75	13,7 %
Totalt	1 727		3 055,75	99,7 %

Min uppfattning är att urvalet helst bör vara så beskaffat att det blir representativt för hela året samt för veckans alla dagar. Det är också önskvärt att ge möjligheter till intensivstudium av någon begränsad period varje år. Genom att vid skilda tidpunkter samla in det totala utbudet uppnås också en önskad representativitet vad beträffar kategoriindelning och geografisk indelning. Utifrån dessa utgångspunkter skulle en lämplig urvalsmodell kunna vara att samtliga sändande föreningar levererar sina program till ALB enligt ett visst schema. Förslagsvis skulle samtliga sammanslutningar leverera alla de program

som sänts måndagen i vecka 1, tisdagen i vecka 5, onsdagen i vecka 9, torsdagen i vecka 13 osv resten av året. För att undvika att urvalet styr sändningarnas karaktär och kvalitet, är det viktigt att urvalet inte är på förhand känt av de sändande föreningarna.

Denna modell skulle kunna kompletteras med att en sammanhängande vecka totallevereras till ALB. En lämplig vecka är v 45 med tanke på att data från den veckan i andra sammanhang ställs samman och bearbetas för forskningsändamål. Totalt skulle på så sätt - om korrigering görs för dubbelräkning under v 45 - drygt 8 000 sändningstimmar komma att bevaras per år, motsvarande ca 5,5 procent av totalutbudet.

Enligt min mening skulle en modell som den här skisserade vara tillfredsställande från forskningssynpunkt. Urvalets storlek kan alltid diskuteras, men om urvalet är riktigt gjort bör ett urval omfattande några procent av helheten vara tillfyllest för att ge en representativ bild av närradioverksamheten.

Gentemot denna modell kan dock en enligt min mening befogad invändning riktas. Såväl från ALB som från närradionämndens kansli, med vilka jag har samrått, har anförts att det kommer att bli mycket krävande att få in band från de sändande föreningarna om urvalet sprids ut över hela året. Risken skulle alltså vara stor för att det uppstår betydande luckor i leveranserna och att urvalet riskerar inte bara att bli av mindre omfattning än förutsatt utan också att den avsedda representativiteten går förlorad. För egen del har jag blivit övertygad om att dessa synpunkter är värda att beaktas, och jag vill därför föreslå ett annat och administrativt enklare urvalsförfarande, trots att detta inte lika väl återspeglar verksamheten under hela året.

Mitt förslag är därför att som urval väljs två hela veckor, en under våren och en under hösten. Vårveckan bör infalla någon gång mellan sportlovet och påsken, höstveckan omkring början av november. Även här kan vecka 45 vara lämplig eller den vecka som väljs för andra ändamål; det är nämligen inte alltid som just vecka 45 väljs.

Det är naturligtvis även i denna modell viktigt att man så långt möjligt förhindrar den styrande effekt som ligger i att urvalsveckorna är kända på förhand. Detta kan lätt åstadkommas genom att rekvisitionen av närradioprogram sker efter det att programmen har sänts men inom sex månader från sändningen, dvs under den tid som referensbanden skall finnas kvar.

Av ekonomiska skäl anser jag att två veckor är tillräckligt, även om jag är medveten om att det insamlade materialet kommer att bli bristfälligt i många avseenden. Ett viktigt komplement vill jag dock göra. Det är viktigt att ALB har resurser för att kunna införskaffa program som sänts också utanför de båda veckor som blir aktuella. En sådan resurs bör ha en sådan omfattning att det totala inflödet till ALB av närradio-sändningar kan uppgå till ca sex procent av hela utbudet.

De program som det kan bli fråga om att rekvirera med hjälp av den icke bundna resursen kan gälla program från vissa föreningar eller orter under kortare eller längre tid om det skulle framstå som särskilt viktigt att bevara dem. Det kan t ex vara motiverat att bevara ett urval program från de politiska partiernas sändningar under en valrörelse. Överhuvudtaget kan det inträffa händelser, som motiverar att program bör rekvireras utöver det ovannämnda urvalet. Sådana program måste begäras in senast sex månader från sändningen, dvs så länge de sändande föreningarna är skyldiga att bevara referensbanden. Det bör ankomma på ALB att bevaka utvecklingen och kräva in sådant material, som bedöms vara särskilt intressant.

Det är enligt min mening lämpligt att ALB i urvalsfrågor vad gäller närradiosändningar samråder med närradionämnden samt företrädare för forskningen, t ex Föreningen Svenska Masskommunikationsforskare.

Den vanligaste standarden på referensbanden inom närradion torde vara vanliga kompaktkassetter och den vanligaste längden 60 minuter, men både 90- och 120-minuterskassetter förekommer. Flera sändande föreningar bandar på spolband med varierande hastighet (4,75 cm/sek förefaller vara vanligast). Inspelning på kompaktkassetter får anses

vara godtagbar teknisk standard för bandning av närradions sändningar.

Televerket har på mitt uppdrag lämnat kostnadsförslag för olika system för centraliserad referensbandning i televerkets regi. Det vore naturligtvis önskvärt från inkrävings- och bevarandesynpunkt att referensbandningen sköttes centralt inom varje sändande ort och med standardiserad teknik. Med det föreslagna urvalssystemet, då endast två veckor per år skall levereras, kan det dock inte anses vara rimligt att föreskriva sådana genomgripande förändringar i referensbandningsplikten.

13.4 TV-sändningar i kabelnät

13.4.1 Lokala egensändningar

De försökssändningar med lokala kabel-TV-program som ägde rum under 1984 och 1985 skedde inom ramen för Sveriges Televisions och i några fall utbildningsradions sändningsrätt. Därigenom kom de också att falla under leveransplikten. Sedan den 1 januari 1986, då lagen om lokala kabelsändningar trädde ikraft, omfattas lokala egensändningar dock inte av leveransplikten. Genom frivilliga överenskommelser får ALB ändå tillgång till en del material.

Den som driver lokala egensändningar har skyldighet att se till att varje program som sänds spelas in och att inspelningen bevaras minst sex månader från sändningen.

Med i huvudsak samma principiella motivering som legat till grund för bevarandet av radio- och TV-program i övrigt är det angeläget att också de lokala egensändningarna i kabelnät kan bevaras i sin helhet. Än så länge är omfattningen av dessa sändningar tämligen begränsad, och för överskådlig tid är det troligt att egensändningarna kommer att förbli tämligen få. Därför bör leveransplikten tills vidare omfatta samtliga lokala egensändningar, oavsett om de sker i regi av lokala kabelsändarföretag eller genom sk kanalupplåtelse (se avsnitt 3.2.3). De ekono-

miska ramarna och utvecklingen på kabel-TV-området får i framtiden styra om och när ett urval kan bli motiverat. Det bör åligga ALB att följa utvecklingen på det här området och att hos regeringen ta initiativ till en ändring så att ett urval kan göras.

I fråga om ett framtida system när urval tillämpas kan följande anföras. De invändningar som kan riktas mot ett urval av dagar utspridda över hela året, som jag har återgett i diskussionen om bevarande av närradiosändningar, är inte lika tungt vägande när det gäller lokala egensändningar. Det bör vara betydligt lättare att få in alla sända program från de lokala kabelsändarföretagen, som har det sammanhållande ansvaret för alla sändningar i det aktuella kabelnätet, än från ett mycket stort antal föreningar som sänder med egen sändningsrätt i närradion. Trots detta vill jag dock förorda att samma urvalsprincip gäller för de lokala egensändningarna i kabelnät som för närradiosändningarna. Det innebär att urvalet, om och när det blir aktuellt att göra ett urval, bör bestå av samtliga program som sänts under en vecka på våren och en vecka på hösten. Även här är det angeläget att ALB har en resurs för att kunna införskaffa intressanta program som sänts på andra tider än under de båda aktuella veckorna. I fråga om urval av kabelsändningar bör ALB samråda med kabelnämnden och med företrädare för forskningen.

Det bör påpekas att lagen om lokala kabelsändningar enbart är tillämplig för sådana sändningar som når fler än 100 bostäder. För ev kabelsändningar i mindre kabelnät finns inga särskilda regler, alltså inte heller någon föreskrift om referensbandning. Av allt att döma kommer lokal kabelverksamhet i sådana små kabelnät att få en ytterst obetydlig omfattning, varför de kan lämnas utanför regelsystemet för pliktleveranser.

Referensbandning av lokala egensändningar görs idag genomgående på VHS-kassetter. Även om det naturligtvis är önskvärt med så hög standard som möjligt på det material som skall bevaras, måste av kostnads-skäl VHS anses vara en godtagbar standard.

Om det i en framtid skulle bli aktuellt att distribuera lokala TV-program via etern bör samma synsätt tillämpas som för lokala egensändningar i kabelnät.

13.4.2 Satellitprogram

Vad gäller programkanaler från *kommunikationssatelliter* som sprids i kabelnät i Sverige bevaras idag ingenting. Inte heller finns det föreskrifter om referensbandning. Dock sägs i 30§ lagen om kabelsändningar (1985:677 omtryckt 1985:1056, ändrad 1986:1216) att kabelnämnden i den utsträckning som behövs för efterhandsgranskning av programkanaler från satelliter som vidaresänds i landet skall se till att programkanalerna spelas in och att inspelningarna bevaras. Några sådana inspelningar har ännu inte gjorts eftersom det inte varit aktuellt att granska innehållet i satellitkanalerna. För närvarande finns program från 12 satellitkanaler med en sammanlagd speltid av ca 50 000 timmar per år, tillgängliga i kabelnät i Sverige.

Man skulle i och för sig kunna hävda att det viktigaste är att bevara svenskproducerat material och kanske dessutom material med svensk anknytning. Å andra sidan är det mycket möjligt och kanske till och med troligt att vissa satellitkanaler, som samlar många tittare, har stor påverkan på tittarna. En parallell som ger sig osökt är det utländska materialet i Sveriges Televisions sändningar, och där har statsmakterna tidigare intagit ståndpunkten att det är lika viktigt att bevara de utländska programmen som de svenskproducerade, även om det föreligger en skillnad såtillvida att det utländska utbudet i SVT:s sändningar har fastställts inom företaget med utgångspunkt från den fastställda programpolitiken.

En viss del av det utländska satellitutbudet bör således bevaras, även om det kan hävdas att dessa program sannolikt sparas på annat håll, t ex av de sändande företagen. Från forskningssynpunkt är det dock nära nog en förutsättning att programmen finns tillgängliga inom landet. På grund av det stora antalet satellitkanaler som kan tas emot i Sverige är det inte praktiskt möjligt av ekonomiska skäl att bevara

samtliga program. I och för sig vore det möjligt att centralt banda satellitprogram, eftersom i stort sett alla kommunikationssatellitprogram som kan tas emot i Sverige också kan tas emot i *hela* landet. Liksom för närradion måste bevarandet av satellitprogram begränsas till ett urval.

Lagen om lokala kabelsändningar gäller i satellitdelen enbart program från kommunikationssatelliter. I en nära framtid torde det också bli aktuellt med *direktsändande satelliter*. Sändningar från sådana satelliter kan till en relativt låg kostnad tas emot av enskilda hushåll. Naturligtvis kan de också vidareändas i kabelnät.

Från bevarandesynpunkt finns det inget skäl att göra någon åtskillnad mellan satellitprogram, som sänds i kabelnät, beroende på om de sänds via kommunikationssatellit eller direktsändande satellit. Viktigare är att se till innehåll och tittarantal. Program från satelliter, som inte vidareistribueras i något kabelnät, kan enligt min mening lämnas utanför lagstiftningen. Man kan utgå ifrån att alla programkanaler av större intresse kommer att ingå i åtminstone något tillståndspliktigt kabelnät.

I den mån det blir fråga om program som sänds från nationella rundradioföretag och som kan tas emot i Sverige genom s k överspill kan man förutsätta att bandning äger rum i sändarlandet. Dessa program skiljer sig inte principiellt från de nationella rundradioprogram som idag sänds ut i grannländerna och som kan tas emot vid gränserna. Det är inte motiverat att bevara denna typ av program hos ALB.

Vad slutligen gäller programutbudet från den planerade nordiska Tele-X-satelliten är det osäkert vilken utformning denna kommer att få. I den mån det endast blir fråga om distribution av program som redan sänts i respektive land är det naturligtvis mindre angeläget att dessa bevaras än om det blir en unik programproduktion för Tele-X. Den del av utbudet som utgörs av svenska program, som redan tidigare sänts i svensk television, behöver naturligtvis inte bandas och bevaras ytterligare en gång. Om det däremot blir fråga om program som är speciellt producerade för Tele-X bör dessa omfattas av leveransplikt.

Även beträffande satellitprogrammen har jag prövat olika urvalsmo-
deller och diskuterat dessa med ett antal forskare. En lösning som har
diskuterats är att bevara alla program eller ett relativt fylligt urval
från de mest efterfrågade programkanalerna. En sådan metod är dock
otillfredsställande av flera skäl. Dels kommer med all sannolikhet olika
kanaler vid olika tillfällen att vara mest publikattraktiva, dels kommer
ett stort antal kanaler med låga tittarsiffror eller som ingår endast i ett
mindre antal kabelnät att falla utanför. Jag vill därför föreslå en lös-
ning liknande den som föreslagits för närradioprogrammen.

Jag har stannat för i princip samma modell som jag har redogjort för i
avsnitten om närradiosändningarna och de lokala egensändningarna i
kabelnät. Det innebär att samtliga program från satelliter, som enligt
tillståndsinnehavarens uppgifter till kabelnämnden sänds i något ka-
belnät som omfattas av koncessionsplikten enligt kabellagen, under en
vecka på våren och en vecka på hösten skall bandas och levereras till
ALB. Det är också beträffande satellitprogram viktigt att ALB dispo-
nerar medel för att kunna rekvirera program som eljest inte skulle bli
bevarade. Här har jag uppskattat behovet till vad som motsvarar ca 500
timmar.

Ett specialproblem vad gäller satellitsändningar, som inte är aktuellt
för andra typer av sändningar, är vem som skall banda programmen.
Eftersom det i allt väsentligt är samma program som tas ned och vida-
resänds i alla kabelnät är det inte rimligt att lägga leveransplikt på
samtliga kabelnätsföretag. Det finns enligt min bedömning bara två
alternativ att välja på: antingen svarar ALB för att bandningen äger
rum - i egen regi eller genom att anlita någon annan - eller sker band-
ningen i kabelnämndens regi. Med tanke på den finansieringsform, som
jag kommer att föreslå i kap 19, är det i sak likgiltigt vem som skall bä-
ra ansvaret för att bandningen äger rum. Med hänsyn till att det åliger
kabelnämnden att följa verksamheten är det enligt min mening
lämpligast att det blir en uppgift för kabelnämnden att svara för band-
ningen. För en närmare diskussion hänvisas till specialmotiveringen i
kap 16.

Även för satellitsändningar föreslår jag inspelning och bevarande på VHS-kassetter. Liksom för övriga TV-sändningar vore det önskvärt att åtminstone vissa typer av program, t ex långfilmer kan bevaras på en högre kvalitet. Av kostnadsskäl ser jag mig dock nödsakad att förorda en lägre och därmed billigare standard.

13.5 Rundradiosändningar av finländska TV-program

Till TV-området hör också de sändningar från den finska televisionen som numera överförs inom storstockholms-området via Nackasändaren. Det är här fråga om en oförändrad överföring av program från någon av de båda finska TV-kanalerna som samtidigt eller med någon fördröjning sänds ut i Finland. Målgruppen är primärt finländska invandrare i Sverige. Principiellt kan dessa sändningar sägas vara av samma karaktär som de program som generellt kan tas emot vid gränserna till grannländerna. Dessutom är det finska radio- och TV-företaget Yleisradio ålagt att bevara alla sina TV-sändningar. Det finns också, bl a i dagspressens programtablåer, belagt vilka finska program som sänds över Nackasändaren. Om forskare hos ALB önskar studera dessa program bör ALB kunna träffa avtal med Yleisradio om lån av kopior på samma sätt som SR-bolagens arkiv tillhandahåller kopior av program från tiden före pliktexemplarslagen genom ALB. Mot denna bakgrund behöver dessa finska TV-program inte omfattas av pliktexemplarslagen.

13.6 Film

Leveransplikt gäller idag för alla svenska och utländska filmer på 16 och 35 mm, som godkänts för visning vid biografställning av statens biografbyrå och visats offentligt i Sverige. Också för biografvisade reklamfilmer föreligger leveransplikt trots att dessa sedan den 1 januari 1986 inte längre behöver förhandsgranskas av statens biografbyrå. En kopia av filmen skall levereras till ALB inom en månad efter det att den har blivit offentliggjord. På ALB förs filmen över till ett videoband,

varefter den lämnas tillbaka till distributören. Svensk film bandas på entumsband (BCN) medan utländsk film bandas på U-matic-kassetter. För utländska filmer kan begäras dispens under förutsättning att ett modellavtal tecknas med filminstitutet om tillhandahållande av en filmkopia för kopiering till video samt en distributionskopia för deponeering hos filminstitutet (se avsnitt 5.1.4). För ej censurgranskad film - kortfilm, beställningsfilm, undervisningsfilm, företagsfilm, industri-film etc - föreligger ingen leveransplikt.

ALB har, som tidigare nämnts (avsnitt 5.1) i en skrivelse till utbildningsdepartementet behandlat vissa erfarenheter av pliktexemplarslagens tillämpning. Beträffande leveransplikt av film påpekar ALB att kopplingen mellan censurgranskning och leveransplikt medför att viktiga filmkategorier faller utanför pliktexemplarslagen. ALB anser därför att andra kriterier för leveransplikt av film bör övervägas. Även filminstitutet har påpekat den brist som finns i den nuvarande lagstiftningen beträffande den kulturhistoriskt intressanta film som idag faller utanför leveransplikten.

Syftet med leveransplikten är att dokumentera det offentliggjorda utbudet av skrifter och ljud- och bildupptagningar. DAK-kommittén diskuterade i sitt betänkande (SOU 1974:94) Bevara ljud och bild (sid 176 ff) vad som menas med begreppet offentliggjort. I fråga om fonogram ansåg kommittén att offentlighetskravet skulle ges samma innebörd som beträffande tryckta skrifter. Enligt 1 kap 6 § tryckfrihetsförordningen är en skrift utgiven, "då den blivit utlämnad till salu eller för spridning på annat sätt". Kommittén hänvisade också till 2 § tredje stycket upphovsrättslagen där det sägs att ett verk görs tillgängligt för allmänheten bl a då det framförs offentligt och då exemplar därav utbjuds till försäljning, uthyrning eller utlåning eller eljest sprids till allmänheten. Det tilläggs att lika med offentligt framförande anses framförande som i förvärvsverksamhet anordnas inför en större sluten krets.

Beträffande film hänvisar DAK-kommittén till allmänna ordningsstadgan. I dennas 9 § anges såsom offentlig tillställning bl a biograf föreställning, som anordnas för allmänheten och som inte avses i lagen om

allmänna sammankomster. I fortsättningen av bestämmelsen i ordningsstadgan sägs att "som offentlig skall avses jämväl tillställning, till vilken tillträde är beroende av medlemskap i viss förening eller av inbjudning, därest tillställningen uppenbarligen utgör del av rörelse, som föreningen eller inbjudaren driver uteslutande eller väsentligen för anordnande av dylika tillställningar, eller vilken eljest, såsom med avseende på omfattningen av den krets som äger tillträde eller de villkor under vilka tillträde lämnas, är att jämställa med tillställning till vilken allmänheten har tillträde".

DAK-kommittén menade att det var uppenbart att samma offentlighetsrekvisit borde vara avgörande för frågan om obligatorisk arkivering av film. Kommittén ansåg därför att film som "framställs för undervisning, reklam eller annan information och är avsedd att visas endast för slutna grupper av personer inte skall höra hit. Detta utesluter givetvis inte att arkivering kan komma i fråga på annan grund, exempelvis administrativ föreskrift (filmer som framställs inom försvaret eller det statliga undervisningsväsendet) eller villkor i samband med statsbidrag." Kommittén påpekade också att arkivstadgan är tillämplig på statliga myndigheters filmer. I regeringens proposition (1977/78:97, sid 74) anförde föredraganden att vissa begränsningar var befogade även i bevarandet av film. Detta borde begränsas till sådan film på vilken biografförordningen (1959:348) är tillämplig. Detta "innebär bl.a. att film, som är avsedd att visas endast för slutna grupper av personer, inte kommer att omfattas av det på lagstiftningen grundade bevarandet". Föredraganden påpekade att förutom möjligheterna till förvärv genom inköp av sådant material, visst bevarande kan komma i fråga på annan grund, t ex genom att allmänna arkivstadgan (1961:590) är tillämplig på statliga filmer.

Jag delar uppfattningen att kriterierna för leveransplikt av film bör ändras, dels för att inlemma den offentliggjorda film som idag faller utanför, men också för att undvika att ändringar i censurlagstiftningen automatiskt får återverkningar också på leveransplikten. Jag anser att all film som har gjorts tillgänglig för allmänheten här i landet skall omfattas av leveransplikt. Beträffande vad som menas med att en film görs tillgänglig för allmänheten vill jag anknyta till upphovsrättsla-

gens gränsdragning (se ovan). Där sägs att ett verk görs tillgängligt för allmänheten då det framförs offentligt eller då exemplar därav utbjudes till försäljning, uthyrning eller utlåning eller på annat sätt sprids till allmänheten. Lika med offentligt framförande anses framförande som i förvärvsverksamhet anordnas inför en större sluten krets. Med denna definition kommer samma regler som idag gäller för videogram och fonogram att också gälla för film. Däremot anser jag att film som inte blivit offentliggjord enligt denna definition inte heller bör omfattas av leveransplikt. Denna filmkategori, till vilken utan tvekan hör mycket intressant dokumentärt material, får söka förvärvas genom frivilliga avtal eller på annat sätt.

En ändring i lagen, så att censurgranskningen inte längre skall vara grunden för leveransplikt, behöver dock inte medföra att nuvarande leveranssystem, då spelfilm lämnas över till ALB i samband med censurgranskningen, upphör. Det är praktiskt både för leverantören och ALB att dessa väl fungerande rutiner kan fortsätta.

För närvarande bevaras alla leveranspliktiga filmer endast i form av videokassetter på ALB. Det finns således inget i lag reglerat bevarande av film i sin originalform, dvs på filmbas. Filminstitutet bedriver dock en omfattande arkivering av kopior på filmbas av biografilm, såväl svensk som utländsk, och har inom det filmkulturella området byggt upp en verksamhet på en mycket hög ambitionsnivå (se avsnitt 5.3).

Principen att arkivera den nationella filmproduktionen endast i form av videoband avviker från internationell praxis. DAK-kommittén angav en rad skäl för sitt ställningstagande på denna punkt. Den viktigaste faktorn var enligt DAK arkivbeständigheten. Kommittén gjorde bedömningen att färgfilm inte kunde anses vara acceptabel som informationsbärare vid arkivering. Videobandet syntes däremot, enligt kommitténs uppfattning, ha god beständighet. Filmen ställer högre krav vad gäller gynnsamt arkivklimat och kräver speciella anpassningsprocesser varje gång den skall tas ut ur förvaringslokalen för visning eller kopiering. Framställningen av kopior av en film är förhållandevis tidskrävande och kostbar.

Videobandet ställer, enligt DAK-kommittén, inte lika höga krav i fråga om arkivklimat och någon speciell anpassning till luftklimat utanför arkivlokalen behövs inte i regel. Kopieringskostnaderna blir dessutom betydligt lägre. Kommittén menade att den försämring av bildkvaliteten som sker i samband med överföringen till videoband, under förutsättning att överföringen sker med en teknisk utrustning av hög kvalitet, i allmänhet inte är större än att den kan anses godtagbar ur arkiveringssynpunkt. DAK förordade därför att filmer, som skall bevaras för framtiden, vid arkiveringen överförs till videoband.

I proposition 1977/78:97 anslöt sig föredraganden till DAKs uppfattning att film som skall bevaras, mot bakgrund av filmmaterialets bristande beständighet, bör överföras till och bevaras i form av videogram. Detta bevarande borde dock inte enligt föredraganden ses som en ersättning för filminstitutets arkivering av film på filmbas. Tvärtom var det angeläget att filminstitutet även fortsättningsvis genom avtal tog emot och bevarade film på filmbas. De framlagda förslagen skulle ses som ett komplement till filminstitutets filmsamlingar med "särskild tonvikt på bevarandaspekten och vidgade möjligheter till utnyttjande för forskningen".

Sedan 1979 har möjligheten att långtidsarkivera färgfilm förbättrats. Dels har själva filmmaterialet blivit stabilare från beständighetssynpunkt och dels har en ny metod för filmarkivering (FICA-metoden) som bygger på vakuumslutning av filmkopiorna, utarbetats inom filminstitutet. Fortfarande gäller dock att det finns viss tveksamhet då det gäller färgfilm som lämpligt arkivmedium. Också beträffande videobands arkivbeständighet råder fortfarande osäkerhet. Statens provningsanstalt har utfört vissa mätningar inom det här området och anger att de provade videokassetterna - av system U-matic - har en beräknad "livslängd" på 50-100 år.

På grund av den osäkerhet som för närvarande råder beträffande de olika mediernas arkivbeständighet finns det från den utgångspunkten ingen anledning att ändra den nuvarande arkiveringsprincipen. Tvärtom är det en fördel från beständighetssynpunkt att filmmaterialet finns bevarat både i form av ett videoband av hög kvalitet och i form av film-

kopior. Däremot anser jag, till skillnad från DAK, att hänsyn måste tas till den försämring i bildkvalitet som sker vid överföring från film till video. Ett videoband kan aldrig fullt ut återge den information - vare sig i fråga om bild eller ljud - som finns lagrad på en film. Vid kopiering till video sker, med dagens teknik, en klar försämring i fråga om upplösning, färgåtergivning osv. De skillnader som finns i format mellan film och video skapar också speciella svårigheter, framför allt gäller detta vidfilmsformatet. Filmen är dessutom avsedd att spelas upp med en hastighet av 24 bilder per sekund, medan dagens videoteknik endast möjliggör en uppspelning med 25 bilder per sekund. Denna tidsskillnad kan naturligtvis ha en viss betydelse vid upplevelsen av ett filmverk. Övriga nämnda invändningar måste dock tillmätas betydligt större vikt. Slutligen ger inte heller videon idag möjlighet att uppfylla det rimliga kravet att kunna förevisa en film i samma form som vid den första offentliga visningen, dvs på en stor biografduk.

Från många utgångspunkter har dock videotekniken stora fördelar, som DAK också framhöll. Videoband är billigare, tar mindre plats och ställer inte lika höga krav på gynnsamt arkivklimat. Dessutom erbjuder videotekniken helt andra möjligheter för forskaren, vilket också visas av att filmforskare och filmstudenter i särskilt hög grad har efterfrågat ALBs tjänster. För 40 kr kan en forskare hos ALB få tillgång till en videokassett, som han kan spela valfritt antal gånger. Videotekniken gör det också möjligt att på ett enkelt sätt backa och spela om en viss sekvens eller att stoppa bandet på en viss bild. Det pågår också ett intensivt utvecklingsarbete för att förbättra videotekniken, och många av de ovan redovisade bristerna kommer förmodligen att bortfalla då ny teknik, som högupplösnings-TV, storbildsvideo m m introduceras.

Mot bakgrund av det ovan anförda anser jag att den nuvarande arkiveringen av film på videoband bör bibehållas men kompletteras så att framför allt den svenska filmproduktionen, också bevaras i sin originalform, dvs på filmbas.

I 5 § förordningen (1978:779) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar sägs att i stället för pliktexemplar av spelfilm får efter överenskommelse med arkivet lämnas en godtagbar kopia av

filmen på videoband. ALB har i skrivelse 1987-01-30 till regeringen hemställt om att denna bestämmelse skall utgå, eftersom den inte har tillämpats i något fall och det av arkivbeständighetsskäl är viktigt att samma standard kan användas som för de filmer som ALB själv kopierar. Jag delar ALBs uppfattning att ovan nämnda bestämmelse kan utgå ur tillämpningsförfordningen. Efter vad jag erfarit är också Föreningen Sveriges Filmproducenter beredda att pröva denna fråga.

Nedan följer mina förslag för svensk och utländsk biograffilm samt för kategorin övrig film.

Svensk biograffilm

Enligt bestämmelserna för filminstitutets långfilmsgarantinämnder fastställda av styrelsen för Svenska Filminstitutet den 5 oktober 1982 skall producenten förbinda sig att framställa säkerhetsmaterial av godkänd kvalitet och format senast två månader efter premiärdatum samt låta filminstitutet kylförvara detsamma tillsammans med kopia av slutmix, dvs ett färdigt ljudband. Motsvarande gäller också för kortfilm. Genom denna överenskommelse blir i praktiken så gott som all nyproducerad svensk biograffilm bevarad för framtiden i filminstitutets arkiv. Normalt finns dessutom en distributionskopia såvida inte filmägaren själv arkiverar denna. Dessutom finns det en videokopia av god kvalitet hos ALB. Det är således genom nuvarande ordning i praktiken väl sört för bevarandet av den svenska biografvisade spel- och kortfilmen.

Filminstitutet har framfört önskemål om att de legala formerna preciseras när det gäller reglerna för leveransplikt och bevarande av svensk film. Institutet anser också att det bör lagstiftas om ett destruktions- och exportförbud av originalnegativ och slutmix till svenskproducerad kort- och långfilm.

Jag delar filminstitutets uppfattning att den svenska filmen bör bevaras i sin originalform. Jag anser också att denna arkivering av film på filmbas liksom hittills bör ske på filminstitutet. Som framgår av av-

snitt 5.3 är Svenska Filminstitutet till formen en privat stiftelse. Det är enligt min mening inte möjligt att genom lagstiftning föreskriva en skyldighet att leverera pliktexemplar till en sådan privat stiftelse. Överenskommelser om leveranser, liksom filminstitutets ansvar och befogenheter, bör därför träffas i avtal. I 1 § i 1982 års film- och videoavtal anges att filminstitutet bl a skall ha till ändamål "att medverka till bevarandet av filmer och material av film- och kulturhistoriskt intresse". Filminstitutet kan därmed anses ha ett åläggande från staten på det här området. Jag föreslår därför att det också i fortsättningen bör vara en förutsättning för statligt produktionsstöd att en säkerhetskopias k master- eller lågkontrastkopia - samt ljudband (slutmix) av all film som är producerad i Sverige och offentliggjord här i landet skall överlämnas till filminstitutet för långtidsarkivering. Om särskilda skäl föreligger kan i stället för säkerhetskopias överlämnas filmens originalnegativ. Härutöver bör av praktiska skäl den nuvarande leveransplikten av filmkopior till ALB för överföring till video kvarstå i oförändrad omfattning.

Den av filminstitutet väckta frågan om export- och destruktionsförbud torde vara av intresse i främsta rummet beträffande konstnärliga filmer. Dessa åtnjuter upphovsrättsligt skydd. Frågan är här en del av det mera allmänna spørsmålet huruvida förbud bör införas mot förstörelse av konstverk och andra konstnärliga objekt över huvud taget. Detta spørsmål har diskuterats i intresserade kretsar sedan mycket lång tid tillbaka, både hos oss och internationellt. Här kan hänvisas till auktorkommitténs betänkande (SOU 1956:25) sid 125 och 562. Under senare tid har frågan om förbud mot att förstöra konstverk tagits upp bl a inom Europarådet. Enligt min mening är det uppenbart att frågan om förbud mot att förstöra konstnärligt värdefulla filmer endast kan behandlas i ett vidare, upphovsrättsligt sammanhang. Jag har därför ansett frågan falla utanför mitt utredningsuppdrag.

Med den här föreslagna ordningen kommer så gott som samtliga svenska spelfilmer och även ett stort antal kortfilmer att bevaras i följande former:

- säkerhetskopia eller originalnegativ (filminstitutet)
- entums videoband (ALB).

Normalt finns dessutom en distributionskopia hos filminstitutet. Mot detta kan naturligtvis anföras att det blir fråga om dubbelarkivering speciellt med tanke på att vissa filmer också bevaras i form av TV-sändning eller som videogram. Filminstitutet har hävdatt att den videokopia som framställs av ALB är överflödig. Enligt min uppfattning motiverar dock de praktiska fördelarna med detta förfarande de blygsamma merkostnader som denna verksamhet medför. En videobandning vid ALB kostar ca 500 kr per spelfilm inkl bandkostnad, och då det endast är fråga om 15-20 filmer per år blir kostnaden marginell. Som jämförelse kan nämnas att det kostar ca 85 000 kr att framställa en säkerhetskopia av en film. Genom att ALB kan göra en videokopia också av biografvisade spelfilmer finns allt ljud- och bildmaterial samlat inom en institution, tillgängligt på samma villkor, vilket är en fördel ur användarnas synvinkel. Det här skisserade förslaget överensstämmer med de förhållanden som redan råder idag och bör därför inte medföra några ökade kostnader. Frågan om uppgifts- och ansvarsfördelning mellan ALB och filminstitutet behandlas närmare i kap 18.

Utländsk biografilm

Mer än 80% av filminstitutets samlingar av spelfilm utgörs av utländska filmproduktioner. Dessa har levererats till institutet som frivilliga depositioner. Sedan det ovan beskrivna dispensförfarandet infördes har filminstitutet genom avtal rättighet att kräva in filmkopior av god kvalitet av de filmer, för vilka begärs dispens från pliktexemplarslagen.

Filminstitutet har framfört önskemål om att den nuvarande praxisen för utländsk film får en legal form. Alla filmägare bör, enligt filminstitutet, åläggas att deponera en distributionskopia i filminstitutets arkiv.

Enligt min uppfattning kan inte Sverige anses ha något ansvar för att samtliga i landet visade utländska filmer *bevaras* i sin ursprungliga

form. Det måste åvila varje nation att svara för bevarandet av den inhemska produktionen. På sikt bör Sverige verka för att ett internationellt arkiverings- och utlåningssystem för forskningsändamål kommer till stånd. Frågan har på mitt initiativ aktualiserats i en arbetsgrupp inom Europarådet. Innan dessa frågor är lösta är det dock av stor betydelse att även utländska filmer *finns tillgängliga* för studium inom landets gränser.

Den nuvarande leveransplikten ger forskningen möjlighet att på ett billigt och enkelt sätt få tillgång till videokopior av utländska filmer. Genom dispensavtalen finns dessutom den största delen av det utländska utbudet tillgängligt som filmkopia för biografvisning hos filminstitutet. Kontakter med de utländska filmdistributörerna visar att det finns ett mycket starkt motstånd mot en lagstadgad skyldighet att leverera filmkopior. Däremot är man beredd att fortsätta med frivilliga depositioner i samma omfattning som hittills, under förutsättning att möjligheten till dispens från pliktexemplarslagen kvarstår. Både ALB och filminstitutet har framfört att det nuvarande dispensförfarandet är onödigt krångligt och medför merarbete. Filminstitutet och filmdistributören måste teckna depositionsavtal för varje enskild film. Därefter ansöker filmägaren om dispens för filmen, vilket beviljas av ALB. Alla tre parterna måste således vara inblandade för varje filmtitel.

Jag delar uppfattningen att det nuvarande dispenssystemet är krångligt och medför merarbete. Tack vare detta förfarande har dock leveranserna av utländsk film fungerat väl under de gångna åren. Det finns en uppenbar risk att en ändring i det här avseendet skulle kunna negativt påverka möjligheterna för ALB att få tillgång till detta material. Jag anser därför att det inte finns någon anledning att förändra den nuvarande lagstiftningen vad beträffar utländsk film. Samtliga biografvisade eller på annat sätt offentliggjorda filmer skall även i fortsättningen levereras till ALB för överföring till video. Möjligheterna för ALB att ge dispens från lagen bör kvarstå. Det är dock av stor vikt att filminstitutets arkivering på filmbas av konstnärligt, film- eller kulturhistoriskt intressant filmmaterial kan fortsätta. Genom dispensavtalen ges filminstitutet möjlighet att kräva in distributionskopior av de filmer som man önskar införliva med sina samlingar.

Övrig film

Utanför pliktleveranssystemet faller idag den ej biografvisade filmen. Denna kategori är till omfånget många gånger större än den svenska spelfilmsproduktionen, och omfattar exempelvis beställningsfilm och sådana filmer som görs inom företag och organisationer (se 3.3.2). En del av dessa produceras för att visas offentligt på ungdomsgårdar, museer osv. Andra sprids genom uthyrning eller försäljning. En tredje kategori produceras för att enbart visas internt inom ett företag eller en organisation.

I viss mån har ALB lyckats att på frivillig väg få möjlighet att överföra till video en del filmer inom denna kategori. Ansträngningarna har dock hittills mest inriktats på äldre beställningsfilm. Dagens produktioner har endast i undantagsfall förvärvats. Även filminstitutet och Sveriges Television har äldre kort-, dokumentär och journalfilmer i sina arkiv.

Det är enligt min mening angeläget att också filmer inom denna kategori, som visats offentligt eller fått spridning genom försäljning eller uthyrning, kan inrymmas i leveransplikten. De visas ofta vid flera tillfällen och exponeras för många människor inom t ex företag, myndigheter eller organisationer. Det är rimligt att jämställa sådana filmer med broschyrer och annat tryckt material, som framställs inom organisationer och företag och för vilka leveransplikt föreligger. Genom att de införslivas i pliktexemplarssystemet möjliggörs också en registrering, som är viktig för att sprida information om detta intressanta filmutbud.

Ovan föreslår jag att kopplingen mellan leveransplikt och censurgranskning bortfaller i lagstiftningen. Alla offentliggjorda filmer skall i fortsättningen levereras till ALB för kopiering till video. Därigenom kommer även den film som gjorts tillgänglig på annat sätt än genom biografvisning att omfattas av leveransplikt.

Idag är det vanligt att den här typen av information produceras och distribueras med videoteknik i stället för med filmteknik. Enligt uppgift från branschen produceras ca 80% av utbudet som video. Enligt min

uppfattning bör leveransplikten inte vara beroende av vilket bildmedium som väljs. Därför måste samma ambitionsnivå gälla för video- som för filmupptagningar av denna typ av övrig film, dvs ej biograffilm. Då videoupplagan ofta understiger de för leveransplikt stipulerade 50 exemplaren föreslår jag i avsnitt 13.8 att exemplarsgränsen för leveransplikt av videogram skall sänkas från den nuvarande gränsen på 50 exemplar till tio exemplar. Härigenom kommer merparten av de offentliggjorda videoproduktionerna inom den här sektorn att omfattas av leveransplikt enligt de regler som gäller för videogram.

Även om filmerna i fråga inte är avsedda att visas offentligt eller spridas till allmänheten kan de ha ett stort värde för den framtida forskningen. De utgör ofta unika dokument som skildrar det svenska samhällslivet, industriprocesser osv. Från kulturhistorisk synpunkt skulle det till och med kunna hävdas att denna typ av film i vissa fall kan vara väl så viktig att bevara som biograffilm. Som jag redovisat ovan anser jag dock inte att för sådant mer internt material kan åläggas en obligatorisk leveransplikt. ALB bör i stället ges resurser för att genom frivilliga avtal eller köp förvärva sådana intressanta filmer och videoproduktioner.

Ett sätt att ge forskarna tillgång till detta ej offentliggjorda material kan vara att erbjuda film- och videoproducenterna möjlighet att deponera ett säkerhetsmaterial hos ALB eller SFI. Det borde vara till gagn också för den enskilde producenten att få sitt material arkiverat på ett säkert sätt, under förutsättning att det är tillgängligt för återanvändning. De flesta videoprogram produceras på en teknisk standard, entums C-format eller U-matic highband, för vilka ALB idag inte har uppselningsutrustning. Ett depositionssystem enligt den här modellen förutsätter därför att ALB har möjlighet att köpa eller hyra sådan utrustning.

13.7 Fonogram

Beträffande fonogram skall pliktexemplar insändas till ALB om fonogrammet i fråga har mångfaldigats här i riket i minst 50 exemplar och gjorts tillgängligt för allmänheten. För fonogram som har mångfaldigats utom riket och har gjorts tillgängligt för allmänheten i Sverige, skall också ett pliktexemplar lämnas till ALB under förutsättning att minst 50 exemplar införs i landet och att fonogrammet helt eller delvis innehåller verk av svensk upphovsman eller framförande av svensk upphovsman eller framförande av svensk konstnär eller framförande på svenska språket eller skildring av svenska förhållanden, dvs om fonogrammet har svensk anknytning.

Till skillnad från radio, TV och film begränsas leveransplikten för fonogram till dem som är framställda i Sverige. Man kan hävda att även utländska fonogram bör omfattas av leveransplikt. De har sannolikt minst lika stor påverkan på det svenska samhället som film, radio och TV. I princip borde det således vara lika önskvärt att de utländska fonogrammen finns tillgängliga för forskning i landet. Olika former av radiosändningar består till stor del av utländsk grammofonmusik. Dessa sändningar är leveranspliktiga till ALB och därigenom kommer innehållet i ett stort urval av utländska fonogram att bevaras hos ALB. Ett problem i sammanhanget är den låga tekniska kvaliteten på ALBs radioband, ett annat problem är åtkomsten. Det finns ingen enkel sökmöjlighet till enskilda fonogram som spelats i radio. Grammofonarkivet vid riksradiation har ett mycket omfattande bestånd av utländska fonogram. Det bör finnas möjlighet för forskare att via ALB i undantagsfall därifrån kunna få tillgång även till utländskt fonogrammaterial.

De så kallade kassetböcker - till största delen inläsningar av litterära verk - som under hösten 1986 började försäljas i bokhandeln, är att betrakta som fonogram enligt pliktexemplarslagens definition. Det finns därför ingen anledning att från leveranssynpunkt behandla dessa på annat sätt än övriga fonogram. Även denna typ av talfonogram skall alltså levereras i ett exemplar till ALB, vilket också har skett med den hittillsvarande produktionen.

Den nuvarande leveransplikten är kopplad till mångfaldigandet av fonogram, dvs skivpressning eller kassettkopiering. Det förekommer att utländska producenter av ekonomiska skäl pressar sina skivor i Sverige. Om dessa sedan offentliggörs här i landet blir de leveranspliktiga. Det har ifrågasatts både av leverantörerna och inom ALB om detta är lagstiftarens avsikt, och om det är rimligt att just dessa utländska fonogram - utan annan svensk anknytning än pressningen - skall ingå i ALBs samlingar. Jag förstår den tveksamhet som leverantörerna kan känna inför det beskrivna förhållandet. Jag anser dock inte att det bör föranleda någon inskränkning av den nuvarande leveransplikten. Det är endast ett fåtal fonogram som det rör sig om och jag ser inte att det kan vara någon större nackdel, vare sig för leverantören eller för ALB, att dessa bevaras i ALBs samlingar.

Som tidigare nämnts har ALB i sin skrivelse pekat på svårigheterna med bevakning och inkrävning av fonogram. Man menar att en överflyttning av leveransplikten från producent till skivpresserier och kopieringsanstalter skulle kunna förbättra situationen. Av den leverantörsenkät, som redovisas i kap 8, framgår att producenterna är mycket tveksamma till en sådan förändring, man vill behålla ansvaret för pliktleveranserna. Presserierna hävdar att mer än hälften av pressningarna består av ompressningar av redan utgivet material, vilket redan levererats till ALB. Det skulle därför innebära betydande merarbete för presserierna att bevaka leveransplikten. Till detta kommer att kopiering av kassetter är en verksamhet som pågår på en mängd olika ställen. Det skulle enligt min uppfattning innebära stora svårigheter för ALB att få leveranserna att fungera från dessa. Med hänsyn härtill samt till att såväl producenter som presserier anser den nuvarande ordningen tillfredsställande är jag inte beredd att föreslå en överflyttning av leveransplikten från beställare till presseri och kopieringsanstalt. Däremot bör andra vägar för att underlätta ALBs kunskap om det tillgängliga utbudet prövas. Detta kan t ex ske genom informationsutbyte med Nordic Copyright Bureau (ncb), pressningslistor från skivpresserierna, leverans av etiketter från etiketryckerier mm.

Jag föreslår därför inga förändringar i den nuvarande pliktexemplarslagen vad beträffar fonogram.

13.8 Videogram

Samma regler för leveransplikt som gäller för fonogram gäller också för videogram. I lagen om pliktexemplar talas konsekvent om "fonogram och videogram". Till skillnad från fonogram bearbetas de allra flesta videogram, där innehållet har utländskt ursprung, för den svenska marknaden. Filmer förses med svenska texter, nya omslag specialtillverkas med text på svenska, kopiorna framställs ofta i Sverige. Därigenom kommer den allra största delen också av de utländska videogrammen att omfattas av leveransplikt och bevaras hos ALB.

Jag har tidigare föreslagit (avsnitt 13.6.2) att s k beställningsfilm skall inordnas i pliktleveranslagen. Det blir dock allt vanligare att sådana filmer istället produceras och distribueras som videokassetter. Det bör inte ha någon betydelse i sammanhanget om den rörliga bilden är inspelad på och/eller är distribuerad som film eller som videokassett. Därför bör också sådana videogram, som är att jämföras med beställningsfilm, inordnas i leveransplikten.

Med hänvisning till samma argument som ovan anförts för fonogram, finner jag inte heller för videogram övervägande skäl tala för en överflyttning från beställare till kopieringsanstalt.

Beträffande videogram för konsumentmarknaden finner jag således ingen anledning att förändra den nuvarande ambitionsnivån; de nu gällande reglerna bör få fortsätta gälla. För att försäkra bevarandet också av videogram som producerats för institutionsbruk föreslår jag att exemplarsgränsen för videogram sänks till 10 exemplar (se avsnitt 13.6).

13.9 Talböcker och taltidningar

Till det leveranspliktiga området idag hör också talböcker och taltidningar för synskadade, i båda fallen i form av ljudkassett som inryms i lagen genom att de klassificeras som fonogram. ALB har dock beviljat dispens och har gjort ett begränsat urval av taltidningar, dock ej tal-

böcker (se avsnitt 5.1.5). Ett motiv för att inte strikt tillämpa leveransplikten är att såväl talböcker som taltidningar på kassett ofta har en förlaga i tryckt form. Taltidningar distribueras också på försök i form av radiosändning, som bara kan tas emot med hjälp av en särskild mottagare som tillhandahålls för synskadade. Dessutom sänds vissa tidningar via radiosändning direkt från sätteridatorn till mottagaren. Uppspelningen kan göras antingen i form av punktskrift eller talsyntes (Raps/Rats). Även detta är en försöksverksamhet som bedrivs i taltidningskommitténs regi. Varken radiotidningarna eller Raps/Rats-tidningarna omfattas av pliktleveranslagen och ingenting bevaras idag hos ALB.

De här redovisade formerna av talböcker och taltidningar bör omfattas av leveransplikt. Dock bör ALB ha möjlighet att ge dispens från lagen och kunna nöja sig med ett urval.

För talböcker, som är inlästa från vanliga tryckta böcker, bör det vara tillräckligt med ett förhållandevis begränsat urval. Den kompletta texten återfinns i den tryckta versionen varför bevarandet mer har syftet att ge prov på hur inläsningarna låter. Ofta är det text författaren själv som läst in boken. Detsamma bör gälla för sådana taltidningar som har en identisk svartskriftsförlaga (Raps/Rats-systemet). Originalen finns i svartskrift eftersom hela tidningens innehåll distribueras från datorn via etersändning till abonnenten. Här blir det mest fråga om att bevara några enstaka sändningar från varje år för att för eftervärlden dokumentera denna typ av dagstidningsdistribution.

Taltidningar på kassett är i princip av två olika slag, dels särskilt sammanställda taltidningar - i regel utgivna av landsting och kommuner - utan någon särskild förlaga, dels dagstidningar där valda delar ur resp dagstidning inlästs på band. I ingendera fallet finns således någon identisk förlaga i tryckt version. Av dessa taltidningar bör ett urval bevaras. Samma synsätt bör också tillämpas för radiodistribuerade taltidningar.

ALB har i sitt urval hittills tillämpat följande principer. Taltidningarna har indelats i dels riksspridda och dels lokalt spridda. För de riks-

spridda har gjorts en indelning i innehållskategorier och i grad av unicitet (dvs i vad mån innehållet också finns i svartskrift). För de lokala taltidningarna har gjorts en geografisk indelning. Utifrån dessa indelningar har gjorts ett representativt urval motsvarande 20% av det totala utbudet. ALB har således valt att i stället för att söka representativitet över tid, göra urvalet representativt för det totala utbudet taltidningar i landet. Det finns enligt min uppfattning starka skäl som talar för, bl a vikten av kontinuitet, att det av ALB gjorda urvalet bör fortsätta.

13.10 Kombinerat material

För kombinerat material - en kombination av olika medieformer som tillsammans utgör en produkt - gäller i dag att det enligt vissa regler skall lämnas till kungl. biblioteket (KB) och till universitetsbiblioteket i Lund (se avsnitt 2.2.3). Som framgår av avsnitt 5.4 har KB nu fungerande rutiner för hantering av kombinerat material, medan universitetsbiblioteket i Lund har praktiska svårigheter att på ett adekvat sätt behandla de i kombinerat material ingående ljud- och bildupptagningarna. Önskemål har därför framförts om att leveransplikten av kombinerat material skulle begränsas till endast ett exemplar - national-exemplaret - för vilket KB skulle vara ansvarigt.

För ljud- och bildupptagningar gäller generellt att leveransplikten endast omfattar ett exemplar. Det finns, enligt min uppfattning, inga skäl som talar för att det för just sådant ljud- och bildmaterial, som ingår i kombinerat material, är nödvändigt med ett säkerhetsexemplar utöver nationalexemplaret. En lagändring i den här riktningen skulle dock medföra att också de skrifter som ingår i kombinerat material, endast skulle levereras och bevaras i ett exemplar.

Överväganden beträffande leveransplikt för tryckta skrifter ligger utanför mitt utredningsuppdrag, och jag är inte beredd att föreslå någon lagändring som får återverkningar på detta område. I avsnitt 13.11 redovisas att KB överväger att begära en utredning om leveransplikt av sådan textinformation som finns lagrad i text informationsdataba-

ser. Jag anser att också frågan om kombinerat material kan tas upp i det sammanhanget.

13.11 Videotex m m

Videotex är en standard för att via det allmänna telefonnätet erhålla information ur databaser (se 3.7). Det finns idag ett hundratal allmänt tillgängliga svenskproducerade databaser. Den information - text, ljud eller rörliga bilder - som lagras i dessa, omfattas inte av leveransplikt. Innehållet utgörs huvudsakligen av textinformation, och i den mån det finns ljud eller rörliga bilder är dessa i allmänhet att betrakta som komplement till texten. Frågan om leveransplikt av databaser rymmer en rad frågor: vilka kriterier som bör gälla för leveransplikt, i vilken form skall materialet levereras och bevaras m m. En svårighet är att det i dessa databaser kan ske en kontinuerlig uppdatering så att information tas bort eller läggs till på icke i förväg fastställda tider.

Eftersom de allmänt tillgängliga databaserna huvudsakligen innehåller textinformation, har jag ansett att frågan om leveransplikt av dessa faller utanför mitt utredningsuppdrag. Enligt min mening är det dock av stor vikt att detta område ges en mer utförlig belysning. Detsamma gäller också förutsättningarna för leveransplikt av sådan textinformation som vidare sänds i kabelnät samt för övriga nya medier som används för textlagring, t ex kompaktskivor.

Ett särskilt problem utgörs de sk video- eller dataspelen. Dessa bygger på, i vissa fall mycket naturtrogna, bild- och ljudeffekter. Pliktexemplarslagen definierar videogram som "anordning på vilken finns upptagning avsedd att återges i form av rörliga bilder, med eller utan ljud, genom teknik, som i något skede utnyttjar elektriska signaler". Enligt denna definition är också vissa av dessa videospel att betrakta som videogram och de skulle därmed vara leveranspliktiga, under förutsättning att de mångfaldigats i landet i minst 50 exemplar. Sådana videospel levereras idag inte till ALB, och det är inte heller min uppfattning att de bör omfattas av leveransplikt.

Enligt vad jag erfarit överväger kungl. biblioteket att lägga fram förslag om en särskild utredning beträffande leveransplikt av bl a allmänt tillgängliga databaser. Jag stöder detta förslag och anser att det i ett sådant uppdrag bör ingå att se över också de övriga medieformer som redovisats i detta avsnitt.

14 Material utanför pliktexemplarslagen

14.1 Bakgrund

Enligt mitt förslag skall i princip alla offentliggjorda ljud- och bildupptagningar omfattas av leveransplikt. Beträffande fonogram och videogram föreslår jag att ingen leveransplikt skall föreligga för sådana där upplagens storlek understiger 50 resp 10 exemplar eller för sådana som framställts utomlands och saknar svensk anknytning. För vissa medier föreslår jag att endast ett begränsat urval skall levereras. I övrigt är endast undantagna sådana produktioner som inte har offentliggjorts, dvs är producerade utan syfte att göras tillgängliga för allmänheten.

I propositionen (1977/78:97) Pliktexemplar till bibliotek & arkiv anför föredraganden (s 73) beträffande fonogram och videogram att lagens utformning inte innebär något hinder "för att i annan ordning komplettera samlingarna med sådant material som faller utanför de lagstadgade leveranserna. Kompletteringen kan exempelvis ske genom köp av utländska upptagningar eller upptagningar med små upplagor. Ambitionsnivån får på detta sätt bestämmas av tillgången på resurser för detta ändamål". Även beträffande film anges (s 74) att "ett bevarande utöver det som följer av den nya pliktleveranslagen bör naturligtvis kunna ske inom ramen för de resurser som arkivinstitutionen tilldelas".

Förutom dessa samtida inspelningar, som faller utanför lagens kriterier, finns också ett rikhaltigt äldre ljud- och bildmaterial, som endast delvis tas om hand på ett adekvat sätt och som i många fall är svårtillgängligt för forskningsändamål. Dataarkiveringskommittén (DAK) pekade i sitt betänkande (SOU 1974:94) på det önskvärda i att den nya ar-

kivinstitutionen fick möjlighet att få tillgång till det material som förvaras i andra arkiv, bl a inom Sveriges Radio och filminstitutet. DAK ansåg också att det nya arkivet skulle få möjlighet att antingen överta eller få kopior av sådana inspelningar som t ex teatrar och konsertföreningar gör av sina föreställningar. I regeringens proposition 1977/78:97 anför föredraganden (s 105 ff) att "kompletteringen av arkivinstitutionens samlingar med äldre material från SR tills vidare torde få lösas genom kopiering". Beträffande filminstitutets äldre material borde kopior i form av videogram utgöra en lösning. Arkivinstitutionen borde dessutom ha rätt att som gåva eller deposition ta emot äldre ljud- och bildupptagningar från enskilda inom ramen för sina resurser.

ALB fick vid starten ett speciellt anslag för att förvärva ej leveranspliktigt material. Detta har nästan uteslutande använts för att inventera och samla in ljud- och bildupptagningar som är producerade före pliktexemplarslagens tillkomst. I likhet med de flesta statliga institutioner har ALB under senare år fått en real anslagsnedskärning genom att det sk huvudförslaget har tillämpats. I de flesta fall har reduktionen uppgått till 1 - 2 procent av ALBs prisomräknade anslag. ALB har sett sig nödsakat att ta ut besparingen huvudsakligen genom att minska resurserna för förvärv av material som ligger utanför pliktexemplarslagen. Sålunda har under perioden medlen för ändamålet minskat med 70 procent från 200 000 kr som budgeterades 1979/80 till fn 60 000 kr.

14.2 Samtida material

De ljud- och bildupptagningar som ej omfattas av leveransplikt kan indelas i följande kategorier:

- fonogram och videogram vars upplaga understiger den stipulerade exemplarsgränsen
- professionellt producerade ljud- och bildproduktioner som endast är tänkta att nå en begränsad krets, t ex inom ett företag eller en organisation

- ljud- och bildupptagningar som producerats för att dokumentera en företeelse eller ett evenemang som t ex en teaterföreställning.

För den första av dessa kategorier, fonogram och videogram i små upplagor, bör ALB liksom för närvarande ha möjlighet att genom köp eller på annat sätt förvärva sådant material som bedöms vara av intresse. Det har hittills skett i mycket begränsad omfattning, och det finns ingen anledning att anta att detta behov skulle öka märkbart.

Den andra kategorien kan däremot få en betydligt större omfattning. Det finns idag många exempel på företag och organisationer som använder ljud- eller videokassetter i stället för tryckta skrifter för att sprida information inom organisationen. Dessa produktioner är ofta professionellt framställda och kan på ett unikt sätt skildra tankegångar, miljöer och processer inom ett företag eller en organisation. Där är det enligt min mening viktigt att ALB även i fortsättningen får möjlighet att inom ramen för sina resurser förvärva sådana upptagningar som bedöms ha intresse för forskningen eller av andra skäl bör införlivas med ALBs samlingar.

Vad slutligen den tredje kategorin beträffar, ljud- och bild som dokumentation, är det en sektor som ökar snabbt. Genom framför allt videotekniken, som har blivit billigare och behändigare att hantera, har det blivit mer attraktivt för olika grupper i samhället att dokumentera sin verksamhet i rörliga bilder. En enkät till landets teatrar som genomfördes år 1984 av Nordisk teaterunion visar t ex att den övervägande majoriteten, både av institutionsteatrar och fria grupper, då spelade in samtliga eller större delen av sina produktioner med videoteknik. Även på en mindre professionell nivå används videoteknik för dokumentation. Det blir allt vanligare att evenemang som t ex skolavslutningar, elevframträdanden mm videofilmas för skolors räkning. Därtill kommer hela den privata sfären. Vissa delar av detta material, framför allt naturligtvis sådant som dokumenterar allmänna evenemang som teaterföreställningar, konserter osv, ger forskarna i framtiden helt nya möjligheter. Även om dessa ljud- och bildupptagningar inte är offentliggjorda och därmed inte kan omfattas av leveransplikt, är det enligt min uppfattning viktigt att ett urval av detta material kan bevaras för

framtiden. Eftersom ALB har teknisk utrustning och arkivlokaler, speciellt anpassade för långtidsarkivering av ljud- och videoband, är det lämpligt att ALB tillsammans med institutioner inom museisektorn får ett ansvar för bevarandet även av material inom denna kategori.

14.3 Äldre inspelningar

En stor del av ALBs resurser för förvärv har lagts på äldre ej offentliggjorda inspelningar som industrifilmer, hembygdsfilmer, privata ljudinspelningar osv. Det är enligt min mening naturligt att ALBs ansvar för sådana ljud- och bildinspelningar sträcker sig även bakåt i tiden. ALB bör därför även i fortsättningen avsätta resurser för denna verksamhet.

En annan kategori som är av intresse i det här sammanhanget är inspelningar som offentliggjorts före 1979. Som framgår av kap 3 har ljud- och bildmedierna kontinuerligt vuxit i omfattning sedan slutet av 1800-talet. Det finns därför stora mängder material som bör tas om hand och göras tillgängliga för forskningen.

Fonogram

ALB övertog 1979 de samlingar som byggts upp vid nationalfonoteket. ALB har också fullföljt den policy beträffande förvärv av fonogram som nationalfonoteket arbetade efter; minst ett exemplar av varje i Sverige producerat fonogram skulle införlivas med samlingarna så att dessa på sikt skulle omfatta hela den svenska fonogramproduktionen. Genom köp, byte och donationer har ALB försökt att fylla luckorna i sina samlingar av grammofonskivor.

År 1878 fick Thomas Alva Edison patent på fonografen. Denna användes sedan fram till en bit in på 1900-talet för att spela in och återge ljud, både för kommersiellt och privat bruk. De vaxcylindrar, på vilka ljudet spelades in, medför speciella problem. De är mycket känsliga för yttre påverkan och de cylindrar som finns bevarade har i stor utsträckning

blivit utsatta för mögelangrepp. ALB har därför i mån av resurser försökt att konvertera dessa till ljudband. Fortfarande beräknas dock ca 4 000 fonografcyllindrar finnas ute i landet, hos institutioner och privatpersoner. För att rädda innehållet på dessa unika ljuddokument bör ALB snarast undersöka möjligheterna att först företa en inventering och därefter kopiera intressanta fonografcyllindrar till moderna informationsbärare.

Radio och TV

Programarkiven inom riksradiion och TV-bolaget har stora samlingar av äldre radio- och TV-program. Genom avtal mellan ALB och dessa företag har forskare via ALB garanterats tillgång till detta material. Som framgår av kap 7 har denna möjlighet utnyttjats i stor omfattning. ALB har hittills förutom studiekopior till forskarna också gjort egna arkivkopior av detta material. Enligt min uppfattning innebär detta en onödig dubbelarkivering, eftersom originalet finns kvar i resp programarkiv med garanterad tillgång för ALB. Om inte särskilda skäl föreligger bör därför ALB i fortsättningen endast göra studiekopior, som kan avmagnetiseras efter användningen, av dessa förvärv och överlåta arkivansvaret på resp programarkiv. Om programbolagen vill företa gallring i sina arkiv, föreligger en avtalsenlig skyldighet att samråda med ALB, varvid de utgallrade programmen kan överföras till ALB.

Film

Filminstitutet (SFI) har lagt ned ett betydande arbete på att samla in och restaurera den svenska spelfilmsproduktionen, som därmed räddats till eftervärlden.

Sedan budgetåret 1980/81 driver SFI, med stöd från Riksbankens Jubileumsfond under de första fem åren, projektet Kulturhistoria på film. Projektet syftar dels till en filmografisk beskrivning av det kortfilms- och dokumentärfilmsmaterial som finns bevarat på nitratfilm och som producerades i Sverige fram till ca 1953, dels till restaurering av de fil-

mer som projektets medarbetare i samråd med forskare från olika områden bedömer som särskilt viktiga av kulturhistoriska skäl. ALB har finansierat restaurering av ett antal filmer inom detta projekt och därmed fått möjlighet att överföra dessa till videoband.

Även Sveriges Television inventerar, förvärvar och restaurerar material inom denna sektor. Detta sker i första hand från programmässiga utgångspunkter. Det finns ett stort behov av utdrag ur äldre dokumentär- och journalfilmer för den nya produktionen av TV-program.

ALB har också gjort inventeringar bl a av museernas bestånd av ljud- och bildupptagningar och förvärvar kontinuerligt bl a äldre hembygds-, industri- och museifilmer. Filmerna förs över till videoband och återlämnas därefter till filmägaren.

För att undvika dubbelarbete är det, enligt min mening, viktigt att de resurser som idag används inom olika institutioner för inventering, förvärv och restaurering av filmmaterial i möjligaste mån kan samordnas. Det är också viktigt, från samhällets synpunkt, att de filmer som tas om hand och bevaras också görs tillgängliga för forskning. Som tidigare nämnts har ALB tillgång till TV-arkivets kataloger och möjlighet att låna material ur dess samlingar. Filminstitutets filmregister föreligger endast som databas utskrivet på mikrofiches, och upptar också uppgifter av konfidentiell natur t ex uppgift om donators namn. Dessa mikrofiches är tillgängliga endast inom filminstitutet och är upprättade för institutets interna behov. ALB har ej tillgång till filminstitutets databas, vilket försvårar översikten över filminstitutets samlingar. Dessutom består SFIs arkiv av material som är deponerat där enligt vissa bestämda avtal som begränsar nyttjanderätten (se bil 5). För upphovsrättsligt skyddat material måste därför tillstånd ges i varje enskilt fall om en forskare via ALB vill få tillgång till en film på videokassett. Det vore önskvärt om sådana tillstånd kunde ges generellt; utnyttjandet för forskningsändamål vid ALB har inte i något annat sammanhang ansetts kränka upphovsmännens intressen. Föreningen Sveriges Filmproducenter har förklarat sig beredda att diskutera frågan om ett modellavtal för ALBs utnyttjande av äldre svensk spelfilm i SFIs arkiv. Det är enligt min uppfattning angeläget för forskningen i svensk film att såda-

na avtal kommer till stånd, vilket också har understrukits från forskarhåll.

15 Tillhandahållande

15.1 Bakgrund

Dataarkiveringskommittén (DAK) diskuterade i sitt betänkande (SOU 1974:94) *Bevara ljud och bild* vilka som skulle ha rätt att utnyttja samlingarna hos den föreslagna nya arkivinstitutionen. DAK föreslog för det första att arkiverade ljud- och bildupptagningar skulle undantas från reglerna i tryckfrihetsförordningen (TF) om allmänna handlingars offentlighet. Därmed skulle inte skyldighet att tillhandahålla arkiverade upptagningar på grund av TF:s bestämmelser komma att föreligga.

Med hänvisning till den stora betydelse som ljud- och bildupptagningarna kan ha för forskningen föreslog DAK att dessa skulle få användas för forskningsändamål utan rättighetshavarnas samtycke och utan ersättning till dessa.

DAK förde också en diskussion om forskningsbegreppet men fann det inte vara möjligt att helt precisera innebörden i förevarande sammanhang. I första hand borde naturligtvis den institutionellt bedrivna forskningen räknas dit. Men även andra typer av studium som normalt kan anses ha karaktären av forskning borde också ingå. En bedömning av vederbörandes avsikter med att använda arkivmaterialet borde göras i varje enskilt fall. För att det skall betraktas som forskning borde krävas "att vederbörande, utöver att fördjupa sina egna kunskaper på ett visst område, har en avsikt att tillföra allmänheten kunskap och nya fakta på området. Detta innebär att under begreppet forskning faller också annat studium än sådant som traditionellt hänförs till vetenskaplig forskning, t.ex. forskning vars resultat avses bli publicerat i artikelserier i pressen".

DAK förutsåg att även andra än forskare skulle komma att visa intresse för att ta del av samlingarna. Som exempel nämndes önskemål från pressen, från politiker eller från andra som är engagerade i det politiska livet, liksom studerande på olika nivåer i utbildningssyfte. Även från folkrörelser, bildningsförbund, studiecirkelar osv förutsåg DAK intresse för arkivmaterialet. DAK ansåg att sådana önskemål att få ta del av arkiverade ljud- och bildupptagningar borde tillgodoses i största möjliga utsträckning, även då de inte avsåg forskning. Det gemensamma kriteriet för de fall där det skulle vara tillåtet att tillhandahålla arkivets material skulle vara att det var fråga om någon form av studium. Rent nöjes- och underhållningsbetonat utnyttjande borde inte tillåtas enligt DAK.

DAK ansåg således sammanfattningsvis att "arkiverade ljud- och bildupptagningar, i den mån det rör sig om offentliggjort material, skall få tillhandahållas dels för forskning, dels för annat studium, utan att rättighetshavarnas samtycke behöver inhämtas och utan att ersättning utgår till dessa. För forskning bör upptagning kunna tillhandahållas inte bara inom arkivinstitutionen utan också i den formen att en kopia lämnas ut för bruk utanför denna. Är ändamålet annat studium, bör kopia få lämnas ut för bruk utanför institutionen endast om det är uppenbart att utlämnandet inte gör intrång i rättighetshavarnas normala utnyttjande av prestationerna. I övrigt bör tillhandahållande av arkivmaterial i princip förutsätta överenskommelse med rättighetshavarna".

Förutom användning för forskning och visst enskilt studium förutsåg DAK att man inom undervisningsväsendet skulle komma att visa intresse för att få tillgång till kopior av arkiverade ljud- och bildupptagningar. DAK förmodade att detta skulle gälla inte bara grundskolor, gymnasieskolor och högskolor utan även studiecirkelar och folkhögskolor osv. DAK fann det ytterst angeläget, från allmän synpunkt, att arkivet verkade för vidsträckt utnyttjande av arkivmaterialet för allmänna bildnings- och studieintressen, och föreslog därför ett system med avtalslicenser för att möjliggöra denna typ av tillhandahållande.

I propositionen (1977/78:97) *Pliktexemplar till bibliotek & arkiv* anförde föredraganden att den omständigheten att upphovsrättsligt skyddat

material förvaras i ett centralt arkiv av officiell karaktär, inte borde medföra någon försvagning av upphovsmännens rätt att bestämma över materialets utnyttjande. Av den anledningen intog han en, i förhållande till DAKs förslag, betydligt restriktivare hållning beträffande tillhandahållandet av arkivets samlingar. Användning för enskilt studium, enligt DAKs begrepp, skulle över huvud taget inte tillåtas. Inte heller borde något system med avtalslicenser införas för att tillgodose önskemål från undervisningssektorn. De arkiverade ljud- och bildupptagningarna skulle endast få användas för forskningsändamål. Forskningen behövde dock inte vara "vetenskaplig". Även andra typer av forskning skulle kunna godtas. Arkivet skulle ha skyldighet att kontrollera att den som får ut kopior för forskningsändamål verkligen bedriver forskning.

I tillämpningsförfordningen (SFS 1978:779 med ändring i SFS 1979:483) föreskrivs att sådan ljud- och bildupptagning som förvaras hos arkivet för ljud och bild hålls tillgänglig i arkivets lokaler genom att spelas upp för den som önskar ta del av upptagningen för forskningsändamål. Forskningsbegreppet ges inte någon närmare definition. Exemplar för forskningsändamål får endast framställas av den som har styrkt att han behöver exemplaret för pågående eller planerad forskning. Exemplar av andra ljud- och bildupptagningar än upphovsrättsligt skyddade filmverk får efter prövning i varje särskilt fall hållas tillgängligt på motsvarande sätt på institution utanför arkivet. Genom en särskild författning (KRFS 1987:2) ges dock möjlighet till fjärrlån även av filmverk. Hemlån av ljud- och bildupptagning som förvaras hos arkivet eller som har lämnats ut till institution får inte ske.

Beträffande upphovsrättsligt skyddad spelfilm finns särskilda restriktioner i tillämpningsförfordningen, både vad gäller rätten att framställa kopior och tillhandahållandet. ALB har i en skrivelse 1987-01-30 till regeringen hemställt om att vissa av dessa bestämmelser ändras. ALBs skrivelse har överlämnats till mig för att beaktas i kommittéarbetet.

Enligt 9 § tillämpningsförfordningen får ALB göra särskilda studiekopior av arkivkopior av pliktexemplaren för forskningsändamål. Enligt förfordningen får upphovsrättsligt skyddad spelfilm inte behållas i

studiekopia. Det föreligger med andra ord ett avmagnetiseringstvång för just sådant material. Bl a för att undvika onödigt slitage på arkivbanden hemställde ALB om att bestämmelsen skulle utgå. I praktiken har bestämmelsen inte tillämpats sedan flera år eftersom regeringen har gett ALB tillfällig dispens (KRFS 1984:1). En förutsättning för dispens är att arkivet är överens med Föreningen Sveriges Filmproducercenter om det. Den nu gällande dispensen gäller till och med 1989-12-31 (KRFS 1987:2).

Enligt 16 § i tillämpningsförfordningen får exemplar av sådan spelfilm som är upphovsrättsligt skyddad inte hållas tillgänglig för forskningsändamål förrän tidigast sex månader från den dag då den först visades offentligt i Sverige. ALB anser att bestämmelsen saknar betydelse för det ursprungliga syftet, nämligen att hindra bortfall av biografintäkter, och att den innebär att hanteringen hos ALB försåras samt att forskningen om nya filmer hämmas. ALB vill därför att bestämmelsen utgår ur tillämpningsförfordningen.

Också enligt 16 § i tillämpningsförfordningen får upphovsrättsligt skyddade filmverk inte hållas tillgängliga på institutioner utanför arkivet, vilket däremot är tillåtet för övriga ljud- och bildsamlingar. På samma sätt som för bestämmelsen om studiekopior har regeringen medgett tillfällig dispens från denna s k fjärrlåneklausul. Även här gäller att ALB måste vara överens med producentföreningen. ALB anser att det inte finns anledning att frukta någon piratkopiering genom dessa fjärrlån, vilket var det ursprungliga motivet för inskränkningen, och att bestämmelsen därför bör utgå.

ALB har definierat forskningsbegreppet så att arbetet skall ske med vetenskaplig målsättning och syftet skall vara att dokumentera resultatet offentligt i någon form. ALB har med forskning likställt vissa verksamheter som journalistiskt arbete, grundutbildning på universitetsnivå, researcharbete, konstnärlig kreativ verksamhet och utredningsarbete. Även i dessa fall finns kravet på att resultatet skall dokumenteras offentligt i någon form. Av kap 7 framgår den hittillsvarande användningen av ALBs samlingar.

15.2 Mina överväganden

Som jag tidigare anført (se 11.2) anser jag att ALBs samlingar på sikt bör få en vidare användning, och jag delar helt DAKs uppfattning att det arkiverade materialet i princip borde vara tillgängligt både för enskilt studium och för användning inom undervisningssektorn. Mot detta har dock framförts starka invändningar av upphovsrättslig natur.

I avsnitt 7.3 redovisas forskarnas uppfattning om ALBs verksamhet. Där framgår att dessa är i stort sett nöjda med det nuvarande tillhandahållandet. De har accepterat det nuvarande regelsystemet, även om de finns vissa önskemål om förbättringar. Det skulle naturligtvis förenkla arbetet om det var tillåtet att låna hem kassetter från ALB. Flera har också redovisat önskemål om att kunna använda material ur ALBs samlingar i samband med undervisning.

Under mina överläggningar, både med leverantörer av pliktexemplar och med företrädare för upphovsrättshavarnas organisationer, har det klart framkommit att de tycker att den nuvarande ordningen fungerar utmärkt. De har ett stort förtroende för ALBs sätt att hantera dessa frågor och motsätter sig mycket kraftigt alla förslag om utvidgat tillhandahållande. Även från forskarhåll har det framkommit vissa farhågor att sådana utvidgningar skulle kunna medföra försämrad service för de användare som utnyttjar ALBs samlingar för forskningsändamål.

ALBs tolkning av forskningsbegreppet har medfört att de flesta seriösa användare har fått sina krav tillgodosedda. I den tidigare refererade skrivelsen till utbildningsdepartementet (se 5.1) har ALB angett att det finns önskemål från allmänheten att samlingarna skall bli mer allmänt tillgängliga. Enligt min bedömning är dock dessa önskemål ännu så länge av förhållandevis ringa omfattning.

Vad särskilt gäller spelfilm ser, efter vad jag erfarit, producentföreningen positivt på vissa av de förslag om förenklingar i tillämpningsförelagningen som ALB framfört i sin skrivelse till regeringen. På några punkter däremot är föreningen mer tveksam, och vill därför avvakta med ett slutligt ställningstagande till dess denna utredning är avslu-

tad. Jag delar i princip ALBs uppfattning att de ovan redovisade bestämmelserna i tillämpningsförelörden bör kunna utgå. En förutsättning för detta är dock, enligt min mening, att överenskommelse kan nås med Föreningen Sveriges Filmproducenter om detta.

Mot den bakgrunden har jag inte funnit anledning att föreslå några ändringar i de regler som för närvarande gäller för tillhandahållande av material ur ALBs samlingar.

16 Lagförslag

16.1 Inledning

Gällande föreskrifter om bevarande av ljud- och bildupptagningar är upptagna i lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar. Lagen innehåller under särskilda rubriker inledande bestämmelser (1-2 §§), bestämmelser om pliktexemplar av skrifter (3-10 §§), av ljud- och bildupptagningar (11-17 §§) och av kombinerat material (18-23 §§) samt slutligen gemensamma föreskrifter (24-26 §§).

Under rubriken "Pliktexemplar av ljud- och bildupptagningar" upptas tre avsnitt med underrubrikerna "Ljudradio- och televisionsprogram", "Film" samt "Fonogram och videogram", se vidare nedan.

Till lagen ansluter en tillämpningskungörelse (1978:779), ändrad 1979 (1979:483).

I avsnitt 11.5 har jag förordat att den nuvarande lagen i princip bibehålls och att de förändringar i systemet för pliktleverans av ljud- och bildupptagningar som nu föreslås får komma till uttryck genom ändringar i och tillägg till vissa av bestämmelserna i lagen.

I enlighet härmed har upprättats förslag till lag om ändring i lagen om pliktexemplar, se lagförslag 1.

Med de valda utgångspunkterna blir ändringsförslagen lagtekniskt föga ingripande. De består i att de regler om utvidgad skyldighet att leverera pliktexemplar som föreslås för ettvar av de förut nämnda områdena förs in i vederbörande avsnitt i lagen.

Avsnittet "Ljudradio- och televisionsprogram" omfattar i gällande lag endast en paragraf, 11 §. Paragrafen innehåller regler om leveransskyldighet för företagen inom Sveriges Radio-koncernen. Den har utvidgats så att den i princip omfattar även andra programföretag och sammanlutningar, som sänder program. Vidare föreslås en ny paragraf, 11 a §, om skyldighet för kabelnämnden att leverera pliktexemplar i vissa fall. Avsnittet "Film" omfattar i gällande lag likaledes en paragraf (12 §). För närvarande anknyter regleringen beträffande film till reglerna om censurgranskning. De nu föreslagna mera generella reglerna har fördelats på två paragrafer, 12 § och en ny paragraf, 12 a §. I avsnittet "Fonogram och videogram" (13-17 §§) har förslaget inte påkallat andra ändringar än ett par modifikationer i 13 och 14 §§.

De föreslagna ändringarna föranleder ej några ändringar i avsnitten "Inledande bestämmelser" (1-2 §§), "Pliktexemplar av kombinerat material" (18-23 §§) och "Gemensamma föreskrifter" (24-26 §§).

Avsnittet "Pliktexemplar av skrifter" (3-10 §§) ligger utanför utredningsuppdraget. Även lagtekniskt är det helt fristående i förhållande till de avsnitt som behandlas i lagförslaget och berörs ej av de föreslagna lagändringarna.

Min ståndpunkt att det bör införas skyldighet för kabelnämnden att leverera pliktexemplar i vissa fall kräver, utom den förut nämnda ändringen i pliktexemplarslagen, även ett tillägg till 30 § i lagen (1985:677) om lokala kabelsändningar. Förslag härom har upprättats, se lagförslag 2.

I det följande redogörs för de båda lagförslagen.

16.2 Specialmotivering

16.2.1 Förslaget till lag om ändring i pliktexemplarslagen

De rubriker som används i det följande motsvarar rubriker i lagtexten. De tre första utgör de förut nämnda underrubriker som lagen innehåller i avsnittet "Pliktexemplar av ljud- och bildupptagningar".

Ljudradio- och televisionsprogram

11 §

För närvarande föreskrivs i paragrafens första stycke att "av upptagning av ljudradio- och televisionsprogram som har sänts av sådant programföretag som avses i 5 § första stycket radiolagen (1966:755), skall programföretaget lämna ett pliktexemplar till ALB". I lagrummet i radiolagen åsyftas företagen inom Sveriges Radio-koncernen.

Av skäl som anförts i kap 13 bör leveransskyldighet även kunna föreskrivas för sammanslutningar som sänder närradio och för kabelföretag. För sådana sammanslutningar och företag skall skyldigheten dock kunna begränsas till ett urval av sändningar enligt ALBs närmare bestämmande.

När det gäller att utforma lagbestämmelser i saken kan olika vägar väljas. Ett sätt är att låta 11 § stå kvar med sitt nuvarande innehåll och ta upp de nya bestämmelser, som skall gälla för sammanslutningar som sänder närradio och för kabelföretag, i ett särskilt stadgande. En annan metod är att omarbota den grundläggande bestämmelsen i 11 § om leveransplikt beträffande ljudradio- och televisionsprogram så att den i princip kommer att täcka alla slags företag och sammanslutningar som sänder radio- eller televisionsprogram till allmänheten. Till en sådan generell bestämmelse kan sedan knytas de särskilda bestämmelser som bör gälla för de olika typerna av sändande företag och sammanslutningar.

I förslaget har den senaste metoden ansetts ha företräde. Inom området för radio- och televisionssändningar kommer därigenom även att tillgodoses det förut behandlade önskemålet om att reglerna, där så är möjligt, får en mera generell utformning än för närvarande, jfr avsnitt 11.5.

Även en generell bestämmelse bör dock på något sätt begränsas. Det finns t ex knappast något intresse av att lokala kabelsändningar som inte kräver koncession enligt kabellagen skall behöva dokumentera sina utsändningar.

En utgångspunkt synes här vara den koppling mellan leveransskyldighet och programföretags skyldighet att framställa referensupptagningar som det nuvarande systemet bygger på. I paragrafens andra stycke första punkten föreskrivs sålunda för närvarande att pliktexemplar skall utgöras av upptagning, som programföretaget enligt särskilda föreskrifter skall göra för att säkerställa framtida bevisning om innehållet i program. Sistnämnda föreskrift syftar på 6 § i förordningen (1967:226) om tillämpning av radioansvarighetslagen (1966:756). Enligt denna bestämmelse skall programföretag som här avses - alltså företag inom Sveriges Radio-koncernen - ombesörja upptagning av varje program som sänds. Från upphovsrättslig synpunkt finns stöd för sådan inspelningsverksamhet i 22 a § upphovsrättslagen och i de bestämmelser i upphovsrättslagstiftningen i övrigt som hänvisar till detta lagrum.

En motsvarande skyldighet att göra referensupptagningar finns föreskriven för närradion (8 § lagen (1982:460) om ansvarighet för närradio) och för lokala kabelföretag som företar egensändningar (9 § lagen (1985:1057) om ansvarighet för lokala kabelsändningar).

När pliktleveranssystemet nu utvidgas på förevarande område synes som en allmän princip kunna införas, att den som företar utsändningar, som är av den arten att lagstiftaren anser att de skall referensbandas, också skall i princip vara skyldig att lämna framställda referensband som pliktexemplar. I fråga om företag utanför Sveriges Radio-koncernen och sammanslutningar, som sänder program, bör dock, av skäl som

utvecklats i kap 13, skyldighet att lämna pliktexemplar föreligga endast i den omfattning som ALB bestämmer.

I enlighet med det sagda har i paragrafens första stycke intagits bestämmelse att om företag eller sammanslutning, som sänder ljudradio- eller televisionsprogram, enligt särskilda föreskrifter har skyldighet att göra upptagning av program för att säkerställa framtida bevisning om innehållet i program (referensupptagning), skall företaget eller sammanslutningen lämna sådan upptagning som pliktexemplar till ALB enligt vad som föreskrivs i de följande styckena i paragrafen.

Den föreslagna bestämmelsen avser liksom 11 § första stycket i gällande lag samtliga företag inom Sveriges Radio-koncernen. Den avser vidare sammanslutningar, som sänder närradio, samt kabelföretag, som bedriver egensändningar. Den är emellertid så allmänt formulerad att den även kommer att omfatta företag och sammanslutningar som i framtiden kan erhålla tillstånd att sända ljudradio- eller televisionssändningar i andra former än de nuvarande. En gemensam förutsättning för att företag och sammanslutningar i princip skall vara skyldiga att leverera pliktexemplar av visst program är att företaget eller sammanslutningen har skyldighet att göra referensupptagning av programmet.

Från upphovsrättslig synpunkt har förslaget stöd i 22 a § URL när det gäller företag som sänder program. I fråga om sammanslutningar som sänder program har det vid tillkomsten av lagen om ansvarighet för närradio ansetts att inspelning av referensband inom ramen för nämnda lag är förenlig med den upphovsrättsliga lagstiftningen. Motsvarande bedömning torde få göras även om sammanslutningar i en framtid kan komma att tillerkännas mera vidsträckt möjligheter att sända radio- eller televisionsprogram. I den mån inspelning är tillåten får upptagning som har dokumentariskt värde bevaras i ALB, se 22 a § URL.

Det föreslagna systemet blir tillämpligt även när det gäller kabelföretagens egensändningar. Den som driver egensändning har som förut framhållits, skyldighet att se till att sändningen referensbandas och blir därmed enligt förslaget principiellt skyldig att lämna referensband-

den som pliktexemplar. Jämför till det sagda framställningen i avsnitt 13.4.1.

Däremot är systemet inte tillämpligt när det gäller kabelföretags verksamhet för vidaresändning av programkanaler från satelliter. I fråga om sådan vidaresändning finns inte skyldighet att företa referensbandning. I 11 a § i förslaget har intagits särskilda bestämmelser om program av detta slag.

När det gäller omfattningen av leveransskyldigheten bör självfallet företag inom Sveriges Radio-koncernen även i fortsättningen lämna upptagningar av samtliga sändningar som företaget gjort. Bestämmelse härom har upptagits i andra stycket.

När det gäller företag utanför Sveriges Radio-koncernen liksom sammanslutningar bör, som förut framhållits, skyldigheten begränsas till att avse leverans i enlighet med vad ALB bestämmer. I enlighet härmed bör föreskrivas att annat företag än som avses i paragrafens andra stycke och sammanslutning skall lämna upptagningar av de sändningar som ALB bestämmer. Bestämmelse härom har upptagits i tredje stycket.

Bestämmelsen innehåller alltså det bemyndigande för ALB, att närmare bestämma om de sändande företagens och sammanslutningarnas leveranser av pliktexemplar, som närmare behandlats i avsnitten 13.3 och 13.4. Bemyndigandet ger också ALB möjlighet att i enskilda fall ålägga företag eller sammanslutning skyldighet att leverera pliktexemplar av en viss inspelning, under förutsättning att en sådan finns kvar hos vederbörande i form av en referensinspelning. Däremot kan ALB inte efter det att inspelningen förlorat sin karaktär av referensinspelning kräva att få in den, även om inspelningen av en eller annan anledning skulle finnas i behåll hos företaget eller sammanslutningen.

Förslaget innebär att pliktexemplar, liksom enligt gällande lag, skall levereras utan kostnad för ALB. Självfallet föreligger inte hinder att ALB, där så befinnes skäligen, tar på sig vissa kostnader i sammanhanget.

För samtliga leveranspliktiga bör gälla att den nuvarande ordningen (11 § andra stycket andra punkten) att referensupptagning skall lämnas till ALB inom en månad från den dag då vederbörandes skyldighet att bevara upptagningen som referensupptagning upphörde. Bestämmelse härom har upptagits i paragrafens fjärde stycke.

Enligt 7 § tillämpningsförfordningen till pliktexemplarslagen skall ALB, när arkivet mottar en upptagning, för varje program avgöra om det skall bevaras. Härtill fogas villkoret att en upptagning av sådant program som saknar dokumentariskt värde inte får ingå i arkivets samlingar, om inte rättighetshavarna har medgivit detta. I praktiken har tillämpningen av denna bestämmelse inte vållat några problem.

7 § tillämpningsförfordningen torde innebära att ALB mer eller mindre omedelbart efter mottagandet av en upptagning skall avgöra om upptaget material har dokumentariskt värde och skall bevaras. Enligt ett uttalande i förarbetena till 12 § pliktexemplarslagen är det emellertid möjligt att uppskjuta verkställigheten av ett fattat beslut om gallring i visst material till dess materialet på grund av risk för avmagnetisering och dylikt ändå måste föras över på nytt underlag (konvertering), se avsnitt 13.2.

Nämnda uttalande avser alltså gallring med hänsyn till att material saknar dokumentariskt värde. Viss ytterligare gallring kan emellertid bli aktuell i fråga om material som i och för sig kan behållas från nämnda synpunkt, se avsnitt 13.2. Beslut härom behöver självfallet inte fattas vid mottagandet av materialet utan kan fattas senare när behov därav inträder.

I avsnitt 13.2 framhålls att övervägande skäl talar för att man övergår till en ordning, enligt vilken all gallring kan företas vid själva inspelningstillfället. I avsnittet diskuteras möjligheten av att underlätta gallringsförfarandet genom att göra en inspelning vid sidan av inspelningen av referensbanden. Det bör här framhållas att en rätt för radioföretagen (eller om man så vill: för ALB) att göra ytterligare inspelningar kräver ändringar i upphovsrättslagen och fotografilagen, i den mån skyddade verk och andra prestationer berörs av inspelningen.

Självfallet kan dock avtal med vederbörande organisationer och företag ersätta en lagändring. Vidare gäller att extra inspelningar inte kan inkrävas enligt pliktexemplarslagen utan måste få stöd i avtal mellan ALB och företagen.

11 a §

Som förut har framhållits blir det system som föreslagits i 11 § inte tillämpligt i fråga om vidare-sändning i landet av programkanaler från satelliter. Det finns inte några föreskrifter om referensbandning av sådana sändningar.

Däremot gäller att kabelnämnden i den utsträckning som behövs för efterhandsgranskning av program skall se till att programkanaler från satelliter som vidare-sänds i landet spelas in för detta ändamål, se 30 § lagen om lokala kabelsändningar.

I avsnitt 13.4.2 har förordats att det införs ett system enligt vilket ett urval av de satellitprogram som sänds i de svenska kabelnäten bandas och arkiveras. Urvalet skall därvid, på samma sätt som beträffande närradion, beslutas av ALB. Bandningen skall utföras i kabelnämndens regi.

Ett sådant system kräver till en början att det införs en skyldighet för kabelnämnden att göra de upptagningar av satellitsända program som ALB bestämmer. En bestämmelse härom bör intas i den nyss omnämnda 30 § lagen om lokala kabelsändningar, se nedan.

Vidare bör i pliktexemplarslagen införas bestämmelse om skyldighet för kabelnämnden att lämna gjorda upptagningar som pliktexemplar till ALB. Sådana bestämmelser har intagits i första stycket av förevärande 11 a § i förslaget.

I andra stycket har föreskrivits att upptagning skall lämnas inom en månad från den dag då upptagningen gjordes. Tiden är densamma som gäller enligt 11 § fjärde stycket i förslaget. Däremot är utgångspunkten för tiden av naturliga skäl en annan.

Film

Som framgår av avsnitt 13.6 gäller enligt 12 § leveransplikt för alla svenska och utländska filmer på 16 eller 35 mm bredd, som godkänts för visning vid biograf föreställning av statens biografbyrå och visats offentligt i Sverige.

Av skäl som anförts i nämnda avsnitt bör detta system ersättas av ett system som i princip innebär leveransskyldighet för alla filmer som nått sådan publik att de kan anses som offentliggjorda i Sverige.

En praktiskt viktig fråga i sammanhanget är hur man i lagtexten skall definiera den antydda gränsen.

Frågan har diskuterats i avsnitt 13.6. Som där anförts har det ansetts lämpligt att utgå från det sätt på vilket en motsvarande gränsdragning gjorts i upphovsrättslagen, så att leveransskyldigheten kommer att avse varje film som har gjorts tillgänglig för allmänheten här i riket. Detta överensstämmer även med vad som enligt pliktexemplarslagen gäller för fonogram och videogram.

I förslaget har en i enlighet med det sagda avfattad huvudregel upptagits i 12 §. I en ny paragraf, 12 a §, har givits föreskrifter om den närmare ordningen för lämnande av pliktexemplar.

12 §

I första stycket har tagits upp en bestämmelse att av film, som har gjorts tillgänglig för allmänheten här i riket, skall ett pliktexemplar lämnas till ALB.

Bestämmelsen är generell. Detta innebär att skyldighet att lämna pliktexemplar, liksom för närvarande, skall gälla i fråga om all biograf-film. Skyldighet att lämna pliktexemplar skall vidare gälla filmer som produceras för att visas offentligt på ungdomsgårdar, museer osv, jfr avsnitt 13.6.

I andra stycket första punkten bestäms närmare vad som skall menas med att en film görs tillgänglig för allmänheten. Enligt bestämmelsen sker så när filmen visas offentligt eller exemplar därav lämnas ut för spridning. Bestämmelsen motsvarar vad som gäller för fonogram och videogram, se 13 § andra stycket.

I enlighet med vad som uttalats i förarbetena till sistnämnda lagrum (prop 1977/78:97 s 119) har den nu föreslagna bestämmelsen följande innebörd. Med att ett framförande är offentligt menas att vem som helst skall äga tillträde. Med offentligt framförande jämställs framförande vid tillställning till vilken tillträde beror på medlemskap eller inbjudan men där det i verkligheten är så, att vem som helst får tillträde. Visning av en film i en filmförening kan också medföra leveransskyldighet.

Utlämnande för spridning sker främst när filmer bjuds ut till försäljning i handeln. Det förekommer även att filmer hålls tillgängliga för allmänheten genom uthyrning eller utlåning. Uthyrning av vanliga spelfilmer via interna kanaler inom branschen omfattas däremot inte. Spelfilmer faller under leveransplikt först sedan de visats offentligt.

Det kan anmärkas att det vid spridning räcker att spridaren vänder sig till allmänheten. Om den som köper, hyr eller lånar filmen ämnar visa filmen offentligt eller privat har alltså ingen betydelse. Detta innebär att leveransplikt föreligger vid spridning, även om konsumenten t ex genom avtalsbestämmelse är förbjuden att visa filmen offentligt.

I andra stycket andra punkten har tagits upp en bestämmelse att lika med offentlig visning anses visning som i förvärvsverksamhet anordnas inför en större sluten krets. Motsvarande bestämmelse, som återgår på en föreskrift i 2 § tredje stycket upphovsrättslagen, finns för fonogram och videogram, se 13 § andra stycket pliktexemplarslagen.

Bestämmelserna i pliktexemplarslagen utesluter självfallet inte att skyldighet att bevara film kan föreligga på annan grund eller att möjlighet att få till stånd ett bevarande kan uppnås på annat sätt än det som anges i den lagen. Skyldighet att bevara film kan vara föreskriven

i administrativ ordning eller som villkor i samband med statsbidrag. Vidare kan t ex avtal träffas med filmproducenter och andra om bevarande av film i sådana fall som inte täcks av pliktexemplarslagen. Jfr avsnitt 13.6.

Beträffande frågan om i vilken form film skall bevaras, se följande paragraf.

I ett tredje stycke har tagits upp en bestämmelse att skyldighet att lämna pliktexemplar inte föreligger i fråga om sådan film, som har samma innehåll och utförande som tidigare framställd film, av vilken pliktexemplar har lämnats. Bestämmelsen motsvarar vad som gäller för fonogram och videogram enligt 15 § 1.

12 a §

I första stycket har tagits upp en bestämmelse om vem som skall lämna pliktexemplar.

Enligt gällande lag är leveransplikten kopplad till skyldigheten att påkalla granskning av biografifilm hos biografbyrån. En naturlig konsekvens härav är att det är den som har påkallat sådan granskning som har ansvaret för leverans av pliktexemplar.

Med det nu föreslagna utvidgade systemet för leverans av pliktexemplar av film finns det inte anledning att bibehålla något rättsligt samband mellan censurgranskning i det fall den förekommer och skyldighet att verkställa leverans av pliktexemplar. Frågan vem som bör ha ansvaret för att pliktexemplar lämnas bör avgöras på annat sätt. En möjlighet vore att anknyta till det system som enligt 16 § gäller för fonogram och videogram. För dessa produkter gäller dock andra kriterier i fråga om skyldigheten att lämna pliktexemplar än som enligt förslaget skall gälla i fråga om film. Bl a gäller olika regler allt efter som produkten mångfaldigats inom eller utom riket. I fråga om film skall enligt förslaget skyldighet att lämna pliktexemplar enbart bero av att filmen görs tillgänglig för allmänheten här i landet. Det synes då mest naturligt att skyldigheten alltid skall fullgöras av den som föranstaltar

om att filmen görs tillgänglig på detta sätt. Bestämmelser i enlighet härmed har tagits upp i paragrafens första stycke.

I praktiken kommer enligt förslaget att som huvudregel gälla att ansvar för pliktleverans ligger på distributören när det gäller biografifilm och på beställaren i fråga om övrig film.

Förslaget innebär inte hinder mot att man i de fall, då censurgranskning förekommer, bibehåller den ordning som för närvarande tillämpas och som innebär att biografbyrån när det gäller pliktexemplar samarbetar med ALB, se avsnitt 5.1.4. Det är tvärtom självfallet en fördel om detta samarbete kan fortsätta.

I andra stycket första punkten har tagits upp bestämmelse att pliktexemplar skall lämnas inom en månad från den dag då filmen först gjordes tillgänglig för allmänheten här i riket. Bestämmelsen motsvarar vad som enligt 17 § gäller för lämnande av pliktexemplar av fonogram och videogram. I fall då tiden skall räknas från den första offentliga visningen överensstämmer förslaget med gällande rätt (12 § tredje stycket första punkten).

En särskild fråga är i vilken form filmer skall bevaras hos ALB. För närvarande gäller att den som har lämnat pliktexemplar till ALB skall få tillbaka detta sedan arkivet haft skälig tid för att framställa en kopia, 12 § tredje stycket andra punkten. I praktiken framställer ALB kopior genom att filmerna överförs på videoband. Sedan får den som lämnat in en kopia tillbaka denna. Saken kan uttryckas så att leveransplikten när det gäller film blott omfattar skyldighet att tillhandahålla ett pliktexemplar för kopiering, jfr avsnitt 13.6.

Frågan huruvida man skall behålla denna ordning har diskuterats i avsnitt 13.6. Som där har framhållits är det i och för sig angeläget att filmer bevaras i sin originalform, dvs på filmbas. Detta intresse skulle kunna tillgodoses genom att man slopade den nämnda lagbestämmelsen om att den som lämnat in en filmkopia till ALB skall få tillbaka denna. Av vad som uttalats i sagda avsnitt framgår dock att önskemålet att film bevaras på filmbas inte bör tillgodoses genom lagstiftning.

Leveransplikten i fråga om film bör därför alltjämt vara begränsad till en skyldighet att lämna in filmen till ALB för kopiering. Den nuvarande bestämmelsen om rätt för leverantör att återfå lämnat pliktexemplar har därför bibehållits (12 a § andra stycket andra punkten i förslaget).

Önskemålet att film bevaras i originalform får, som närmare utvecklats i avsnitt 13.6, tillgodoses på andra sätt. Som där har nämnts råder i praktiken en särskild ordning i fråga om utländsk film. Filminstitutet har sålunda enligt avtal med filmbranschen rätt att kräva att filmkopior av god kvalitet deponeras hos institutet. Detta sker under förutsättning att ALB befriar den enligt avtalet deponeringsskyldige från skyldighet att leverera pliktexemplar till arkivet. Dispens meddelas enligt bemyndigande som av regeringen utfärdats med stöd av 26 § i pliktexemplarslagen. Denna dispensmöjlighet kvarstår i förslaget och den nuvarande ordningen beträffande utländsk film kan därför tillämpas även enligt förslaget.

Fonogram och videogram

13 §

I paragrafen ges den grundläggande bestämmelsen om leveransplikt i fråga om exemplar av fonogram och videogram, som har mångfaldigats här i riket. Som förutsättning för leveransplikt gäller bl a att fonogrammet eller videogrammet mångfaldigats i minst 50 exemplar.

Av skäl som anförs i avsnitt 13.7 föreslås inga ändringar i lagen vad beträffar fonogram. I fråga om videogram föreslås endast den ändringen att gränsen 50 exemplar sänks till 10 exemplar.

Paragrafen har justerats i enlighet härmed.

14 §

I paragrafen behandlas leveransplikt i fråga om fonogram eller videogram som mångfaldigats utom riket men importerats till Sverige. Som

förutsättning för leveransplikt gäller bl a att importen avser minst 50 exemplar. Även denna gräns har i förslaget sänkts till 10 exemplar i vad avser videogram.

Övergångsbestämmelser

Vid utformandet av övergångsbestämmelserna har antagits att lagändringarna kan träda i kraft den 1 juli 1988. Beslutas annan dag för ikraftträdandet får de i förslaget upptagna tidpunkterna i motsvarande mån ändras.

I princip bör lagen tillämpas på material som gjorts tillgängligt för allmänheten efter ikraftträdandet, dvs efter utgången av juni 1988 (punkt 1 b-d).

I fråga om ljudradio- eller televisionsprogram som avses i 11 § i förslaget märkes att pliktexemplaren utgörs av referensbandningar. Tiden för leverans till ALB räknas här från den dag då företagets skyldighet att bevara upptagningen som referensupptagning upphörde, dvs sex månader efter sändningen. Med hänsyn härtill bör den nya lagen göras tillämplig på upptagning av sådant ljudradio- eller televisionsprogram av nu förevarande slag som har sänts efter utgången av december 1987 (punkt 1 a). Detta överensstämmer med motsvarande föreskrift i övergångsbestämmelserna till pliktexemplarslagen (punkt 1 b i dessa).

Beträffande sådant material som tillkommit före de nu angivna tidpunkterna och alltså inte omfattas av de nu berörda bestämmelserna bör äldre föreskrifter gälla (punkt 2).

16.2.2 Förslaget till lag om ändring i lagen om lokala kabelsändningar

Som anförts under 11 a § i förslaget till lag om ändring i pliktexemplarslagen innefattar det utvidgade system för leverans av pliktexemplar som nu förordas bl a att kabelnämnden skall vara skyldig att, i den utsträckning ALB bestämmer, föranstalta om inspelning av sådana programkanaler från satelliter som vidareasänds i landet. Sådana inspelningar skall som pliktexemplar lämnas till ALB.

För närvarande gäller att kabelnämnden skall se till att satellitprogram som vidareasänds i landet spelas in för efterhandsgranskning, se 30 § lagen om lokala kabelsändningar.

En bestämmelse om att kabelnämnden skall spela in program av detta slag även för arkivering hos ALB kan naturligt knytas till den föreskrift om inspelning för efterhandsgranskning som sålunda redan finns. I enlighet härmed föreslås, att i ett andra stycke i den nämnda paragrafen föreskrivs att kabelnämnden för arkivändamål skall göra upptagningar av de programkanaler som avses i paragrafen i enlighet med vad ALB bestämmer. Härtill har fogats en erinran om att det i pliktexemplarslagen finns bestämmelser om skyldighet för nämnden att lämna gjorda upptagningar till ALB. Härmed åsyftas självfallet i första hand den nya 11 a §. Hänvisningen avser även 24-26 §§ i pliktexemplarslagen ("Gemensamma föreskrifter").

Vid tillkomsten av lagen om lokala kabelsändningar synes man ha utgått från att lagens nuvarande bestämmelse i 30 § om inspelning för efterhandsgranskning var förenlig med den upphovsrättsliga lagstiftningen. Den bestämmelse som nu föreslås om inspelning för arkivändamål är av liknande natur. Med den tolkning av upphovsrättslagstiftningen som gjordes vid lagens tillkomst bör alltså även den nu föreslagna bestämmelsen anses som förenlig med nämnda lagstiftning.

I den föreslagna lagtexten har, i överensstämmelse med terminologin i pliktexemplarslagen, använts uttrycket att kabelnämnden skall göra "upptagningar" av programkanaler. I gällande lagtext, som enligt för-

slaget bildar paragrafens första stycke, talas om att programkanaler "spelas in" och att "inspelningar" bevaras. För att få enhetlighet har terminologin i första stycket jämkats.

Den föreslagna lagändringen bör träda i kraft samtidigt med ändringarna i pliktexemplarslagen, dvs efter vad som antagits i motiven till denna den 1 juli 1988.

17 Kostnader

17.1 Förutsättningar

Samhällets totala kostnader för bevarande av ljud- och bildupptagningar beräknas uppgå till drygt 42 milj kr (se kap 9). Därav är ALBs andel ca 7,5 milj, SRs ca 22 milj samt SFIs ca 13 milj. Som framgår av kap 3 har det skett en kraftig ökning av utbudet inom den här sektorn. Denna ökning kommer av allt att döma att fortsätta också i framtiden beträffande de medier som idag levereras till ALB. Så planerar t ex lokalradiation en kraftig utökning av sin sändningstid när den nya programkanalen P4 tas i drift. När lokalradioprogrammen förs över från P3 till P4 uppstår också ett behov hos riksradiation att sända egna program under denna tid. Med nuvarande referensbandningsteknik, där fyra kanaler spelas in parallellt på samma band, innebär inte detta någon motsvarande ökning av antalet band. Däremot ökar antalet riksradioprogram som skall katalogiseras.

Enligt mina förslag skall också i fortsättningen det totala utbudet levereras och bevaras av de medier som idag omfattas av leveransplikt. Det är idag inte möjligt att säga vilken ökning det kan bli fråga om i framtiden. Jag har ingen annan möjlighet än att utgå från nuvarande förhållanden och beslutade förändringar som är möjliga att beskriva i kvantitativa termer. Jag förutsätter därför att ALB i de årliga anslagsframställningarna redovisar vilka kostnadskrav som en ökande volym i framtiden inom nuvarande pliktexemplarskategorier medför. Kostnadsökningar som hänför sig till sådana utbudsförändringar tas därför inte upp i detta sammanhang.

Som tidigare anförts (avsnitt 13.6) anser jag att arkivering av biograf-film på filmbas bör få fastare legala former. Mitt förslag innebär dock i

praktiken ingen utvidgning i förhållande till den verksamhet som idag bedrivs inom filminstitutet. Jag förutsätter därför att detta inte kommer att medföra några nya kostnader. Resurskrav från SFI för eventuellt tillkommande kostnader får i vanlig ordning motiveras i institutets årliga anslagsframställning.

Enligt min mening bör också närradiosändningar, program från satelliter som tas emot i kabelnät, lokala egensändningar i kabelnät samt offentliggjord film utanför spelfilmssektorn införlivas i pliktexemplarsystemet (se kap 13). Sådan arkivering pågår endast i mycket begränsad omfattning f n, och mina förslag på den här punkten kräver ett reellt tillskott av resurser. De kostnadsökningar som redovisas här hänför sig därför uteslutande till bandning och arkivering av dessa mediekategorier. Kostnaderna indelas i bandkostnader, personalkostnader samt övriga kostnader, uppdelade på datorkostnader och lokalkostnader.

Bandkostnaderna är direkt avhängiga av inspelningssystem och bandstandard. Den skillnad i återgivningskvalitet som finns mellan högkvalitativa rullband och enklare kompaktkassetter liksom mellan professionella entumsband och VHS-kassetter, återspeglas även i prissättningen. Också arkivbeständigheten hänger samman med bandens kvalitet och pris. Kassetter som inte uppfyller vissa kvalitetskrav, och därför säljs till ett lägre pris, är mindre lämpliga för arkivändamål. Med tiden måste dessutom innehållet på dagens band överföras till nya informationsbärare, varvid uppstår en viss kvalitetsförlust. Det är därför angeläget att en god teknisk standard upprätthålls på de band som skall långtidsarkiveras.

Personalkostnaderna kan underindelas i två huvudfunktioner: inkrävning/mottagning och katalogisering. Liksom bandkostnaderna styrs också personalkostnaderna av den ambitionsnivå som väljs inom dessa två funktioner. Från forskarhåll har kraftigt understrukits att med ett så begränsat urval som det av mig föreslagna är det av största vikt att det inte blir något större bortfall av material. Det är därför nödvändigt att tillräckliga insatser kan göras beträffande inkrävning av de sändningar som ingår i urvalet. För att materialet sedan skall kunna bli

tillgängligt krävs en utförlig katalogisering. De pliktexemplar som levereras till ALB får endast tillhandahållas i form av sk studiekopior. Varje forskarbeställning medför därför både kostnadskrävande kopieringsarbete och slitage på originalbanden. Det är också mycket tidsödande för forskaren, och kräver tillgång till teknisk apparatur, att gå igenom stora mängder ljud- och bildupptagningar. Med adekvata söksystem är det möjligt att redan vid katalogsökningen utesluta material som saknar intresse, vilket är kostnadsbesparande både för ALB och den enskilde forskaren. Det är därför viktigt att det också finns tillräckliga resurser för katalogisering av de levererade pliktexemplaren.

Under övriga kostnader ryms de krav som ställs på en ökning av antalet terminalarbetsplatser och minneskapacitet för registrering och katalogisering av de nya medieformerna, samt den ökning av lokalkostnaderna som blir följden av att antalet levererade band och kassetter ökar.

I nedanstående avsnitt redovisas kostnaderna för de nya medieformer som i fortsättningen bör omfattas av leveransplikt. Till finansieringsfrågorna återkommer jag i kap 19.

17.2 Närradio

Från forskningssynpunkt vore det enligt min mening önskvärt att bevara samtliga program som sänds i närradion. Detta är dock inte möjligt av ekonomiska skäl. Beträffande närradion måste därför ett urval göras. Jag föreslår att alla sändande föreningar skall leverera samtliga sina program under två hela veckor, en på våren och en på hösten. Dessutom föreslår jag att ALB får medel för att rekvirera särskilt intressanta program, ungefär motsvarande ytterligare en sändningsvecka (se avsnitt 13.3). Sammanlagt skulle således ALB arkivera tre veckors totala närradioutbud per år. Under år 1986 sände närradion totalt 150 000 timmar. Tre veckors sändningar motsvarar med den årsvolymen ca 9 000 timmar.

Bandkostnader

Närradio sänds från ett stort antal orter. Varje förening har skyldighet att göra sina egna referensbandningar. Från lagrings- och hanterings-synpunkt vore det önskvärt med en gemensam inspelnings- och bandstandard. Ett sätt att få en standardisering på det här området skulle kunna vara en centraliserad referensbandning, dvs att referensbandningen sköttes gemensamt för varje sändare.

Televerket har på mitt uppdrag gjort vissa alternativa beräkningar av kostnaderna för en sådan centraliserad referensbandning. Som ett kostnadsexempel kan nämnas att för bandning via HF-mottagare på en av televerket Radios stationer med en bandspelare som ger en bandbredd på 300 - 3 000 Hz skulle kostnaden vid en sändningstid om fyra timmar per dygn bli drygt 4 000 kr per månad och närradiosändare. Om sändningstiden i stället är 20 timmar per dygn blir kostnaden ca 9 000 kr per månad och sändare. En sådan inspelning har dock mycket låg ljudkvalitet (s k telefonkvalitet) och är därför mindre lämplig för arkiveringsändamål. Om bandbredden ökas till 300 - 6 000 Hz blir motsvarande månadskostnader 6 000 kr för en sändare med fyra sändningstimmar per dygn och 14 000 kr för en med 20 sändningstimmar per dygn. Televerket har också räknat på ett digitalt inspelningssystem som bygger på åttatimmars VHS-kassetter. Där blir månadskostnaden ca 5 000 kr för en sändare med fyra sändningstimmar och ca 16 000 kr för en som sänder 20 timmar per dygn. Den digitala inspelningstekniken ger en mycket hög ljudkvalitet och är också fördelaktig från beständighets-synpunkt. Det vore av en rad skäl önskvärt att de sändande föreningarna på en ort kunde enas om en gemensam bandning. För det urval som jag föreslagit, dvs sammanlagt tre veckor per år, är det dock inte rimligt att föreskriva någon sådan central referensbandning, utan detta måste i så fall ske på frivillig basis. Huvudmotivet för en central bandning på sändningsorterna måste rimligen vara att förbättra kvaliteten på och förbilliga den referensbandning som de sändande föreningarna är ålagda enligt närradiolagen. Normalt torde det bli just dessa referensband som kommer att levereras till ALB.

De inspelningar som görs för arkivändamål bör inte ha en teknisk standard som understiger en kompaktkassett av standardkvalitet. Jag har därför beräknat timkostnaden för närradios arkivband till 15 kr, vilket ungefär motsvarar kostnaden för en C60 kassett. Bandkostnaden för 9 000 timmar närradio kommer under denna förutsättning att uppgå till $9\ 000 \times 15 = 135\ 000$ kr.

Personalkostnader

Eftersom var och en av de över 2 000 föreningarna som sänder närradio i landet har ansvar för sina egna referensbandningar måste också skyldigheten att leverera det föreslagna urvalet till ALB läggas på dessa föreningar. För att minimera bortfallet kommer det att krävas omfattande informations-, inkrävnings- och bevakningsinsatser från ALBs sida. ALB har beräknat två heltidstjänster för inkrävning och mottagning, dvs utbudsbevakning, krav och påminnelser, leveranskontroll, etikettering mm. En miniminivå för katalogisering av närradiosändningarna kan anses vara att de enskilda programmen kan återfinnas på sändarort, sändande förening, föreningskategori och sändningsvecka. För katalogisering på denna nivå har ALB angett resurskrav på 1,5 tjänster.

Övriga kostnader

För katalogisering av de levererade närradiobanden krävs ett tillskott av en terminalarbetsplats samt en årlig utvidgning av minneskapaciteten med 8,5 megabyte. Detta motsvarar en årlig kostnad på ca 15 000 kr. Den beräknade arkivtillväxten beräknas till 13 hyllmeter/år, vilket motsvarar en årlig kostnadsökning på ca 4 000 kr.

17.3 Kabel-TV

17.3.1 Satellitprogram

Bandkostnader

För de satellit-TV-program som distribueras via kabel-nät föreslår jag ett urval av i huvudsak samma modell som för närradion, dvs två hela veckor per år samt medel motsvarande 500 timmar. Det sänds f n uppskattningsvis ca 50 000 timmar satellit-TV per år. Det föreslagna urvalet ger då ca 2 500 timmar. Jag har tidigare angett att VHS-kassetter med en spellängd av tre timmar får anses vara lägsta godtagbara kvaliteten för bandning av satellitsändningar. Med denna inspelningsstandard kommer det föreslagna urvalet att omfatta ca 850 VHS-kassetter. Med en kassettkostnad på ca 65 kr blir bandkostnaden för hela urvalet 55 000 kr.

Personalkostnader

Det finns idag ingen skyldighet att referensbanda satellitsändningar. Kabelnämnden skall i sin tillsynsverksamhet göra vissa bandningar. Detta gäller dock ett mycket begränsat urval och hittills har inga sådana bandningar gjorts. För arkiveringsändamål måste därför en särskild bandning göras. Jag har beräknat att kostnaden för bandning av det urval som jag har föreslagit uppgår till ca 100 000 kr, exkl band.

För ALB beräknas ingen personalutvidgning för utbudsbevakning och mottagning av satelliturlvalet. Däremot saknar ALB resurser för katalogisering av detta material. Som jag har framhållit tidigare anser jag det vara nödvändigt att de inspelningar som lagras hos ALB görs tillgängliga genom en adekvat katalogisering. För att katalogisera satellitsändningarna har ALB redovisat behov av en heltidstjänst.

Övriga kostnader

För katalogisering av det föreslagna urvalet av satellitsändningar krävs det 0,5 terminalarbetsplatser samt en årlig utvidgning av minneskapaciteten hos ALBs dator med 3,6 megabyte. Detta motsvarar en årlig kostnad på ca 7 000 kr. Den årliga bandtillväxten beräknas uppgå till ca 23 hyllmeter, motsvarande en kostnad av 4 000 kr.

17.3.2 Lokala egensändningar

Bandkostnader

Eftersom de lokala egensändningarna i kabelnät ännu så länge är av mycket begränsad omfattning, har jag föreslagit att tills vidare samtliga sådana sändningar skall levereras till ALB. F n sänds årligen ca 1 000 timmar lokala egensändningar i kabelnät i landet. Erfarenheterna hittills visar att det av produktionstekniska skäl inte är möjligt att packa informationen maximalt på kassetterna. Det krävs därför ca 800 tretimmars VHS-kassetter för det nuvarande utbudet. Bandkostnaden för de lokala egensändningarna uppgår således till $800 \times 65 = 52\,000$ kr.

Personalkostnader

ALB har tidigare tilldelats vissa medel för att bevaka de lokala egensändningarna i kabelnät (jfr 5.1.3). För utbudsbevakning och inkrävning krävs det därför ingen ytterligare personalförstärkning. De lokala egensändningarna består i allmänhet av unikt svenskt material som inte finns dokumenterat eller registrerat någonstans. Det är därför viktigt att dessa katalogiseras på ett utförligt sätt. Ett resurstillskott på 1,7 tjänster har ALB beräknat för detta.

Övriga kostnader

Den utförliga katalogisering som föreslås för denna kategori medför krav på årlig ökad minneskapacitet med 5,25 megabyte och ytterligare en terminalarbetsplats. Detta motsvarar en årlig kostnad på ca 11 000 kr.

Antalet kassetter blir tämligen begränsat och den årliga tillväxten beräknas uppgå till 10 hyllmeter, motsvarande en årlig kostnadsökning på 2 000 kr.

17.4 Övrig film/video

Bandkostnader

Enligt mitt förslag skall den sk övriga filmen, t ex beställningsfilm/video, som offentliggjorts i landet omfattas av leveransplikt. Om en film enbart finns i form av en filmkopia skall denna lämnas till ALB för kopiering till video. Det vanligaste är dock att denna typ av produktioner distribueras i form av videokassetter. I sådana fall, vilket förmodligen blir det helt övervägande, skall en videokassett levereras till ALB.

De filmer ALB kopierar via sin egen scannerutrustning kopieras till långsamspelande entumsband (BCN), med en bandkostnad på 300 kr per timme. Enligt uppgift från branschen motsvarar produktionen av övrig film ca 130 långfilmer eller 195 speltimmar per år. 80% av dessa är ursprungligen producerade med videoteknik. Det är således endast ca 40 timmar/år (20% av 195 timmar) som kan komma i fråga för kopiering till BCN-band på ALB. Kostnaden för dessa uppgår till 12 000 kr. För resterande 80 %, ca 160 timmar, blir det fråga om VHS-kassetter med en timkostnad på 21 kr. Den totala kostnaden för VHS-kassetter blir då 3 500 kr.

Personalkostnader

Personalbehovet för att hantera den övriga filmen är svårt att beräkna eftersom det inte finns någon samlad överblick över utbudet. Medellängden för en film av den här kategorin kan uppskattas till 20 minuter. 40 timmars speltid motsvarar sålunda ca 120 filmer, vilka skall föras över till videokassett. För detta beräknas 0,2 heltidstjänster. Inte heller för denna kategori finns någon dokumentation eller registrering. Det krävs därför både resurser för utbudsbevakning och utförlig katalogisering. Sammanlagt en heltidstjänst beräknas för detta.

Övriga kostnader

För katalogisering av den övriga filmen beräknas ett tillskott av 0,5 terminalarbetsplatser samt årligt ökat minnesutrymme med 1,25 megabyte. Detta motsvarar en årlig kostnad på ca 4 000 kr. Den årliga tillväxten av band beräknas till ca fem hyllmeter, motsvarande en årlig kostnadsökning av 2 000 kr.

17.5 Totalkostnader*Bandkostnader*

Som framgår av ovanstående beräkningar uppgår den totala bandkostnaden för de föreslagna utvidgningarna av pliktexemplarslagen till 258 000 kr. För denna kostnad kan ett urval av närradio- och satellit-sändningarna och hela den nuvarande produktionen av lokala egen-sändningar i kabelnät samt beställningsfilm/video spelas in för arkivering på en acceptabel teknisk kvalitet.

Personalkostnader

För ALBs hantering av de nya leveranspliktiga medieformerna redovisas ett behov av 7,4 heltidstjänster. Av dessa bör enligt min mening en

vara en kvalificerad handläggare med ansvar för utbudsbevakning, kontinuerlig uppföljning av urvalsprinciper, informationsinsatser mot sändande föreningar och företag mm. De resterande 6,4 tjänsterna bör vara på byråassistentnivå. För handläggartjänsten beräknas 225 000 kr inklusive lönekostnadspålägg och kringkostnader. För en byråassistent beräknas en årlig kostnad på 200 000 kr inklusive lönekostnadspålägg och kringkostnader. Den årliga kostnaden för bandning av satellit-sändningar beräknas till ca 100 000 kr. Den totala personalkostnaden uppgår då till 1 605 000 kr.

Övriga kostnader

Kostnaden för en dataterminal uppgår till 20 000 kr inkl moms. Därtill kommer möbler och annan utrustning till en kostnad av ca 10 000 kr. Kostnaden för varje terminalarbetsplats blir därför 30 000 kr. Som framgår ovan redovisas ett behov av ytterligare tre terminalarbetsplatser. Investeringskostnaden för detta blir således 90 000 kr. Behovet av utökad minneskapacitet beräknas till 18,6 megabyte per år. Ett sekundärminne som rymmer 170 megabyte kostar ca 85 000 kr. Detta skulle täcka ALBs tillkommande behov under ca nio år. Även detta är fråga om en investeringskostnad. Investeringar i datorutrustning för statliga myndigheter finansieras genom en speciell fond som förvaltas av statskontoret. Själva investeringskostnaden bekostas ur denna fond, medan myndigheten får betala en årlig avgift till statskontoret. Detta innebär att statskontoret står för investeringskostnaden, 145 000 kr, för tre terminaler och ett sekundärminne på 170 megabyte. Med en avskrivningstid på sex år, som är den norm som statskontoret använder, blir ALBs årliga avgift för tre terminaler ca 15 000 kr och för sekundärminne ca 22 000 kr. Investeringskostnaden för möbler och annan utrustning, ett engångsbelopp motsvarande totalt 30 000 kr, bestrids från ALBs anslag. Ökningen av ALBs ADB-kostnader kan således beräknas till totalt ca 37 000 kr i årliga avgifter.

Den totala årliga arkivtillväxten ökar med ca 40 hyllmeter per år. Med nuvarande lagringssystem motsvarar detta en årlig kostnadsökning på ca 12 000 kr.

Tabell 17.1
Kostnadskonsekvenser (1 000 kr) exklusive investeringskostnad
på 30 000 kr.

	Närradio	Satellit	Egensändning	Övrig film	Totalt
Band	135	55	52	16	258
Personal	725	300	340	240	1 605
Övrigt					
dator	15	7	11	4	37
lokaler	4	4	2	2	12
Summa	879	366	405	262	1 912

18 Tänkbara samordningsvinster

18.1 Bakgrund

Utgångspunkten för mitt arbete bör enligt direktiven vara att inom ramen för tillgängliga resurser bevara det material som är mest intressant. En höjd ambitionsnivå inom ett område kan behöva motsvaras av en minskad ambition inom ett annat, eller av att arbetet bedrivs på ett mindre kostnadskrävande sätt. I huvudsak tre institutioner, ALB, programbolagen inom SR-koncernen samt filminstitutet, bedriver idag med stöd av allmänna medel en mer omfattande arkivering av ljud- och bildupptagningar. Kostnadsbesparingar som kan uppstå genom minskat dubbelarbete hos dessa tre institutioner kan användas för att skapa möjligheter till bevarande av mediekategorier som idag inte omfattas av leveransplikt. Det kan i detta sammanhang vara på sin plats att kortfattat redovisa bakgrunden till nuvarande ordning.

DAK-kommittén diskuterade i sitt betänkande (SOU 1974:94, sid 257 ff) tre alternativ för att organisera samhällets arkivering av ljud- och bildupptagningar.

1. Arkiveringsverksamheten vid nationalfonoteket (då en avdelning inom KB), SR och filminstitutet byggs ut inom dessa institutioner.
2. Arkiveringsverksamheten vid nationalfonoteket och filminstitutet byggs ut inom dessa institutioner. Nationalfonoteket arkiverar ljudupptagningar, filminstitutet bildupptagningar. Radiosändningar arkiveras vid nationalfonoteket och TV-sändningar vid filminstitutet. SR arkiverar ej något för forskningsändamål.
3. Arkiveringen av ljud- och bildupptagningar samlas till en central institution.

DAK framhöll att de två första alternativen hade den nackdelen att arkivmaterialet blev uppdelat på olika arkivbildande institutioner. Svårigheterna att få en samlad bild av arkivmaterialet skulle därmed öka. DAK pekade också på att gränsdragningen mellan ljud- och bildupptagningar sannolikt skulle te sig mindre naturlig i framtiden. DAK fann att övervägande skäl, praktiska, ekonomiska och principiella, talade för att arkiveringen skulle förläggas till en central institution som borde få ställning av statlig myndighet. Detta förslag stöddes av en klar majoritet av remissinstanserna, endast Föreningen Sveriges Filmproducenter och Musikaliska Akademien förordade andra lösningar.

Filminstitutet avvisade i sitt remissvar alternativ 1, men förklarade sig villigt att i positiv anda pröva alternativ 2, med det påpekanet att det i så fall borde beaktas att filminstitutet är en fristående stiftelse medan man i betänkandet använde uttrycket officiellt arkiv. Filminstitutet accepterade alternativ 3 med den invändningen att den föreslagna leveransplikten borde kompletteras så att även konstnärligt viktigare filmer skulle kunna bevaras i sin ursprungliga form. Som en rimlig arbetsfördelning mellan den nya institutionen och filminstitutet föreslogs att den förstnämnda arkiverade "all film på sätt som föreslås i betänkandet medan filminstitutet arkiverar endast ett urval av filmerna och då företrädesvis inte på videoband utan i filmform".

Sveriges Radio tillstyrkte i sitt remissvar att ett centralt mediearkiv inrättades enligt DAKs förslag. Denna inställning grundade sig mindre på de egna arkivens otillräcklighet än på överväganden av principiell art. Företaget påpekade att dess huvuduppgift är att producera program och att arkivverksamheten måste bli ett sekundärt intresse. Sveriges Radio anförde också att det vore rimligt att, om inga tekniska hinder förelåg, de program som finns hos den nya arkivinstitutionen också skulle kunna sändas på nytt, givetvis med beaktande av upphovsmännens intresse.

I propositionen (1977/78:97, sid 102) angav föredraganden att han delade uppfattningen att ljud- och bildupptagningar bör bevaras hos en central institution. Därigenom kan de tekniska och personella resurserna utnyttjas på ett effektivt sätt. Dessutom möjliggörs en mer övergri-

pande behandling av t ex gallringsfrågor. En statlig myndighet har de bästa förutsättningarna att tillgodose forskningens intressen, vilket blir en av huvuduppgifterna för en ny institution. Även kommande gallringsuppgifter utförs lättast inom ramen för en statlig myndighet.

Jag har under mitt arbete haft en rad kontakter med företrädare för användare av arkivmaterial inom det här området, dvs i första hand forskare, för leverantörer av pliktexemplar, samt för upphovsmännens intresseorganisationer. Enligt samstämmiga uppgifter har den nuvarande ordningen med en central arkivinstitution fungerat mycket bra. Det finns därför ingen anledning att frångå principen om att allt ljud- och bildmaterial skall arkiveras inom en central statlig arkivmyndighet. Det kan däremot finnas anledning att närmare se över omfattningen av onödigt dubbelarbete och peka på möjligheter till kostnadsbesparande samordning mellan de olika institutionerna.

18.2 Samordning mellan ALB och Sveriges Radio

I regeringens proposition (1985/86:99) Sveriges Radio 1986-1992 uttalade föredraganden att Sveriges Radio-koncernen och arkivet för ljud och bild (ALB) bör sträva efter att samordna resurserna för arkivering av radio- och TV-program så att samhällsekonomiska vinster kan göras och dubbelarkivering undvikas. Även i fråga om katalogisering bör koncernen och ALB samarbeta. I mina direktiv anges att den lämpliga ansvars- och uppgiftsfördelningen mellan ALB och koncernen Sveriges Radio särskilt skall övervägas.

Alltsedan ALBs start 1979 har det funnits ett väl utvecklat samarbete mellan ALB och de olika programbolagen inom SR-koncernen. Detta är reglerat i ett avtal (se bil 3), där det finns överenskommelser om gallringssamråd, ömsesidig tillgång till samlingarna, katalogsamarbete m m. Denna samordning har fungerat utomordentligt väl och därigenom har bl a forskarna via ALB fått tillgång till det rika material som finns i riksradians och Sveriges Televisions programarkiv.

ALB och programbolagen inom SR-koncernen har skilda syften med sin arkiveringsverksamhet. Arkivet för ljud och bild har till uppgift att se till att det svenska kulturarvet vad gäller ljud och rörlig bild bevaras för framtiden. Det är dessutom ALBs uppgift att tillhandahålla material ur samlingarna för seriösa forskningsändamål. För att kunna fullgöra dessa uppgifter får ALB som pliktexemplar bl a det totala programutbudet från SR-koncernen.

Programbolagen inom koncernen Sveriges Radio har till uppgift att producera och sända TV- och radioprogram. För reprisering av hela program och för annan användning inom programverksamheten sparar de olika programbolagen vissa av sina egna originalband. Innehållet på dessa band finns också bevarat på de referensband som efter sex månader förs över till ALB.

Arkivering av samma material sker således inom ALB och SR-bolagen, men för skilda syften. ALB styrs av lagstadgad leveransplikt och en skyldighet att bevara material för framtiden, medan SR-bolagens arkivering styrs av företagsekonomiska och programmässiga överväganden. En teknisk skillnad mellan ALBs band och SRs är att ALB-banden registrerar utgående ljud och bild, dvs den distribuerade produkten, medan SR-banden innehåller den producerade produkten. Ofta sammanfaller dessa helt eller delvis, men i många fall saknas i SRs arkiv de sammanhållande studioinslagen.

Vid sidan av referensband och originalband framställs både på ALB och inom SR-bolagen tillfälliga kopior för olika ändamål, påseende, katalogisering osv. I det här sammanhanget diskuteras dock endast de band som är avsedda för långtidsarkivering.

Strävan har från båda parter varit att i möjligaste mån undvika att dubblera verksamheter och arbetsinsatser. Detta har naturligtvis inte helt kunnat undvikas. Om det är möjligt att minska dubbelarkiveringen utan att göra avkall på bevarandemålet eller tillhandahållandet hos programbolagen och ALB, skulle ekonomiska vinster kunna göras. I följande avsnitt redovisas omfattningen av dubbelarbete idag samt

tänkbar samordning vad beträffar dels bevarandet och dels katalogisering.

18.2.1 Radio

Riksradios sändningar levereras till ALB på sextimmarsband med fyra spår som löper parallellt. Där bandas sändningarna från de tre programkanalerna samt utlandsprogrammets sändningar. De av utbildningsradios program som sänds i riksradien referensinspelas på samma band. Inspelningsarna görs i mono, med en hastighet av 4,75 cm/sek, vilket anses ge en acceptabel ljudkvalitet för tal men inte för musikinslag. Referensbandningen löper 24 timmar per dygn. Eftersom P1 och P2 oftast har sändningsuppehåll under natten kommer två av kanalerna att vara outnyttjade sex timmar per dygn. Riksradios utbud består till ca 20% av repriserna, dessa spelas också in och bevaras på ALB. Den totala årliga accessionen av riksradioband uppgår till ca 1 460 band till en kostnad enbart för banden av 225 000 kr.

Riksradios programarkiv sparar sådana inspelningar, producerade av riksradien, som bedöms vara av värde för programverksamheten. För arkiveras ca 10-15% av alla sända radioprogram. Detta blir ca 5 500 band per år till en kostnad enbart för banden av 750 000 kr.

Lokalradios sändningar spelas huvudsakligen in på samma bandtyp och med samma hastighet som riksradios. Vissa sändningar spelas dock in på kassetstandard. LRAB har totalt sett längre sändningstid än riksradien, vilket avspeglar sig i antalet till ALB levererade band. Under budgetåret 1985/86 levererades 2 302 band till en kostnad av ca 250 000 kr.

Till skillnad från riksradien har inte LRAB något centralt programarkiv. Varje station arkiverar de band som den bedömer vara intressanta från programsynpunkt. Arkiveringsgraden varierar därför kraftigt mellan de olika stationerna.

Den tekniska kvaliteten på ALBs radioband gör det endast möjligt att i begränsad omfattning (rena talprogram) använda dessa för programändamål. Inom LRAB och riksradiation pågår f n ett gemensamt utvecklingsprojekt för att ta fram ett digitalt referensbandningssystem. Därigenom skulle sändningarna kunna referensbandas i stereo med återutsändningsbar kvalitet. LRAB har beslutat att av praktiska skäl, på grund av sändningstidsökningen i den nya programkanalen P4, införa ett digitalt referensbandningssystem. Riksradiation däremot vill ytterligare avvakta den tekniska utvecklingen, framför allt med tanke på den digitala ljudkassetten, som planeras för introduktion i Europa under 1987.

En av effekterna när LRAB inför digitaliserad referensbandning blir att referensbanden får återutsändningsbar kvalitet. De kan därigenom användas även i programverksamheten. En fråga som då uppstår är i vilken omfattning lokalradiostationerna kan minska den egna arkiveringen och därigenom göra kostnadsbesparingar. Lokalradios programproduktion bygger i stor utsträckning på direktsändningar. I endast begränsad omfattning görs mer genomarbetade dokumentära program. Av den anledningen är intresset för arkivmaterial relativt begränsat. Program och inslag av den typ som idag arkiveras på stationerna är oftast av den karaktären att de ändå kommer att sparas lokalt oavsett om ALB har en återutsändningsbar kopia eller ej. På sikt borde det dock kunna innebära en viss minskning av bandkostnaden för LRAB om stationerna får tillgång till det totala utbudet på sändningsbar kvalitet via ALB.

Om ett liknande system skulle införas också vid riksradiation ökar förutsättningarna för en samordning av arkivverksamheten. Trots att ett digitalt inspelningssystem f n innebär avsevärt högre bandkostnader än den nuvarande referensbandningen kan detta ändå medföra en sänkning av de totala kostnaderna. Som framgår ovan uppgår RRs kostnader för arkivband till 750 000 kr. Vid en gemensam arkivering skulle denna kostnad kunna reduceras avsevärt. Förutom de ekonomiska vinster som kan uppstå, tillkommer att de band som arkiveras för framtiden får en hög teknisk kvalitet, samma som vid sändningstillfället. Omfattningen av en sådan samordning är beroende av riksradiationens

dions behov av att bevara originalband och de krav som kommer att ställas från RR och ALB på tillgänglighet till materialet. I samband med ny referensbandningsteknik vore det också intressant att undersöka möjligheterna till selektiv bandning, så att kanaler utan sändningar och identiska repriser kunde undantas.

Vid ALBs start producerade riksradiion en katalog över det totala sändningsutbudet, den s k programkatalogen. Denna katalog har nu lagts ner och ALB har i stället fått resurser för att producera en katalog som motsvarar ALBs behov. RRs programarkiv framställer en manuell kortkatalog över de programband som arkiveras där. Långt framskridna planer finns för en övergång till datorbaserade rutiner. Programarkivets katalog är till för att radions producenter snabbt skall kunna återfinna ett tidigare sänt inslag. Detta kräver en noggrann beskrivning av innehållet på varje band, och katalogiseringen föregås i många fall av genomlysning.

Både inom ALB och RR pågår således katalogisering av samma material. Trots att syfte och uppläggning av de två katalogerna är olika är det ändå angeläget att en samordning kan ske, framför allt då båda katalogerna blir datorbaserade. Det är därför viktigt att de datorsystem som väljs är kompatibla och medger ömsesidig tillgång till den lagrade informationen. Det mest rationella vore naturligtvis att RR och ALB kunde enas om en gemensam databas för arkivkatalogerna.

En mer utvecklade samordning mellan ALB och riksradiions programarkiv förutsätter som framgår ovan ett nytt referensbandningssystem. Även om det är rimligt att anta att ett sådant samarbete kommer att medföra kostnadsbesparingar, är det f n inte möjligt att beräkna vilka belopp sådana besparingar kan uppgå till eller när de kan uppstå. Efter vad jag har inhämtat finns det dock ett intresse både hos ALB och riksradiion att ta upp en diskussion om ett mer utvecklat samarbete beträffande referensbandning och övriga arkivfrågor.

Inom utbildningsradion pågår f n en översyn av rutinerna för arkivering och registrering av programmaterial från både radio- och TV-sändningar. I det sammanhanget är det angeläget att möjligheterna till

samordning mellan UR och ALB undersöks. UR gör i högre grad än RR och SVT bearbetningar av sina program mellan olika sändningstillfällen. Möjligheterna till kostnadsbesparande samordning med ALB är därigenom mer begränsade.

Riksradios *grammofonarkiv*, som är ett centralt arkiv för alla bolag inom Sveriges Radio, har bl a ambitionen att alla i Sverige inspelade skivor skall köpas in (se avsnitt 5.2.1.2). ALB får som pliktexemplar in ett exemplar av alla fonogram, skivor och kassetter, som mångfaldigats i Sverige. Grammofonarkivets skivor köps in för att spelas i radio- och TV-program, medan pliktexemplaren hos ALB skall bevaras för framtiden och får bara användas för forskningsändamål. De grundläggande förutsättningarna för de olika arkiven är så skilda, att det enligt min mening inte är rimligt att tänka sig någon ökad samordning, vad gäller själva bevarandet. Det är dock naturligt och till gagn för båda parter att ett nära samarbete upprätthålls, t ex i form av utbyte av bandkopior för att komplettera samlingarna. Grammofonarkivet producerar datorbaserade mikrofilmkataloger över sina samlingar. Hittills har ALB prenumererat på dessa kataloger. ALB har fått medel för att fr o m budgetåret 1988/89 producera en förteckning över i landet utkomna fonogram, en svensk nationaldiskografi. I det sammanhanget är det viktigt att möjligheterna till samordning mellan ALBs och grammofonarkivets datorsystem noga övervägs. Liksom för radio- och TV-katalogerna underlättas ett sådant samarbete om det finns möjlighet till kommunikation mellan de skilda datorsystemen.

18.2.2 TV

Referensbandningen för rikssändningarna i TVs båda programkanaler sköts av den centrala teknikenheten inom SVT. Det totala utbudet spelas in på tretimmars VHS-kassetter. Den svenska produktionen, med vissa undantag, spelas dessutom in på professionell entumsstandard (BCN). Av bandekonomiska skäl spelas sändningarna in med endast halva bandhastigheten. Den lägre inspelningshastigheten medför inte någon märkbar skillnad beträffande bildåtergivning, utan banden håller i det avseendet återutsändningsbar kvalitet. Däremot kan ljud-

kvaliteten i vissa fall bli något försämrad, vilket innebär att SVT inte godkänner BCN-banden som sändningsband för seriösa musikproduktioner. BCN-banden ligger kvar på SVT under en treårsperiod, då bolaget har fri nyttjanderätt till banden. Under denna tid har ALB möjlighet att i undantagsfall få kopior av banden utan kostnad. Efter tre år levereras dessa successivt till ALB. Då banden finns hos ALB har SVT möjlighet att få kopiering utförd till självkostnadspris. Årligen levereras till ALB ca 2 500 VHS-kassetter (inkl regional-TV) samt 550-600 BCN-band. Kostnaderna för VHS-kassetterna är 115 000 kr och för BCN-banden ca 700 000 kr (ca 300 kr per timme).

Arkivering av TV-program, som producerats och sänts av SVT, handhas av bolagets tekniska enhet. TV-arkivet har ansvar för insamling, katalogisering och vård av film, ljudband och textband samt katalogisering av videoband. För insamling, förvaring och vård av videoband svarar en annan avdelning inom den tekniska enheten. Inom SVT finns en arkivkommitté för TV-inspelningar. Denna sammanträder en gång i månaden och beslutar, på förslag från de enskilda redaktionerna om arkivering eller kassering av inspelningar för TV samt bevarar TV-programmen ur historisk synpunkt och rekommenderar inspelning av t ex direktsända program. Samtliga sända program förs upp på s k arkivlistor, där redaktionerna anger sina önskemål i fråga om arkivering av film och videoband. Den årliga accessionen utgörs av 750 000 meter 16 mm film, motsvarande ca 500 timmars speltid. Därtill kommer 1 200 band, motsvarande ca 1 000 timmar. Det bevarade film- och videomaterialet överlappar delvis varandra. Det är därför svårt att bestämt ange hur stor del av TV-produktionen som löpande sparas i TV-arkivet. Nyhetsprogram förs inte upp på arkivlista. Samtliga nyhetssändningar bevaras på ALBs BCN-band. Det är praktiskt taget uteslutande den inhemska produktionen som bevaras i TV-arkivet. Endast i undantagsfall kan utländska produktioner arkiveras. Kostnaden för den årliga bandtillväxten uppgår till ca 630 000 kr enbart för bandinköp.

Förutom de stora mängder filmmaterial som sparas i TV-arkivet, arkiveras TV-utbudet på tre olika nivåer. ALB bevarar det totala utbudet på VHS och de svenska förstasändningarna dessutom på halvfarts BCN medan TV-arkivet bevarar vissa program på entums originalband. Som

framgår ovan sparas 1 000 timmar svenska förstasändningar årligen på samtliga dessa bandtyper. Om man kunde avstå från BCN-bandningen av dessa genom att SVTs originalband kunde utnyttjas också för ALBs syften skulle man uppnå vissa årliga besparingar beträffande kostnaderna för band, hyllor, lokaler och framtida vårdinsatser. Dessutom blir de band som bevaras för framtiden av bästa möjliga kvalitet. Detta förutsätter att SVT för vissa typer av program redan före sändning kan avgöra om originalbanden skall arkiveras eller inte. Både SVT och ALB har förklarat sig intresserade av att föra vidare diskussioner med syfte att ytterligare utveckla arkivsamarbetet i denna riktning, dvs så att ALB också kan få tillgång till de originalband som arkiveras av SVT.

SVT bedriver en omfattande katalogiseringsverksamhet. Dels framställs en katalog över det totala TV-utbudet, programkatalogen, och dels görs en mycket utförlig och detaljerad beskrivning av de program som bevaras i arkivet. Även ALBs BCN-band förtecknas. De skilda katalogsystemen inom SVT kommer under år 1987 att sammanföras i en gemensam databas. Eftersom ALBs användare genom avtal har garanterats tillgång till SVTs katalogsystem, gör ALB ingen katalogisering av TV-sändningar, med undantag för de äldre TV-program som på forskarförfrågan förvärvas från TV-arkivet. På det här området förekommer således inte något dubbelarbete. Viktigt för ett framtida samarbete är dock att det sker en samordning, liksom för riksradien, mellan institutionernas datorsystem. Det mest fördelaktiga vore naturligtvis om samma katalogsystem kunde användas både för ALB och de olika programbolagen inom SR-koncernen.

18.3 Samordning mellan ALB och filminstitutet

ALB har av riksdagen getts ansvar för att pliktexemplarslagen efterlevs och att offentliggjorda upptagningar av ljud och rörlig bild, inklusive biograffilm, därigenom finns bevarade för framtiden och hålls tillgängliga för seriösa forskningsändamål. Svenska Filminstitutet (SFI) skall enligt 1§ i 1982 års film- och videoavtal bl a medverka till bevarandet av filmer och material av film- och kulturhistoriskt intresse. Det råder en viss oklarhet beträffande ansvars- och uppgiftsfördelningen

mellan de två institutionerna, och frågan har tagits upp till behandling i olika tidigare sammanhang.

I propositionen (1977/78:97) Pliktexemplar till bibliotek & arkiv beto-
nade föredraganden (sid 74) beträffande filminstitutets arkivverksam-
het att det framlagda förslaget till systematiskt bevarande av bl a lång-
filmer hos ALB inte borde ses som en ersättning för det filmbevarande
på filmbas som sker hos filminstitutet och grundar sig på avtal med
filmbolagen. Han framhöll att det var angeläget att filminstitutet även
i fortsättningen skulle kunna genom avtal ta emot och förvara film på
filmbas. De framlagda förslagen skulle delvis ses som ett komplement
till filminstitutets filmsamlingar med särskild tonvikt på bevarande-
aspekten och vidgade möjligheter till utnyttjande för forskning.

I betänkandet (Ds U 1979:5) Den svenska filmpolitiken anges att "till-
komsten av det statliga arkivet för ljud och bild (ALB) bör kunna leda
till förändringar för filminstitutet". Det ansågs dock vara för tidigt att
uttala sig om hur ansvarsfördelningen och samarbetet mellan ALB och
filminstitutet skulle utformas mera i detalj och om vilka konsekvenser-
na skulle bli för filminstitutet.

I regeringens proposition (1981/82:111) Om vissa filmfrågor m.m. påpe-
kade föredraganden att bevarandet av filmer hos filminstitutet och
ALB bygger på olika legala förutsättningar. De två institutionerna ut-
nyttjar olika teknik och har olika syften. Det borde dock, enligt föredra-
ganden, finnas goda förutsättningar för ett nära samarbete i den prak-
tiska hanteringen, även om förutsättningarna för de båda institutioner-
nas bevarande av filmmaterial skiljer sig åt. I detta sammanhang an-
förde också föredraganden att han räknade med att de resurser som
skulle komma filminstitutet till del också skulle räcka till en viss nöd-
vändig förstärkning av institutets arkivfunktioner.

ALB, vars verksamhet finansieras helt över statsbudgeten, har ett år-
ligt anslag på ca 9,5 milj. Därav ägnas 1,2 milj åt hantering av plikt-
exemplar och förvärv av film. ALB avsätter årligen ca 900 000 kr för
pliktexemplaren och drygt 300 000 kr för förvärv av film. I dessa belopp
ingår för respektive kategori kostnader för inkrävning, mottagning,

scanneröverföring, bandinköp, registrering och katalogisering. Plikt-exemplaren utgörs huvudsakligen av biograffilm, medan filmförvärven nästan uteslutande består av äldre beställningsfilm.

Pliktexemplarslagen förutsätter att alla biografvisade filmer skall arkiveras hos ALB i form av videokopior (se avsnitt 13.6). ALB har kontinuerligt strävat efter att höja den tekniska standarden på videobanden. Från början spelades allt över på videosystemet VCR, som främst var tänkt för konsumentmarknaden. Nu spelas, som tidigare nämnts, den svenska filmen in på långsamspelande entumsband (BCN) och den utländska filmen på 3/4-tums U-matickassetter. Förutom de filmer som kopierats till video sedan 1979, har ALB också i sina samlingar ett stort antal filmtitlar som levererats i form av videogram eller TV-sändningar.

Filminstitutet finansieras huvudsakligen genom biograf- och videoavgifter men får också ett statsbidrag, som uppgår till en fjärdedel av de samlade intäkterna. Under budgetåret 1985/86 fick filminstitutet statsanslag om drygt 35 milj kr. De årliga kostnaderna för arkivering och dokumentation av film uppgår till ca 13 milj (se avsnitt 9.5). År 1964 övertog filminstitutet Svenska Filmsamfundets samlingar av filmer och kringmaterial. Filmsamlingen omfattade då ca 1 000 titlar. Filminstitutet har sedan dess lagt ner stora ansträngningar på att restaurera och överföra den svenska spelfilmen från brandfarlig nitratfilm till säkerhetsfilm. Verksamheten har bedrivits dels med filminstitutets ordinarie medel, men också med hjälp av särskilda statsanslag. Fr o m 1982 års avtal upphörde de särskilda statsanslagen och verksamheten förutsattes fortsätta inom ramen för tillgängliga resurser. Vid sidan av arbetet med att restaurera den äldre svenska filmen har filminstitutet byggt vidare på Filmsamfundets samlingar och har nu ett omfattande bibliotek med litteratur om film- och TV-mediet, klipparkiv, bildarkiv, filmografiproduktion och ett filmarkiv med ca 11 000 titlar. Av dessa är 8 800 visningskopior av spelfilm, varav 1 500 är svenska, samt 3 200 visningskopior av kortfilm. Mer än 80% av filminstitutets samlingar av spelfilm utgörs således av utländska filmproduktioner.

Den årliga accessionen till SFIs arkiv uppgår till ca 300 filmer och bygger på frivilliga överenskommelser. Ett av villkoren för att en produktion skall få ekonomiskt stöd från SFI är att producenten åtar sig att lämna en s k säkerhetskopia till institutets arkiv för långtidsarkivering. Alla distributörer av utländska filmer, som begär dispens från pliktexemplarslagen (se avsnitt 5.1.4), åtar sig att deponera en filmkopia av god kvalitet hos SFI. Även sådana distributörer som inte utnyttjar möjligheten till dispens deponerar i många fall ändå en distributionskopia hos SFI. Detta innebär att en mycket stor del av det svenska biografutbudet arkiveras på filmbas i filminstitutets arkiv.

Eftersom filminstitutet genom Faktablad om film och Filmårsboken utförligt dokumenterar utbudet på de svenska biograferna, har ALB inte avsatt resurser för att i katalogform beskriva dessa filmer. Där emot har ALB behov av en enklare beståndskatalog, där man kan hitta filmerna under vissa grundläggande sökbegrepp. För ej biografvisad film, som inte redovisas någon annanstans, gör ALB en mer utförlig katalogisering. Hittills har denna skett med manuella rutiner, men för om innevarande budgetår har ALB fått medel för att datorisera bl a katalogverksamheten.

En av ALBs huvuduppgifter är att hålla samlingarna tillgängliga för seriösa forskningsändamål. Filmforskare och filmstudenter har i särskilt hög grad efterfrågat ALBs tjänster. För 40 kr kan de hos ALB få tillgång till en videokassett, som de kan spela obegränsat antal gånger. Genom videotekniken är det möjligt att på ett enkelt sätt backa och spela om en viss sekvens eller att stoppa bandet på en viss bild. Under budgetåret 1985/86 utnyttjade 123 filmvetare ALBs samlingar. Numera har ALB dessutom tillstånd att låta filmverk ingå i den fjärrlåneverksamhet som ALB etablerat med andra universitetsorter. 25% av de utlånade filmverken skickades till orter utanför Stockholm.

Filminstitutet expedierar årligen ca 2 000 långfilmer till i första hand filmklubbens visningar i Stockholm, Göteborg, Umeå och Malmö, men också till vissa andra institutioner och till enskilda forskare. Det är möjligt för en forskare att få en enskild visning i biograf av filmer ur samlingarna. Detta medför dock en kostnad på ca 1 000 kr per film.

Av ovanstående framgår att viss dubbelarkivering pågår f n. För bevarande- och forskningsändamål sparar ALB videokopior av samtliga biografvisade filmer, medan filminstitutet av film- och kulturhistoriska skäl bevarar filmkopior av i stort sett samma material. Beträffande katalogisering pågår dubbelarbete endast i begränsad omfattning. Detta skulle kunna minskas ytterligare på sikt genom ett informationsutbyte mellan de två institutionernas databaser. För tillhandahållande av material finns en klar åtskillnad i ansvar och möjligheter. Den forskare som vill studera dokumentation om film eller se film projicerad på filmduk vänder sig till filminstitutet, medan den forskare som har behov av att studera film i form av videokopia vänder sig till ALB.

Enligt min mening bör den nuvarande arkiveringen av film på videoband bibehållas men kompletteras så att bevarandet av framför allt svensk film på filmbas får fastare former, motiven för detta finns närmare redovisade i avsnitt 13.6. En förutsättning för diskussionen om ansvars- och uppgiftsfördelning är således att arkiveringen skall ha ungefär samma omfattning som idag. En annan förutsättning måste vara att forskarna också i fortsättningen garanteras tillgång till materialet i minst samma utsträckning som f n. Vidare måste hänsyn tas till det förhållandet att filminstitutet är en privat stiftelse, medan ALB är en statlig myndighet (jfr avsnitt 13.6). Jag har övervägt olika modeller för samordning och ansvarsfördelning, bl a följande alternativ.

Alternativ 1

Filminstitutet har hävdatt att den nuvarande lagstiftningen är olycklig vad gäller pliktexemplar av film. Dels kan bevarandet av svensk film inte anses vara tillgodosett med ALBs videokopior och dels innebär ALBs hantering att den nuvarande splittringen är "både orationell, kostsam och innebär väsentligt dubbelarbete framför allt då det gäller svensk spelfilm". Därför föreslås att den nuvarande leveransplikten till ALB utgår för all biografvisad spelfilm och att lagstiftningen ändras så att det för *svensk* film införs ett destruktions- och exportförbud av originalnegativ och slutmix till svenskproducerad lång- och kortfilm. Det bör finnas möjligheter till dispens från denna regel. Tanken är att origi-

nalmaterialet till en svensk film måste, innan det förstörs eller exporteras, erbjudas filminstitutets filmarkiv. Detta skall inte ha skyldighet att bevara filmen för framtiden utan kan välja att arkivera den eller förstöra den efter vissa gallringsprinciper. Ägaren skall hela tiden ha tillgång till sitt material för kopiering. För *utländsk* film bör enligt förslaget varje filmägare bli ålagd att skriva individuella depositionsavtal med filminstitutet. Videokopior skall endast framställas när forskningen så kräver. All hantering av biografvisad spelfilm skulle således föras över från ALB till filminstitutet.

Alternativ 2

Ett annat alternativ skulle kunna vara att delar av cinematekets verksamhet frigörs från filminstitutet för att tillsammans med ALB bilda ett nytt nationellt arkiv för ljud och rörliga bilder, inklusive film på filmbas. Därigenom skulle hela ansvaret för all arkivering av rörliga bilder samlas under en huvudman, en statlig myndighet.

Alternativ 3

Slutligen skulle en ansvarsfördelning kunna göras så att ALB också i fortsättningen blir mottagare av pliktexemplar för scanneröverföring, medan ansvaret för att långtidsarkivera svenska filmoriginal åläggs filminstitutet. Utländsk film arkiveras på ALB som videokopia. Filminstitutet bevarar som deposition ett urval utländska spelfilmer av konstnärligt eller filmhistoriskt intresse. Beställningsfilmen blir leveranspliktig till ALB för videokopiering. Filminstitutet bör ha möjlighet att på filmbas bevara vissa särskilt värdefulla filmer också ur denna kategori.

Ett av motiven bakom tillkomsten av ALB var att en forskare på samma ställe skulle kunna få tillgång till hela utbudet på ljud- och bildområdet. Att undanta spelfilm innebär en splittring som för användaren inte kan vara önskvärd. Spelfilm visas ju inte bara på biograf utan förekommer också i de övriga bildmedierna; i TV och på videomarknaden.

Om bara den biografvisade spelfilmen undantas från leveransplikt till ALB uppstår en mängd gränsdragningsproblem. En överflyttning av all hantering av spelfilm innebär inte heller några kostnadsbesparingar. Till skillnad från ALB förfogar inte SFI över någon egen utrustning för överföring av film till video. Filminstitutet bedriver inte heller någon verksamhet med uppspelning av videokopior för externa användare och måste därför tillskapa en sådan funktion med kostnader för teknisk utrustning och personal. Jag har därför inte funnit att övervägande skäl, varken av principiell, praktisk eller ekonomisk natur, talar för en sådan förändring som beskrivs i alternativ 1.

I alternativ 2, där ansvaret samlas under samma huvudman, skulle framtida beslut och prioriteringar beträffande ambitionsnivåer, gallring, bevarandeteknik, vårdinsatser och tekniska investeringar lättare kunna samordnas. Användaren skulle inom samma institution ha tillgång dels till videokopior av film, men också till filmkopior i de fall detta är önskvärt. Det skulle inte uppstå några gränsdragningsproblem mellan olika filmkategorier. Resurserna skulle inte heller splittras på två institutioner med delvis samma uppgifter. Det vore också rimligt att insatser för bevarande av film, i budgetsammanhang, vägdes mot andra insatser för att bevara ljud och bild, och inte mot stöd till nyproduktion av film. Mot detta skall dock ställas de fördelar som finns med den nuvarande konstruktionen. Som en del av den svenska filmbranschen kan SFI i vissa fall ha större möjligheter än en statlig myndighet att få gehör för sina önskemål både hos svenska och utländska filmproducenter och distributörer. Det är vidare viktigt att den kompetens och tekniska utrustning som SFI förfogar över kan tas till vara på bästa möjliga sätt. Några kostnader för detta alternativ har inte beräknats. Det är dock troligt att förslaget skulle innebära besparingar.

Alternativ 3 bygger helt på en ansvarsfördelning efter materialets fysiska egenskaper, film på filmbas arkiveras av filminstitutet medan ALB arkiverar film på videoband. Denna uppdelning, som i stora delar överensstämmer med filminstitutets remissvar på DAK-betänkandet, skulle kunna bli rationell under förutsättning att båda parter genom avtal eller på annat sätt gemensamt kommer fram till och accepterar respektive institutions ansvar och befogenheter. Vissa gränsdragnings-

problem kan dock komma att kvarstå. De ekonomiska konsekvenserna är här svåra att överblicka, men genom att filminstitutet skulle kunna vara mer selektivt i sitt intag av utländska filmer borde en sådan här uppdelning kunna medföra vissa kostnadsbesparingar.

Den uppdelning som finns f n mellan de två institutionerna överensstämmer med det tredje alternativet. SFI har ansvar för arkivering och visning av film på filmbas, medan ALB har ansvar för bevarande av film på videoband och tillhandahållande av videokopior för forskningsändamål. Enligt min mening har verksamheten fungerat bra hittills. SFI har byggt upp kompetens och teknisk utrustning för arkivering och restaurering av filmmaterial. ALB har utrustning för kopiering av film till video och uppspelningsmöjligheter för forskare. Enligt min mening finns det därför ingen anledning att frångå denna uppdelning, och jag förordar således alternativ 3.

18.4 Slutsatser

Även om jag inte i något avseende har kunnat peka på samordningsvinster som i dagens läge går att beräkna i kronor och ören, så menar jag att det finns vissa besparingsmöjligheter inom en nära framtid genom ett ökat samarbete mellan ALB och Sveriges Radio.

Genom en ny referensbandningsteknik för radio, som ger återutsändningsbar kvalitet, kan den sammanlagda arkiveringskostnaden nedbringas. Det är därför viktigt att resurser ges för investering i ett sådant system, även om det i initialskedet ställer sig dyrare än det nuvarande.

En bättre samordning mellan ALBs inspelning av TV- program på entumsband och SVTs egen bandarkivering, kan också innebära besparingar. Jag har erfarit att ALB och Sveriges Radio-företagen redan har tagit upp diskussioner i dessa frågor och förutsätter att de till statsmakterna redovisar de vinster som kan komma att uppstå genom samordning på det här området.

Inte heller beträffande filmarkivering kan jag peka på idag mätbara besparingar genom en ökad samordning eller förändrad ansvarsfördelning. Jag anser att det är viktigt att framför allt svensk biografilm bevaras i sin ursprungliga form hos filminstitutet, men av praktiska skäl bör också i fortsättningen en videokopia framställas och bevaras hos ALB. Jag förutsätter dock att ALB och SFI i det fortsatta arbetet kommer att sträva efter ett utvidgat samarbete på de områden där så är möjligt, bl a beträffande katalogisering och registrering, inventering och förvärv samt tillhandahållande för forskningsändamål.

19   Finansiering

19.1   Utgångspunkter

En viktig utgångspunkt för mina förslag är att de skall kunna rymmas inom nuvarande kostnadsramar. Jag har tolkat uttalandena i direktiven så att förslagen inte skall medföra någon ökad utgiftsbelastning för staten. De ökningar av ambitionsnivån, som jag har föreslagit i det föregående, kan i allt väsentligt finansieras inom ramen för nuvarande inkomster, varför jag anser att förslagen väl ryms inom den i direktiven givna kostnadsramen.

I kap 9 har jag redovisat de totala kostnaderna för den nuvarande omfattningen av bevarandet och i kap 17 vilka kostnader som tillkommer som en följd av mina förslag. Jag utgår från att den nuvarande verksamheten är totalfinansierad, dvs att det inte erfordras några tillskott för att upprätthålla den.

Jag ser heller ingen anledning att räkna med några tillkommande kostnader under de närmaste åren för det för närvarande leveranspliktiga materialet. Visserligen är det klart vad gäller ljudradion att en fjärde ljudradiokanal - P4 - inom kort kommer att införas. Den nya kanalen skall i allt väsentligt användas för lokalradion, som i samband därmed har aviserat en ambition att öka den totala sändningstiden. Samtidigt uppstår hos riksradiation ett behov av ökade programmedel för att fylla luckorna efter lokalradioprogrammen, som hittills har sänts i P3. Tekniken för inspelningarna av ljudradioprogrammen från Sveriges Radio är sådan att inga extra kostnader uppstår till följd av att en ny ljudradiokanal införs. Dock medför en ökad sändningstid för lokalradion också en ökad mängd band att registrera och arkivera hos ALB. Detta har staten redan tagit ställning till genom att anslagsposten för bandinköp

i ALBs budget från och med budgetåret 1986/87 blev förslagsvis betecknad.

Jag anser sålunda, sammanfattningsvis, att inga nya statsmedel behöver anslås för att fortsätta med den nuvarande verksamheten annat än sådana kostnadsökningar, som normalt behandlas i den ordinarie budgetprocessen.

19.2 Närradio

Beträffande närradiosändningar har jag tidigare föreslagit att samtliga närradioprogram som sänds under en vecka på våren och en vecka på hösten skall bevaras. Detta motsvarar i dagens läge ca 6 000 sändningstimmar. Vidare har jag föreslagit att ALB skall ges resurser för att kunna rekvirera intressanta närradiosändningar utanför de två nämnda veckorna till en omfattning motsvarande ca 3 000 sändningstimmar per år. Sammantaget motsvarar denna bevarandenivå ca sex procent av den totala sändningsvolymen med utgångspunkt från förhållandena år 1986.

Som framgår av kap 17 uppgår de sammanlagda årliga kostnaderna för att bevara ett urval av närradiosändningar till 879 000 kr, därav är bandkostnader 135 000 kr, personalkostnader 725 000 kr och övriga kostnader 19 000 kr.

Jag kommer i det följande att förslå att kostnaderna för att för eftervärlden bevara ett urval av närradiosändningar skall finansieras på samma sätt som kostnaderna för den centrala närradioadministrationen, dvs närradiönämndens verksamhet. Enligt min mening bör kostnaden för bevarandet rymmas inom den ordinarie närradioavgiften.

Jag är medveten om att de sändande föreningarna ofta arbetar under små ekonomiska omständigheter och med små administrativa resurser. Men mot bakgrund av den snabba ökningen av antalet nya sändningstillstånd och därmed också inkomster till staten för närradioavgiften

menar jag att mina förslag inte behöver medföra några kostnadsökningar för föreningarna på längre sikt.

Beträffande finansieringen av kostnaderna för de band som skall levereras till ALB krävs vissa preciseringar. Bandkostnaden för det totala urvalet av närradiosändningar har jag i kap 17 beräknat till 135 000 kr. I analogi med vad som gäller för bandningen av Sveriges Radiosändningarna kan det hävdas att ALB borde stå för bandkostnaderna. Det skulle dock innebära en omständlig och ekonomiskt orationell hantering om ALB skulle betala bandkostnaderna för eller eventuellt skicka band till de drygt 2 000 föreningar som kan komma att vara leveranspliktiga under de två veckor, då alla närradioprogram skall levereras till ALB. Eftersom kostnaderna enligt mina förslag skall finansieras genom närradioavgiften blir det i alla fall föreningarna som i slutändan får stå för kostnaderna, som då blir högre än vad de eljest skulle behöva bli. Det finns dessutom anledning att räkna med att alla sändande föreningar kommer att få leverera band till ALB, varför det är likgiltigt om kostnaden för banden tas ut genom en högre närradioavgift eller genom att de själva får stå för bandkostnaderna.

Härutöver bör erinras om att föreningarna redan genom lagen (1982:460) om ansvarighet för närradiosändningar är skyldiga att se till att varje program som sänds spelas in och att inspelningarna bevaras minst sex månader från sändningen. Normalt kommer det att bli dessa sk referensband som efter sexmånadersperioden levereras till ALB. Men det uppstår naturligtvis ändå en extra kostnad för föreningarna eftersom de inte kan återanvända banden. Dessa extrakostnader är dock för den enskilda föreningen av så ringa omfattning att de kan anses som försumbara i sammanhanget. En 60-minuters ljudkassett kostar idag 15 kr och kan ofta erhållas till ett lägre pris. Dessutom är denna i och för sig låga kostnad för föreningarna helt jämförbar med kostnader för de referensband som kan efterfrågas. Det stadgas nämligen i lagen om ansvarighet för närradio (8§) att justitiekanslern och enskilda som är berörda har rätt att kostnadsfritt ta del av referensbanden och till och med att få en utskrift av vad som har yttrats i programmet.

Vad jag hittills har anfört om finansieringen av bandkostnaden gäller sändningarna under de två "pliktveckorna" under året. Bandkostnaderna för de sändningar, som ALB bör ha möjlighet att rekvidera utöver dessa två veckor, bör finansieras genom ALB. Skälet för detta är att det här inte är hela närradiokollektivet som får stå för kostnaden. Det kan bli fråga om att begära in band enbart från vissa sändningsorter eller från en viss typ av föreningar under en del av året. De då aktuella föreningarna skulle kunna drabbas av oskäligen kostnader om de själva finge stå för bandkostnaderna.

Ordningen att de leveranspliktiga föreningarna själva får stå för kostnaderna för det leveranspliktiga materialet är densamma som för närvarande tillämpas på videogram- och fonogramområdet. Som jag tidigare har nämnt får dock Sveriges Radio-företagen ersättning för sina bandkostnader trots att programbolagen är skyldiga att bevara referensband i sex månader för bl a radionämndens granskning. Det avgörande motivet för detta är att bandkostnaden för Sveriges Radio för det leveranspliktiga materialet är avsevärd, ca 1,75 milj kr per år. Dessutom får ALB tillgång till kataloger och register hos Sveriges Radiokoncernens företag. Det är svårt att uppskatta värdet härav, men om ALB skulle upprätta motsvarande kataloger och register skulle kostnaden troligen överstiga kostnaden för de band som SR-bolagen levererar till ALB.

Det vore i princip mest konsekvent att programbolagen finge stå för bandkostnaderna, på samma sätt som jag har föreslagit beträffande närradion. Men med hänsyn till omfattningen av bandkostnaderna och till att SR erbjuder en viktig service åt ALB till uppskattningsvis minst samma värde som bandkostnaden ser jag ingen anledning att föreslå någon ändring i den nuvarande ordningen.

Slutsatsen av vad jag här har anfört om bandkostnaderna för att bevara närradiosändningar från två typveckor är att några särskilda medel inte behöver anvisas för att täcka dessa. Skyldigheten att leverera band av sändningarna innebär att föreningarna får stå för kostnaderna för band av godtagbar kvalitet. Finansieringen av kostnaden för övriga band av närradiosändningar återkommer jag till.

19.3 Satellitsändningar

I kap 13 (13.4.2) har jag uppskattat antalet sändningstimmar från satellit till ca 50 000 per år. Det föreslagna urvalet skulle, i analogi med vad jag har föreslagit beträffande närradiosändningarna, omfatta samtliga i kabelnät distribuerade satellitprogram under en vecka på våren och en vecka på hösten. Det motsvarar ca 2 000 timmar per år. Dessutom föreslår jag, också i konsekvens med förslagen på närradioområdet, att ALB skall ges medel för att kunna rekvirera program utanför de två pliktveckorna till en omfattning som motsvarar 500 timmar. Sammantaget skulle det röra sig om ca 2 500 sändningstimmar, motsvarande ca 850 VHS-kassetter.

De totala kostnaderna för att bevara det föreslagna urvalet av satellitsändningar uppgår till 366 000 kr. Kostnaden är indelad i bandkostnader 55 000 kr, personalkostnader 300 000 kr, övriga kostnader 11 000 kr. Liksom för närradion bör, enligt min mening, kostnaderna för att bevara ett urval av satellitsändningar jämföras med kostnaderna för den centrala administrationen för satellitsändningar i kabelnät. Även arkiveringskostnaderna bör därför rymmas inom den avgift som alla till kabelnät anslutna hushåll måste betala.

Jag har tidigare föreslagit (13.4.2) att kabelnämnden bör ansvara för bandning av satellitsändningar och att dessa band förs över till ALB. Det finns därför inga praktiska eller ekonomiska skäl till särskild finansiering av bandkostnaden för denna kategori.

19.4 Lokala egensändningar

Uppskattningsvis är omfattningen av de lokala egensändningarna i kabelnät för närvarande ca 1 000 timmar per år. Jag är inte beredd att förorda något urvalsförfarande så länge som verksamheten totalt sett har en så blygsam omfattning. De totala kostnaderna för bevarandet av de lokala egensändningarna i kabelnät uppgår till 405 000 kr. Därav är 52 000 kr bandkostnader, 340 000 personalkostnader samt 13 000 kr övriga kostnader.

Enligt min uppfattning bör bevarandet av de lokala egensändningarna finansieras på samma sätt som jag föreslagit för satellitsändningarna, dvs genom den avgift som betalas av de kabelnätanslutna hushållen. Däremot bör bandkostnaden finansieras på annat sätt.

De lokala egensändningarna är i många avseenden jämförbara med närradiosändningarna. Visserligen är banden betydligt dyrare än de ljudkassetter som jag förordar för närradios del. Å andra sidan är antalet sändningar begränsat och kostnaden för en extra kassett i det närmaste försumbar i jämförelse med vad en hel TV-produktion kostar.

Kravet på referensbandning är detsamma för lokala egensändningar i kabelnät som för närradiosändningar. Enligt lagen (1985:1057) om ansvarighet för lokala egensändningar (9 §) är den som driver egensändningar skyldig att se till att varje program som sänds spelas in och att inspelningen bevaras minst sex månader från sändningen. Justitiekanslern och enskild som är berörd har rätt att kostnadsfritt ta del av sådan inspelning och också få en utskrift av vad som har yttrats i programmet.

Jag föreslår att den som är ansvarig för en lokal egensändning också blir skyldig att se till att banden levereras till ALB. Kostnaden för banden får den som bedriver sändningen - dvs den som också skall svara för referensbandningen - stå för, varför jag inte räknar med några kostnader för statens del för dessa band.

19.5 Övrig film/video

Mitt förslag att i framtiden också inrymma s k beställningsfilm i leveransplikten i form av videokopior medför naturligtvis också ökade kostnader. Den sammanlagda kostnaden uppgår till 262 000 kr, uppdelad på bandkostnad 16 000 kr, personalkostnad 240 000 kr samt övriga kostnader 6 000 kr. Beträffande finansiering av den här föreslagna höjningen av ambitionsnivån kan jag inte anvisa några tillkommande inkomster. Däremot anser jag att den ökade samordning mellan ALB och Sveriges Radio, som förutsätts i kap 18, bör kunna ge besparingar på

sikt som väl täcker de 262 000 kr som bevarandet av denna kategori kostar.

Denna materialkategori bör från bandkostnadssynpunkt av praktiska skäl behandlas på samma sätt som biograffilm och videogram. Den leveransskyldige bör således själv stå för kostnaden för en levererad videokassett, medan ALB står för kostnaden i de få fall det blir fråga om en överföring från film till video hos ALB.

19.6 Biograffilm

Ett av mina förslag, som jag tidigare har utvecklat, är att skapa fastare former för att bevara biograffilm inte bara på videokassett utan också på filmbas. Redan idag svarar Svenska Filminstitutet för ett sådant bevarande med stöd av 1982 års film- och videoavtal, enligt vilket SFI bl a har till ändamål att medverka till bevarandet av film och material av film- och kulturhistoriskt intresse. Mitt förslag i denna del medför därför inte några nya kostnader.

Jag är dock medveten om att SFI anser att institutet måste tillföras nya medel för att ingå avtal om att svara för bevarandet av film på filmbas. Filminstitutets verksamhet finansieras med inkomster från olika håll. 1985/86 kom 49,2 milj kr från biografintäkter, 29,6 milj kr från videoavgifter, 6,5 milj kr från Sveriges Television, 26,0 milj kr från staten som ett generellt statsbidrag och 9,5 milj kr i form av ett specialdestinerat statsanslag. Därutöver fanns vissa medel som inte tidigare in-
språktagits.

Bortsett från de specialdestinerade medlen, och dit får också anslaget från Sveriges Television räknas, flyter medlen från de olika finansieringskällorna in i den allmänna budgeten för att finansiera alla de olika uppgifter som SFI har enligt film- och videoavtalet. Det finns med andra ord inga medel som är specialdestinerade för att bevara originalfilm.

Jag har velat nämna detta för att markera att om SFI anser sig behöva ytterligare medel för arkiveringsändamål eller för någon annan del av sin verksamhet är detta en fråga som i första hand får tas upp i det vanliga budgetarbetet. Det får då också prövas om staten skall öka sitt anslag utöver de 27,5 milj kr som utgår för budgetåret 1987/88 eller om ett visst belopp skall specialdestineras för detta ändamål.

Detta är motivet till att jag i det här sammanhanget inte har räknat några särskilda medel för denna verksamhet som alltså redan bedrivs och är finansierad, delvis med hjälp av det generella statliga anslaget. Jag vill också hänvisa till den föreslagna filmavgiften som berörs i avsnitt 19.7. Om filminstitutet den vägen, i enlighet med kabelnämndens framställning, tillförs ett antal miljoner, bör det kunna förutsättas att filminstitutet har medel för att även i fortsättningen bekosta bevarandet av film på filmbas.

19.7 Finansieringsbehovet

De bandkostnader som kräver finansiering är dels för den övriga film som ALB för över till video, dels för satellitprogrammen och dels för de närradioprogram som ALB kan komma att rekvirera utöver de två veckorna då allt material skall levereras till ALB. Sammanlagt blir det ca 110 000 kr av de 258 000 kr, som de totala bandkostnaderna kan beräknas till (se 17.5), som behöver finansieras särskilt.

Jag har tidigare redovisat ALBs uppskattning av personalbehovet för den utökade verksamheten till sammanlagt 7,4 tjänster till en kostnad av 1 505 000 kr. Därtill kommer ca 100 000 kr för bandning av satellit-sändningar. Detta gör en total kostnad på 1 605 000 kr.

De övriga kostnaderna har jag beräknat till ca 50 000 kr. Detta innebär att de ökade kostnader som kräver finansiering uppgår till 1 765 000 kr (110 000 + 1 605 000 + 50 000).

Beträffande den s k övriga filmen, vars kostnader uppgår till 262 000 kr, bör denna på sikt kunna finansieras genom besparingar. Resterande

kostnadsökning, dvs 1 503 000 kr, är helt att hänföra till samhällets ansvar för att för eftervärlden bevara program från närradio-, satellit- och lokala egensändningar i kabelnät. Det är då rimligt att kostnaden också finansieras med hjälp av närradio- och kabelavgifterna, som nu finansierar närradio- och kabelnämndernas verksamhet.

Varje sändande förening betalade t o m den 30 juni 1987 17,50 kr för varje påbörjad sändningstimme. För budgetåret 1986/87 beräknades avgiften inbringa 2 122 000 kr medan nämndens utgifter enligt regleringsbrevet uppgick till 2 048 000 kr. För budgetåret 1987/88 beräknades i budgetpropositionen avgiften ge 2 686 000 kr medan utgifterna för nämnden beräknades till 2 245 000 kr. I brev 1987-04-08 till utbildningsdepartementet framhöll närradionämnden att då sändningsavgiften fastställdes till 17,50 kr per sändningstimme antogs omfattningen av sändningsverksamheten uppgå till 125 000 timmar. Verksamheten ökade dock snabbare, och under kalenderåret 1986 uppgick antalet sändningstimmar till drygt 149 000. Nämnden bedömde att sändningsverksamheten under budgetåret 1986/87 skulle omfatta 158 000 timmar och under budgetåret 1987/88 ca 170 000. Därför föreslog nämnden att sändningsavgiften skulle sänkas till 15 kr per beviljad sändningstimme för budgetåret 1987/88. Regeringen har beslutat den 4 juni 1987 i enlighet med framställan och fastställt avgiften till 15 kr från och med den 1 juli 1987. I statsbudgeten för budgetåret 1987/88 upptas intäkterna från närradioavgiften till 2 466 000 kr.

På kabelområdet är utvecklingen likartad den på närradioområdet så tillvida att kabelavgiften, som uppgår till 20 kr per ansluten bostad och år, ger betydligt större intäkter än vad kabelnämnden drar i utgifter. Kabelnämndens utgifter för budgetåret 1987/88 är enligt regleringsbrevet drygt två milj kr för förvaltningen av verksamheten och en milj kr för stöd till lokal programverksamhet, alltså sammanlagt knappt 2,1 milj kr.

Kabelnämnden har själv uppskattat att avgiften under budgetåret 1987/88 kommer att ge ca sju milj kr i intäkter vid en anslutning av 13 000 nya bostäder per månad. Om anslutningen i stället skulle bli 16 000 bostäder per månad ökar intäkterna till 7,5 milj kr.

Kabelnämnden har i brev 1987-05-15 till regeringen anfört att detta "överskott" ger utrymme för att införa en filmavgift, som de som distribuerar film i kabelnät bör erlægga till Filminstitutet.

Jag utgår från att mina förslag kan genomföras tidigast från och med den 1 juli 1988 och kan alltså påverka statsbudgeten budgetåret 1988/89. Kostnaderna för de föreslagna ökningarna av ambitionsnivån inom kabel- och närradioområdet har jag uppskattat till 1 503 000 kr. Med tanke på den fortsatta snabba ökningen av antalet beviljade nya tillstånd för föreningar att sända i närradio finns det skäl att utgå från att verksamheten budgetåret 1988/89 kommer att omfatta minst 190 000 sändningstimmar. Med en avgift på 15 kr per sändningstimme kommer intäkterna att uppgå till 2 850 000 kr. Om närradionämndens utgifter ökar lika mycket mellan budgetåren 1987/88 och 1988/89 som mellan 1986/87 och 1987/88 kommer avgiften att inbringa ett belopp som överstiger utgifterna med 400 000 kr.

På kabelområdet har kabelnämnden beräknat att avgiften under budgetåret 1988/89 med utgångspunkt från att 13 000 nya bostäder ansluts per månad kommer att inbringa 10,2 milj kr. Om anslutningen blir 16 000 bostäder per månad blir intäkten 11,25 milj kr. Om jag antar att kabelnämndens förvaltningsutgifter skulle öka med 10 procent jämfört med innevarande budgetår kommer de totala utgifterna, inklusive anslaget för stöd till lokal programverksamhet på oförändrad nivå, att bli ca 3 250 000 kr. Vid den lägre anslutningstakten blir "överuttaget" då nära 7 milj kr och vid den högre anslutningstakten ca 8 milj kr.

Jag anser därför att de ökade utgifter, som mina förslag beträffande arkivering av närradio och sändningar i kabelnät medför, med råde ryms inom de nuvarande avgifterna och att det dessutom ges förutsättningar för att införa en särskild filmavgift. Mot denna bakgrund ser jag ingen anledning att anvisa några nya inkomstkällor för att finansiera dessa förslag. Däremot är jag medveten om att den samordning som på sikt skall finansiera bevarandet av den s k övriga filmen, inte kommer att kunna ge något överskott under de närmaste budgetåren. Som jag har anfört i kap 18 bör det vara möjligt att göra vissa kostnadsbesparingar genom ökat samarbete mellan ALB och Sveriges Radio. Det

åligger de två institutionerna att i samband med de årliga anslagsframställningarna redovisa dessa besparingsmöjligheter.

Jag föreslår därför att medel motsvarande 1 765 000 kr, som är den kostnad som kräver finansiering, tillförs ALB.

Särskilt yttrande

Särskilt yttrande av Anna-Lena Wibom, sakkunnig.

Vid UNESCO:s generalkonferens i Belgrad 1980, antogs "Rekommendation om skydd och bevarande av rörliga bilder". Generalkonferensen rekommenderade att medlemsstaterna skulle tillämpa rekommendationens riktlinjer i lagstiftning och andra åtgärder som kan krävas i enlighet med varje enskild stats författningssystem eller praxis, för att inom respektive territorier ge verkan åt principerna och normerna i denna rekommendation.

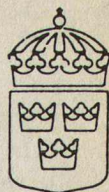
Under den nu pågående översynen av Lag om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar (SFS 1978:487), har konstaterats att svensk praxis vad gäller bevarande av ljud och bild rätt väl stämmer överens med de av UNESCO:s generalkonferens antagna rekommendationerna. Med de kompletteringar och förändringar som föreslås i översynen förbättras situationen avsevärt i och med att arkivet för ljud och bild föreslås få ett väsentligt ökat ansvar för den icke offentliggjorda filmen.

Stiftelsen Svenska Filminstitutets insatser för bevarande av svensk långfilm är av omistlig och avgörande betydelse för framtida möjligheter att se och studera den nationella produktionen i originalform, dvs på filmbas. Sedan 1979 deponerar svenska producenter i filminstitutets arkiv sin referensmaterial till svenska offentliggjorda produktioner som erhållit produktionsstöd ur Svenska Filminstitutets fonder. Depositionerna äger rum i kraft av ett avtal mellan Svenska Filminstitutet och Föreningen Sveriges Filmproducenter.

1982 års Film- och Videoavtal definierar inte Stiftelsen Svenska Film-institutets skyldighet att bevara film på filmbas. Svensk spelfilms framtida tillgänglighet är garanterad endast i form av videogram enligt pliktexemplarslagen. Detta är av skäl som värtaligt redovisas i översynen klart otillräckligt. Förhoppningsvis kan man vid nästa översyn av 1982 års Film- och Videoavtal finna former för att närmare precisera metoderna för att bevara svensk film för framtiden.

Kommittédirektiv

Dir. 1986:14

Översyn av reglerna för bevarande av ljud- och bildupptagningar

Dir. 1986:14

Beslut vid regeringssammanträde 1986-04-17

Statsrådet Göransson anför.

Mitt förslag

Jag föreslår att särskild utredare tillkallas för att göra en översyn av reglerna för bevarande av ljud- och bildupptagningar. Översynen skall göras mot bakgrund av såväl utvecklingen inom massmedieområdet som erfarenheterna av tillämpningen av lagen om pliktexemplar (1978:487) av skrifter och ljud- och bildupptagningar.

Bakgrund

Lagen om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar trädde i kraft den 1 januari 1979. Lagen innebär att den skyldighet att leverera pliktexemplar som sedan länge har gällt för tryckta skrifter utvidgas till att också gälla för ljud- och bildupptagningar. Lagen utgör ett viktigt medel för att säkerställa att sådant material kan bevaras för framtiden.

Leveransplikten till arkivet för ljud och bild (ALB) av ljud- och bildupptagningar omfattar ljudradio- och televisionsprogram, film, fonogram och videogram.

För *ljudradio- och televisionsprogram* gäller leveransplikt för sådana program som har sänts av företag som avses i 5 § första stycket radiolagen, dvs. Sveriges Lokalradio AB, Sveriges Riksradio AB, Sveriges Television AB och Sveriges Utbildningsradio AB. Pliktexemplaret skall utgöras av den s.k. referensinspelning som programföretagen skall göra för att säkerställa framtida bevisning om innehållet i programmen.

För *film* föreligger leveransplikt för film som är 16 eller 35 mm bred och som har godkänts av statens biografbyrå för visning vid biograföreställning. Den som lämnat pliktexemplaret skall få tillbaka detta sedan arkivet har

framställt en kopia. Bevarandet av film sker i videogramform.

Leveransplikt gäller för *fonogram* och *videogram* som har gjorts tillgängliga för allmänheten i Sverige. Om mångfaldigandet har skett i Sverige gäller leveransplikten om antalet exemplar är minst 50. Om mångfaldigandet har skett utomlands gäller leveransplikten endast om den som har låtit föra in exemplaren i riket har låtit föra in minst 50 exemplar och om fonogrammet eller videogrammet helt eller delvis innehåller verk av svensk upphovsman eller framförande av svensk konstnär eller framförande på svenska språket eller skildring av svenska förhållanden. Leveranspliktigt fonogram eller videogram skall lämnas i ett exemplar till ALB.

Bestämmelser om tillhandahållande av pliktexemplar finns i förordningen (1978:779) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar (ändrad 1979:481 och 843).

Ljud- och bildupptagningar som förvaras hos ALB får hållas tillgängliga för forskningsändamål genom uppspelning i arkivets lokaler. De får också efter prövning i varje särskilt fall hållas tillgängliga för uppspelning på institution utanför arkivet.

För upphovsrättsligt skyddade filmverk gäller, med hänsyn till risken för obehörigt utnyttjande, mer restriktiva regler för tillhandahållandet. Exemplar av upphovsrättsligt skyddade spelfilmer får sålunda inte hållas tillgängliga förrän tidigast sex månader från den dag då filmen första gången visades offentligt i Sverige. Enligt förordningen får vidare exemplar av upphovsrättsligt skyddade filmverk inte hållas tillgängliga på institution utanför arkivet. Exemplar av upphovsrättsligt skyddad spelfilm som har framställts för forskningsändamål får, i motsats till vad som gäller för andra ljud- och bildupptagningar, inte bevaras i arkivet sedan det har utnyttjats av beställaren. Ett undantag från de båda sistnämnda inskränkningarna har emellertid gjorts genom en förordning år 1983 (KRFS 1984:1). En förutsättning för att exemplar skall kunna bevaras eller tillhandahållas utanför arkivet är emellertid att arkivet är ense med Föreningen Sveriges Filmproducenter om det.

ALB inrättades den 1 januari 1979. Arkivet övertog det dåvarande nationalfonotekets uppgifter från kungl. biblioteket den 1 juli 1979. Före den 1 juli 1984 leddes arkivet av statens arkivstyrelse. Fr.o.m. detta datum har arkivet en egen styrelse.

Förutom hos ALB bevaras ljud- och bildupptagningar också hos bl.a. Sveriges Radio och Svenska Filminstitutet. Filminstitutet erhåller normalt sina filmer genom frivilliga depositioner från ägarna och bevarar filmerna i filmform.

Utvecklingen inom massmedieområdet

Sedan pliktexemplarslagen trädde i kraft har en snabb utveckling skett inom framför allt de elektroniskt distribuerade massmedierna. Utvecklingen innebär både att nya medieformer har kommit fram och att användningen av befintliga medier har ökat. Man kan räkna med fortsatta snabba förändringar inom detta område.

En ökning av *frekvensutrymmet* för etersändning av rundradioprogram kan förutses. Härigenom skapas tekniska möjligheter för ett ökat utbud i etern. Bl.a. räknar man med att det finns frekvensutrymme som skulle möjliggöra ytterligare minst en rikstäckande TV-kanal samt ett eller flera finmaskiga nät av ljudradiosändare. I prop. 1985/86:99 föreslås att ett fjärde FM-nät för ljudradio skall etableras. Diskussioner pågår om hur dessa sändningsmöjligheter i övrigt skall utnyttjas.

Efter en försöksperiod har *närradion* permanentats fr.o.m. den 1 juli 1985. Tillstånd att sända har för närvarande meddelats för 106 sändare. Den fortsatta utbyggnaden blir beroende av föreningarnas intresse och av tillgången på frekvenser och sändare. Man torde kunna räkna med att antalet närradioorter och sändningstiden i närradion kommer att öka under de närmaste åren.

Mottagning och vidareändning i kabelnät av rundradioprogram från *grannländerna* har sedan lång tid förekommit i de gränstrakter där detta är möjligt. Fr.o.m. sommaren 1986 planeras emellertid trådlös vidareändning av ett finländskt TV-program över TV-sändaren i Nacka. En särskild lag (1986:3) om rundradiosändning av finländska televisionsprogram har trätt i kraft den 1 februari 1986.

Videogrammen har slagit igenom för konsumentbruk. Antalet privata videospelare har ökat mycket kraftigt och beräknas nu uppgå till ca 800 000. Videogramuthyrningen bedöms omsätta minst lika mycket pengar som biografvisningen av film.

De videosystem som nu används är anpassade till vanlig TV-standard. Bildskärpan blir härigenom sämre än vad som kan uppnås med konventionell film. Nya system, s.k. *högupplösnings-TV*, har presenterats där bildkvaliteten närmar sig eller uppnår filmens. Dessa system har hittills främst kommit till användning vid filmproduktion. I framtiden kan de emellertid också komma att ersätta konventionell filmteknik vid biografvisningar.

Kommunikationssatelliter för överföring av TV-program och andra signaler i fast trafik har funnits länge. Under de senaste åren har emellertid sådana satelliter börjat användas för överföring av TV-program till kabelnät i Europa. Enligt vissa beräkningar kan dessa satelliter komma att leda till en mycket kraftig ökning av antalet tillgängliga TV-kanaler i vårt land.

Utbyggnaden av *kabel-TV* har inletts. Efter en försöksperiod har den nya

lagen (1985:677) om lokala kabelsändningar (omtryckt 1985:1056) trätt i kraft den 1 januari 1986. Man kan räkna med att kabelnät för TV-ändamål kommer att byggas ut snabbt under de närmaste åren. Förutom för vidareändringar av rundradioprogram torde kabelnäten komma att användas för vidareändring av programkanaler från satelliter och för egensändningar. Under försöksperioden har främst fyra olika satellitförmedlade programkanaler sänts i kabelnäten. Man kan förutse att antalet sådana programkanaler kommer att öka i och med att kabelnäten byggs ut och nya satelliter tas i bruk. Utvecklingen av egensändningarna är beroende av lokala initiativ.

Några *direktsändande satelliter* har ännu inte tagits i bruk över Europa. Man kan emellertid förutse att flera sådana satelliter, däribland den finsk-norsk-svenska Tele-X, kommer att börja sända under de närmaste åren. En överenskommelse om programsamarbete i Tele-X har träffats i Nordiska ministerrådet mellan företrädare för regeringarna i Finland, Island, Norge och Sverige. Enligt överenskommelsen skall sändningarna starta i slutet av år 1987.

Med *radiotidningar* menas radioprogram som är avsedda för synskadade och som innehåller material ur en eller flera dagstidningar. Ett utvecklingsarbete som syftar till att få fram radiotidningar bedrivs under ledning av taltidningskommittén (U 1982:05). Hittills har sju dagstidningsföretag påbörjat utgivning av radiotidningar.

Utbyggnaden av elektronisk *textkommunikation* till allmänheten har i första hand skett i form av text-TV inom ramen för Sveriges Radio-koncernens verksamhet. De teledatatjänster som finns vänder sig främst till företag och institutionella användare. I direktiven till den år 1985 tillsatta radiolagsutredningen (U 1985:05) ingår att se över lagstiftningen för textsändningar av här angivet slag. Ändrade regler kan leda till en expansion av sådan verksamhet som riktas till allmänheten.

Vissa utredningar

Videogramutredningen föreslog i betänkandet (SOU 1981:55) Video att ett centralt register för bildprogram skulle inrättas, som borde omfatta alla slag av bildmedier och betjäna alla tänkbara användare. Registret borde anknytas till ALB och bygga på registrering i en databas. Vid remissbehandlingen ställde sig många remissinstanser rent allmänt positiva till förslaget. Samtidigt påpekades från flera håll att viktiga problem inte var lösta. I prop. 1981/82:111 om vissa filmfrågor m.m. sade sig föredraganden inte vara beredd att, innan ytterligare material som belyser dessa frågor hade lagts fram, vidta någon åtgärd för att fortsätta planeringen av ett centralt register.

Närradiokommittén (U 1978:11) föreslog i betänkandet (SOU 1984:53) Föreningarnas radio att ALB skulle få laglig rätt att kräva in vissa närradioprogram.

I betänkandet (SOU 1984:64) Via satellit och kabel ansåg sig massmediekommittén (U 1982:07) inte beredd att föreslå några ändringar av pliktexemplarslagen i fråga om sändningar i kabelnät. Kommittén rekommenderade att i första hand sådant material som är unikt för kabelsändningar bör bevaras hos ALB. Av störst intresse är därvid egensändningar med lokalt producerat material som inte visas i någon annan form.

I taltidningskommitténs (U 1982:05) betänkande (Ds U 1984:8) Om stöd till radio- och kassettidningar togs frågan om bevarande av innehållet i radio- och kassettidningar inte upp.

I sitt yttrande över de tre sistnämnda betänkandena ansåg ALB att pliktexemplarslagen bör revideras. De förskjutningar som sker inom massmedieområdet leder till att grundtanken med lagen urholkas. De nya medieformerna bör enligt ALB inordnas i pliktexemplarssystemet. ALB konstaterade vidare att arkivets nuvarande resurser inte räcker till för en utökning av arkivets ansvarsområde. För det krävs ytterligare resurser samt ett kostnadsbesparande samarbete med de föreslagna kabel- och närradiomyndigheterna.

Kabelsändningarna bör enligt ALB omfattas av pliktexemplarssystemet. Detta bör i första hand gälla de lokala egensändningarna. Även satellitsändningar kan dock vara av intresse för forskningen.

När det gäller närradiosändningar motsatte sig ALB förslaget om rekvisitionsrätt. I stället förordades ett inordnande i pliktexemplarssystemet. Vidare ansåg ALB att man bör överväga en centraliserad referensbandning genom televerkets försorg. Om rekvisitionsrätt skulle införas bör den föreslagna liggetiden förlängas från tre till sex månader.

Vad beträffar taltidningarna förordade ALB att taltidningskommittén skulle ges tilläggsdirektiv där bevarandefrågorna tas upp.

Skrivelse från ALB

ALB har i en skrivelse till utbildningsdepartementet tagit upp olika frågor som enligt arkivets uppfattning bör behandlas i en eventuell översyn av ALB:s uppgifter och av pliktexemplarslagen. I skrivelsen behandlas erfarenheter av lagens tillämpning, samarbetet med vissa andra institutioner samt utökade uppgifter för ALB och en vidgad användning av det hos ALB förvarade materialet.

Erfarenheter av lagen

Den dispensmöjlighet för *utländsk spelfilm* som infördes med anledning av farhågor från utländska filmägare har enligt ALB nu i stort sett spelat ut sin roll. Eftersom förfarandet leder till byråkratiskt merarbete för alla parter bör man undersöka om dispensmöjligheten nu kan upphöra.

För närvarande är leveransplikten av film kopplad till *förhandsgranskning* enligt biografförordningen. Detta leder till att de filmer som inte behöver förhandsgranskas inte blir leveranspliktiga. Ändrade regler för förhandsgranskningen kan vidare leda till att området för pliktexemplarslagen ändras. Enligt ALB bör därför andra kriterier för leveransplikt av film övervägas. När det gäller film som inte är leveranspliktig kan en uppgift för ALB vara att sprida information om vilket material som finns och var det finns. I detta sammanhang kan videogramutredningens förslag om ett centralt register över rörlig bild aktualiseras.

Vissa begränsande regler som rör *spelfilm* bör ses över. Det gäller möjligheten för filmägaren att leverera en egen videokopia i stället för film, förbudet mot att ta kopia av beredskapsskäl av spelfilm samt den tidigare nämnda regeln att brukskopior av spelfilmer måste avmagnetiseras efter användningen. Man bör också undersöka om det är möjligt att permanent upphäva de särskilda begränsningar som gäller för tillhandahållandet av filmverk.

När det gäller *radio och TV* anser ALB att den bandstandard som används bara delvis är acceptabel. Det bör därför undersökas om inte ALB själv skulle kunna få möjlighet att banda selektivt eller komma överens med progambolagen om en selektiv bandning på band av högre kvalitet.

För *fonogram* är det den som beställer mångfaldigandet som är leveranspliktig. Detta leder ibland till svårigheter med att få in leveranserna. För- och nackdelar med att i stället ålägga skivpresserierna leveransplikt bör övervägas, anser ALB.

Leveransplikt för *fonogram till synskadade* gäller i dag oavsett om materialet finns i svartskrift så snart exemplargränsen, 50 exemplar, överskrids. Dispens lämnas i dag om materialet även finns tryckt. ALB anser att utredningen bör ta ställning till hur man i fortsättningen bör bevara taltidningar och talböcker.

Även i fråga om *videogram* anser ALB att man bör undersöka möjligheten att flytta leveransplikten från producenterna till kopieringsanstalterna.

Definitionen av videogram leder till att olika *video- och dataspel* kan betraktas som leveranspliktiga. Sådana spel levereras inte i dag. Enligt ALB bör man överväga en omdefinition av begreppet videogram.

Samarbete med andra

När det gäller samarbetet med *Sveriges Radio* anser ALB att utredningen bör klargöra hur det kan skapas garantier för en kontinuerlig utgivning av kataloger över programbolagens material. Vidare bör man undersöka om det förekommer onödigt dubbelarbete och vilka möjligheter det finns att undvika sådant.

I fråga om samarbetet med *Svenska Filminstitutet* bör en utredning undersöka om det förekommer onödig dubbelkatalogisering och vilka möjligheter det finns att undvika sådan. ALB anser också att en utredning bör se över formerna för hur forskare på ett enkelt sätt, via ALB, kan få tillgång till äldre film i Filminstitutets arkiv.

Utökande uppgifter m.m.

ALB anser att frågan om det önskvärda i och möjligheterna till *ett vidgat tillhandahållande* bör utredas. I dag är samlingarna bara tillgängliga för forskning och därmed likställd verksamhet. Det finns ett starkt önskemål från allmänheten att samlingarna skall bli mer allmänt tillgängliga.

ALB disponerade tidigare särskilda medel för *förvärv* av material som inte faller in under leveransplikten men som anses värdefullt för forskning. Dessa medel har nu skurits ned av besparingsskäl. ALB anser att man bör utreda hur framför allt äldre ljud- och bildupptagningar skall tas om hand samt ALB:s roll och ansvar i det sammanhanget.

Också resurserna för *publiceringsverksamhet* hos ALB har krympt. ALB anser att frågan om en retroaktiv svensk diskografiverksamhet bör utredas. En samordning bör ske med utredningen om en svensk nationaldiskografi.

ALB tar i skrivelsen också upp vissa *nya uppgifter* som ligger utanför ALB:s nuvarande uppdrag men där ALB skulle kunna spela en roll. Det gäller dokumentation av scenföreställningar, intervjuer med betydelsefulla personer och möjligheten för ALB att fungera som forsknings- och utredningsresurs på massmedieområdet i allmänhet.

Utredningsuppdraget

Det är nu sju år sedan pliktexemplarslagen började gälla och verksamheten vid ALB inleddes. Under denna tid har den nya lagen kunnat prövas i praktiken och den nya arkivinstitutionen har utvecklat sina arbetsformer. En mängd erfarenheter har samlats av hur reglerna och organisationen fungerar. ALB har redovisat sådana erfarenheter i en skrivelse till utbildningsdepartementet. I skrivelsen, som refererats i det föregående, har ALB föreslagit

att en översyn skall göras av pliktexemplarslagen och av ALB:s uppgifter. I skrivelsen förordas att översynen utförs av en från ALB fristående utredning men i nära kontakt med institutionen.

Under den tid reglerna har varit i kraft har det vidare, som jag redan beskrivit, skett stora förändringar inom massmedieområdet. Man kan räkna med att förändringarna fortsätter.

En översyn av pliktexemplarslagen är motiverad av båda dessa skäl. Det finns anledning att nu värdera hur pliktexemplarslagen har verkat och att pröva om det mot bakgrund av erfarenheterna finns behov av att föreslå ändrade regler. ALB har i sin skrivelse pekat på ett antal punkter där förändringar enligt ALB:s uppfattning skulle vara önskvärda.

Det finns emellertid skäl att också söka bedöma vilka ambitioner man bör ha för bevarandet av ljud- och bildupptagningar mot bakgrund av utvecklingen inom massmedieområdet, de krav som kan ställas av dem som behöver utnyttja materialet samt kostnadskonsekvenserna av olika alternativ.

I dag fungerar systemet så, att i princip allt material levereras till ALB i fråga om biograffilm samt radio- och TV-sändningar från Sveriges Radiokoncernen. Av videogram och fonogram levereras allt som framställts eller importerats i minst 50 exemplar och som, i fråga om importerade produkter, har viss anknytning till Sverige. Någon leveransplikt finns inte för exempelvis annan film än biograffilm, närradiosändningar, satellitförmedlade radio- och TV-sändningar, radio- och TV-sändningar i kabelnät samt videogram för biografvisning om upplagan är mindre än 50 exemplar.

Avsikten är inte att allt material som levereras till ALB skall bevaras för framtiden. Det är förutsatt att en gallring skall ske. Tills vidare sparas emellertid allt material. Först när materialet av hållbarhetsskäl behöver omkopieras skall gallringen verkställas.

Det finns flera skäl för denna ordning. Det har ansetts lättare att sedan en tid förflutit bedöma vilket material som kan komma att ha ett bestående intresse för forskningen. Det kan också vara kostsammare att göra urvalet redan vid insamlingen än att låta det anstå tills materialet ändå måste kopieras om. Vilken gallringsmetod som är mest ekonomisk beror emellertid bl.a. på programbärarnas beständighet och på hur stor del av materialet som skall gallras ut.

Man kan hävda att de delar av ljud- och bildmedieområdet för vilka leveransplikt föreligger är de som det fanns störst anledning att bevara, då pliktexemplarslagen infördes. En sådan bedömning måste emellertid kunna förändras med tiden. När nya massmedier växer fram kan det finnas anledning att pröva om och i vilken utsträckning såväl gamla som nya medier skall bevaras. En utgångspunkt för en sådan bedömning bör vara att den totala kostnaden för bevarandet inte skall tillåtas stiga. Olika kostnadssän-

kande åtgärder måste därför vidtas om bevarandet skall utvidgas till nya områden.

Det är t.ex. inte givet att en ordning som bygger på leveransplikt alltid är den lämpligaste för de medier som skall bevaras. Inte heller är det självklart att urvalet av det som skall sparas alltid bör anstå till ett senare gallringstillfälle. Utvecklingen i fråga om närradio, kabel-TV och satellit-sändningar kan förutses leda till en mycket kraftig ökning av antalet kanaler och av den totala sändningstiden. Av ekonomiska skäl torde det för dessa medier bli nödvändigt att redan från början välja ut det viktigaste och spara det.

Ett urval kan göras enligt olika grunder. En möjlighet är att bara spara ett visst slags material. Ett förslag i den riktningen framfördes av massmedie-kommittén, som föreslog att först och främst unikt material i kabelsändningar skulle sparas. En annan möjlighet är att man endast sparar vissa delar av ett i princip likartat material. Om man t. ex. skulle finna att närradiomaterial bör sparas kan detta ske genom att man sparar sändningarna från vissa närradioorter men inte från andra. Även andra urvalsmöjligheter finns.

Ett alternativ till leveransplikt är att ge ALB rekvisitionsrätt till det material som ALB önskar bevara. För att en sådan ordning skall kunna fungera krävs emellertid att ALB får fortlöpande information om vad som produceras.

Mot denna bakgrund kan uppdraget formuleras på följande sätt.

Utredaren skall föreslå vilka ambitioner som skall gälla för bevarandet av upptagningar av ljud och rörlig bild. I detta ingår både att föreslå förändringar i fråga om de medier som nu omfattas av leveransplikt enligt pliktexemplarslagen och att lägga fram förslag om i vad mån man i fortsättningen skall bevara även sådant som i dag inte omfattas av leveransskyldighet. Frågan om ambitionerna för bevarandet gäller också graden av inriktning på svenskt material resp. på att spegla det totala utbudet i vårt land. Uppdraget innebär vidare att utarbeta förslag till regler för förvärv och urval av sådant material som skall bevaras.

Utredaren skall överväga om det går att i regelverket bygga in möjligheter att fortlöpande ändra ambitionerna med hänsyn till utvecklingen inom massmedieområdet. Utredaren skall i övrigt föreslå de förändringar i regelsystemet som motiveras av erfarenheterna hittills. Utredaren skall överväga de förslag i den tidigare nämnda skrivelsen från ALB som rör erfarenheterna av pliktexemplarslagen och samarbetet med vissa andra institutioner.

Vid utformningen av sina förslag skall utredaren avväga intresset av att bevara samtidens kulturyttringar mot ekonomiska och praktiska hänsyn. Utgångspunkten bör vara att inom ramen för tillgängliga resurser bevara det material som kan bedömas bli mest intressant. Hänsyn bör tas såväl till forskningens synpunkter som till möjligheterna att utnyttja ALB:s samlingar för vissa andra ändamål, främst för repressändningar i radio eller TV. I detta sammanhang har rättighetsfrågorna stor betydelse, liksom valet av bevarandeteknik.

Utredaren skall kartlägga vilka totala resurser som för närvarande står till förfogande för bevarande av ljud- och bildupptagningar. En utgångspunkt för arbetet bör vara att förslagen skall gå att genomföra inom ramen för reall oförändrade sådana resurser. Det innebär att en höjd ambitionsnivå inom ett område kan behöva motsvaras av minskad ambition inom ett annat, eller av att arbetet bedrivs på ett mindre kostnadskrävande sätt. Omfattningen av dubbelarbete blir här särskilt intressant. Jag tänker i första hand på arkiveringen av material från radio och TV samt arkiveringen av spelfilm. Den lämpliga ansvars- och uppgiftsfördelningen mellan ALB och Sveriges Radio-koncernen resp. Svenska Filminstitutet skall övervägas särskilt.

Arbetets uppläggning

Vid fullgörandet av uppdraget bör utredaren ha nära kontakt med ALB. Samråd bör vidare ske med andra institutioner som bevarar ljud- och bildupptagningar, med företrädare för olika forskningsområden samt med berörda myndigheter, företag och organisationer. För avstämning mot de bestämmelser som gäller pliktexemplar av tryckta skrifter och kombinerat material bör samråd ske med kungl. biblioteket och delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning.

Utredaren skall beakta innehållet i regeringens direktiv (1984:5) till kommittéer och särskilda utredare.

Utredaren bör avge sitt förslag före utgången av maj 1987.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om film, videogram och rundradioverksamhet

att tillkalla en särskild utredare – omfattad av kommittéförordningen (1976:119) – med uppdrag att göra en översyn av reglerna för bevarande av ljud- och bildupptagningar samt

att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar
att kostnaderna skall belasta åttonde huvudtitelns kommittéanslag.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans
hemställan.

(Utbildningsdepartementet)

Ljud- och bildbevarandekommittén

ENKÄT

ang pliktexemplarslagens tillämpning på ljud- och bildupptagningar samt verksamheten i arkivet för ljud och bild (ALB)

Företagets namn:

Adress:

Telefonnummer:

Uppgiftslämnare:

Vilken omfattning har leveransen av pliktexemplar haft under perioden 1985-07-01 - 1986-06-30? Angiv antal och typ av material såsom långfilm, kortfilm, trailers, videogram, fonogram (LP, EP, kassett, kompaktskiva), tältidningar:

Sänd in denna sida ifylld samt besvara i övrigt så långt möjligt i det följande angivna frågor under de angivna rubrikerna A, B och C. Om utrymmet för svar inte räcker till går det bra att besvara frågorna på särskilt papper.

Uppgiftslämnare (underskrift)

A. Bedömning av värdet av pliktexemplarslagen och ALB:s verksamhet

Genom lagen om pliktexemplar blir bl a ljud- och bildupptagningar bevarade för framtiden. Härigenom samlas en fortlöpande historisk kunskap om utvecklingen på området, av stort värde för bl a forskningen. Producenterna får därjämte en säker förvaring för ett referensexemplar, av betydelse inte minst om det egna materialet skulle gå förlorat.

Frågor

1. Har ni fått tillräcklig information om motiven för pliktexemplarslagen och om ALB:s verksamhet?
2. Hur bedömer ni allmänt sett värdet av ALB:s nuvarande verksamhet?
3. Har ni själva utnyttjat samlingarna hos ALB? I så fall på vilket sätt?

4. Skulle ALB:s service kunna utvidgas för er del, t ex genom att man där förvarar ert eget originalmaterial eller att ALB medverkar i research-arbete?

B. Erfarenheter av pliktleveranserna

1. Det levererade materialet representerar en kostnad. Är denna av väsentlig eller marginell betydelse för ert företag?
2. Hur omfattande är det administrativa och tekniska arbetet i samband med leveranserna?
3. Finns det oklarheter i fråga om leveranspliktens avgränsning, t ex om ett fonogram/videogram är svenskt eller har svensk anknytning?

- c) Möjlighet finns idag att under vissa förutsättningar formellt få dispens från pliktexemplarslagen för utländsk film. Är det angeläget för er att denna möjlighet kvarstår eller kan ni tänka er andra lösningar?

C. Synpunkter på behovet av förändringar

1. Ange mot bakgrund av era erfarenheter om det nuvarande systemet i huvudsak är väl avvägt eller om det bör ändras i större eller mindre utsträckning. Kommentera de önskemål ni anser väsentliga. Beakta därvid bl a följande frågor.
2. Är det tänkbart att beträffande fonogram och videogram lägga ansvaret för pliktleveranserna på presseriet resp kopieringsföretaget?
3. Anser ni att ambitionsnivån för bevarande av bild- och ljudupptagningar är alltför hög? Om ni anser att så är fallet, vilka begränsningar skulle ni vilja föreslå?

Avtal mellan ALB och Sveriges Radio-bolagen

I enlighet med 5 paragrafen i avtalet om referensupptagningar den 20 november 1986 mellan staten, å ena sidan, och Sveriges Riksradio AB (RR), Sveriges Television AB (SVT), Sveriges Lokalradio AB (LRAB), och Sveriges Utbildningsradio AB (UR), å andra sidan, har följande överenskommelse träffats mellan arkivet för ljud och bild (ALB), å ena sidan, samt RR, SVT, LRAB och UR (bolagen), å andra sidan.

Inspelningsstandard

1.

SVT åtar sig att vid utbyggnad av den regionala sändningsverksamheten i TV anskaffa utrustning för referensupptagningar av likvärdigt slag som den som vid tidpunkten för detta avtals ingående används vid befintliga avvecklingsplatser för regionala sändningar i TV.

2.

LRAB åtar sig att för nytillkommande lokalradiostationer och underredaktioner anskaffa utrustning av likvärdigt slag som den som vid tidpunkten för detta avtals ingående finns vid befintliga stationer och underredaktioner.

3.

I fråga om referensupptagningar av riks-TV-sändningar överenskommer ALB och SVT/UR att referensbandning av vissa program skall ske parallellt på två system, nämligen BCN-halvfart och VHS. På VHS skall samtliga program som sänds tas upp, medan upptagning på BCN-halvfart skall ske enbart av ett urval som ALB anser har dokumentariskt värde.

Till ALB skall levereras såväl en fullständig uppsättning av VHS-upptagningar som de nyssnämnda upptagningarna på BCN-halvfart. ALB skall, med stöd av pliktexemplarslagen, bevara samtliga upptagningar på BCN-halvfart jämte ett urval av VHS-upptagningarna. På sikt förutsätts således dubletter av referensupptagningar på VHS samt en del andra upptagningar gallras. För att möjliggöra ALBs urval av upptagningar på BCN-halvfart åtar sig SVT att i så god tid som möjligt förse ALB med dokumentation om kommande sändningar. ALB åtar sig att i god tid före sändning underrätta SVT om vilka program som skall bandas på BCN.

Bandkostnader

4.

Enligt paragraf 3 i avtalet om referensupptagningar skall ALB ersätta bolagen för de band som bolagen lämnar för arkivering.

ALB ombesörjer inköp av band för referensupptagning av sändningar i riks- och lokalradic.

SVT ombesörjer inköp av band för referensupptagning av TV-sändningar. SVT skall därvid samråda med ALB.

Betalning för VHS-band som levereras till ALB från SVT faktureras en gång i månaden. Betalning för BCN-band faktureras en gång i månaden, sex månader efter inspelning, oavsett om banden levererats då eller vid den senare tidpunkt varom parterna överenskommer.

De av ALB bekostade banden skall i mån av praktiska möjligheter utnyttjas maximalt.

Underhållskostnader - SVT

5.

I överensstämmelse med vad som stadgas i paragrafen 3, tredje st i avtalet om referensupptagningar skall ALB ersätta SVT med hälften av de underhållskostnader för SVTs referensbandningsutrustning som går att hänföra till inspelning och kontroll av BCN-band. Kostnaderna faktureras kvartalsvis av SVT. Med underhåll avses kostnaden för tekniska komponenter, in/avspelningsshu- vuden och nedlagd arbetstid för akuta och förebyggande åtgärder.

Om detta avtal bringas att upphöra innan de BCN-apparater som inköpts med medel som år 1983 tillskjutits från ALB behöver nyanskaffas, skall en av SVTs BCN-apparater för referensupptagning överlämnas till ALB.

Om principerna för återanskaffning av apparater skall parterna särskilt överenskomma.

Rätt för bolagen att få kopior från ALBs samlingar av referensbandsupptagningar.

6.

Bolagen har rätt att - i den mån praktiska hinder inte föreligger - från ALB mot ersättning (självkostnadspris) erhålla kopior av upptagning av program som kan finnas i ALBs samlingar. Bolagen svarar själva för ev erforderlig rättighetsklarering.

Kopiebeställningar och kontakter med ALB i hithörande frågor sköts av arkivfunktionen inom SVT, RR och UR samt i LRABs fall av respektive stationschef.

Kopiebeställningarna skall innehålla uppgifter om sändningsdatum, sändningstid, kanal/station och programtitel .

I fråga om de upptagningar som arkiveras på BCN-band och som förvaras hos ALB åtar sig ALB att verkställa beställningar från nyhetsredaktionerna av högst fem olika inslag i veckan inom ett dygn (vardag) räknat från beställningstidpunkten, om inga praktiska hinder föreligger. Härutöver åtar sig ALB att i den takt som ALB själv bestämmer och med hänsyn till arbetsbelastning i övrigt verkställa beställningar från nyhetsredaktionerna och andra redaktioner inom SVT samt UR.

ALB kommer att sträva efter att en ledningsförbindelse mellan ALB och SVT upprättas så snart som möjligt. Drift-och investeringskostnader härför fördelas mellan ALB och SVT enligt särskild överenskommelse.

I avvaktan på att en ledningsförbindelse etableras får SVT i undantagsfall låna in de BCN-band som förvaras på ALB.

ALB åtar sig att i undantagsfall verkställa beställningar från BCN-band efter kontorstid och på sön-och helgdagar. Rutinerna i samband härmed fastställs i särskild överenskommelse.

Arkivkataloger och programdokumentation

7.

Bolagen åtar sig att, i den mån rättsliga hinder inte föreligger, till ALB mot ersättning (självkostnadspris) överlämna kopior av de program- och arkivkataloger som berör ALBs verksamhet.

Bolagen åtar sig att ställa nödvändig programdokumentation till ALBs förfogande för att ALB nöjaktigt skall kunna registrera och katalogisera samlingarna av radio-och TV-program.

Bolagen skall i god tid informera ALB om alla slags förändringar i katalogservice m m som kan ha betydelse för ALBs verksamhet.

Leverans

8.

Bolagen ansvarar för att leverans av referensupptagningsband sker på betryggande sätt.

Kostnad för leverans av referensupptagningsband till

ALB från produktionsställe i Stockholm betalas av respektive bolag.

I enlighet med poststadgan, bilaga E, behöver försändelser med pliktexemplar till ALB inte frankeras, om avsändarna är på en annan ort än Stockholm.

9.

Band skall före leverans förses med etiketter efter anvisning från ALB. Banden skall åtföljas av en följesedel på vilken ALB kvitterar mottagandet.

Etiketter tillhandahålls av ALB.

10.

Referensupptagningsband från RR/URS och SVT/URS riks-sändningar skall levereras veckovis, senast sex månader och tre veckor efter sändningstillfället.

Referensupptagningar från SVTs regionala sändningar skall levereras till ALB en gång i månaden, senast sex månader och tre veckor efter respektive sändningstillfälle.

BCN-band med upptagningar från SVTs rikssändningar, inkl URS sändningar, skall levereras vid den tidpunkt varom ALB och SVT överenskommer.

Referensupptagningsband från lokalradiosändningar inkl URS sändningar levereras två gånger i månaden sex månader och tre veckor efter sändningstillfället.

SVTs förvaring av BCN-band

11.

SVT förbinder sig att till dess leverans sker av BCN-band förvara dessa på ett betryggande sätt vad gäller arkivklimat och garantier mot onödigt slitage. Förvaringen hos SVT sker utan kostnad för ALB.- ALB har rätt att inspektera och kan om reglerna inte följs kräva att banden skall omedelbart föras över til ALB utan att för den skull behöva ändra sina serviceåtaganden enligt 6 paragrafen.

Gallring

12.

SVT, RR och UR skall samråda med ALB om principerna för gallring av de hos bolagen arkiverade radio- och TV-programmen som sänts före ikraftträdandet av pliktexemplarslagen. Motsvarande gäller i LRABs fall resp stationschef.

ALB skall samråda med bolagen om principerna för gallring av radio- och TV-program i ALBs samlingar.

ALB skall dessutom rådgöra med SVT/UR rörande principerna för urval av program som skall bandas på BCN.

Övrigt

13.

Bolagen skall, om rättsliga hinder ej föreligger, till ALB mot ersättning (självkostnadspris), tillhandahålla kopior av hos bolagen arkiverade radio- och TV-program sända före ikraftträdandet av pliktexemplarslagen, i den mån de efterfrågas av forskare hos ALB.

Bolagen är införstådda med att ALB skall behandla sådana kopior på samma sätt som material som ALB har att tillhandahålla forskare enligt pliktexemplarslagen.

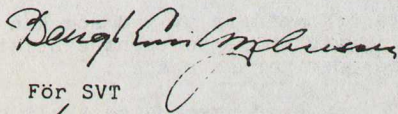
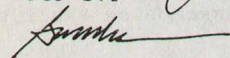
14.

SVT åtar sig att i fråga om enstaka program utan ersättning tillhandahålla ALB kopior för forskningsändamål från de BCN-band som vid varje tidpunkt finns hos SVT.

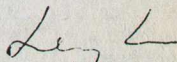
Detta avtal gäller fr o m 1986-11-01 t o m 1992-06-30. Av detta avtal är fem exemplar upprättade och utväxlade mellan parterna.

Stockholm den 2 juli 1987

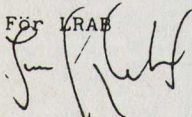
För RR

För SVT

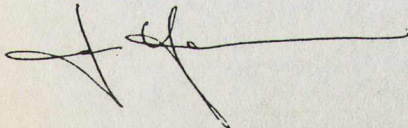
För ALB

Arkivet
för ljud och bild

För LRAB

För UR

Protokollsanteckningar som rör ALB och SVT/UR (BCN--bandningen)

Till 3.

Omfattningen av det urval som ALB gör av program som skall spelas in på BCN bestäms också av de anslag ALB för respektive budgetår förfogar över för bandkostnader respektive underhållskostnader. ALB måste därför av ekonomiska skäl avstå från att låta banda vissa program av svenskt ursprung. SVT/UR kan begära att även sådana program bandas och införlivas i ALBs BCN-arkiv mot att SVT/UR står för bandkostnad. De reguljära nyhetssändningarna kommer dock som regel att bandas på BCN.

Till 14.

Med "enstaka program" avses dels de fall då referensbanden på VHS inte har registrerat ett visst program som alltså endast finns kvar på BCN-bandet, dels de fall där forskare på ALB av kvalitetsskäl önskar se ett avdrag av BCN-bandet i stället för ett avdrag av VHS--bandet. Sistnämnda fall torde uppkomma relativt sällan - högst tre till fyra tillfällen i månaden - och kommer att bedömas mycket restriktivt av ALB.

Till 10.

ALB och SVT överenskommer att tills vidare BCN-banden skall ligga kvar på SVT tre år och tre veckor efter inspelning.

För att underlätta bedömningen av vad som kan anses vara en lämplig liggtid skall parterna statistikföra beställningar under det närmaste året.

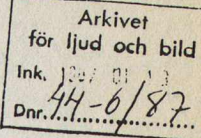
Omförhandling av denna överenskommelse skall ske i januari 1988.

1986-11-20

Dnr -

ARKIVET FÖR LJUD OCH BILD

1987-01-05

Bemyndigande att ingå avtal om referensupptagningar

Med stöd av regeringens bemyndigande den 5 juli 1979 ingick chefen för utbildningsdepartementet samma dag på statens vägnar avtal om referensupptagningar med Sveriges Riksradio Aktiebolag, Sveriges Television Aktiebolag, Sveriges Lokalradio Aktiebolag och Sveriges Utbildningsradio Aktiebolag för tiden den 1 juli 1979 - den 30 juni 1986.

Med stöd av regeringens bemyndigande den 26 juni 1986 ingick statsrådet Bengt Göransson samma dag på regeringens vägnar avtal med de nämnda bolagen om ändring av avtalet om referensupptagningar. Ändringen innebar att giltighetstiden för avtalet om referensupptagningar förlängdes med fyra månader att gälla till och med den 31 oktober 1986.

Regeringen bemyndigar det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om rundradioverksamhet eller den han därtill utser att på regeringens vägnar ingå nytt avtal om referensupptagningar av den lydelse som framgår av den till detta beslut fogade bilagan.

Bestyrkes i tjänsten

Eva Ahlberg

Utdrag till

finansdepartementet
riksrevisionsverket (1)
arkivet för ljud och bild
Sveriges Radio Aktiebolag
Sveriges Television Aktiebolag
Sveriges Riksradio Aktiebolag
Sveriges Lokalradio Aktiebolag
Sveriges Utbildningsradio Aktiebolag

AVTAL OM REFERENSUPPTAGNINGAR

Enligt 6 § förordningen (1967:226) om tillämpningen av radioansvarighetslagen (1966:756) är Sveriges Riksradio Aktiebolag (RR), Sveriges Television Aktiebolag (SVT), Sveriges Lokalradio Aktiebolag (LRAB) och Sveriges Utbildningsradio Aktiebolag (UR) skyldiga att av varje radio- eller TV-program som sänds göra upptagning för att säkerställa framtida bevisning om innehållet i programmet (referensupptagning). Upptagningen skall bevaras i minst sex månader från sändningen. Enligt 11 § lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar skall upptagningarna inom en månad från utgången av nämnda tid lämnas såsom pliktexemplar till arkivet för ljud och bild (ALB).

Mellan staten, å ena sidan, och bolagen, å andra sidan, har träffats följande avtal om referensupptagningarna.

1 §

Bolagen skall se till att varje referensupptagning är av sådan kvalitet att upptagningen är väl lämpad för det ändamål som anges i 1 § andra stycket lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud och bildupptagningar.

2 §

Bolagen skall samråda med ALB innan beslut fattas i frågor som rör förändringar i referensupptagningstekniken eller i andra frågor som kan ha betydelse för kvaliteten hos de upptagningar som lämnas till ALB.

3 §

Bolagen skall i fråga om utrustning för referensupptagningar svara för kostnader för underhåll och ersättningsanskaffning samt för personal som ombesörjer upptagningarna.

Staten, genom ALB, svarar för kostnaden för sådana band som används för bolagens referensupptagningar och som lämnas till ALB.

Vad som sägs i första och andra styckena hindrar inte att överenskommelse kan träffas mellan bolagen och staten, genom ALB, om en annan fördelning i fråga om sådana kostnader som erfordras för en förbättring av upptagningarnas kvalitet.

4 §

Bolagen bör sträva efter att samordna sina resurser för arkivering av radio- och TV-program med ALB:s resurser så att samhällsekonomiska vinster kan göras och onödigt dubbelarkivering undvikas. Bolagen bör också samarbeta med ALB i frågor som rör katalogisering av materialet (Jfr prop. 1985/86:99 s. 68 f., KrU 21, rskr.343.)

5 §

Bolagen skall ingå särskild överenskommelse med staten, genom ALB, om närmare bestämmelser för tillämpningen av detta avtal.

6 §

Detta avtal träder i kraft den 21 november 1986 och gäller till och med den 30 juni 1992.

Ljud- och bildbevarandekommittén (U 1986:01) har i uppdrag att se över samarbetsformerna mellan ALB och Sveriges Radio-koncernen. Om kommitténs förslag ger anledning till beslut av riksdagen under avtalsperioden och beslutet föranleder det, får var och en av parterna påkalla förhandlingar om ändring av villkoren i detta avtal.

Av detta avtal är fem exemplar upprättade och utväxlade mellan parterna.

Stockholm den 20 november 1986

För regeringen

För Sveriges Riksradio
Aktiebolag

För Sveriges Television
Aktiebolag

För Sveriges Lokalradio
Aktiebolag

För Sveriges Utbildnings-
radio Aktiebolag

MODELLAVTAL

rörande deposition av film hos Svenska Filminstitutet.

1 §

Följande avtal har träffats mellan Svenska Filminstitutet (filminstitutet) och

(distributören) om deposition av exemplar och om framställning av vissa videokopior av filmen

(filmen).

2 §

På producentens vägnar åtar sig distributören att hos filminstitutet deponera en kopia i gott skick av filmen inom rimlig tid efter den dag då filmen första gången visades offentligt i Sverige. Filminstitutet åtar sig ett för förvaring ta emot denna kopia.

3 §

Utöver vad som sägs i 2 § åtar sig distributören på producentens vägnar att för kopiering som sägs i 5 § hålla tillgängligt för filminstitutet ett kvalitativt högststående exemplar av filmen inom en månad från den dag då filmen första gången visades offentligt i Sverige. Filminstitutet åtar sig att ta emot denna kopia.

4 §

Om inte annat sägs i detta avtal skall för depositioner som görs enligt detta avtal gälla »General Regulations concerning Trust Deposit of Motion Picture Prints with Film Archives» vilka har antagits av den internationella filmproducentfederationen i Paris den 19 mars 1971 (bilaga).

5 §

På producentens vägnar medger distributören att filminstitutet på egen bekostnad och på eget ansvar snarast möjligt får göra eller låta göra en videokopia av filmen för användning för forskningsändamål. Kopian skall göras från det exemplar som sägs i 3 §. När kopian har gjorts skall exemplaret av filmen omedelbart återlämnas.

På producentens vägnar medger distributören att filminstitutet på samma villkor som nyss sagts får göra eller låta göra en ny kopia av videokopian när så bedöms påkallat från bevarandesynpunkt.

6 §

Kopior som sägs i 5 § får användas endast för forskningsändamål och får inte hållas tillgängliga eller spelas upp för forskare förrän sex månader har förflutit från den dag som sägs i 3 §. Filminstitutet åtar sig att låta märka kopiorna så att de kan spåras i fall av missbruk.

7 §

Exemplar och kopior som sägs i 2 § och 5 § skall förbli respektive anses som distributörens/producentens egendom, dock icke såvitt angår äganderätten till själva videomaterialet.

8 §

På producentens vägnar åtar sig distributören att inte återta det exemplar som sägs i 2 § annat än om filminstitutet har gjort sig skyldigt till en uppenbar kränkning av producentens rättigheter i fråga om filmen eller till ett grovt brott mot detta avtal. I fall av sådan kränkning eller sådant brott åtar sig filminstitutet att radera ut inspelningen på motsvarande videokopia eller videokopior.

9 §

Detta avtal gäller utan tidsbegränsning. Avtalet kan bringas att upphöra ett år efter uppsägning från endera partens sida.

Upphör detta avtal att gälla skall dock videokopia av filmen bli kvar i den lokal där den förvaras till dess parterna enas om annat. Ej heller får, intill dess parterna enas om annat, i sådant fall utredning av inspelningen ske i annat fall än som sägs i 8 §.

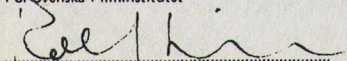
10 §

Twist rörande tillämpningen av detta avtal skall avgöras enligt lagen (1929:145) om skiljemän.

Stockholm

För Svenska Filminstitutet

För distributören/producenten

.....

SVENSKA FILMINSTITUTET
 Centralpost
 Box 133
 101 02 Stockholm

Anteckning till 2 §

De avtalslutande parterna är införstådda med att uttrycket »rimlig tid» skall anses motsvara när den normala kommersiella exploateringen av filmen på biograf i huvudsak är avslutad.

Anteckning till 3 §

De avtalslutande parterna är införstådda med att det exemplar som sägs i paragrafen, där så är möjligt, skall hållas tillgängligt i samband med att slutligt godkännande för visning meddelas av Statens Biografbyrå.

Anteckning till 5 § och 6 §

De avtalslutande parterna är införstådda med att filminstitutet uppdrar åt arkivet för ljud och bild att enligt närmare överenskommelse med emellan och enligt villkoren i detta avtal på filminstitutets vägnar förvara, värda och för forskningsändamål tillhandahålla videokopia som sägs i paragraferna. Filminstitutet är emellertid ensamt ansvarigt enligt detta avtal i förhållande till distributören/producenten.

Anteckning till avtalet som helhet

Parterna är införstådda med att inleda förhandlingar om innehållet i och tillämpningen av detta avtal senast den 1 mars 1980.

Tillägg

När avtal som här avses här slutits rörande en film kan distributören/producenten med hänvisning till avtalet ansöka om dispens från skyldigheten att avlämna exemplar av filmen enligt pliktexemplarslagen.

INTERNATIONAL FEDERATION OF FILM PRODUCERS ASSOCIATIONS

Secretariat General : Paris 8 (France)
1114 Avenue des Champs-Élysées

Tel. 225 62 14 and 256 23 86
Cables : FINPROFILM Paris 042

In consideration of the services rendered by film libraries or archives (cinematheques) in preserving films after their commercial exhibition and in making it possible to show them for educational purposes, and

In consideration also of the artistic and commercial ownership rights which must in no way be prejudiced by the exercise of these activities,

The International Federation of Film Producers Associations (I.F.F.P.A.) has confirmed at its General Assembly, held in Paris, Unesco Building, on the 19th of March, 1971,

The following:

GENERAL REGULATIONS CONCERNING TRUST DEPOSIT OF MOTION PICTURE PRINTS WITH FILM ARCHIVES

1. In these regulations:

- "Film" and "films" shall mean any cinematographic film and any form of motion picture;
- "Print" and "prints" shall mean any positive or negative print or copy of a film, including any material able to produce effects similar to those of cinematography;
- "Producer" shall mean the maker of the film or his successors;
- "An archive" shall mean a film archive which carries on activity for the collection and preservation of films with the sole purpose to further film research and studies of film art and film history.

2. Artistic and commercial rights to films shall in no way be harmed or prejudiced by the activity of the archive.

3. The trust deposit of a film in an archive shall not imply any reproduction rights or any performance rights other than those expressly stated in these regulations.

4. Any print held by the archive, regardless of the source from which it has been obtained, shall be the property of the producer and shall be transmitted to him within one month after request in writing from the producer.

When a print is made at the cost of the archive, it shall nevertheless be the property of the producer, but when such a print is transmitted to the producer upon his request as provided above, for any other reason than the archive's violations of the rights of the producer, the producer shall pay to the archive, within one month after receipt of the print, the normal and relevant laboratory costs for the prints so transmitted.

5. The use to be made of the film by the archive shall be limited to preserving it on the archive's premises, and to providing for the private study thereof, on the said premises, by limited groups of bona fide students and film professionals engaged in serious research.

The premises of the archive shall be deemed to include also the screening room usually used by the archive for its activity.

6. No other performance shall take place without the written approval of the producer.

An approval to show a film does not imply the right to broadcast the film, unless the producer has explicitly granted such right to the archive.

7. The archive shall not reproduce any print without having first obtained the producer's approval in writing.

If it is deemed necessary, for reasons of preservation of the film to make a new print thereof, the archive shall notify the producer thereof in writing and ask for his approval to reproduce the film, stating the manner in which such reproduction should be made. If such approval has not been refused by the producer in writing within two months thereafter, then the archive shall be entitled to make a new print and to take it into trust deposit on the same conditions as concerning the original print.

8. The archive shall not carry a print off its premises (and especially over national borders), nor shall it make any assignment, transfer, trust deposit or loan of a print to any third party (including any other archive and any state or governmental authority) for any purpose whatsoever without having first obtained the producer's approval in writing.

9. Approvals granted by a producer do not imply any authorization to show the film or otherwise make any use thereof, as far as the rights of authors or other third parties are concerned, except within the period during which such rights are possessed by the producer. When a deposit is made, the producer is expected to indicate the rights possessed by him.

10. The producer's right to a print shall not cease when his copyright to the film has expired. The print shall always, unless otherwise agreed upon by the producer, be held at the disposal of the producer as herein provided.

11. The fact that the current owner of a film may not be known does not imply that the archive may use such film in any other fashion than in accordance with approvals normally granted by known owners of films.

If the producer is dead (or liquidated in the case of an organization or corporate body) and the archive cannot trace the current owner, the archive shall turn to the Producers Association of the country in which the producer had his headquarters at the time of the making of the film and ask such Association if it has any information as to the current owners of the film.

If such Association cannot render the necessary information then the archive may use the film in such respects as are mentioned in Articles 6, 7 and 8 hereof without the approval of the producer, provided, however, that such use of the film should in no respect deviate from such use as is normally granted by known owners of films.

The National Association referred to above shall always be kept informed by the archive of all measures taken by the archive in accordance with this Article.

12. The archive shall be under strict liability to see to it that films and prints shall not be used in any other way or manner than explicitly permitted in accordance with these regulations and also in accordance with such further provisions as may be stipulated by the producer from time to time. Such responsibility shall be carried by the archive also when a print is not in the immediate possession of the archive.

The archive may, at any time, at its own expense, deliver the print to the producer, whereafter the trust deposit is terminated.

13. The archive will at all times use its best endeavors to preserve the prints, and the archive will grant the producer access to such material immediately upon demand for examination thereof, and also for printing further copies as far as the material is useable for such purposes. Subject to the archive doing its best to preserve the prints as aforesaid, it shall, however, be under no obligation to the producer for any loss or damage to the prints however caused, other than the obligation to pay the amount corresponding to the laboratory costs of replacing the prints in printing them from other existing negative or positive prints.

14. The film archive shall preserve the cinematographic publicity material which has been deposited with the film, or at a later date, in the spirit evoked heretofore concerning the preservation of film prints. This cinematographic publicity material may be shown only within the premises of the film archive. Any presentation and any loan outside of the premises, as well as any reproduction of the cinematographic publicity material, may not be carried out without having previously obtained the explicit agreement of the producer.

AGREEMENT

between

hereinafter called the Producer

and

SVENSKA FILMINSTITUTET

Cinemasaker

Box 27126

hereinafter called the Archive

STOCKHOLM SW

The Producer hereby deposits with the Archive the following cinematographic material:

Such trust deposit is hereby accepted by the Archive.

The parties agree that the trust deposit shall be subject to the General Regulations confirmed by the International Federation of Film Producers Associations (I.F.F.P.A.) at its General Assembly, held in the Unesco Building (Paris) on the 19th of March, 1971, and subject to such special conditions as may be provided hereinafter:

(place)

(date)

SVENSKA FILMINSTITUTET

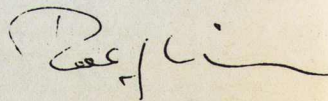
Cinemasaker

Box 27126

102 52 STOCKHOLM SW

For and on behalf of the Producer

For and on behalf of the Archive

Statens offentliga utredningar 1987

Kronologisk förteckning

---

1. Ottillbörlig efterbildning. Ju.
2. Dödsboägande och samägande av jordbruksfastighet m.m. Ju.
3. Långtidsutredningen '87. Fi.
4. En ny kyrkolag m. m. Del 1. C.
5. En ny kyrkolag m. m. Del 2. C.
6. Folkstyrelsens villkor. Ju.
7. Barnets rätt. Ju.
8. Svenska försvarsindustrins utlandsverksamhet. UD.
9. Det svenska totalförsväret inför 90-talet. Fö.
10. Indrivningslag m.m. Fi.
11. Skydd för det väntade barnet. Ju.
12. Legitimation för vissa kiropraktorer. S.
13. Översyn av rättegångsbalken 3. Ju.
14. Mordet på Olof Palme. Ju.
15. Miljöskadefond. ME.
16. Begravningslag. C.
17. Franchising. Ju.
18. Internationella familjerätsfrågor. Ju.
19. Varannan damernas. A.
20. Läkemedel och hälsa. S.
21. Äldreomsorg i utveckling. S.
22. Missbrukarna Socialtjänsten och Tvånget. S.
23. Medicinteknisk säkerhet. S.
24. Produktsäkerhetslag. Fi.
25. Ökat kommunalt väghållningsansvar. K.
26. Enskilda vägar. K.
27. Skeppslega till utläning. Tillstånd, dispenser, flaggskifte. K.
28. Bistånd för bättre miljö i u-land. UD.
29. Stöd till näringslivet. Fi.
30. Fel i fastighet. Ju.
31. Integritetsskyddet i informationssamhället 4. Ju.
32. För en bättre miljö. ME.
33. Ju mer vi är tillsammans. Del 1. C.
34. Ju mer vi är tillsammans. Exempelsamling. Del 2. C.
35. Ju mer vi är tillsammans. Underlag för reformer samt förslag. Del 3. C.
36. För en bättre miljö. Miljövardefamiljen. Myndigheter och författningar. ME.
37. Stödet till barn- och ungdomsföreningar. C.
38. Arkiv för individ och miljö. U.
39. Studiemedel. U.
40. Datorisering av tullens export- och importrutiner. Fi.
41. Fasta Öresundsförbindelser. K.
42. Miljökonsekvenser av fasta Öresundsförbindelser. K.
43. Snabbare körkortsingripanden m.m. K.
44. Livsmedelspriser och livsmedelskvalitet. Jo.
45. Översyn av mervärdesskatten. Del XI. Fi.
46. Översyn av rättegångsbalken 4. Ju.
47. Skäliga lokalhyror och trygghet i besittningen. Bo.
48. Ett nytt plan- och bostadsverk. Bo.
49. Sverigeanvändningen och vissa publikationer. UD.
50. Högskolans journalistutbildning. U.
51. Ljud och bild för eftervärlden. U.

Statens offentliga utredningar 1987

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Otillbörlig efterbildning. [1]
Dödsboägande och samägande av jordbruksfastighet m.m. [2]
Folkstyrelsens villkor. [6]
Barnets rätt. [7]
Skydd för det väntade barnet. [11]
Översyn av rättegångsbalken 3. [13]
Mordet på Olof Palme. [14]
Franchising. [17]
Internationella familjerättsfrågor. [18]
Fel i fastighet. [30]
Integritetsskyddet i informationssamhället 4. [31]
Översyn av rättegångsbalken 4. [46]

Utrikesdepartementet

- Svenska försvarsindustrins utlandsverksamhet. [8]
Bistånd för bättre miljö i u-land. [28]
Sverigeinformationen och vissa publikationer. [49]

Försvarsdepartementet

- Det svenska totalförsvaret inför 90-talet. [9]

Socialdepartementet

- Legitimation för vissa kiropraktorer. [12]
Läkemedel och hälsa. [20]
Äldreomsorg i utveckling. [21]
Missbrukarna Socialtjänsten och Tvånget. [22]
Medicinteknisk säkerhet. [23]

Kommunikationsdepartementet

- Ökat kommunalt väghållningsansvar. [25]
Enskilda vägar. [26]
Skeppslega till utlänning. Tillstånd, dispenser, flaggskite. [27]
Fasta Öresundsförbindelser. [41]
Miljökonsekvenser av fasta Öresundsförbindelser. [42]
Snabbare körkortsingripanden m.m. [43].

Finansdepartementet

- Långtidsutredningen '87. [3]
Indrivningslag m.m. [10]
Produktsäkerhetslag. [24]
Stöd till näringslivet. [29]
Datorisering av tullens export- och importrutiner. [40]
Översyn av mervärdesskatten. Del XI. [45]

Utbildningsdepartementet

- Arkiv för individ och miljö. [38]
Studiemedel. [39]
Högskolans journalistutbildning. [50]
Ljud och bild för eftervärlden. [51]

Jordbruksdepartementet

- Livsmedelspriser och livsmedelskvalitet. [44]

Arbetsmarknadsdepartementet

- Varannan damernas. [19]

Bostadsdepartementet

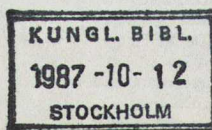
- Skäliga lokalhyror och trygghet i besittningen. [47]
Ett nytt plan- och bostadsverk. [48]

Civildepartementet

- En ny kyrkolag m. m. Del 1. [4]
En ny kyrkolag m. m. Del 2. [5]
Begravningslag. [16]
Ju mer vi är tillsammans. Del 1. [33]
Ju mer vi är tillsammans. Exempelsamling. Del 2. [34]
Ju mer vi är tillsammans. Underlag för reformer samt förslag. Del 3. [35]
Stödet till barn- och ungdomsföreningar. [37]

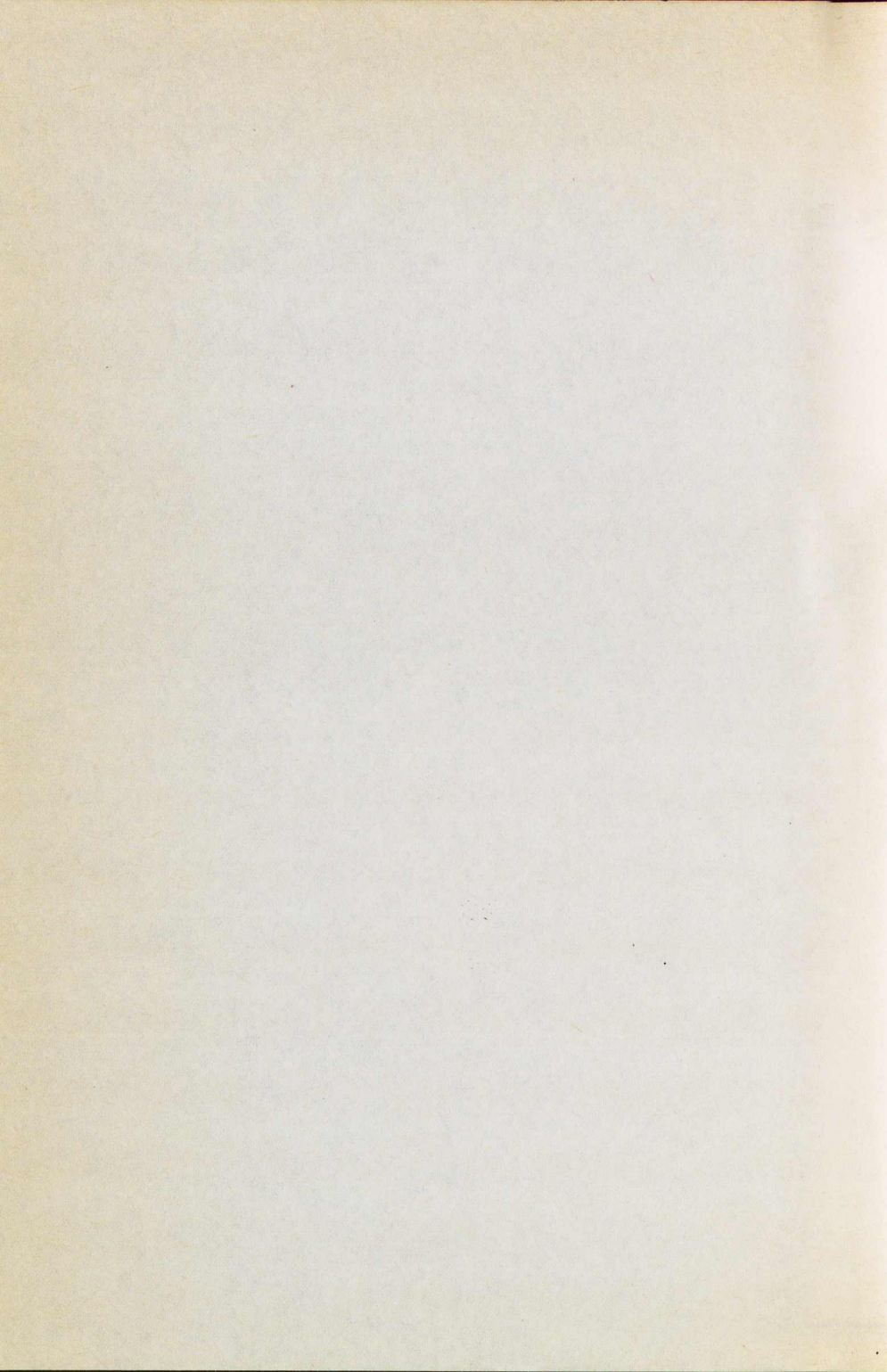
Miljö- och Energidepartementet

- Miljöskadefond. [15]
För en bättre miljö. [32]
För en bättre miljö. Miljövärdfamiljen. Myndigheter och författningar. [36]

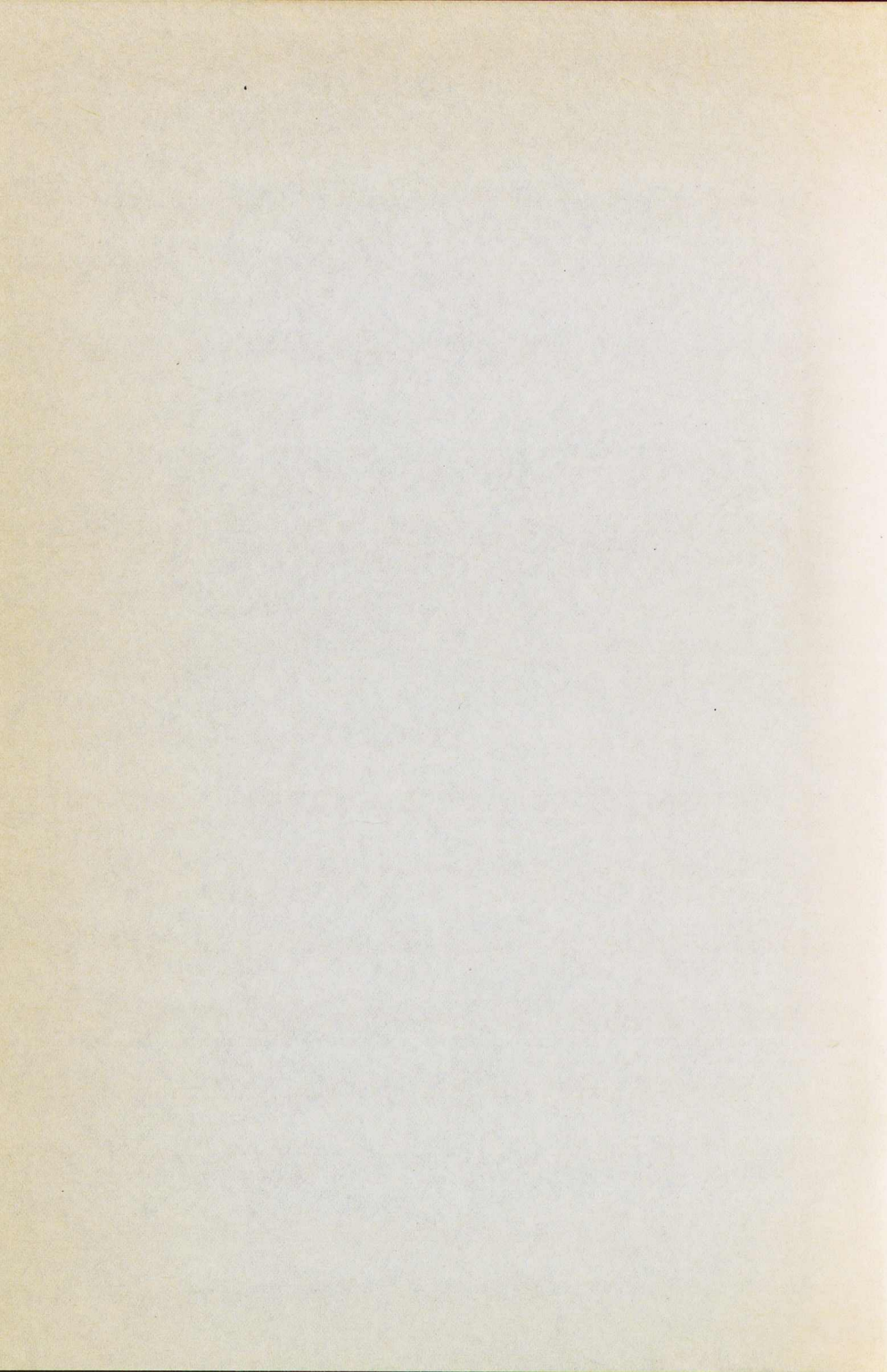

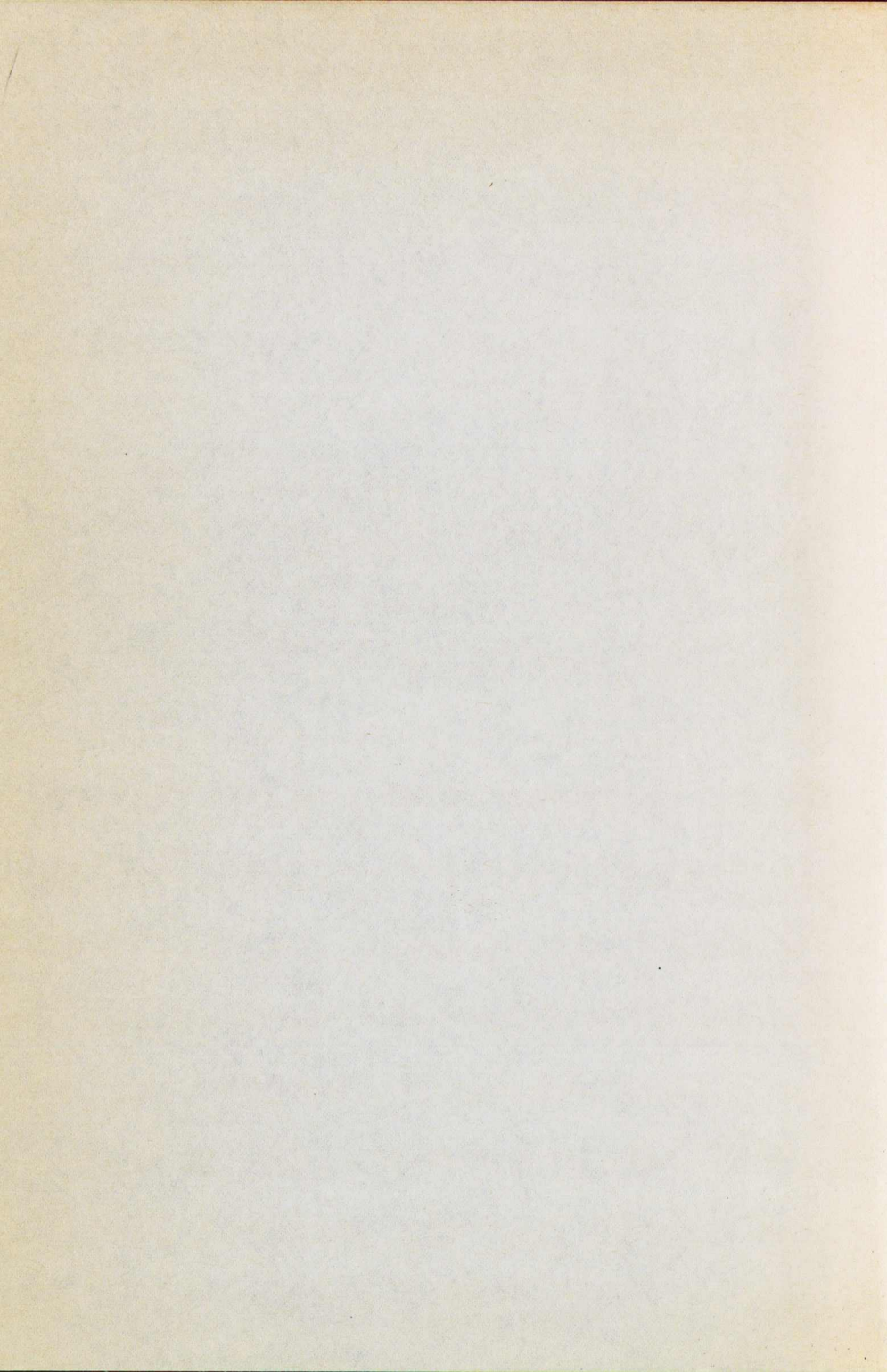

ALLMÄNNA FÖRLAGET

ISBN 91-38-10052-5
ISSN 0375-250X